

ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

(Τάξη: Γ΄)

ΓΕΝΙΚΟ
ΛΥΚΕΙΟ

2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΕΙΔΙΚΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ:

Μαγουλά Θεοχαρούλα, Σύμβουλος Α΄ ΥΠΑΙΘ (Συντονίστρια)

Ανδρέου Αθανάσιος, Εκπαιδευτικός Δημοσίου Τομέα ΠΕ09

Καριοφύλλας Χαράλαμπος, Εκπαιδευτικός Δημοσίου Τομέα ΠΕ09

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ:

Πομώνης Γεράσιμος, Σχολικός Σύμβουλος ΠΕ09

ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ:

Ξανθή Χαρίκλεια, Σχολική Σύμβουλος ΠΕ09

Τακάογλου Σοφία, Εκπαιδευτικός Δημόσιου τομέα ΠΕ09

**«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών»
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ»**

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Σωτήριος Γκλαβάς
Πρόεδρος του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης
Γεωργία Φέρμελη
Σύμβουλος Α΄ Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το παρόν συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους στο πλαίσιο της πράξης «**ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών**» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση**»

**ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΑΡΧΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

Εισαγωγή	1
-----------------------	----------

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

A. Αρχές σχεδιασμού, μοντέλα και στρατηγικές διδασκαλίας του νέου Προγράμματος Σπουδών.....	2
Το μοντέλο του κοινωνικού – γνωστικού συμπεριφορισμού.....	3
Το μοντέλο του γνωστικισμού / δομισμού.....	5
Το μοντέλο του εποικοδομισμού.....	6
B. Βασικές μέθοδοι διδασκαλίας των οικονομικών μαθημάτων.....	6
B.1. Μέθοδος διάλεξης.....	7
B.2. Μέθοδος της συζήτησης ή διαλόγου.....	7
B.3. Τεχνική ερωτήσεων.....	7
B.4. Τεχνική καταϊγισμού ιδεών.....	8
B.5. Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία.....	8
B.6. Η μέθοδος μελέτη περίπτωσης (case study).....	9
B.7. Η μέθοδος της παιγνιώδους διδασκαλίας.....	10
B.8. Η μέθοδος «σχέδια εργασίας» (Project).....	10
Γ. Κατευθύνσεις και παραδείγματα για την διαμορφωτική αξιολόγηση.....	11
Δ. Συνοπτικές οδηγίες για τη διδασκαλία κάθε κεφαλαίου του Προγράμματος Σπουδών	12
E. Εκπαιδευτικά σενάρια – Ενδεικτικά παραδείγματα εφαρμογής	23

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ ΜΕ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ ΑΝΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1ο Κεφάλαιο: Εισαγωγή στην οικονομική επιστήμη.....	42
2ο Κεφάλαιο: Η Συμπεριφορά του καταναλωτή και η ζήτηση των αγαθών.....	56
3ο Κεφάλαιο: Η προσφορά των αγαθών	72
4ο Κεφάλαιο: Η ισορροπία στην αγορά και η διαμόρφωση των τιμών	84
5ο Κεφάλαιο: Οι αμοιβές των παραγωγικών συντελεστών και η παραγωγή του προϊόντος	98

6ο Κεφάλαιο: το κόστος παραγωγής των αγαθών.....	114
7ο Κεφάλαιο: Μορφές αγοράς και λειτουργία των επιχειρήσεων.....	125
8ο Κεφάλαιο: Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ)	137
9ο Κεφάλαιο: Εισόδημα- Κατανάλωση- Αποταμίευση- Επένδυση.....	146
10ο Κεφάλαιο: οικονομικές διακυμάνσεις- ανεργία- πληθωρισμός.....	153
11ο Κεφάλαιο: συνολική ζήτηση και συνολική προσφορά- Βραχυχρόνια μακροοικονομική ισορροπία.....	162
12ο Κεφάλαιο: μακροοικονομική πολιτική.....	168
13ο Κεφάλαιο: Αγορές χρήματος και κεφαλαίου.....	177
14ο Κεφάλαιο: Ελληνική, ευρωπαϊκή και παγκόσμια οικονομία.....	183
15ο Κεφάλαιο οικονομική μεγέθυνση και οικονομική ανάπτυξη.....	188
Βιβλιογραφία.....	192

ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

Εισαγωγή

Ο Οδηγός Εκπαιδευτικού για τη Διδασκαλία των Αρχών Οικονομικής Επιστήμης λειτουργεί υποστηρικτικά σε σχέση με το αντίστοιχο Πρόγραμμα Σπουδών. Ο γενικός σκοπός είναι να υποστηρίξει αποτελεσματικά τους εκπαιδευτικούς που αναλαμβάνουν την διδασκαλία του μαθήματος, στο σχεδιασμό και στην οργάνωση, τόσο της διδασκαλίας τους όσο και της μαθησιακής πορείας και καθοδήγησης των μαθητών. Ο σκοπός αυτός επιδιώκεται σύμφωνα με τους στόχους και τις παιδαγωγικές στρατηγικές του νέου Π.Σ., μέσα από την ανάδειξη της γενικής φιλοσοφίας και του παιδαγωγικού προσανατολισμού του, καθώς και των διδακτικών προσεγγίσεων που προτείνονται. .

Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τη Διδασκαλία των Αρχών Οικονομικής Επιστήμης διαμορφώνει ένα ολοκληρωμένο και συνεκτικό πλαίσιο για την εκπαίδευση των μαθητών στις Αρχές Οικονομικής Επιστήμης. Στον παρόντα οδηγό προσδιορίζονται με ακρίβεια τα στοιχεία εκείνα που είναι απαραίτητα, ώστε να επιτευχθεί η εφαρμογή του σε κάθε σχολείο της χώρας (γενική φιλοσοφία, διδακτικοί στόχοι και προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, περιεχόμενο, προτεινόμενες μαθησιακές δραστηριότητες, εκπαιδευτικό υλικό, και τεχνολογικά περιβάλλοντα).

Αποτελείται από δύο μέρη.

Στο **πρώτο μέρος** αναλύονται και τεκμηριώνονται:

- Το παιδαγωγικό πλαίσιο και οι αρχές βάσει των οποίων συγκροτήθηκε το νέο πρόγραμμα
- Οι μεθοδολογικές διδακτικές προσεγγίσεις βάσει των οποίων θα υλοποιηθεί το νέο ΠΣ
- Οι κατευθύνσεις για την αξιολόγηση
- Συνοπτικές οδηγίες για την διδασκαλία κάθε κεφαλαίου εστιάζοντας στις βασικές οικονομικές έννοιες.
- Εκπαιδευτικά σενάρια που προτείνονται ως ενδεικτικά παραδείγματα εφαρμογής στη διδακτική πράξη καθώς και εναλλακτικά σενάρια διδασκαλίας.
- Ενδεικτικά φύλλα σχεδιασμού ερευνητικών εργασιών.

Στο **δεύτερο μέρος** παρουσιάζονται αναλυτικά ανά κεφάλαιο:

- Ενδεικτικός χρονικός σχεδιασμός
- Έννοιες κλειδιά
- Στόχοι Προγράμματος Σπουδών
- Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία
- Εκπαιδευτικό υλικό
- Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής (περιλαμβάνει και σύντομες θεωρητικές υποδείξεις).
- Πιθανές πλάνες
- Εφαρμογές με:
  - Ενδεικτικές ασκήσεις
  - Προβλήματα
  - Φύλλα εργασίας
  - Δραστηριότητες

Διευκρινίζεται ότι σε καμιά περίπτωση, ο συγκεκριμένος Οδηγός, δε αντικαθιστά το Πρόγραμμα Σπουδών, αλλά υποστηρίζει τους εκπαιδευτικούς σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο.

Ο Οδηγός Εκπαιδευτικού έχει ως στόχο να βοηθήσει τον εκπαιδευτικό ώστε να κατανοήσει, να διαπραγματευτεί ολοκληρωμένα και να εξειδικεύσει αποτελεσματικά στις διδακτικές του επιλογές, τις τέσσερις διαστάσεις του νέου Π.Σ.:

- Τα **προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα**, δηλαδή τι πρέπει να μπορούν να κάνουν οι μαθητές στα πλαίσια του μαθήματος (γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις για το μάθημα των Οικονομικών.
- Τα **βασικά περιεχόμενα** και τα αντικείμενα, με τα οποία αναμένεται να ασχοληθούν οι μαθητές στο μάθημα των Οικονομικών, καθώς και την οργάνωσή τους.
- Τις **μαθησιακές δραστηριότητες** που προτείνονται, καθώς και την **παιδαγωγική φιλοσοφία** που τις διέπει, για την επίτευξη των προσδοκώμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων.
- Το **εκπαιδευτικό υλικό**: Προτείνεται η αξιοποίηση πολλαπλού εκπαιδευτικού υλικού, όπως σχολικό εγχειρίδιο, ψηφιακό περιεχόμενο και πηγές στο Διαδίκτυο, λογισμικά γενικού και ειδικού σκοπού.

A. Αρχές σχεδιασμού, μοντέλα και στρατηγικές διδασκαλίας του νέου Προγράμματος Σπουδών

Τα νέα Π.Σ., σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα, εκπονήθηκαν με σκοπό:

- την ανάπτυξη του αναγκαίου γνωστικού υποβάθρου των μαθητών,
- την ανάπτυξη της κριτικής τους σκέψης,
- την ανάπτυξη της δημιουργικότητας,
- την ανάπτυξη της ανθρώπινης επικοινωνίας και συνεργασίας,
- την ανάπτυξη θετικών στάσεων στη μάθηση και εν τέλει,
- τη δημιουργία ενεργών, δημοκρατικών πολιτών.

Το Πρόγραμμα Σπουδών στο μάθημα «Αρχές Οικονομικής Επιστήμης» έχει σχεδιασθεί με στόχο να ενισχύει τους μαθητές/τριες στην ανάπτυξη δεξιοτήτων/ικανοτήτων όπως:

- Δημιουργικότητα
- Κριτική σκέψη και αναστοχαστική διαχείριση της γνώσης
- Θεωρητική σκέψη και ικανότητα μετατροπής της οικονομικής θεωρίας σε πράξη
- Ικανότητες και δεξιότητες ανάλυσης και σχεδιασμού οικονομικών θεμάτων
- Προθυμία και ικανότητα για συλλογική εργασία και ανταλλαγή πληροφοριών
- Ικανότητα λύσης οικονομικών προβλημάτων, ετοιμότητα αναζήτησης εναλλακτικών λύσεων και ικανότητα ανάπτυξης εναλλακτικών θεωριών
- Ικανότητα χρήσης των ΤΠΕ
- Ενσυναίσθηση και δεξιότητες διαπροσωπικής επικοινωνίας

Το πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος «Αρχές Οικονομικής Επιστήμης» έχει σχεδιασθεί έτσι ώστε :

- Να βασίζεται στις γνώσεις, δεξιότητες, αξίες και στάσεις, και μαθησιακή εμπειρία που έχουν αποκτήσει και αναπτύξει οι μαθητές από βιώματα / εμπειρίες αλλά και στο πλαίσιο Π.Σ. συναφών μαθημάτων προηγούμενων τάξεων π.χ. Πολιτική Παιδεία Α και Β τάξεων ΓΕΛ και Βασικών Αρχών Κοινωνικών Επιστημών, Β΄ τάξης ΓΕΛ .
- Να επιτύχει μια ισορροπία μεταξύ του εύρους και του βάθους της ανάλυσης των εννοιών της οικονομίας για να διευκολύνει την προετοιμασία των μαθητών είτε για τη συνέχιση των σπουδών τους σε Οικονομικές Επιστήμες είτε στην ένταξή τους στο εργατικό δυναμικό.
- Να αναπτυχθεί στους μαθητές ή δεξιότητα, θεωρητικής και πρακτικής, επίλυσης ασκήσεων με κριτική και δημιουργική σκέψη, ώστε να μπορούν να λάβουν μέρος σε Πανελλαδικές εξετάσεις.
- Να επιτύχει μια ισορροπία μεταξύ της εκμάθησης των θεωρητικών γνώσεων και της εφαρμογής της σε καταστάσεις της πραγματικής ζωής. Ανάλογη έμφαση πρέπει να δοθεί στην ανάπτυξη της συστηματικής και της εννοιολογικής γνώσης στα οικονομικά, αλλά και στην καλύτερη κατανόηση των οικονομικών θεμάτων και προβλημάτων που σχετίζονται με τις παρούσες και τις μελλοντικές ανάγκες.
- Να παρέχει ένα ευέλικτο και διαφοροποιημένο πλαίσιο, το οποίο είναι ικανό να καλύπτει τις διαφορετικές ικανότητες, αλλά και ανάγκες των μαθητών. Η διαφοροποιημένη προσέγγιση στη μάθηση θα πρέπει να οδηγήσει στην αποτελεσματική μάθηση και στη συμπεριληπτική εκπαίδευση για όλους τους μαθητές στην τάξη, έτσι ώστε η επιτυχία στη μάθηση να μπορεί να πραγματοποιηθεί για όλους.
- Να βοηθήσει τους μαθητές να αναπτύξουν ανεξάρτητες και δια βίου δεξιότητες μάθησης με την προώθηση της έρευνας.
- Να ενθαρρύνει την εξερεύνηση των κοινωνικών ζητημάτων. Η εμφύσηση των αξιών, αλλά και μια ποικιλία προοπτικών και ενσυναίσθησης θα πρέπει να τονιστεί σε αυτό το πρόγραμμα.
- Το πρόγραμμα σπουδών και η αξιολόγηση να εναρμονίζονται στενά έτσι ώστε να σχεδιαστεί η αξιολόγηση ως αναπόσπαστο μέρος της διαδικασίας της μάθησης και της διδασκαλίας.

Για να επιτευχθούν όμως οι σκοποί και στόχοι του νέου Π.Σ. χρειάζεται να προσδιορισθούν τα μοντέλα και οι στρατηγικές διδασκαλίας που θα εφαρμοσθούν ώστε να επιτευχθούν τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα. Για την επιλογή των μοντέλων και των στρατηγικών έχουν ληφθεί υπόψη, εκτός των άλλων, και ο περιορισμένος χρόνος που ενδεχομένως θα έχει να αντιμετωπίσει ο εκπαιδευτικός, καθώς και η συμμετοχή των μαθητών στις Πανελλαδικές Εξετάσεις στο μάθημα «Αρχές Οικονομικής Επιστήμης». Ως εκ τούτου προτείνεται η χρήση μοντέλων και στρατηγικών διδασκαλίας με την μορφή «πολυπρογράμματος», θεωρητικού και μεθοδολογικού ώστε η διδακτική πράξη να αντιμετωπίζεται πολύπλευρα. Αυτό προτείνεται γιατί η διδασκαλία είναι σύνθετο και διλληματικό φαινόμενο και έχει ανάγκη από όλα τα «εργαλεία».

Τα προτεινόμενα μοντέλα και στρατηγικές διδασκαλίας είναι:

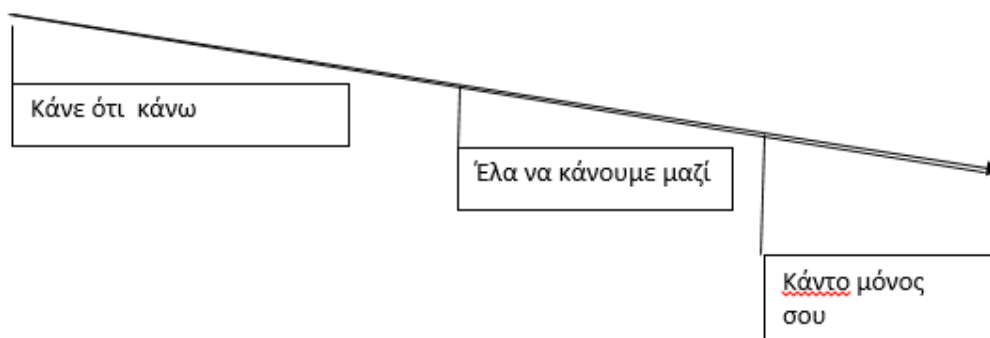
- Το μοντέλο του κοινωνικού – γνωστικού συμπεριφορισμού
  - Στρατηγική διδασκαλίας της αμοιβαιότητας
  - Στρατηγική διδασκαλίας επιλογής του επιπέδου δυσκολίας
  - Στρατηγική διδασκαλίας του αυτοέλεγχου της προόδου
- Το μοντέλο του γνωστικισμού/δομισμού
  - Στρατηγική διδασκαλίας της διερεύνησης
- Το μοντέλο του εποικοδομισμού
  - Στρατηγική διδασκαλίας των σχεδίων εργασίας

Ακολουθεί μία σύντομη παρουσίαση των στρατηγικών διδασκαλίας.

Αναλυτικότερα:

Το μοντέλο του κοινωνικού – γνωστικού συμπεριφορισμού

Οι στρατηγικές διδασκαλίας της αμοιβαιότητας, της επιλογής επιπέδου δυσκολίας και του αυτοελέγχου της προόδου υπάγονται στο μοντέλο διδασκαλίας του κοινωνικού - γνωστικού συμπεριφορισμού. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η γνώση πηγάζει από την εμπειρία και η γνώση είναι ένα είδος εξομίωσης της πραγματικότητας. Η μάθηση επομένως προκύπτει με παρατήρηση και μίμηση προτύπου. Γίνεται δεκτό, δηλαδή, ότι οι μαθητές δεν μαθαίνουν από τις δικές τους πράξεις, αλλά παρατηρώντας και μιμούμενοι τις πράξεις των άλλων. Η πρόσληψη των πληροφοριών που γίνεται, επηρεάζεται από την συμπεριφορά του προτύπου, η οποία πρέπει να είναι φιλική, δομημένη, συχνή και επιτυχημένη. Η συμπεριφορά του προτύπου εσωτερικεύεται με φθίνουσα καθοδήγηση, σιωπηρή αυτοκαθοδήγηση, μεταβαίνοντας από το διαψυχολογικό επίπεδο στο ενδοψυχολογικό. Η φθίνουσα καθοδήγηση διαμορφώνει την λογική της γνωστικής μαθητείας με την εξής μορφή:

Πηγή: Σαλβαράς, Γ.& Σαλβαρά, Μ. "Μοντέλα και Στρατηγικές Διδασκαλίας", Διάδραση, 2011

Με σιωπηρή αυτοκαθοδήγηση, οι μαθητές εσωτερικεύουν αυτό που κάνουν, ώστε να μεταγράψουν στη σκέψη τους ότι κάνουν. Έτσι λειτουργούν μεταγνωστικά δίνοντας οδηγίες στον εαυτό τους, συγκροτώντας το ενέργημα (τι θα κάνω, πώς, κάθε πότε ...). Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές μπορούν να αυτορρυθμίζουν τη συμπεριφορά τους και να εργάζονται με αυτοέλεγχο (βλ. Σαλβαράς, 2011).

Στο **επίπεδο των διδακτικών αρχών** το μοντέλο διδασκαλίας του κοινωνικού - γνωστικού συμπεριφορισμού έχει τις εξής βασικές θέσεις:

- Δημιουργούνται **αυθεντικά περιβάλλοντα μάθησης** τύπου γνωστικής μαθητείας, όπως συμβαίνει στη ζωή.
- Έμφαση δίνεται στο **μαθησιακό συμβόλαιο** (τι θα κάνει καθένας, εκπαιδευτικός και μαθητές).
- Ισόρροπη κατανομή αποφάσεων κατά την διδασκαλία. Η επικοινωνία είναι μικτή, **δασκαλοκεντρική** στην αρχή και μετέπειτα **μαθητοκεντρική** και διαμαθητική
- Η αξιολόγηση των μαθητών εστιάζεται στην ανταπόκριση στο ρόλο (μαθησιακό συμβόλαιο) και την εξομοίωση με το πρότυπο.

Στο **επίπεδο του διδακτικού σχεδιασμού** το ενδιαφέρον εστιάζεται στο να μάθει ο μαθητής το πρότυπο (μοντελοποίηση). Το πρότυπο παρουσιάζεται ολιστικά. Προτυποποιείται ο τρόπος σκέψης μπροστά στους μαθητές για να αποτελέσει πρότυπο. Προτυποποιείται το έργο σα να είναι το πρόβλημα του εκπαιδευτικού. Η εκμάθηση του έργου γίνεται με πρακτική εργασία, με σιωπηρή αυτοκαθοδήγηση, διαμόρφωση του ενεργήματος και εφαρμογή του ενεργήματος. Κάθε μία από αυτές τις ενέργειες αποτελεί σκαλωσιά γνώσης. Ουσιαστικά, γίνεται μοντελοποίηση για **να μάθει ο μαθητής πώς να μαθαίνει**.

Στο **επίπεδο της διδακτικής πράξης** η διδασκαλία επιδιώκει να εξομοιωθούν οι μαθητές με το πρότυπο εφαρμόζοντας τρεις στρατηγικές διδασκαλίας:

- Της αμοιβαιότητας
- Της ένταξης ή επιλογής επιπέδου δυσκολίας
- Του αυτοελέγχου της προόδου

Με την στρατηγική διδασκαλίας της αμοιβαιότητας μεταφέρονται αποφάσεις από τον εκπαιδευτικό στους μαθητές δια της κατανομής των ρόλων του **εκτελεστή** (παίρνει αποφάσεις για τη σειρά των ενεργειών του και τις επαναλήψεις) και του **παρατηρητή** (συγκρίνει/αντιπαραβάλλει την εκτέλεσή του με το ενέργημα και παρέχει ανατροφοδότηση). Οι μαθητές δουλεύουν σε ζεύγη και φροντίζουν μόνοι τους την εναλλαγή των ρόλων. Προωθείται πολύ η κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών και η αξιολόγηση μέσω **ετεροπαρατήρησης**.

Η στρατηγική διδασκαλίας της επιλογής επιπέδου δυσκολίας θεωρείται ιδιαίτερα χρήσιμη στις περιπτώσεις εφαρμογής **διαφοροποιημένης διδασκαλίας και μάθησης**.

Με την στρατηγική διδασκαλίας επιλογής επιπέδου δυσκολίας εντάσσονται όλοι οι μαθητές στο έργο. Μεταφέρονται αποφάσεις από τον εκπαιδευτικό στους μαθητές με την επιλογή από τους μαθητές του επιπέδου δυσκολίας που θα εργασθούν. Οι συνθήκες που διαμορφώνονται οδηγούν στην ένταξη των μαθητών στο έργο, στον μη αποκλεισμό τους.

Εξασφαλίζεται η συνεχής συμμετοχή των μαθητών ενώ η διδακτική εργασία εκτελείται σύμφωνα με τις **ατομικές διαφορές** των μαθητών οι οποίοι εργάζονται σύμφωνα με το επίπεδο των ικανοτήτων τους. Αναπτύσσεται κουλτούρα αυτογνωσίας ώστε να διαπιστώσουν οι ίδιοι το επίπεδο των ικανοτήτων τους σε σχέση με το επιθυμητό. Εξετάζουν τις εναλλακτικές επιλογές που τους προσφέρονται και προκαλούνται να προσπαθούν. Τα επίπεδα δυσκολίας προσδιορίζονται με κριτήρια που προκύπτουν από την ανάλυση δραστηριοτήτων του έργου.

Με τη στρατηγική διδασκαλίας του αυτοελέγχου της προόδου επιδιώκεται η εφαρμογή του ενεργήματος με αυτοέλεγχο και η αξιολόγηση με **αυτοπαρατήρηση**. Επιδιώκεται η αυτορρύθμιση της μαθησιακής συμπεριφοράς.

Η διδακτική εργασία περιλαμβάνει τις εξής φάσεις:

- **Γνωστοποίηση του έργου και προσδιορισμός ρόλων**
Γίνεται η γνωστοποίηση του έργου (τι θα μάθουμε, πώς θα το μάθουμε).
Εξηγούνται οι ρόλοι του δασκάλου (θα δείξει, θα εξηγήσει ...) και των μαθητών (θα εργασθούν αμοιβαία ή με επιλογή επιπέδου ή με αυτοέλεγχο της προόδου).

- **Προτυποποίηση ενεργήματος** με επίδειξη και επεξήγηση, με πρακτική εργασία (εξωτερική καθοδήγηση), με σιωπηρό λόγο (σιωπηρή αυτοκαθοδήγηση). Συγκροτούν το ενέργημα (τι θα κάνουμε, πώς, κάθε πότε ...).
- **Εξάσκηση, οι μαθητές** εργάζονται αμοιβαία με εναλλαγή των ρόλων μαθητή – παρατηρητή και μαθητή – εκτελεστή ή με επιλογή επιπέδου δυσκολίας ή με αυτοέλεγχο της προόδου τους.
- **Αξιολόγηση** για το αν άλλαξαν επίπεδο, αν παρουσίασαν πρόοδο και στην εξομοίωση με το πρότυπο.

Όσον αφορά την **κατανομή αποφάσεων** μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών οι σπουδαιότερες είναι οι εξής:

Εκπαιδευτικός

- Εξηγεί τους **ρόλους** (τι θα κάνει ο καθένας: εγώ θα σας δείξω, θα εξηγήσω, εσείς θα κάνετε το ίδιο).
- **Παρουσιάζει** και **εξηγεί** πώς σκέφτεται.

Μαθητές

- Επιλέγουν **ρόλο ή επίπεδο δυσκολίας ή αυτοελέγχονται..**
- Συγκρίνουν / αντιπαραθέτουν τις εκτελέσεις τους με το **ενέργημα**.

Σχολιασμός των συνθηκών υλοποίησης της διδασκαλίας

Οι στρατηγικές διδασκαλίας του μοντέλου του κοινωνικού – γνωστικού συμπεριφορισμού αντιμετωπίζουν την μάθηση ως μία μορφή μαθητείας. Η διαδικασία της αλληλεπίδρασης, της συν-γνώσης, σύμφωνα με τον Vygotsky (1978), γίνεται με επεξήγηση των **ρόλων**. Η εκτέλεση του ρόλου των μαθητών υποστηρίζεται μέσω της διαδικασίας της μίμησης, η οποία αποτελεί τον πυρήνα της ζώνης της επικείμενης ανάπτυξης (Vygotsky, 1978), ώστε οι μαθητές να κινηθούν προς τα επάνω, στήνοντας μια «σκαλωσιά» ανάμεσα στο τρέχον επίπεδο μάθησης και στο «εν δυνάμει» επίπεδο. Ο εκπαιδευτικός λειτουργεί ως **διαμεσολαβητής**, προσφέροντας στους μαθητές τρόπους έκφρασης για μίμηση. Με την επιλογή του επιπέδου δυσκολίας γίνεται μία προσπάθεια προς τη διαφοροποιημένη διδασκαλία, δημιουργώντας συνθήκες μη αποκλεισμού των μαθητών. Επίσης, διασφαλίζεται η μεταγνώση, δίνοντας βάρος στο μαθησιακό συμβόλαιο. Οι σχέσεις αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας είναι μικτές, **δασκαλοκεντρικές / δασκαλομαθητικές** στην αρχή και **μαθητοκεντρικές / διαμαθητικές** στη συνέχεια.

Κριτική αποτίμηση των στρατηγικών διδασκαλίας του μοντέλου του κοινωνικού – γνωστικού συμπεριφορισμού

Τα βασικά μαθησιακά στοιχεία αυτού του μοντέλου είναι:

- Η κατανομή αποφάσεων μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών με σκοπό την χειραφέτηση των μαθητών και την μετατόπιση σε μαθητοκεντρική διδασκαλία
- Η μάθηση προτύπων από τους μαθητές
- Διαφοροποιημένη μάθηση
- Ανάπτυξη κριτικής σκέψης και αυτογνωσίας

Η μέθοδος διδασκαλίας με επιλογή επιπέδου δυσκολίας συμβάλλει στην κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών, καθόσον βοηθάει τον μη αποκλεισμό και την ένταξη των μαθητών στην ευρύτερη σχολική κοινωνία. Συμβάλλει πάρα πολύ στην **συναισθηματική ανάπτυξη** με το αίσθημα αυτοπεποίθησης που δημιουργεί και προωθεί αρκετά την **γνωστική ανάπτυξη** με την προσπάθεια που καταβάλλεται από τους μαθητές για την εξομοίωση με το πρότυπο. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί κυρίως στην ανάπτυξη **οικονομικής σκέψης**, στην **κατανόηση οικονομικών μοντέλων** και στην εκμάθηση μεθόδων επίλυσης ασκήσεων.

Το μοντέλο του γνωστικισμού / δομισμού

Από το μοντέλο αυτό χρησιμοποιείται κυρίως η **στρατηγική διδασκαλίας της διερεύνησης**. Τα στάδια εφαρμογής της στρατηγικής είναι:

- **Προσδιορισμός του προβλήματος και διερευνητικού ερωτήματος.** Ο εκπαιδευτικός με βάση το θέμα που θέλει να παρουσιάσει διατυπώνει ένα διερευνητικό ερώτημα. Χρησιμοποιεί την **τεχνική του καταιγισμού ιδεών** και παρουσιάζει ένα σύνολο εκδοχών, «εν δυνάμει» απαντήσεων στο ερώτημα.
- **Διαισθητικός τρόπος σκέψης.** Οι μαθητές επιλέγουν αυτές που κατά την γνώμη τους απαντούν στο ερώτημα. Διαπιστώνεται συμφωνία και ασυμφωνία μεταξύ τους. Χρειάζεται, επομένως, έλεγχος.
- **Αναλυτικός τρόπος σκέψης.** Οι μαθητές καταφεύγουν σε πηγές μάθησης, ελέγχουν τις απαντήσεις και διατυπώνουν μία τελική απάντηση. Ο εκπαιδευτικός συντονίζει την παρουσίαση των απαντήσεων – ανταλλαγή απόψεων και γίνεται μία τελική ομαδοποίηση από την οποία προκύπτει η τελική απάντηση.

Η διαδικασία μάθησης είναι **σπειροειδής** καθώς επανέρχεται, κρίνει και επανεξετάζει τις εκδοχές ως απάντηση στο ερώτημα. Συμπληρώνει, τροποποιεί, επεκτείνει και οργανώνει αυτές σε γνωστική δομή (Σαλβαράς, 2013).

Αυτή η στρατηγική διδασκαλίας έχει επηρεασθεί από τον **κριτικό ορθολογισμό**. Οι μαθητές ασκούνται στις μεθόδους της πειθαρχημένης έρευνας και δεν ανακαλύπτουν απλά την απάντηση αλλά την συγκροτούν.

Το μοντέλο του εποικοδομισμού

Στρατηγική διδασκαλίας των σχεδίων εργασίας (μέθοδος Project)

Από το μοντέλο του εποικοδομισμού εφαρμόζεται κυρίως η στρατηγική διδασκαλίας των σχεδίων εργασίας. Η στρατηγική αυτή προτείνει τον σχεδιασμό της μάθησης σύμφωνα με τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς των μαθητών. Η στρατηγική αυτή (συμπεριλαμβάνει και την μέθοδο των Ερευνητικών Εργασιών) στοχεύει στην ενιαιοποίηση της σχολικής γνώσης με τις πραγματικές καταστάσεις της ζωής. Η μάθηση είναι ολιστική, σχετική με την καθημερινή ζωή του μαθητή και βιωματική. Είναι **σύνθετη διδακτικο-μαθησιακή διαδικασία** που στηρίζεται, παράλληλα, στη συνεργατική διερεύνηση, στη διαφοροποιημένη προσέγγιση της μάθησης και περιλαμβάνει:

- Οργάνωση του μαθησιακού περιβάλλοντος (υποδομή εκπαιδευτικών μέσων, διαμόρφωση χώρου, διαχείριση χρόνου, διασφάλιση συνεργασιών).
- Οργάνωση και παρακολούθηση μαθητικών ομάδων (*ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων*).
- Οργάνωση έρευνας (ερευνητικά ερωτήματα, ερευνητικά εργαλεία, συλλογή και παρουσίαση ευρημάτων, συμπεράσματα και προτάσεις) (*ανάπτυξη κριτικής σκέψης*).
- Παρακολούθηση και καθοδήγηση συλλογικής γραπτής έκθεσης.
- Πεδίο για δημιουργική έκφραση (το τέχνημα) (*ανάπτυξη δημιουργικότητας*).
- Καθοδήγηση για την παρουσίαση και υποστήριξη της εργασίας.
- Διδασκαλία του τρόπου ετερο-αξιολόγησης και αυτο-αξιολόγησης (*ανάπτυξη κριτικής σκέψης και μεταγνώσης*).

Οι Ερευνητικές Εργασίες (μέθοδος project) παρέχουν πολλές δυνατότητες Διαφοροποιημένης Διδασκαλίας και Μάθησης διότι:

- Οι μαθητές επιλέγουν να ερευνήσουν θέματα που τους ενδιαφέρουν.
- Επιλέγουν τα υποερωτήματα που θα μελετήσουν και θα ερευνήσουν.
- Εμπλέκονται σε δράσεις που ταιριάζουν στις κλίσεις και στα ενδιαφέροντά τους.
- Οργανώνουν την προϋπάρχουσα γνώση και παράγουν νέα.
- Επιλέγουν τους τρόπους συσχέτισης της νέας γνώσης με προσωπικά βιώματα και κοινωνικές καταστάσεις.
- Εργάζονται ομαδοσυνεργατικά και σύμφωνα με τις επιλογές τους.
- Αυτενεργούν, δημιουργούν, πρωτοτυπούν, αυτο-οργανώνονται και μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν και πώς να αυτο-βελτιώνονται.

- Τέλος, οι Ερευνητικές Εργασίες προϋποθέτουν τη συνεργασία καθηγητών και κοινή παιδαγωγική αντίληψη και όραμα στη σχολική μονάδα.

B. Βασικές μέθοδοι διδασκαλίας των οικονομικών μαθημάτων

Οι στρατηγικές διδασκαλίας αποτελούνται από τεχνικές/μεθόδους διδασκαλίας που μπορεί να χρησιμοποιηθούν είτε αυτόνομα, είτε στο πλαίσιο μίας συνολικής στρατηγικής όπως έχει αναφερθεί προηγουμένως.

Όλες οι μέθοδοι διδασκαλίας έχουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα ανάλογα με τους στόχους του μαθήματος, τον διαθέσιμο χρόνο, τα διαθέσιμα εκπαιδευτικά μέσα, τις δεξιότητες και το γνωστικό επίπεδο των μαθητών. Η αποτελεσματικότητά τους προσδιορίζεται από τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζονται στη διδακτική πράξη.

Οι βασικές μέθοδοι/τεχνικές που χρησιμοποιούνται στη διδασκαλία των οικονομικών μαθημάτων είναι (Μαγουλά, 2009):

- Η διάλεξη
- Η συζήτηση ή διάλογος
- Η τεχνική ερωτήσεων
- Η τεχνική καταιγισμού ιδεών
- Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία
- Η μέθοδος μελέτη περίπτωσης (case study)
- Η μέθοδος της παιγνιώδους διδασκαλίας
- Η μέθοδος «σχέδια εργασίας» (Project).

Ακολουθεί συνοπτική περιγραφή των παραπάνω μεθόδων.

B.1. Μέθοδος διάλεξης

Η διάλεξη είναι μία μέθοδος που χρησιμοποιείται ευρέως και χαρακτηρίζει την δασκαλοκεντρική διδασκαλία. Μερικές υποδείξεις για την αποδοτικότερη εφαρμογή της μεθόδου είναι οι εξής:

- Χρειάζεται πολύ καλή προετοιμασία
- Δεν διαρκεί περισσότερο από δέκα πέντε λεπτά
- Χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με άλλες τεχνικές (καταιγισμός ιδεών για εισαγωγή, ερωτήσεις για ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος, συζήτηση)
- Συνεχής παρακολούθηση των αντιδράσεων των μαθητών κατά την διάρκεια της παρουσίασης
- Πριν την έναρξη της παρουσίασης να διευκρινίζονται επαρκώς οι στόχοι και τα αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα της παρουσίασης
- Όταν παρουσιάζονται διαγράμματα μέσω προβολέα είναι προτιμότερο να μην είναι συμπληρωμένα τελείως (π.χ. να μην δείχνεται η μετατόπιση της καμπύλης αλλά να συμπληρώνεται στην τάξη με συμμετοχή των μαθητών).

Είναι σκόπιμο με την ολοκλήρωση της διάλεξης να ακολουθεί σύντομο τεστ, ώστε ο εκπαιδευτικός να έχει ανατροφοδότηση για τα μαθησιακά αποτελέσματα της διάλεξης.

Οι εκπαιδευτικοί συνιστάται να αποφεύγουν την μέθοδο της διάλεξης ή αν είναι υποχρεωμένοι να την χρησιμοποιήσουν (παρουσίαση θεμάτων σε μικρό χρονικό διάστημα, εισαγωγή νέου θέματος) τότε να συνδυάζεται με άλλες μεθόδους (π.χ. τεχνική ερωτήσεων και συζήτηση).

B.2. Μέθοδος της συζήτησης ή διαλόγου

Η μέθοδος της συζήτησης εφαρμόζεται μέσω της ανταλλαγής απόψεων και θέσεων έτσι ώστε να προάγονται οι στόχοι του μαθήματος. Ο εκπαιδευτικός

- προετοιμάζει το θέμα
- προσδιορίζει τα χρονικά όρια της συζήτησης
- κατευθύνει τη συζήτηση
- ενθαρρύνει τη συμμετοχή όλων των μαθητών
- καταγράφει τα κυριότερα σημεία
- προσδιορίζει τη μέθοδο ανατροφοδότησης
- συνοψίζει και συνάγει συμπεράσματα

Η συζήτηση είναι ιδιαίτερα δημοφιλής μέθοδος διδασκαλίας, διότι βοηθά τους μαθητές να καλλιεργήσουν δεξιότητες επικοινωνίας. Συμβάλλει στην εμπλοκή και ενασχόληση του μαθητή στην

μαθησιακή διαδικασία κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται η αναμενόμενη μάθηση και απεξάρτηση του μαθητή από τον δάσκαλο. Η συζήτηση, ως τεχνική, συμπληρώνει συχνά με επιτυχία τη μέθοδο διάλεξης (Μαγουλά,2009).

B.3. Τεχνική ερωτήσεων

Η υποβολή ερωτήσεων κατά την διάρκεια του μαθήματος αποτελεί το βασικό μέρος των περισσότερων στρατηγικών διδασκαλίας. Οι ερωτήσεις επιτρέπουν στον εκπαιδευτικό να ενεργοποιήσει το ενδιαφέρον και την συμμετοχή των μαθητών, να διορθώσει λάθη και παρανοήσεις και κυρίως να αναπτύξει την κριτική σκέψη. Επίσης ελέγχουν την προϋπάρχουσα, ή/και τη νέα μάθηση. Προτείνεται οι ερωτήσεις να είναι ανοικτές και αυτές που είναι σκόπιμο να χρησιμοποιούνται στην διδασκαλία ενός οικονομικού μαθήματος διακρίνονται σε (Μαγουλά,2009):

- Ονομαστικές. κατά τις οποίες ζητείται από τους μαθητές να δώσουν το όνομα μιας έννοιας.
- Παρατήρησης, κατά τις οποίες ζητείται από τους μαθητές να περιγράψουν ένα διάγραμμα.
- Ψευδοερωτήσεις, όταν ο διδάσκων κάνει ερωτήσεις με τέτοιο τρόπο ώστε να καθοδηγήσει τους μαθητές στη σωστή απάντηση.
- Ερωτήσεις διάκρισης, κατά τις οποίες οι μαθητές διακρίνουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα π.χ. οικονομικών/πολιτικών.
- Διερευνητικές ερωτήσεις, κατά τις οποίες ο εκπαιδευτικός απαιτεί επί πλέον πληροφορίες από τους μαθητές προκειμένου να τεκμηριώσουν την απάντησή τους.
- Υποθετικές ερωτήσεις, με τις οποίες ο εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τους μαθητές να κάνουν διάφορες υποθέσεις.

Σε κάθε περίπτωση οι ερωτήσεις πρέπει να είναι σαφείς, περιεκτικές, συγκεκριμένες και κυρίως να συντάσσονται κατά τον σχεδιασμό της διδασκαλίας.

B.4. Τεχνική καταϊγισμού ιδεών

Η τεχνική καταϊγισμού ιδεών βασίζεται στην θεωρία του εποικοδομητισμού, σύμφωνα με την οποία οι προϋπάρχουσες ιδέες που έχουν οι μαθητές για ένα θέμα γίνονται αφετηρία (σκαλωσιά) για την δημιουργία νέων ιδεών για το ίδιο θέμα. Η εφαρμογή της τεχνικής ακολουθεί τα εξής βήματα:

- Ο εκπαιδευτικός διατυπώνει ερώτημα ή πρόβλημα, ή την προς διερεύνηση έννοια.
- Οι μαθητές διατυπώνουν λέξεις, ή σχετικές εκφράσεις, που τους έρχονται αυθόρμητα.
- Ο εκπαιδευτικός καταγράφει όλες ανεξαιρέτως τις απαντήσεις.
- Γίνεται κατηγοριοποίηση των λέξεων και ανάδειξη εννοιολογικών κατηγοριών.

Με αυτόν τον τρόπο ο εκπαιδευτικός έχει ανακαλέσει προϋπάρχουσες γνώσεις και αντιλήψεις των μαθητών και έχει ενεργοποιήσει το ενδιαφέρον τους με μία συμμετοχική διαδικασία για το υπό διερεύνηση θέμα.

Η τεχνική αυτή πρέπει να είναι σύντομη (5-10 λεπτά) και χρησιμοποιείται μόνη της, ή στο πλαίσιο κάποιας στρατηγικής διδασκαλίας (π.χ. των σχεδίων εργασίας, της ερευνητικής μάθησης).

B.5. Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία

Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία χρησιμοποιείται είτε σαν αυτόνομη μέθοδος, είτε σαν μέρος άλλων μεθόδων, όπως είναι τα σχέδια δράσης, η μελέτη περίπτωσης, η μέθοδος συζήτησης, η παιγνιώδης διδασκαλία.

«Η ομαδοσυνεργατική προσέγγιση υλοποιείται μέσα από την κινητοποίηση μαθητικών μικρο-ομάδων για τη διεξαγωγή μέρους ή όλων των διδακτικών και των μαθησιακών δραστηριοτήτων μέσα σε πλαίσια συνεργατικών σχέσεων» (Ματσαγγούρας 2000: 16). Πολλοί ερευνητές (λ.χ. Slavin 1981, Cochran, 1989) έχουν δείξει ότι είναι ένα αποτελεσματικό σύστημα μάθησης για όλους τους μαθητές, τόσο τους προχωρημένους, όσο και τους πιο αδύνατους.

Ανάμεσα στους διάφορους διδακτικούς, ψυχολογικούς και επιστημολογικούς λόγους για τους οποίους προκρίνεται σήμερα αυτή η προσέγγιση είναι ότι η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία:

- ενθαρρύνει την εμπλοκή των ίδιων των μαθητών στη μαθησιακή διδασκαλία, πράγμα που αποτελεί όλο και περισσότερο στόχο του σημερινού σχολείου,
- προσφέρει ακριβώς εκείνο το πλαίσιο της αυθεντικής επικοινωνίας και της διαπραγμάτευσης του νοήματος που επιτρέπει στα παιδιά να μάθουν μέσα από τη συνεργασία - τη συλλογική, δηλαδή, σκέψη και δράση- και την καθοδήγηση όχι μόνο του δασκάλου αλλά και των άλλων μελών της ομάδας τους,

- καλλιεργεί τις αξίες και τις δεξιότητες της συνεργασίας, της διαλλακτικότητας και της διαπραγματεύσεως για την επίτευξη ενός κοινού στόχου. Συμβάλλει, έτσι, στη διαμόρφωση πολιτών με συγκροτημένη ατομική και κοινωνική ταυτότητα, με δημοκρατικό ήθος αλλά και με κριτική σκέψη και ηθική και γνωστική αυτονομία. (Ματσαγγούρας 2000: 29-31, Levine 1990, Hamayan & Perlman 1990)

Με την εφαρμογή αυτής της μεθόδου οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες εργασίας, ανταλλάσσουν εμπειρίες ή εκπονούν ασκήσεις με σκοπό την πληρέστερη επεξεργασία της διδακτέας ύλης. (Douglas, 1997). Οι ενέργειες για την εφαρμογή αυτής της μεθόδου, σε γενικές γραμμές είναι οι εξής:

- Παρουσιάζεται το θέμα/πρόβλημα από τον εκπαιδευτικό (Εναλλακτικά μπορεί να εισηγούνται και οι μαθητές).
- Γίνεται κατανομή των μαθητών σε μικρές ομάδες, οι οποίες αναλαμβάνουν μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να παράγουν προσδιορισμένο έργο.
- Συμφωνείται η διάρκεια και το αναμενόμενο από την ομάδα αποτέλεσμα.
- Παρουσίαση των αποτελεσμάτων των ομάδων.
- Σύνθεση των απόψεων.
- Αξιολόγηση του αποτελέσματος και συζήτηση για την μορφή συνέχισης της εργασίας.

Τρόποι κατανομής των ομάδων:

- Με τρόπο τυχαίο ανάλογα με τις θέσεις τους. (π.χ. Θρανία. Η μέθοδος προσφέρεται όταν δουλεύουν στο ίδιο θέμα).
- Με προσωπική επιλογή όταν τα θέματα είναι διαφορετικά.
- Αριθμός μελών ομάδων (3-7). Το προτιμότερο μέγεθος είναι 5. Οι μονοί αριθμοί λειτουργούν πάντοτε καλύτερα. (Courau, 2000).

Τα προβλήματα που συνήθως παρουσιάζονται κατά την εφαρμογή της μεθόδου είναι (Μαγουλά 2009):

- Η εργασία σε ομάδες δεν προωθεί πάντα την επίδοση.
- Δεν εργάζονται όλοι οι μαθητές μέσα στην ομάδα.
- Δεν επιλύει όλα τα προβλήματα των μαθητών.
- Η εργασία σε ομάδες δεν λειτουργεί πάντα θετικά, δεδομένου ότι συγκροτούνται υποομάδες που κυριαρχούν στους υπόλοιπους μαθητές της ομάδας.

Επομένως απαιτείται αξιολόγηση για την ολοκλήρωση της διαδικασίας η οποία θα αξιολογεί, όχι μόνο τη γνώση, αλλά και την συμμετοχή σε ομαδοσυνεργατικές διαδικασίες. Η αξιολόγηση μπορεί να περιλαμβάνει τεστ, εργασία στο σπίτι, αυτοαξιολόγηση και ετεροαξιολόγηση από τα μέλη της ομάδας. Επισημαίνεται ότι για την εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας απαιτείται προσεκτική προετοιμασία από τον εκπαιδευτικό και ακριβής προσδιορισμός των απαιτήσεων από τις ομάδες.

B.6. Η μέθοδος μελέτη περίπτωσης (case study)

Η μέθοδος της μελέτης περίπτωσης αποσκοπεί στο να αναπτύξει στους εκπαιδευόμενους την ικανότητα της κριτικής σκέψης, με σκοπό να επιλύουν προβλήματα υψηλού βαθμού πολυπλοκότητας, αφού προηγουμένως αναλύσουν και αξιολογήσουν όλα τα δεδομένα. Εμπεριέχει πληροφορίες, κυρίως πρωτογενή οικονομικά στοιχεία, που τα επεξεργάζεται ο μαθητής, ή ομάδα μαθητών. Μελετάται ένα πραγματικό ή υποθετικό σενάριο, που αντανακλά μία ευρύτερη κατάσταση. Παρουσιάζεται στους διδασκόμενους με σκοπό να αναλυθούν τα δεδομένα σε βάθος και να διερευνηθούν οι εναλλακτικές λύσεις στα προβλήματα που αναδύονται (Jarvis, 2004).

Πρόκειται, στην ουσία, για *επαγωγική μέθοδο μάθησης* με την οποία από το επίπεδο των ειδικών περιπτώσεων μπορούν να συναχθούν γενικά συμπεράσματα. Με τον τρόπο αυτό *αναπτύσσονται οι αναλυτικές και κριτικές ικανότητες* των μαθητών και η γνώση πηγάζει από την άσκηση, την ανακάλυψη, την σύγκριση, τη διερεύνηση, τη συμμετοχή και την παρακίνηση, δηλαδή από νοητικές καταστάσεις και λειτουργίες που ενεργοποιούνται κατά τη διδασκαλία των μελετών περιπτώσεων. Επί πλέον, αν η διδασκαλία γίνει ομαδική, τότε αναπτύσσονται και ομαδοσυνεργατικές δεξιότητες.

Για να επιτευχθούν, όμως, τα αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα και δεξιότητες απαιτείται κατάλληλη προετοιμασία από τον καθηγητή. Η προετοιμασία αυτή αφορά όχι μόνο το τι θα γίνει στην τάξη, αλλά και το πριν και το μετά από αυτήν. Κατά την διάρκεια της διεξαγωγής της διδασκαλίας με τη μέθοδο μελέτης περίπτωσης, ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι υποστηρικτικός. Οι βασικές ενέργειες που προτείνεται να ακολουθήσει ο εκπαιδευτικός είναι:

- Επιλέγει μία περίπτωση προσομοίωσης της πραγματικότητας που να είναι δυνατή η αντιμετώπισή της σύμφωνα με τις εμπειρίες και δυνατότητες των μαθητών.
- Παρουσιάζει την προς μελέτη περίπτωση (προφορικός λόγος, κείμενο, φιλμ, κ.λπ.).
- Παρέχει διευκρινίσεις (σκοπός, τρόπος, χρόνος, αποτελέσματα).
- Εκτέλεση της άσκησης σε ομάδες εργασίας (κατά προτίμηση).
- Παρουσίαση από τους εκπροσώπους των ομάδων στην ολομέλεια των πορισμάτων.
- Σύνθεση από τον εκπαιδευτικό και ανακεφαλαίωση των θεμάτων που μελετήθηκαν και των συμπερασμάτων που διατυπώθηκαν.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσε να διατυπωθεί ο ισχυρισμός ότι τα κυριότερα πλεονεκτήματα που προκύπτουν για την διδασκαλία των οικονομικών μαθημάτων με την χρήση της μεθόδου μελέτη περίπτωσης είναι:

- Κατανόηση της εφαρμογής βασικών θεωρητικών γνώσεων.
- Ενεργητική μάθηση.
- Ανάπτυξη κριτικού πνεύματος και της ικανότητας των μαθητών να επιλύουν προβλήματα.
- Ανάπτυξη δημιουργικότητας.

Κυριότερα μειονεκτήματα της μεθόδου είναι:

- Προσεκτική προετοιμασία και εποπτεία από τον εκπαιδευτικό.
- Απαιτείται σημαντική εκπαιδευτική εμπειρία από τον καθηγητή.
- Είναι δύσκολη η αναγωγή από το επιμέρους στο όλο.
- Δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε όλα τα θέματα των οικονομικών, γιατί είναι δύσκολο να γίνουν προσομοιώσεις κατανοητές για μελέτη από τους μαθητές.

B.7. Η μέθοδος της παιγνιώδους διδασκαλίας

Η μέθοδος της παιγνιώδους διδασκαλίας, στη μορφή, κυρίως, του παιχνιδιού ρόλων (παιχνίδια στρατηγικής) ή των προσομοιώσεων (παιχνίδια προσποίησης), συμβάλλει ουσιαστικά στην βιωματική μάθηση. Είναι μία αποτελεσματική μέθοδος διδασκαλίας για οικονομικά μαθήματα. Πρέπει, όμως, να υπάρχει εκπαιδευτικός χρόνος διαθέσιμος για να υλοποιηθεί.

Οι μαθητές υποδύονται ρόλους, που συνδέονται με μία εξεταζόμενη κατάσταση, με στόχο μέσα από το βίωμα, να κατανοήσουν βαθύτερα τόσο την κατάσταση όσο και τις αντιδράσεις τους απέναντί της.

Μία δράση ή μία συμπεριφορά προσομοιώνεται σε πραγματικές ή ρεαλιστικές συνθήκες. Προϋπόθεση είναι το παιχνίδι να συνδέεται με την πραγματικότητα.

Επιτρέπει τη χαλάρωση, τη μάθηση με ευχάριστο τρόπο. Βοηθά τους μαθητές να αποστασιοποιηθούν από τις καθημερινές τους συνήθειες και να κάνουν μια καινούρια αρχή (Courau, 2000).

Προετοιμασία:

- Γίνεται περιγραφή της εξεταζόμενης κατάστασης, των χαρακτήρων των ρόλων, των στόχων. Αναγγέλλεται η διάρκεια και οι προεκτάσεις.
- Τα πρόσωπα πρέπει να είναι φανταστικά, αλλά όσο η κατάσταση πλησιάζει την πραγματικότητα, τόσο πιο ωφέλιμη γίνεται.
- Ορίζονται κριτήρια αξιολόγησης, διασφάλισης αποτελέσματος.
- Μπορεί να χρησιμοποιηθεί «πίνακα ανάλυσης» για τους παρατηρητές (π.χ. παρουσίαση βίντεο). Βασικά στοιχεία του πίνακα: «Παρατηρούμενα σημεία-Θετικά σημεία-Αρνητικά σημεία».
- Στο τέλος οι συμμετέχοντες «βγαίνουν» από τους ρόλους τους και σχολιάζουν την εμπειρία τους.

Τα κυριότερα **πλεονεκτήματα** της μεθόδου είναι:

- Προκαλείται η πλήρης ενεργοποίηση των συμμετεχόντων.
- Ευνοείται η αλλαγή στάσεων των διδασκομένων.
- Καλλιέργεια δημιουργικότητας.
- Εξασφάλιση επικοινωνιακής διδασκαλίας.
- Επίτευξη μεταγνωστικών δεξιοτήτων

Τα κυριότερα **μειονεκτήματα** της μεθόδου είναι:

- Απαιτείται προσεκτική προετοιμασία και συνεχής εποπτεία από τον εκπαιδευτικό.

- Απαιτείται σημαντική εκπαιδευτική εμπειρία από τον εκπαιδευτικό, ο οποίος χρειάζεται να γνωρίζει καλά τις αρχές της επικοινωνίας και της δυναμικής της ομάδας.

B.8. Η μέθοδος «σχέδια εργασίας» (Project)

Η μέθοδος «σχέδια εργασίας» (Project) ή Ερευνητικές Εργασίες αφορά σχεδιασμό μάθησης σύμφωνα με τις ανάγκες τα ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς των μαθητών. Στοχεύει στην ενιαιοποίηση της σχολικής γνώσης με τις πραγματικές καταστάσεις της ζωής. Η μάθηση είναι ολιστική και βιωματική και στηρίζεται σε ένα σχέδιο δράσης. Το μαθησιακό μοντέλο διαφέρει από τις πρακτικές της μετωπικής (δασκαλοκεντρικής) διδασκαλίας και σε αντίθεση με αυτές δίνει προτεραιότητα σε συνεργατικές και διαθεματικές δραστηριότητες, μέσα από θέματα που σχετίζονται με την καθημερινή πραγματικότητα.

Ως θέματα, στο μάθημα «Αρχές Οικονομικής Επιστήμης», μπορούν να εννοηθούν όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες που έχουν οικονομική διάσταση. Η γνώση είναι πραγματολογική και προσεγγίζεται διεπιστημονικά, όταν ένα θέμα μελετάται από διάφορες επιστήμες ή διαθεματικά όταν συναφή θέματα μελετώνται ενιαία. Το γενικό περίγραμμα της πορείας υλοποίησης ενός σχεδίου εργασίας, ακολουθεί τέσσερα στάδια:

- θέμα.
- προγραμματισμός.
- υλοποίηση.
- παρουσίαση/αξιολόγηση.

Τα στάδια αυτά εξειδικεύονται στις εξής ενέργειες:

- Πρόταση εκπαιδευτικού και αποδοχή των μαθητών να εκπονήσουν σχέδιο δράσης ή ερευνητική εργασία.
- Αρχική συζήτηση του θέματος μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών. Στη συζήτηση διερευνώνται οι εμπειρίες και οι γνώσεις που έχουν οι εκπαιδευόμενοι στο συγκεκριμένο θέμα ή σε παρόμοια θέματα. Όλοι έχουν δικαίωμα να προτείνουν θέματα. Σκόπιμο είναι να χρησιμοποιηθεί «καταιγισμός ιδεών».
- Επιλογή θέματος. Ορίζεται το ακριβές περιεχόμενό του project και οι βασικοί του στόχοι (προσδιορίζονται ύστερα από κοινή συζήτηση).
- Αποφασίζονται τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν και προγραμματίζεται η χρονική έκταση των δραστηριοτήτων. Στο χρονοδιάγραμμα αυτό δεν καθορίζεται μόνο η χρονική διάρκεια του project, αλλά και μερικές ημερομηνίες-σταθμοί στις οποίες πρέπει να έχουν εκπληρωθεί κάποιοι από τους στόχους. Πρέπει να συνηθισθεί χρόνος για πιθανές αλλαγές.
- Επιλογή Συντονιστή (είναι ο συντονιστής των ομάδων, φροντίζει να τηρούνται οι κανόνες και ο χρόνος, προλαβαίνει τυχόν συγκρούσεις, ανακοινώνει τα πορίσματα).
- Κατανομή σε ομάδες, με βάση κυρίως τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Η ανάθεση καθηκόντων πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τις ιδιαίτερες δεξιότητες των μαθητών. Οι ομάδες επιλέγουν γραμματέα, καθορίζουν τον στόχο τους, καταστρώνουν πλάνο εργασίας, καταγράφουν λεπτομερώς τις κινήσεις και τα αποτελέσματα της εργασίας τους.
- Διαμόρφωση του πλαισίου δράσης (ανάθεση αρμοδιοτήτων στα μέλη).
- Συγκέντρωση και ταξινόμηση του υλικού από κάθε ομάδα χωριστά (φωτογράφιση, συνεντεύξεις, κατασκευές ή δουλειά στον υπολογιστή κλπ).
- Οι εκπαιδευόμενοι κρατούν σημειώσεις, όπου καταγράφουν επιγραμματικά τις ενέργειες, τις σκέψεις, τις απορίες τους.
- Οργάνωση ενημερωτικών συναντήσεων, όπου συζητούνται και επαναπροσδιορίζονται με ευελιξία οι στόχοι. Οι συναντήσεις γίνονται σε τακτά χρονικά διαστήματα, όπου παρουσιάζεται η δουλειά των ομάδων, τα μερικά αποτελέσματα και μεθοδεύονται οι επόμενες ενέργειες.
- Ο εκπαιδευτικός υποδεικνύει στους μαθητές υλικό ή πηγές από όπου θα το αντλήσουν, δίνει υποδείγματα σχεδιαγραμμάτων δράσης και προτείνει τρόπους έρευνας.
- Παρουσίαση των προϊόντων του Project. (Ανάγνωση πορισμάτων από τον γραμματέα κάθε ομάδας, παρουσίαση του υλικού με ανάρτηση σε ταμπλό ή χρήση power point, για μεγάλα project παρουσίαση με την παρακολούθηση ίσως ολόκληρου του σχολείου).
- Συμπεράσματα,
- Αξιολόγηση.

Κατά την εφαρμογή της μεθόδου των σχεδίων εργασίας ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι συντονιστικός και υποστηρικτικός, Ο μαθητής, στο πλαίσιο της μαθησιακής διαδικασίας, μαθαίνει να προγραμματίζει, να καθοδηγεί, να ελέγχει και να αξιολογεί τη διαδικασία και το αποτέλεσμα της Επεξεργασίας των διαθέσιμων στοιχείων.

Γ. Κατευθύνσεις και παραδείγματα για την διαμορφωτική αξιολόγηση

Οι παρακάτω κατευθύνσεις που διατυπώνονται για την αξιολόγηση είναι συμπληρωματικές στα όσα αναφέρονται για την αξιολόγηση στο Πρόγραμμα Σπουδών.

Ο κύριος στόχος αυτής της ενότητας είναι να δώσει στους εκπαιδευτικούς κάποιες έννοιες, με πρακτικές προτάσεις, ώστε να βελτιώσουν την διαδικασία της αξιολόγησης. Εστιάζεται κυρίως στη διαμορφωτική αξιολόγηση, καθόσον η διαμορφωτική αξιολόγηση, με την ανατροφοδότηση που δίνει στον εκπαιδευτικό, επιδρά στην διαμόρφωση της διδακτικής στρατηγικής που θα ακολουθήσει. Συνήθως διακρίνονται τρία είδη αξιολόγησης ανάλογα με το σκοπό για τον οποίο πραγματοποιείται η αξιολογική διαδικασία στο σχολείο:

α) η αρχική ή διαγνωστική αξιολόγηση (diagnostic), η οποία ασχολείται κυρίως με την έναρξη ενός καινούργιου κεφαλαίου διδασκαλίας,

β) η διαμορφωτική ή σταδιακή αξιολόγηση (formative), η οποία αναφέρεται άμεσα στην πορεία μιας ενότητας διδασκαλίας,

γ) η τελική ή συνολική αξιολόγηση (summative), η οποία αναφέρεται στο τελικό σημείο μιας διδακτικής ενότητας.

Σκοπός της **αρχικής αξιολόγησης** είναι να προσδιοριστεί το επίπεδο γνώσεων των μαθητών σε έναν ορισμένο γνωστικό τομέα προκειμένου να είναι σε θέση ο διδάσκων να προσαρμόσει ανάλογα τη διδασκαλία του. Με την αρχική αξιολόγηση επιδιώκεται να οδηγηθούν όλοι οι μαθητές στην κατάκτηση των στόχων που έχουν τεθεί. Οι μαθητές κατατάσσονται ανάλογα με τις προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες τους πάνω στο θέμα που πρόκειται να διδαχθεί και έτσι αποφεύγεται η ανισότητα στην έναρξη της νέας μάθησης. Με τον τρόπο αυτό ο εκπαιδευτικός είναι σε θέση να προσαρμόσει τη διδασκαλία του στις δυνατότητες του κάθε μαθητή ή μιας ομάδας μαθητών που έχουν το ίδιο γνωστικό επίπεδο.

Η **διαμορφωτική αξιολόγηση** της μάθησης αποτελεί τμήμα της μαθησιακής διαδικασίας και συμβαίνει κατά την διάρκεια της διδασκαλίας. Είναι ένας τρόπος αξιολόγησης της επίτευξης των μαθησιακών στόχων και βοηθάει τον εκπαιδευτικό να αναπροσαρμόζει το πρόγραμμα διδασκαλίας και τις τεχνικές σύμφωνα με την ανάδραση που παίρνει μέσω αξιολόγησης.

Η διαμορφωτική αξιολόγηση μπορεί να γίνει με οποιοδήποτε τρόπο κρίνει σκόπιμο ο εκπαιδευτικός, αρκεί να του δίνει ανάδραση της επίτευξης των μαθησιακών στόχων. Για παράδειγμα, διαμορφωτική αξιολόγηση μπορεί να είναι:

- Η συζήτηση με τους μαθητές σχετικά με καμπύλες προσφοράς που σχεδίασαν και η ανατροφοδότηση για το ποιες είναι σωστές και ποιες πρέπει να διορθωθούν.
- Ένα γρήγορο τεστ, στην έναρξη του μαθήματος, με δέκα ερωτήσεις, που να απεικονίζει αλλαγές στην καμπύλη ζήτησης (με την χρήση πίνακα δεδομένων).
- Ο κάθε μαθητής γράφει πέντε σύντομες ερωτήσεις πάνω στην έννοια της αγοράς και του ανταγωνισμού, και τις δίνει σε ένα συμμαθητή του να απαντήσει και αντίστροφα. Μετά σχολιάζουν τις ερωτοαπαντήσεις στην τάξη με την βοήθεια του καθηγητή.
- Οι μαθητές σχεδιάζουν και παίζουν ένα παιχνίδι ρόλων που βασίζεται στις βασικές οικονομικές έννοιες της έλλειψης, επιλογής και κόστους ευκαιρίας.
- Η έρευνα, η παρουσίαση και ο σχολιασμός άρθρων σχετικά με την επίδραση της τεχνολογίας στην παραγωγικότητα μιας εταιρείας.

Η **τελική αξιολόγηση** λαμβάνει χώρα όταν ένα πρόγραμμα διδασκαλίας έχει περατωθεί και πρέπει να αξιολογηθεί ως προς τα αποτελέσματά του.

Δ. Συνοπτικές οδηγίες για τη διδασκαλία κάθε κεφαλαίου του Προγράμματος Σπουδών

Στο **1^ο Κεφάλαιο**, για κάποιες από τις βασικές οικονομικές έννοιες (Threshold Concepts) όπως:

- οικονομική επιστήμη
- οικονομικές ανάγκες
- οικονομικά αγαθά
- παραγωγική διαδικασία
- παραγωγικοί συντελεστές

- έλλειψη αγαθών
- κόστος ευκαιρίας

προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν τη στρατηγική διδασκαλίας της διερεύνησης. Συγκεκριμένα: διατυπώνονται ερωτήματα για τη σημασία ή τη χρήση των εννοιών, χρησιμοποιείται η τεχνική του καταγισμού ιδεών από τους μαθητές, γίνεται έλεγχος διαισθητικός και αναλυτικός από πηγές (από τους μαθητές), δίνεται απάντηση και τέλος ο εκπαιδευτικός ομαδοποιεί, ελέγχει και διατυπώνει τις τελικές απαντήσεις.

Για την ανάπτυξη της ενεργητικής μάθησης προτείνεται να δοθούν τουλάχιστον τρεις μελέτες περίπτωσης (ατομικές ή ομαδικές) ανεξάρτητα από τον τρόπο προσέγγισης των βασικών εννοιών. Εναλλακτικά, προτείνεται η εκπόνηση ομαδικής ερευνητικής εργασίας σύντομης διάρκειας (6 ωρών), με θέμα που θα περιλαμβάνει τις υπό εξέταση έννοιες, θα δοθεί στην αρχή της ενότητας και θα εκπονείται παράλληλα με την εξέλιξη του μαθήματος (κατά προτίμηση δύο ώρες ανά εβδομάδα).

Στο **2^ο Κεφάλαιο**, οι βασικές έννοιες συνδέονται κυρίως με την κατασκευή και επεξήγηση διαγραμμάτων όπως:

- νόμος ζήτησης και ατομική καμπύλη ζήτησης
- αγοραία καμπύλη ζήτησης
- γραμμική συνάρτηση ζήτησης
- μεταβολή στην τιμή του ίδιου αγαθού και μετακίνηση επί της καμπύλης ζήτησης
- ταυτόχρονες μεταβολές ζητούμενης ποσότητας και ζήτησης
- η Ελαστικότητα της ζήτησης, ως προς την Τιμή
- η Συνολική Δαπάνη των Καταναλωτών και η Ελαστικότητα Ζήτησης ως προς την τιμή
- Ειδικές περιπτώσεις Καμπύλης Ζήτησης και Ελαστικότητας Ζήτησης, ως προς την τιμή
- η χρησιμότητα της Ελαστικότητας Ζήτησης, ως προς την Τιμή
- η Εισοδηματική Ελαστικότητα
- η Σταυροειδής Ελαστικότητα

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν το μοντέλο διδασκαλίας του κοινωνικού - γνωστικού συμπεριφορισμού και μικτή χρήση των στρατηγικών διδασκαλίας

- Στρατηγική διδασκαλίας της αμοιβαιότητας
- Στρατηγική διδασκαλίας επιλογής του επιπέδου δυσκολίας
- Στρατηγική διδασκαλίας του αυτοέλεγχου της προόδου

Πιο συγκεκριμένα:

- ο εκπαιδευτικός γνωστοποιεί στους μαθητές το έργο (οικονομικές έννοιες, διάγραμμα, πώς θα μάθουν), προσδιορίζει τον ρόλο του (θα ορίσει, σχεδιάσει, δείξει, εξηγήσει) και των μαθητών (θα εργασθούν αμοιβαία ή με επιλογή επιπέδου ή με αυτοέλεγχο της προόδου ή μικτά).
- Προτυποποιεί το σχήμα, τις έννοιες (π.χ. προβάλλει ημιτελές διάγραμμα και το συμπληρώνει με ερωτήσεις προς τους μαθητές και επεξηγήσεις, αναφορές σε πραγματικά οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα)
- Οι μαθητές χωρισμένοι σε δυάδες αντιγράφουν το πρότυπο και εκτελούν την επίλυση ασκήσεων/απάντηση ερωτήσεων εργαζόμενοι αμοιβαία με εναλλαγή ρόλων παρατηρητή-εκτελεστή ή επιλέγουν επίπεδο δυσκολίας ή αυτοελέγχονται.
- Αξιολογούνται για το αν άλλαξαν επίπεδο, αν παρουσίασαν πρόοδο, καθώς και την εξομοίωση με το πρότυπο.

Εναλλακτικά οι έννοιες και τα διαγράμματα μπορούν να διδαχθούν με σύντομες διαλέξεις, ερωτήσεις και συζητήσεις. Παράλληλα δίνονται δύο μικρά θέματα για ατομικές περιπτώσεις εργασίας και ένα μεγαλύτερο για ομαδική εργασία.

Στο **3^ο Κεφάλαιο** οι βασικές έννοιες αφορούν κυρίως την κατασκευή και επεξήγηση διαγραμμάτων όπως:

- Η έννοια της προσφοράς αγαθών (βασική οικονομική έννοια)
- Νόμος της Προσφοράς – Καμπύλη Προσφοράς
- Η Αγοραία Καμπύλη Προσφοράς
- Η Γραμμική Συνάρτηση Προσφοράς
- Μεταβολή της Προσφοράς και Μεταβολή της προσφερόμενης ποσότητας
- Ταυτόχρονη μεταβολή της Προσφερόμενης Ποσότητας και της Προσφοράς
- Η Ελαστικότητα της Προσφοράς
- Ειδικές περιπτώσεις Καμπύλης Προσφοράς και Ελαστικότητας Προσφοράς, ως προς την τιμή.

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν το μοντέλο διδασκαλίας του κοινωνικού - γνωστικού συμπεριφορισμού και μικτή χρήση των στρατηγικών διδασκαλίας:

- Στρατηγική διδασκαλίας της αμοιβαιότητας
- Στρατηγική διδασκαλίας επιλογής του επιπέδου δυσκολίας
- Στρατηγική διδασκαλίας του αυτοέλεγχου της προόδου

Πιο συγκεκριμένα:

- ο εκπαιδευτικός γνωστοποιεί στους μαθητές το έργο (οικονομικές έννοιες, διάγραμμα, πώς θα μάθουν), προσδιορίζει τον ρόλο του (θα ορίσει, σχεδιάσει, δείξει, εξηγήσει) και των μαθητών (θα εργασθούν αμοιβαία ή με επιλογή επιπέδου ή με αυτοέλεγχο της προόδου ή μικτά).
- Προτυποποιεί το σχήμα, τις έννοιες (π.χ. προβάλλει ημιτελές διάγραμμα και το συμπληρώνει με ερωτήσεις προς τους μαθητές και επεξηγήσεις, αναφορές σε πραγματικά οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα)
- Οι μαθητές χωρισμένοι σε δυάδες αντιγράφουν το πρότυπο και εκτελούν την επίλυση ασκήσεων/απάντηση ερωτήσεων εργαζόμενοι αμοιβαία με εναλλαγή ρόλων παρατηρητή-εκτελεστή ή επιλέγουν επίπεδο δυσκολίας ή αυτοελέγχονται.
- Αξιολογούνται για το αν άλλαξαν επίπεδο, αν παρουσίασαν πρόοδο, καθώς και την εξομοίωση με το πρότυπο.

Εναλλακτικά οι έννοιες και τα διαγράμματα μπορούν να διδαχθούν με σύντομες διαλέξεις, ερωτήσεις και συζητήσεις. Παράλληλα δίνονται δύο μικρά θέματα για ατομικές περιπτώσεις εργασίας.

Στο 4^ο **Κεφάλαιο** οι βασικές έννοιες αφορούν κυρίως την κατασκευή και επεξήγηση διαγραμμάτων, αλγεβρικούς προσδιορισμούς μεγεθών όπως:

- Ο προσδιορισμός της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας στην αγορά
- Η αλληλεπίδραση των δυνάμεων της προσφοράς και της ζήτησης στην αγορά
- προσδιορισμός της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας αλγεβρικά
- Μεταβολές της ισορροπίας λόγω μεταβολής της ζήτησης
- Μεταβολές της ισορροπίας λόγω μεταβολής της προσφοράς
- Μεταβολές της ισορροπίας λόγω της ταυτόχρονης μεταβολής της ζήτησης και της προσφοράς
- Ο έλεγχος των τιμών με την επιβολή ανώτατης τιμής
- Ο έλεγχος των τιμών με την επιβολή κατώτατης τιμής
- Η επιδότηση της τιμής
- Η επιβολή φορολογίας

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν το μοντέλο διδασκαλίας του κοινωνικού - γνωστικού συμπεριφορισμού και μικτή χρήση των στρατηγικών διδασκαλίας

- Στρατηγική διδασκαλίας της αμοιβαιότητας
- Στρατηγική διδασκαλίας επιλογής του επιπέδου δυσκολίας
- Στρατηγική διδασκαλίας του αυτοέλεγχου της προόδου

Πιο συγκεκριμένα:

- ο εκπαιδευτικός γνωστοποιεί στους μαθητές το έργο (οικονομικές έννοιες, διάγραμμα, πώς θα μάθουν), προσδιορίζει τον ρόλο του (θα ορίσει, σχεδιάσει, δείξει, εξηγήσει) και των μαθητών (θα εργασθούν αμοιβαία ή με επιλογή επιπέδου ή με αυτοέλεγχο της προόδου ή μικτά).
- Προτυποποιεί το σχήμα , τις έννοιες (π.χ. προβάλλει ημιτελές διάγραμμα και το συμπληρώνει με ερωτήσεις προς τους μαθητές και επεξηγήσεις, αναφορές σε πραγματικά οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα)
- Οι μαθητές χωρισμένοι σε δυάδες αντιγράφουν το πρότυπο και εκτελούν την επίλυση ασκήσεων/απάντηση ερωτήσεων εργαζόμενοι αμοιβαία με εναλλαγή ρόλων παρατηρητή-εκτελεστή ή επιλέγουν επίπεδο δυσκολίας ή αυτοελέγχονται.
- Αξιολογούνται για το αν άλλαξαν επίπεδο , αν παρουσίασαν πρόοδο, και την εξομοίωση με το πρότυπο.

Εναλλακτικά οι έννοιες , τα διαγράμματα και οι αλγεβρικοί υπολογισμοί μπορούν να διδαχθούν με σύντομες διαλέξεις , ερωτήσεις και συζητήσεις. Παράλληλα δίνονται δύο μικρά θέματα για ατομικές περιπτώσεις εργασίας.

Στο 5^ο **Κεφάλαιο** σε κάποιες από τις βασικές οικονομικές έννοιες όπως:

- Τα χαρακτηριστικά της παραγωγικής διαδικασίας και η επιλογή των παραγωγικών συντελεστών στην παραγωγή
- Οι τομείς παραγωγής της οικονομίας
- Οι συντελεστές παραγωγής και η αμοιβή τους
- Η αγορά των παραγωγικών συντελεστών και η διανομή του εισοδήματος
- Ο χρονικός ορίζοντας της επιχείρησης.

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν τη στρατηγική διδασκαλίας της διερεύνησης. Συγκεκριμένα:

- διατυπώνονται ερωτήματα για τη σημασία ή τη χρήση των εννοιών,
- χρησιμοποιείται η τεχνική του καταιγισμού ιδεών από τους μαθητές,
- γίνεται έλεγχος διαισθητικός και αναλυτικός από πηγές (από τους μαθητές),
- δίνεται απάντηση
- ο εκπαιδευτικός ομαδοποιεί, ελέγχει και διατυπώνει τις τελικές απαντήσεις.

Για την ανάπτυξη της ενεργητικής μάθησης προτείνεται να δοθούν τρεις (3) μελέτες περίπτωσης (ατομικές ή ομαδικές). Εναλλακτικά οι προαναφερόμενες έννοιες μπορεί να διδαχθούν με τις τεχνικές:

- Σύντομη διάλεξη (10-15 λεπτά)
- Ερωτήσεις
- Συζήτηση

Παράλληλα να δοθούν τρεις ατομικές εργασίες κατ' οίκον, τύπου μελέτη εργασίας.

Στο ίδιο κεφάλαιο υπάρχουν βασικές έννοιες που αφορούν κυρίως την κατασκευή και επεξήγηση διαγραμμάτων, όπως:

- Η συνάρτηση παραγωγής και το συνολικό προϊόν
- Το Μέσο Προϊόν,
- Παραγωγικότητα
- το Οριακό Προϊόν
- Ο Νόμος της Φθίνουσας Απόδοσης
- Το άριστο επίπεδο παραγωγής
- Η επίδραση της μεταβολής της τεχνολογίας στην παραγωγή

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιήσουν το μοντέλο διδασκαλίας του κοινωνικού - γνωστικού συμπεριφορισμού και μικτή χρήση των στρατηγικών διδασκαλίας

- Στρατηγική διδασκαλίας της αμοιβαιότητας
- Στρατηγική διδασκαλίας επιλογής του επιπέδου δυσκολίας

- Στρατηγική διδασκαλίας του αυτοέλεγχου της προόδου

Πιο συγκεκριμένα:

- Ο εκπαιδευτικός γνωστοποιεί στους μαθητές το έργο (οικονομικές έννοιες, διάγραμμα, πώς θα μάθουν), προσδιορίζει τον ρόλο του (θα ορίσει, σχεδιάσει, δείξει, εξηγήσει) και των μαθητών (θα εργασθούν αμοιβαία ή με επιλογή επιπέδου ή με αυτοέλεγχο της προόδου ή μικτά).
- Προτυποποιεί το σχήμα, τις έννοιες (π.χ. προβάλλει ημιτελές διάγραμμα και το συμπληρώνει με ερωτήσεις προς τους μαθητές και επεξηγήσεις, αναφορές σε πραγματικά οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα)
- Οι μαθητές χωρισμένοι σε δυάδες αντιγράφουν το πρότυπο και εκτελούν την επίλυση ασκήσεων/απάντηση ερωτήσεων εργαζόμενοι αμοιβαία με εναλλαγή ρόλων παρατηρητή-εκτελεστή ή επιλέγουν επίπεδο δυσκολίας ή αυτοελέγχονται.
- Αξιολογούνται για το αν άλλαξαν επίπεδο, αν παρουσίασαν πρόοδο, και την εξομίωση με το πρότυπο.

Εναλλακτικά οι έννοιες και τα διαγράμματα μπορούν να διδαχθούν με σύντομες διαλέξεις, ερωτήσεις και συζητήσεις. Παράλληλα δίνονται δύο μικρά θέματα για ατομικές περιπτώσεις εργασίας.

Στο **6^ο Κεφάλαιο** σε κάποιες από τις βασικές οικονομικές έννοιες όπως:

- Έννοια και περιεχόμενο του κόστους.
- Ιδιωτικό και κοινωνικό κόστος.
- Το κόστος παραγωγής στην μακροχρόνια περίοδο
- Οικονομίες κλίμακας
- Αντιοικονομίες κλίμακας

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν τη στρατηγική διδασκαλίας της διερεύνησης. Συγκεκριμένα:

- διατυπώνονται ερωτήματα για τη σημασία ή τη χρήση των εννοιών,
- χρησιμοποιείται η τεχνική του καταιγισμού ιδεών από τους μαθητές,
- γίνεται έλεγχος διαισθητικός και αναλυτικός από πηγές (από τους μαθητές),
- δίνεται απάντηση
- ο εκπαιδευτικός ομαδοποιεί, ελέγχει και διατυπώνει τις τελικές απαντήσεις.

Εναλλακτικά οι προαναφερόμενες έννοιες μπορεί να διδαχθούν με τις τεχνικές:

- Σύντομη διάλεξη (10-15 λεπτά)
- Ερωτήσεις
- Συζήτηση

Παράλληλα, προτείνεται να δοθούν τρεις ομαδικές εργασίες στην τάξη, τύπου μελέτη εργασίας, ανεξάρτητα από τον τρόπο προσέγγισης των βασικών εννοιών.

Στο ίδιο κεφάλαιο υπάρχουν βασικές έννοιες που αφορούν κυρίως την κατασκευή και επεξήγηση διαγραμμάτων, όπως:

- Σταθερό, Μεταβλητό και Συνολικό Κόστος
- Καμπύλες κόστους στην βραχυχρόνια περίοδο
- Υπολογισμός μέσου κόστους και καμπύλες μέσου κόστους στην βραχυχρόνια περίοδο.
- Το οριακό κόστος και η καμπύλη του οριακού κόστους στην βραχυχρόνια περίοδο.
- Σχέσεις καμπυλών μέσου και οριακού κόστους στην βραχυχρόνια περίοδο

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιήσουν το μοντέλο διδασκαλίας του κοινωνικού - γνωστικού συμπεριφορισμού και μικτή χρήση των στρατηγικών διδασκαλίας

- Στρατηγική διδασκαλίας της αμοιβαιότητας
- Στρατηγική διδασκαλίας επιλογής του επιπέδου δυσκολίας
- Στρατηγική διδασκαλίας του αυτοέλεγχου της προόδου

Πιο συγκεκριμένα:

- ο εκπαιδευτικός γνωστοποιεί στους μαθητές το έργο (οικονομικές έννοιες, διάγραμμα, πώς θα μάθουν), προσδιορίζει τον ρόλο του (θα ορίσει, σχεδιάσει, δείξει, εξηγήσει) και των μαθητών (θα εργασθούν αμοιβαία ή με επιλογή επιπέδου ή με αυτοέλεγχο της προόδου ή μικτά).
- Προτυποποιεί το σχήμα, τις έννοιες (π.χ. προβάλλει ημιτελές διάγραμμα και το συμπληρώνει με ερωτήσεις προς τους μαθητές και επεξηγήσεις, αναφορές σε πραγματικά οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα)
- Οι μαθητές χωρισμένοι σε δυάδες αντιγράφουν το πρότυπο και εκτελούν την επίλυση ασκήσεων/απάντηση ερωτήσεων εργαζόμενοι αμοιβαία με εναλλαγή ρόλων παρατηρητή-εκτελεστή ή επιλέγουν επίπεδο δυσκολίας ή αυτοελέγχονται.
- Αξιολογούνται για το αν άλλαξαν επίπεδο, αν παρουσίασαν πρόοδο, και την εξομοίωση με το πρότυπο.

Εναλλακτικά οι έννοιες και τα διαγράμματα μπορούν να διδαχθούν με σύντομες διαλέξεις, ερωτήσεις και συζητήσεις. Παράλληλα δίνονται δύο μικρά θέματα για ατομικές περιπτώσεις εργασίας.

Στο **7^ο Κεφάλαιο** στις βασικές οικονομικές έννοιες όπως:

- Έννοια της αγοράς και ανταγωνισμός των επιχειρήσεων.
- Κριτήρια διάκρισης και μορφές αγοράς
- Έννοια και χαρακτηριστικά του πλήρους ανταγωνισμού.
- Ο προσδιορισμός της τιμής του αγαθού στον πλήρη ανταγωνισμό.
- Συνολικό κόστος, συνολικά έσοδα και ισορροπία της ανταγωνιστικής επιχείρησης στην βραχυχρόνια περίοδο.
- Τιμή του αγαθού και βραχυχρόνια καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης.
- Συμπεριφορά της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό.
- Έννοια και χαρακτηριστικά του μονοπωλίου.
- Λόγοι δημιουργίας μονοπωλίων.
- Συμπεριφορά της επιχείρησης στο μονοπώλιο.
- Έννοια και χαρακτηριστικά του μονοπωλιακού ανταγωνισμού.
- Συμπεριφορά της επιχείρησης στον μονοπωλιακό ανταγωνισμό.
- Έννοια και χαρακτηριστικά του ολιγοπωλίου.
- Συμπεριφορά της επιχείρησης στο ολιγοπώλιο.

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν τη στρατηγική διδασκαλίας της διερεύνησης. Συγκεκριμένα:

- διατυπώνονται ερωτήματα για τη σημασία ή τη χρήση των εννοιών,
- χρησιμοποιείται η τεχνική του καταγισμού ιδεών από τους μαθητές,
- γίνεται έλεγχος διαισθητικός και αναλυτικός από πηγές (από τους μαθητές),
- δίνεται απάντηση
- ο εκπαιδευτικός ομαδοποιεί, ελέγχει και διατυπώνει τις τελικές απαντήσεις.

Εναλλακτικά οι προαναφερόμενες έννοιες μπορεί να διδαχθούν με τις τεχνικές:

- Σύντομη διάλεξη (10-15 λεπτά)
- Ερωτήσεις
- Συζήτηση

Επί πλέον, ανεξάρτητα από τον τρόπο προσέγγισης των βασικών εννοιών, προτείνεται:

- να δοθούν στους μαθητές δύο ομαδικές εργασίες στην τάξη, τύπου μελέτη εργασίας
- να δοθούν δύο ατομικές κατ'οίκον εργασίες
- να ανατεθούν δύο «παιχνίδια ρόλων» με σενάριο σχεδιασμένο από τους μαθητές

Αναλυτικά οι προτεινόμενες ενέργειες για το παιχνίδι ρόλων είναι:

- Γίνεται περιγραφή της εξεταζόμενης κατάστασης, των χαρακτήρων των ρόλων, των στόχων. Αναγγέλλεται η διάρκεια και οι προεκτάσεις.
- Τα πρόσωπα πρέπει να είναι φανταστικά, αλλά όσο η κατάσταση πλησιάζει την πραγματικότητα, τόσο πιο ωφέλιμη γίνεται.

- Ορίζονται κριτήρια αξιολόγησης, διασφάλισης αποτελέσματος.
- Χρησιμοποιούμε «πίνακα ανάλυσης» για τους παρατηρητές (π.χ. παρουσίαση βίντεο). Βασικά στοιχεία του πίνακα: «Παρατηρούμενα σημεία-Θετικά σημεία-Αρνητικά σημεία».
- Στο τέλος οι συμμετέχοντες βγαίνουν από τους ρόλους τους και σχολιάζουν την εμπειρία τους.

Εναλλακτικά, προτείνεται η εκπόνηση ομαδικής ερευνητικής εργασίας σύντομης διάρκειας (6 ωρών) με θέμα που θα περιλαμβάνει τις υπό εξέταση έννοιες, θα δοθεί στην αρχή της ενότητας και θα εκπονείται παράλληλα με την εξέλιξη του μαθήματος (κατά προτίμηση δύο ώρες ανά εβδομάδα).

Στο **8^ο Κεφάλαιο** στις βασικές οικονομικές έννοιες όπως:

- Εγχώριο Προϊόν
- Εγχώριο Εισόδημα
- Εγχώρια Δαπάνη
- Εθνικό Προϊόν
- Εθνικό Εισόδημα
- Εθνική Δαπάνη
- Ακαθάριστα και Καθαρά Οικονομικά Μεγέθη
- Ο υπολογισμός του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος με τη μέθοδο της τελικής αξίας.
- Ο υπολογισμός του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος με τη μέθοδο της Προστιθέμενης Αξίας
- Το Α.Ε.Π. από την πλευρά του εισοδήματος
- Το Α.Ε.Π. από την πλευρά της δαπάνης
- Η επίδραση της μεταβολής των τιμών στα Οικονομικά Μεγέθη και ο Δείκτης Τιμών
- Το Κατά Κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) και το Βιοτικό Επίπεδο
- Οι αδυναμίες του Α.Ε.Π. ως δείκτη οικονομικής ευημερίας

Προτείνεται να διδαχθούν με τις τεχνικές:

- Καταιγισμός ιδεών
- Σύντομη διάλεξη (10-15 λεπτά)
  - Ερωτήσεις
  - Συζήτηση

Επι πλέον, προτείνεται,

- να δοθούν στους μαθητές τρεις ομαδικές εργασίες στην τάξη, τύπου μελέτη εργασίας
- να δοθούν στους μαθητές δύο μελέτες περίπτωσης (ομαδικές)
- να δοθούν τρεις ατομικές, κατ'οίκον, εργασίες

Στο **9^ο Κεφάλαιο** στις βασικές οικονομικές έννοιες όπως:

- Το ΑΕΠ ως εισόδημα και ως δαπάνη
- Το Διαθέσιμο εισόδημα
- Κατανάλωση
- Η συνάρτηση κατανάλωσης
- Μέση και Οριακή ροπή προς κατανάλωση
- Η αποταμίευση
- Η συνάρτηση αποταμίευσης
- Μέση και Οριακή ροπή προς αποταμίευση
- Σχέση κατανάλωσης Αποταμίευσης
- Η επένδυση

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν τη στρατηγική διδασκαλίας της διερεύνησης. Συγκεκριμένα:

- διατυπώνονται ερωτήματα για τη σημασία ή τη χρήση των εννοιών,
- χρησιμοποιείται η τεχνική του καταιγισμού ιδεών από τους μαθητές,
- γίνεται έλεγχος διαισθητικός και αναλυτικός από πηγές (από τους μαθητές),
- δίνεται απάντηση
- ο εκπαιδευτικός ομαδοποιεί, ελέγχει και διατυπώνει τις τελικές απαντήσεις.

Εναλλακτικά οι προαναφερόμενες έννοιες μπορεί να διδαχθούν με τις τεχνικές:

- Σύντομη διάλεξη (10-15 λεπτά)
- Ερωτήσεις
- Συζήτηση

Επί πλέον, ανεξάρτητα από τον τρόπο προσέγγισης των βασικών εννοιών, προτείνεται:

- να δοθούν στους μαθητές δύο ομαδικές εργασίες στην τάξη, (κατασκευή νοητικού χάρτη)
- να δοθούν φύλλα εργασίας προς συμπλήρωση και επεξεργασία στην τάξη σαν ατομικές εργασίες.

Εναλλακτικά, προτείνεται η εκπόνηση ομαδικής ερευνητικής εργασίας που θα αναφέρεται σε έννοιες και γνώσεις των Κεφαλαίων 9,10, σύντομης διάρκειας (6 ωρών), με θέμα που θα περιλαμβάνει τις υπό εξέταση έννοιες, θα δοθεί στην αρχή της ενότητας και θα εκπονείται παράλληλα με την εξέλιξη του μαθήματος (κατά προτίμηση δύο ώρες ανά εβδομάδα).

Στο **10^ο Κεφάλαιο** στις βασικές οικονομικές έννοιες όπως:

- Οικονομικές διακυμάνσεις
- Οικονομικοί κύκλοι
- Ανεργία
- Πληθωρισμός
- Στασιμοπληθωρισμός
- Αποπληθωρισμός

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν τη στρατηγική διδασκαλίας της διερεύνησης. Συγκεκριμένα:

- διατυπώνονται ερωτήματα για τη σημασία ή τη χρήση των εννοιών (ενδέχεται να χρησιμοποιείται υλικό από τον τύπο, εγχειρίδιά ή από όπου κρίνει σκόπιμο ο εκπαιδευτικός),
- χρησιμοποιείται η τεχνική του καταγισμού ιδεών από τους μαθητές,
- γίνεται έλεγχος διαισθητικός και αναλυτικός από πηγές (έρευνα από τους μαθητές),
- δίνεται απάντηση
- ο εκπαιδευτικός ομαδοποιεί, ελέγχει και διατυπώνει τις τελικές απαντήσεις.

Εναλλακτικά οι προαναφερόμενες έννοιες μπορεί να διδαχθούν με τις τεχνικές:

- Σύντομη διάλεξη (10-15 λεπτά)
- Ερωτήσεις
- Συζήτηση

Επί πλέον, ανεξάρτητα από τον τρόπο προσέγγισης των βασικών εννοιών, προτείνεται:

- να δοθούν στους μαθητές δύο ομαδικές περιπτώσεις εργασίας
- να δοθούν φύλλα εργασίας προς συμπλήρωση και επεξεργασία στην τάξη σαν ατομικές εργασίες.
- να ανατεθεί «παιχνίδι ρόλων» με σενάριο σχεδιασμένο από τους μαθητές

Αναλυτικά οι προτεινόμενες ενέργειες για το παιχνίδι ρόλων είναι:

- ο Γίνεται περιγραφή της εξεταζόμενης κατάστασης, των χαρακτήρων των ρόλων, των στόχων. Αναγγέλλεται η διάρκεια και οι προεκτάσεις.
- ο Τα πρόσωπα πρέπει να είναι φανταστικά, αλλά όσο η κατάσταση πλησιάζει την πραγματικότητα, τόσο πιο ωφέλιμη γίνεται.
- ο Ορίζονται κριτήρια αξιολόγησης, διασφάλισης αποτελέσματος.
- ο Χρησιμοποιείται «πίνακας ανάλυσης» για τους παρατηρητές (π.χ. παρουσίαση βίντεο). Βασικά στοιχεία του πίνακα: «Παρατηρούμενα σημεία-Θετικά σημεία-Αρνητικά σημεία».
- ο Στο τέλος οι συμμετέχοντες βγαίνουν από τους ρόλους τους και σχολιάζουν την εμπειρία τους.

Αν έχει επιλεγεί στο προηγούμενο κεφάλαιο η εκπόνηση ερευνητικής εργασίας και συνεχίζεται, θα γίνουν λιγότερες δραστηριότητες κατά την κρίση του εκπαιδευτικού.

Στο **11^ο Κεφάλαιο** στις βασικές οικονομικές έννοιες όπως:

- Συνολική Ζήτηση στη Μακροοικονομία
- Η καμπύλη της Συνολικής Ζήτησης στη Μακροοικονομία
- Συνολική Προσφορά στη Μακροοικονομία
- Η καμπύλη της Συνολικής Προσφοράς στη Μακροοικονομία
- Μακροοικονομική Ισορροπία στη Βραχυχρόνια Περίοδο.

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιήσουν το μοντέλο διδασκαλίας του κοινωνικού - γνωστικού συμπεριφορισμού και μικτή χρήση των στρατηγικών διδασκαλίας

- Στρατηγική διδασκαλίας της αμοιβαιότητας
- Στρατηγική διδασκαλίας επιλογής του επιπέδου δυσκολίας
- Στρατηγική διδασκαλίας του αυτοέλεγχου της προόδου

Πιο συγκεκριμένα:

- ο εκπαιδευτικός γνωστοποιεί στους μαθητές το έργο (οικονομικές έννοιες, διάγραμμα, πώς θα μάθουν), προσδιορίζει τον ρόλο του (θα ορίσει, σχεδιάσει, δείξει, εξηγήσει) και των μαθητών (θα εργασθούν αμοιβαία ή με επιλογή επιπέδου ή με αυτοέλεγχο της προόδου ή μικτά).
- Προτυποποιεί το σχήμα , τις έννοιες (π.χ. προβάλλει ημιτελές διάγραμμα και το συμπληρώνει με ερωτήσεις προς τους μαθητές και επεξηγήσεις, αναφορές σε πραγματικά οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα)
- Οι μαθητές χωρισμένοι σε δυάδες αντιγράφουν το πρότυπο και εκτελούν την επίλυση ασκήσεων/απάντηση ερωτήσεων σε φύλλα εργασίας εργαζόμενοι αμοιβαία με εναλλαγή ρόλων παρατηρητή-εκτελεστή ή επιλέγουν επίπεδο δυσκολίας ή αυτοελέγχονται.
- Αξιολογούνται για το αν άλλαξαν επίπεδο , αν παρουσίασαν πρόοδο, και την εξομίωση με το πρότυπο.

Εναλλακτικά οι προαναφερόμενες έννοιες μπορεί να διδαχθούν με τις τεχνικές:

- Σύνομη διάλεξη (10-15 λεπτά)
- Ερωτήσεις
- Συζήτηση

Επιπλέον, προτείνεται

- να δοθούν στους μαθητές τρεις ομαδικές εργασίες στην τάξη, τύπου φύλλου εργασίας
- να δοθούν στους μαθητές δύο μελέτες περίπτωσης (ομαδικές)

Στο **12^ο Κεφάλαιο** στις βασικές οικονομικές έννοιες και δραστηριότητες όπως:

- Ο ρόλος του κράτους στην οικονομία
- Οι λόγοι άσκησης οικονομικής πολιτικής
- Μέσα άσκησης μακροοικονομικής πολιτικής
- Η δημοσιονομική πολιτική
- Δημόσιες δαπάνες
- Δημόσια έσοδα
- Πηγές Δημοσίων εσόδων
- Οι φόροι
- Ο δημόσιος δανεισμός
- Οικονομική πολιτική και κρατικός προϋπολογισμός
- Η νομισματική πολιτική
- Τα κύρια μέτρα άσκησης νομισματικής πολιτικής
- Οι αρμοδιότητες της Κεντρικής Τράπεζας
- Η νομισματική πολιτική και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν τη στρατηγική διδασκαλίας της διερεύνησης.

Συγκεκριμένα:

- διατυπώνονται ερωτήματα για τη σημασία ή τη χρήση των εννοιών (ενδέχεται να χρησιμοποιείται υλικό από τον τύπο, εγχειρίδια ή από όπου κρίνει σκόπιμο ο εκπαιδευτικός),
- χρησιμοποιείται η τεχνική του καταιγισμού ιδεών από τους μαθητές,

- γίνεται έλεγχος διαισθητικός και αναλυτικός από πηγές (έρευνα από τους μαθητές),
- δίνεται απάντηση
- ο εκπαιδευτικός ομαδοποιεί, ελέγχει και διατυπώνει τις τελικές απαντήσεις.

Εναλλακτικά οι προαναφερόμενες έννοιες μπορεί να διδαχθούν με τις τεχνικές:

- Σύνομη διάλεξη (10-15 λεπτά)
- Ερωτήσεις
- Συζήτηση

Επί πλέον, ανεξάρτητα από τον τρόπο προσέγγισης των βασικών εννοιών, προτείνεται:

- να δοθούν στους μαθητές δύο ομαδικές περιπτώσεις εργασίας
- να δοθούν φύλλα εργασίας προς συμπλήρωση και επεξεργασία στην τάξη σαν ατομικές εργασίες.

Στο **13^ο Κεφάλαιο** στις βασικές οικονομικές έννοιες και δραστηριότητες όπως:

- Χρηματοπιστωτικές αγορές
- Κριτήρια διάκρισης χρηματοπιστωτικών αγορών
- Χρηματοοικονομικά μέσα
- Χρήμα και αγορά χρήματος
- Έννοια και ιδιότητες του χρήματος
- Αγοραστική αξία και Μορφές χρήματος
- Έννοια της αγοράς χρήματος και μέσα ή εργαλεία αγοράς χρήματος
- Εθνικά νομίσματα και συναλλαγματικές ισοτιμίες
- Η αγορά κεφαλαίου (κεφαλαιαγορά)
- Το Τραπεζικό Σύστημα
- Παγκόσμια Τράπεζα
- Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
- Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) και Ευρωσύστημα
- Εμπορικές Τράπεζες
- Διατραπεζικές αγορές και επιτόκια

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν τη στρατηγική διδασκαλίας της διερεύνησης. Συγκεκριμένα:

- διατυπώνονται ερωτήματα για τη σημασία ή τη χρήση των εννοιών (ενδέχεται να χρησιμοποιείται υλικό από τον τύπο, εγχειρίδια ή από όπου κρίνει σκόπιμο ο εκπαιδευτικός),
- χρησιμοποιείται η τεχνική του καταγισμού ιδεών από τους μαθητές,
- γίνεται έλεγχος διαισθητικός και αναλυτικός από πηγές (έρευνα από τους μαθητές),
- δίνεται απάντηση
- ο εκπαιδευτικός ομαδοποιεί, ελέγχει και διατυπώνει τις τελικές απαντήσεις.

Εναλλακτικά οι προαναφερόμενες έννοιες μπορεί να διδαχθούν με τις τεχνικές:

- Σύνομη διάλεξη (10-15 λεπτά)
- Ερωτήσεις
- Συζήτηση

Επί πλέον, ανεξάρτητα από τον τρόπο προσέγγισης των βασικών εννοιών, προτείνεται:

- να δοθούν στους μαθητές δύο ομαδικές περιπτώσεις εργασίας
- να δοθούν φύλλα εργασίας προς συμπλήρωση και επεξεργασία στην τάξη σαν ατομικές εργασίες.
- να ανατεθεί «παιχνίδι ρόλων» με σενάριο σχεδιασμένο από τους μαθητές
- Αναλυτικά οι προτεινόμενες ενέργειες για το παιχνίδι ρόλων είναι:
  - Γίνεται περιγραφή της εξεταζόμενης κατάστασης, των χαρακτήρων των ρόλων, των στόχων. Αναγγέλλεται η διάρκεια και οι προεκτάσεις.
  - Τα πρόσωπα πρέπει να είναι φανταστικά, αλλά όσο η κατάσταση πλησιάζει την πραγματικότητα, τόσο πιο ωφέλιμη γίνεται.
  - Ορίζονται κριτήρια αξιολόγησης, διασφάλισης αποτελέσματος.

- Χρησιμοποιούμε «πίνακα ανάλυσης» για τους παρατηρητές (π.χ. παρουσίαση βίντεο). Βασικά στοιχεία του πίνακα: «Παρατηρούμενα σημεία-Θετικά σημεία-Αρνητικά σημεία».
- Στο τέλος οι συμμετέχοντες βγαίνουν από τους ρόλους τους και σχολιάζουν την εμπειρία τους.

Εναλλακτικά, προτείνεται η εκπόνηση ομαδικής ερευνητικής εργασίας που θα αναφέρεται σε έννοιες και γνώσεις του κεφαλαίου, σύντομης διάρκειας (6 ωρών), με θέμα που θα περιλαμβάνει τις υπό εξέταση έννοιες, θα δοθεί στην αρχή της ενότητας και θα εκπονείται παράλληλα με την εξέλιξη του μαθήματος.

Στο **14^ο Κεφάλαιο** για την διδασκαλία των βασικών οικονομικών έννοιες και δραστηριοτήτων όπως:

- Η πορεία της Ελληνικής Οικονομίας στη μεταπολεμική περίοδο
- Η συμβολή των Τομέων οικονομικής δραστηριότητας στην ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας
- Η Ελληνική Οικονομία στην περίοδο των ενεργειακών κρίσεων
- Το ισοζύγιο πληρωμών
- Η Ευρωπαϊκή οικονομία
- Το μέγεθος της Ευρωπαϊκής οικονομίας
- Ο ετήσιος προϋπολογισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Η Παγκόσμια οικονομία
- Χαρακτηριστικά και μέγεθος της Παγκόσμιας οικονομίας
- Διεθνείς εμπορικές σχέσεις
- Η Παγκοσμιοποιημένη Οικονομία.

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν τη στρατηγική διδασκαλίας της διερεύνησης.

Συγκεκριμένα:

- διατυπώνονται ερωτήματα για τη σημασία ή τη χρήση των εννοιών (ενδέχεται να χρησιμοποιείται υλικό από τον τύπο, οπτικοακουστικό, εγχειρίδια ή από όπου κρίνει σκόπιμο ο εκπαιδευτικός),
- χρησιμοποιείται η τεχνική του καταιγισμού ιδεών από τους μαθητές,
- γίνεται έλεγχος διαισθητικός και αναλυτικός από πηγές (έρευνα από τους μαθητές),
- δίνεται απάντηση
- ο εκπαιδευτικός ομαδοποιεί, ελέγχει και διατυπώνει τις τελικές απαντήσεις.

Εναλλακτικά οι προαναφερόμενες έννοιες μπορεί να διδαχθούν με τις τεχνικές:

- Σύντομη διάλεξη (10-15 λεπτά)
- Ερωτήσεις
- Συζήτηση
- να δοθούν φύλλα εργασίας προς συμπλήρωση και επεξεργασία στην τάξη σαν ομαδικές εργασίες.

Στο **15^ο Κεφάλαιο** για την διδασκαλία των βασικών οικονομικών έννοιες και δραστηριοτήτων όπως:

- Οικονομική μεγέθυνση
- Η έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης
- Οι πηγές της οικονομικής μεγέθυνσης
- Οι συνέπειες της οικονομικής μεγέθυνσης
- Οικονομική ανάπτυξη
- Η έννοια και οι παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης
- Η σχέση ανάπτυξης και μεγέθυνσης
- Ο δείκτης της ανθρώπινης ανάπτυξης - Human Development Index (HDI)
- Η ταξινόμηση των χωρών με βάση το επίπεδο ανάπτυξης
- Οι παράγοντες που εμποδίζουν την οικονομική ανάπτυξη
- Οι στόχοι του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την ανάπτυξη

Προτείνεται οι εκπαιδευτικοί να χρησιμοποιούν τη στρατηγική διδασκαλίας της διερεύνησης. Συγκεκριμένα:

- διατυπώνονται ερωτήματα για τη σημασία ή τη χρήση των εννοιών (ενδέχεται να χρησιμοποιείται υλικό από τον τύπο, οπτικοακουστικό, εγχειρίδια ή από όπου κρίνει σκόπιμο ο εκπαιδευτικός),
- χρησιμοποιείται η τεχνική του καταιγισμού ιδεών από τους μαθητές,
- γίνεται έλεγχος διαισθητικός και αναλυτικός από πηγές (έρευνα από τους μαθητές),
- δίνεται απάντηση
- ο εκπαιδευτικός ομαδοποιεί, ελέγχει και διατυπώνει τις τελικές απαντήσεις.

Εναλλακτικά οι προαναφερόμενες έννοιες μπορεί να διδαχθούν με τις τεχνικές:

- Σύντομη διάλεξη (10-15 λεπτά)
- Ερωτήσεις
- Συζήτηση

Επί πλέον, ανεξάρτητα από τον τρόπο προσέγγισης των βασικών εννοιών, προτείνεται:

- να δοθεί στους μαθητές περίπτωση μελέτης (προτείνεται ομαδοσυνεργατική εκπόνηση)
- Να γίνει ανάθεση ομαδικής εργασίας
- Να δοθεί ατομική εργασία (κατ'οίκον)

Παρατήρηση: Προτείνεται στους εκπαιδευτικούς που επιθυμούν, να οργανώσουν την διδασκαλία τους με ένα μικτό τρόπο ως εξής:

Από τις έξι εβδομαδιαίες ώρες του μαθήματος διαθέτουν τις δύο ώρες για την εκπόνηση Ερευνητικών Εργασιών. Επιλέγουν οι ίδιοι θέματα που είναι συνδεδεμένα με τις κοινωνικές, οικονομικές, τοπικές συνθήκες του σχολείου και αναθέτουν 4 ή και περισσότερες Ερευνητικές εργασίες κατά την διάρκεια του έτους (ο αριθμός είναι ενδεικτικός και εξαρτάται από τα θέματα των Ε.Ε.), φροντίζοντας σταδιακά να χρησιμοποιούνται οι βασικές οικονομικές έννοιες που διδάσκουν. Παράλληλα, καλύπτουν την ύλη και τις ασκήσεις στην διάρκεια των υπολοίπων 4 ωρών με την μέθοδο της σύντομης διάλεξης-ερωτήσεις –συζήτηση. Αυτή η μέθοδος είναι λιγότερο χρονοβόρα στην μετάδοση γνώσεων – πληροφοριών και έτσι καλύπτεται η ύλη και οι ασκήσεις για τις εξετάσεις, ενώ με τις Ερευνητικές Εργασίες γίνεται εμβάθυνση και εμπέδωση.

Αυτός ο τρόπος κατανομής των ωρών με την δυνατότητα παρέμβασης που αφήνει στον εκπαιδευτικό δίνει στο Πρόγραμμα Σπουδών **χαρακτηριστικά ανοιχτού αναλυτικού προγράμματος.**

Ε. Εκπαιδευτικά σενάρια – Ενδεικτικά παραδείγματα εφαρμογής

Ε.1. Παρατίθεται παράδειγμα εφαρμογής, για την **διδασκαλία της αμοιβαιότητας** του μοντέλου του **κοινωνικού-γνωστικού συμπεριφορισμού.**

Η διδασκαλία αφορά στην επίλυση υποδειγματικών ασκήσεων για το Κεφάλαιο 3 «Η Προσφορά των Αγαθών», όπως οι ενδεικτικά αναφερόμενες στο Κεφάλαιο 3 του Οδηγού. Επιλέγεται το μοντέλο του **κοινωνικού-γνωστικού συμπεριφορισμού**, γιατί βασίζεται στην παρατήρηση και μίμηση προτύπου, κατάλληλη για προτυποποίηση σχημάτων και μεθόδων επίλυσης ασκήσεων. Επιλέγεται δε η αμοιβαιότητα, γιατί περιέχει σαν μέθοδος την **ετεροπαρατήρηση.**

Πρώτα πρέπει να σχεδιαστεί ένα φύλο έργου με ασκήσεις όπως αναφέρονται στο κεφάλαιο 3.

Ο σχεδιασμός των φύλλων έργου απαιτεί την σύνταξη ενός καθοδηγητικού πίνακα (μήτρα), στον οποίον περιλαμβάνονται οι ενότητες γνώσης, οι στόχοι – δεξιότητες του Π.Σ., οι μορφές εμφάνισης των προϊόντων της διδασκαλίας και οι δραστηριότητες των μαθητών.

Ακολουθεί ενδεικτικός καθοδηγητικός πίνακας:

<p style="text-align: center;">ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ</p> <p>Επίλυση ασκήσεων από την 3^η θεματική ενότητα «Η προσφορά των αγαθών»</p>

Ενότητες γνώσης	Στόχοι-Δεξιότητες Α.Π. Οι μαθητές:	Μορφές εμφάνισης προϊόντων διδασκαλίας	Ασκήσεις
1. Πραγματολογική οικονομική γνώση	Να δείξετε Να εξηγήσετε Να απαριθμήσετε Να χαρακτηρίσετε	Κατανόηση	3
2. Προτυποποιημένη γνώση	Να σχεδιάσετε	Παραγωγή	3
3. Στρατηγική γνώση	Να διαμορφώσουν σχέδιο επίλυσης Ποια θα είναι η επίπτωση	Ανάλυση	3
4. Αλγοριθμική γνώση	Να υπολογίσετε	Εφαρμογή	3
5. Μετασηματιστική γνώση	Να σχολιάσετε Να προσδιορίσετε τη γενική μορφή Να βρεθεί άλλος τρόπος	Παραγωγή	3

Ακολουθεί πίνακας λήψης αποφάσεων από τον καθηγητή και τους μαθητές που είναι και ενδεικτικός των βημάτων της μεθόδου.

Αποφάσεις Καθηγητή (Κ) και μαθητών(Μ)	Διδακτικός χρόνος (λεπτά) 1 2 3 4 5.....40
A. Προσδιορισμός ρόλων 1. Κ. Προσανατολίζει την σκέψη των μαθητών (τι θα μάθουν). 2. Κ. Προσδιορίζει τον τρόπο (πώς θα το μάθουν). 3. Κ. Εξηγεί τους ρόλους 4. Κ. Προσδιορίζει τον ρόλο των μαθητών (εκτελεστής- παρατηρητής)	3
B. Προτυποποίηση ενεργήματος 5. Κ Παρουσιάζει και εξηγεί πώς σκέφτεται (διάγραμμα, θεωρία, μοντέλο) . 6. Μ Εκτελούν το ίδιο έργο στα τετράδιά τους με την Καθοδήγηση του καθηγητή. 7. Μ Εκτελούν το ίδιο έργο μόνοι τους σιωπηρά 8. Μ Διαμορφώνουν το ενέργημα.(τι θα κάνω, πώς, κάθε πότε...). 9. Κ. Παραδίδει το φύλλο του έργου(ασκήσεων) και εξηγεί. 10. Κ Ρωτάει αν κατάλαβαν τι θα κάνουν, διευκρινίζει Και θυμίζει ρόλους.	12

<p>Γ. Εξάσκηση</p> <p>11. Μ. Κατανέμουν ρόλους εκτελεστή-παρατηρητή.</p> <p>12. Μ. Ο εκτελεστής κάνει και ο παρατηρητής ανατροφοδοτεί βάσει του ενεργήματος</p> <p>13. Κ. Παρεμβαίνει στον παρατηρητή αν δεν ανατροφοδοτεί σωστά</p> <p>14. Μ. Εναλλάσσουν ρόλους εκτελεστή και παρατηρητή μετά από κάθε εργασία.</p>	<p>22</p>
<p>Δ. Αξιολόγηση</p> <p>15. Μ. Λαμβάνουν και δέχονται ανατροφοδότηση</p> <p>16. Μ. Συγκρίνουν τις εκτελέσεις τους με το ενέργημα</p> <p>17. Μ. Συγκρίνουν την τωρινή τους πρόοδο με τις προηγούμενες.</p> <p>18. Κ. Απαντά σε ερωτήσεις, διευκρινίζει.</p>	<p>3</p>

E.2. Ακολουθεί σενάριο διδασκαλίας βασισμένο σε οικονομικές έννοιες του 4^{ου} Κεφαλαίου:

<p>4.1 Ο προσδιορισμός της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας στην αγορά 4.1.1 Η αλληλεπίδραση των δυνάμεων της προσφοράς και της ζήτησης στην αγορά 4.1.2 Ο προσδιορισμός της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας αλγεβρικά</p>	
<p>Γνωστικοί – Συναισθηματικοί – Ψυχοκινητικοί στόχοι</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Να ορίζουν την έννοια της αγοράς προϊόντων ➤ Να εκφράζουν τις υποθέσεις που γίνονται για τη μελέτη της αγοράς των προϊόντων ➤ Να απεικονίζουν σχηματικά την αγορά ενός αγαθού με τις αγοραίες καμπύλες ζήτησης και προσφοράς ➤ Να εξηγούν, να υπολογίζουν και να παρουσιάζουν διαγραμματικά τις έννοιες «πλεόνασμα» και «έλλειμμα» ➤ Να περιγράφουν τη διαδικασία με την οποία επιτυγχάνεται η ισορροπία σε μια αγορά ➤ Να προσδιορίζουν διαγραμματικά και αλγεβρικά την τιμή και ποσότητα ισορροπίας ➤ Να συσχετίζουν τη θεωρία προσδιορισμού των τιμών με τις τιμές των αγαθών στην καθημερινότητα ➤ Να εκτιμούν το βασικό ρόλο των τιμών στην κατανομή των σπανιζόντων φυσικών πόρων και στις οικονομίες της αγοράς
<p>Προαπαιτούμενη γνώση</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Συμπεριφορά των καταναλωτών, νόμος ζήτησης ➤ Νόμος προσφοράς
<p>Εκτιμώμενη διάρκεια</p>	<p>2 διδακτικές ώρες</p>
<p>Μέσα και Υλικά</p>	<p>Φορητός Η/Υ, Βιντεοπροβολέας, Φύλλο εργασίας, πίνακας</p>
<p>Ομαδοποίηση</p>	<p>Σταθερή ομαδοποίηση Για λόγους εξοικονόμησης χρόνου οι μαθητές ανά δύο θρανία αποτελούν ομάδα. Η επιλογή των θέσεων γίνεται από τους μαθητές και η σύνθεση μπορεί να αλλάζει κάθε φορά. Συνολικά η τάξη έχει 4 ή 5 ομάδες.</p> <p>Ειδική ομαδοποίηση Για τις ανάγκες του συγκεκριμένου σεναρίου οι σταθερές ομάδες ενώνονται σε δύο υπερομάδες: τους αγοραστές και τους πωλητές.</p>
<p>Μέθοδος-Τεχνική διδασκαλίας</p>	<p>Η τεχνική διδασκαλίας που χρησιμοποιείται στο σενάριο είναι μικτή. Βασίζεται κυρίως στην μέθοδο μελέτης περίπτωσης (case study), αλλά περιλαμβάνει και στοιχεία της παιγνιώδους και ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας. Χρησιμοποιείται, δηλαδή, μία επαγωγική μέθοδος μάθησης (μελέτη περίπτωσης), σύμφωνα με την οποία θα συναχθούν γενικά συμπεράσματα από τις ειδικές</p>

	<p>περιπτώσεις που εξετάζονται. Με τον τρόπο αυτό αναπτύσσονται οι αναλυτικές και κριτικές ικανότητες των μαθητών και η γνώση πηγάζει από την άσκηση, την ανακάλυψη, την σύγκριση, τη διερεύνηση, τη συμμετοχή και την παρακίνηση, δηλαδή από νοητικές καταστάσεις και λειτουργίες που ενεργοποιούνται με την ενεργητική μάθηση κατά τη διδασκαλία των μελετών περιπτώσεων. Επί πλέον, αναπτύσσονται και ομαδοσυνεργατικές δεξιότητες. Με την παιγνιώδη διδασκαλία δημιουργούνται συνθήκες βιωματικής μάθησης.</p>
<p>Σχεδιασμός Διδασκαλίας</p>	<p>A. Προσέλευση της προσοχής των μαθητών Προβολή τίτλων ηλεκτρονικών άρθρων της επικαιρότητας με θεματολογία τη διαμόρφωση ή μεταβολή των τιμών. Ο εκπαιδευτικός</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ απευθύνει ερώτηση για τον εντοπισμό του κοινού στοιχείου των άρθρων, ✓ ζητά από τους μαθητές να καταγράψουν στον πίνακα παράγοντες που πιστεύουν ότι διαμορφώνουν τις τιμές των αγαθών, ✓ θέτει το ερώτημα εάν οι καταναλωτές μπορούν να κάνουν κάτι για να επηρεάσουν τις τιμές ή είναι έρμαια της τιμολογιακής πολιτικής των επιχειρήσεων; <p>B. Πληροφόρηση των μαθητών για το στόχο του μαθήματος Με αφόρμηση την προβληματική που έχει τεθεί, ο εκπαιδευτικός δημιουργεί προσδοκία στους μαθητές ότι στα πλαίσια του μαθήματος θα λάβουν τις απαραίτητες γνώσεις ώστε να είναι σε θέση να γνωρίζουν τη διαδικασία διαμόρφωσης της τιμής.</p> <p>Γ. Ανάκληση Προαπαιτούμενης Πρότερης Γνώσης</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ο εκπαιδευτικός ρωτά εάν θυμούνται οι μαθητές ποιοι είναι οι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης και ποιοι της προσφοράς. ✓ Κατόπιν ζητά να ομαδοποιήσουν τους παράγοντες της τιμής που κατέγραψαν στο προηγούμενο βήμα, σε αυτούς που αφορούν τη ζήτηση και αυτούς που αφορούν την προσφορά. <p>Δημιουργείται με αυτό τον τρόπο ένας προκαταβολικός οργανωτής για τη συσχέτιση ζήτησης-προσφοράς και διαδικασίας διαμόρφωσης των τιμών.</p> <p>Δ. Προσφορά του Περιεχομένου Στόχος της διαδικασίας είναι οι μαθητές επαγωγικά από τις ατομικές καμπύλες προσφοράς και ζήτησης να συνθέσουν τις αγοραίες καμπύλες και μέσω ενός παιχνιδιού ρόλων να αλληλοεπιδράσουν ώστε να διαμορφώσουν τις τιμές των αγαθών.</p> <p><u>Βιώνοντας το γνωστό</u> Ο εκπαιδευτικός διανέμει φύλλα εργασίας στους μαθητές και τους ζητά να ακολουθήσουν τη διαδικασία που περιγράφεται.</p>

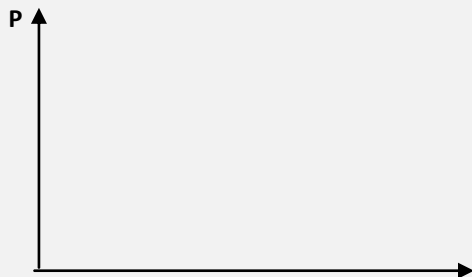
ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Έστω ότι τα παρακάτω στοιχεία αφορούν την μηνιαία κατανάλωση ή παραγωγή τυρόπιτας.

Προτεινόμενες ατομικές ποσότητες (ώστε να υπάρχει ομοιογένεια) Q: 0, 5, 10, 15, 20, 25, 30.

P	Q _D ατομική	Q _S ατομική	Q _D αγοραία	Q _S αγοραία
0,50				
1				
1,50				
2				

1. Ανάλογα με το ρόλο του αγοραστή ή του πωλητή που έχετε, διατάξτε τις ποσότητες ώστε να σχηματίσετε την ατομική καμπύλη ζήτησης ή προσφοράς. Από τις προτεινόμενες ποσότητες μπορείτε να χρησιμοποιήσετε όποιες θέλετε αρκεί να τηρείτε τον νόμο της ζήτησης εάν είστε αγοραστής ή της προσφοράς εάν είστε πωλητής.
2. Η κάθε ομάδα να αθροίσει τις ατομικές ποσότητες ώστε να προκύψει η αγοραία ζήτηση και προσφορά αντίστοιχα.
3. Να σχηματίσετε διαγραμματικά την αγοραία ζήτηση εάν είστε στην ομάδα των αγοραστών ή την αγοραία προσφορά εάν είστε στην ομάδα των πωλητών.

Q_DQ_S

4. Οι ομάδες να ανταλλάξουν δεδομένα ώστε να μπορούν όλοι να σχηματίσουν διαγραμματικά τις αγοραίες καμπύλες ζήτησης και προσφοράς.

Συμπεράσματα:

- ✓ Στην τιμή 0,5 η _____ είναι μεγαλύτερη από την _____ επομένως υπάρχει _____ το οποίο είναι ίσο με τη διαφορά _____.
- ✓ Στην τιμή 2 η _____ είναι μεγαλύτερη από την _____ επομένως υπάρχει _____ το οποίο είναι ίσο με τη διαφορά _____.
- ✓ Στην τιμή _____ η Q_D είναι ίση με την Q_S και επομένως υπάρχει ισορροπία. Η συνθήκη ισορροπίας είναι _____.

Βιώνοντας το νέο

- Ο εκπαιδευτικός, με το πρόσχημα ότι είναι και αυτός καταναλωτής ή παραγωγός, μπορεί κατά τη διαδικασία σύνθεσης των αγοραίων καμπυλών να παρέμβει στα νούμερα ώστε να υπάρχει ισορροπία στην τιμή 1 ή 1,50.
- Με την ολοκλήρωση της διαδικασίας 3 που περιγράφεται στο φύλλο εργασίας οι αγοραστές θα έχουν στο φύλλο τους την ατομική και την αγοραία καμπύλη ζήτησης ενώ οι πωλητές θα έχουν στο φύλλο τους την ατομική και την αγοραία καμπύλη προσφοράς. Ο εκπαιδευτικός σε αυτό το στάδιο μπορεί με ερωταποκρίσεις να βοηθήσει τους μαθητές να αναπαραστήσουν τη διαδικασία προσδιορισμού των τιμών. Συγκεκριμένα έστω ότι έχουν προκύψει οι παρακάτω αγοραίες καμπύλες:

P	Q_D	Q_S
0,50	300	60
1	210	210
1,50	185	280
2	80	360

- Ο εκπαιδευτικός θέτει το ερώτημα «έστω ότι επικρατεί η τιμή 0,50€». Ερωτώνται οι πωλητές τι ποσότητα προϊόντος είναι διατεθειμένοι να πουλήσουν και τι ποσότητα είναι οι καταναλωτές να αγοράσουν. Προκύπτει το έλλειμμα στην αγορά το οποίο το υπολογίζουν ($300-60=240$). Ο εκπαιδευτικός απευθυνόμενος στους αγοραστές λέει ότι υπάρχει περίπτωση να μη μπορέσουν να βρουν το προϊόν και τους θέτει στο δίλημμα τι είναι διατεθειμένοι να κάνουν προκειμένου να αποκτήσουν το προϊόν που θέλουν. Στόχος να εκμαιεύσει την απάντηση ότι είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν υψηλότερη τιμή.
- Κατόπιν γίνεται η υπόθεση ότι επικρατεί η τιμή 2€. Ερωτώνται οι πωλητές τι ποσότητα προϊόντος είναι διατεθειμένοι να πουλήσουν και τι ποσότητα είναι οι καταναλωτές να αγοράσουν. Προκύπτει το πλεόνασμα το οποίο υπολογίζουν ($360-80=280$). Ο εκπαιδευτικός απευθυνόμενος στους πωλητές θέτει το ερώτημα τι είναι διατεθειμένοι να κάνουν προκειμένου να μην έχουν συσσώρευση προϊόντος (απούλητα προϊόντα). Στόχος να εκμαιεύσει την απάντηση ότι είναι διατεθειμένοι να μειώσουν την τιμή.
- Στην τιμή 1€ όσα ζητούν οι αγοραστές τόσα προσφέρουν οι παραγωγοί επομένως είναι όλοι ικανοποιημένοι και δεν έχουν λόγο να αλλάξουν την τιμή του αγαθού ούτε και την ποσότητα.
- Στην επόμενη φάση σχηματίζουν και τη δεύτερη αγοραία καμπύλη (ερώτημα 4). Ανακεφαλαιώνουν και εξηγούν διαγραμματικά τη διαδικασία προσδιορισμού της τιμής
- Τέλος συνάγονται τα συμπεράσματα του Φύλλου Εργασίας

Πιθανά προβλήματα

- Για να εξυπηρετηθούν οι στόχοι της εργασίας και να γίνει εύκολα αντιληπτό το παράδειγμα πρέπει το σημείο ισορροπίας να προσδιορίζεται στον πίνακα και μάλιστα σε μια ενδιάμεση τιμή (ώστε να υπάρχει περιθώριο ελλείμματος και πλεονάσματος). Σε περίπτωση που δεν επιτυγχάνεται το $Q_D=Q_S$ σε ενδιάμεση τιμή, ο εκπαιδευτικός πρέπει να παρέμβει διορθωτικά ως πωλητής ή ως αγοραστής προσθέτοντας τον δικό του ατομικό πίνακα με τρόπο που να προκύπτει ισορροπία.

	<p>➤ Προσοχή στη διαχείριση του χρόνου</p>
	<p>Ε. Ανατροφοδότηση Ο εκπαιδευτικός προτρέπει τους μαθητές στο φύλλο εργασίας να συνοψίσουν διατυπώνοντας με δικά τους λόγια τις έννοιες</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ αγορά ○ έλλειμμα ○ πλεόνασμα ○ τιμή και ποσότητα ισορροπίας <p>Επίσης ανακεφαλαιωτικά θέτονται τα ερωτήματα:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ όταν η τιμή είναι πολύ χαμηλή ποιος την πιέζει σε υψηλότερα επίπεδα; (Απάντηση: οι καταναλωτές που ανταγωνίζονται να αποκτήσουν προϊόντα) ✓ όταν η τιμή είναι ιδιαίτερα υψηλή ποιος την πιέζει σε χαμηλότερα επίπεδα; (Απάντηση: οι πωλητές που ανταγωνίζονται να διαθέσουν όλο το προϊόν τους) <p>Τέλος επαναπροβάλλεται το ερώτημα εάν οι καταναλωτές μπορούν να κάνουν κάτι για να επηρεάσουν τις τιμές όταν τους φαίνονται υψηλές. (Απάντηση : να μην αγοράζουν). .</p>
	<p>ΣΤ. Αξιολόγηση Κατά την διάρκεια του μαθήματος ο εκπαιδευτικός διεξάγει διαμορφωτική αξιολόγηση για την επίτευξη των εξής εκπαιδευτικών στόχων:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ανατροφοδότηση για την πρόοδο των μαθητών • ανατροφοδότηση για την επίτευξη των μαθησιακών επιδιώξεων • ευκαιρίες για διόρθωση παρανοήσεων • ανάγκη τροποποίησης της διδασκαλίας (fine tuning) <p>Χρησιμοποιείται οποιαδήποτε πρακτική στην τάξη, κατά την οποία εξάγονται, ερμηνεύονται και χρησιμοποιούνται «αποδείξεις» για την απόδοση κάθε μαθητή</p>

Το επόμενο σενάριο έχει σαν εννοιολογική βάση το νόμο της φθίνουσας απόδοσης που αναπτύσσεται στο 5^ο Κεφάλαιο

5.6.4 Ο Νόμος της Φθίνουσας Απόδοσης	
<p>Γνωστικοί – Συναισθηματικοί – Ψυχοκινητικοί στόχοι</p>	<p>➤ Να διατυπώνουν και να ερμηνεύουν τον Νόμο της Φθίνουσας Απόδοσης. ➤ Να κατασκευάζουν σε ένα διάγραμμα και να ερμηνεύουν την πορεία και τις σχέσεις μεταξύ των καμπυλών Συνολικού Προϊόντος, Μέσου Προϊόντος και Οριακού Προϊόντος.</p>
Προαπαιτούμενη γνώση	<p>➤ Έννοιες: παραγωγή, βραχυχρόνια περίοδος, σταθεροί συντελεστές, μεταβλητοί συντελεστές , συνολικό, μέσο και οριακό προϊόν.</p>
Εκτιμώμενη διάρκεια	2 διδακτικές ώρες
Μέσα και Υλικά	Θρανία, Ψαλίδια, Κόλλες ή στυλό ή χάρακες, χαρτιά, Φύλλο εργασίας.
Ομαδοποίηση	<p>Ομαδοποίηση Για τις ανάγκες του συγκεκριμένου σεναρίου χωρίζονται οι μαθητές σε 2 ή 3 ομάδες των 8-9 ατόμων.</p>

<p>Μέθοδος-Τεχνική διδασκαλίας</p>	<p>Η τεχνική διδασκαλίας που χρησιμοποιείται στο σενάριο είναι μικτή. Βασίζεται κυρίως στην μέθοδο μελέτης περίπτωσης (case study), αλλά περιλαμβάνει και στοιχεία της παιγνιώδους και ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας. Χρησιμοποιείται, δηλαδή, μία επαγωγική μέθοδο μάθησης (μελέτη περίπτωσης), σύμφωνα με την οποία θα συναχθούν γενικά συμπεράσματα από τις ειδικές περιπτώσεις που εξετάζονται. Με τον τρόπο αυτό αναπτύσσονται οι αναλυτικές και κριτικές ικανότητες των μαθητών και η γνώση πηγάζει από την άσκηση, την ανακάλυψη, την σύγκριση, τη διερεύνηση, τη συμμετοχή και την παρακίνηση, δηλαδή από νοητικές καταστάσεις και λειτουργίες που ενεργοποιούνται με την ενεργητική μάθηση κατά τη διδασκαλία των μελετών περιπτώσεων. Επί πλέον, αναπτύσσονται και ομαδοσυνεργατικές δεξιότητες. Με την παιγνιώδη διδασκαλία δημιουργούμε συνθήκες βιωματικής μάθησης</p>
<p>Σχεδιασμός Διδασκαλίας</p>	<p>A. Προσέλκυση της προσοχής των μαθητών Ο Εκπαιδευτικός ζητεί από τους μαθητές να συμμετάσχουν στην κατασκευή χειροτεχνιών, να καταγράψουν τα παραγωγικά αποτελέσματα και να τα γενικεύσουν σε όλες τις παραγωγικές διαδικασίες.</p> <p>B. Πληροφόρηση των μαθητών για το στόχο του μαθήματος</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ο Εκπαιδευτικός εξηγεί το σενάριο εργασίας των ομάδων. Η κάθε ομάδα αναπαριστά μια παραγωγική μονάδα που λειτουργεί στη βραχυχρόνια περίοδο. Το ζητούμενο είναι να καταγραφεί, στο φύλλο εργασίας, το συνολικό προϊόν, δηλαδή οι χειροτεχνίες, οι οποίες παράγονται από κάθε «ομάδα-επιχείρηση» διατηρώντας σταθερούς τους υπόλοιπους συντελεστές και μεταβάλλοντας μόνο το μεταβλητό συντελεστή δηλαδή τους μαθητές. ➤ Κάθε παραγωγική μονάδα έχει στη διάθεσή της ένα θρανίο, 2 ψαλίδια, δύο κόλλες, επαρκή ποσότητα χαρτιού και 8 μαθητές που θα παίξουν το ρόλο των εργαζομένων. Επίσης σε κάθε ομάδα δίνεται ένα φύλλο εργασίας, όπως αυτό που παρατίθεται παρακάτω. ✓ Ο Εκπαιδευτικός δείχνει στους μαθητές τον τρόπο που θα κάνουν μια πρόχειρη χειροτεχνία, η οποία όμως απαιτεί τη χρήση ψαλιδιών, στυλό ή κόλλας ή χάρακα. Παράδειγμα, μπορεί να τους ζητήσει να κόβουν τις κόλλες Α4 στη μέση και να διπλώνουν στη μέση ώστε να φτιάχνουν μικρές κάρτες και επάνω να κολλούν καρδιές ή αστεράκια τα οποία κόβουν με το ψαλίδι. Αυτό που πρέπει να προσεχθεί είναι ότι σε κάθε ομάδα πρέπει να δοθούν 2 ψαλίδια και 2 κόλλες. Δηλαδή τα εργαλεία πρέπει να είναι σε περιορισμένες ποσότητες. <p>Γ. Ανάκληση Προαπαιτούμενης Πρότερης Γνώσης</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ο εκπαιδευτικός ρωτά εάν θυμούνται οι μαθητές τι είναι η βραχυχρόνια περίοδος. ✓ Ζητά να διακρίνουν οι μαθητές τους σταθερούς και τους μεταβλητούς συντελεστές. ✓ Ζητά να ορίσουν τις έννοιες συνολικό, μέσο και οριακό προϊόν στην παραγωγική διαδικασία που κάνουν. Δηλαδή, να ορίσουν <ul style="list-style-type: none"> ○ ως συνολικό προϊόν τις κάρτες που παράγονται κάθε φορά από τον συνδυασμό των σταθερών συντελεστών και του συγκεκριμένου αριθμού μαθητών, ○ ως μέσο προϊόν τον αριθμό καρτών ανά μαθητή σε κάθε επίπεδο απασχολούμενων μαθητών, ○ ως οριακό προϊόν τις επιπλέον κάρτες από την προσθήκη του

κάθε επιπλέον μαθητή.

Δ. Προσφορά του Περιεχομένου

Ξεκινάει η κάθε ομάδα με έναν εργαζόμενο και χρονομετρώντας 1 λεπτό γίνεται καταγραφή πόσες κάρτες παράγει. Κατόπιν προστίθεται και ένας δεύτερος εργαζόμενος και καταγράφεται το προϊόν που παράγουν σε ένα λεπτό. Συνεχίζει η προσθήκη ενός εργαζόμενου τη φορά μέχρι να γίνουν οι εργαζόμενοι 8. Οι παραπάνω καταγραφές της παραγωγής γίνονται στο φύλλο εργασίας ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα.

Βιώνοντας το γνωστό

Οι μαθητές κάνουν τις κατασκευές όσο πιο γρήγορα μπορούν και καταγράφουν την παραγωγή.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Κατασκευές που κάνει η κάθε ομάδα μετρώντας το προϊόν για 1 λεπτό εργασίας.

Εργάτες L	Προϊόν Q	Μέσο Προϊόν $AP = \frac{Q}{L}$	Οριακό προϊόν MP=
0			
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			

α. Να καταγράψετε τις κατασκευές (προϊόν Q) που γίνονται από την ομάδα σας.

β. Να υπολογίσετε το μέσο προϊόν και το οριακό προϊόν.

γ. Να απεικονίσετε διαγραμματικά τις καμπύλες του μέσου και του οριακού προϊόντος.

δ. Να σχολιάσετε την πορεία της καμπύλης του συνολικού προϊόντος.

ε. Να σχολιάσετε την πορεία του μέσου προϊόντος.

στ. Να σχολιάσετε την πορεία του οριακού προϊόντος.

ζ. Να διατυπώσετε τις σχέσεις μεταξύ συνολικού και οριακού προϊόντος.

η. Να διατυπώσετε τις σχέσεις μεταξύ μέσου και οριακού προϊόντος.

	<p>Βιώνοντας το νέο</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Λόγω του ότι τα εργαλεία είναι δύο και οι μαθητές έως 8 είναι λογικό ότι θα υπάρχουν καθυστερήσεις και ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης θα εμφανιστεί. ○ Όταν τελειώσει η εργασία ο εκπαιδευτικός θέτει τον προβληματισμό σε κάθε ομάδα και τα παιδιά καλούνται να διατυπώσουν τα αίτια της φθίνουσας απόδοσης (δεν επαρκούν τα εργαλεία και ο χώρος). ○ Ο εκπαιδευτικός μετά τον υπολογισμό των μεγεθών και το σχηματισμό των καμπυλών καθοδηγεί τις ομάδες στο να διατυπώσουν τις σχέσεις μεταξύ των καμπυλών. ○ Πιθανόν τα παιδιά στη διάρκεια της παραγωγής να σκεφτούν να κάνουν καταμερισμό εργασίας και να αυξήσουν έτσι την παραγωγή. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αδράξει την ευκαιρία ώστε ν' αναπτυχθεί συζήτηση για τις συνέπειες της βελτίωσης της τεχνολογίας στην παραγωγή. ○ Μπορεί επίσης ο εκπαιδευτικός να εγείρει ερωτήματα όπως: <ul style="list-style-type: none"> ○ τι μπορεί να γίνει ώστε να αυξηθεί η παραγωγή; ○ η επιχείρηση θα προσλάμβανε τον αριθμό των εργαζομένων που μειώνουν τη συνολική παραγωγή.
<p>Πιθανά προβλήματα</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Πιθανόν σε κάποια ομάδα ο καταμερισμός της εργασίας να αυξήσει την παραγωγή και να μην αφήσει να εκδηλωθεί ο νόμος. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να αποσαφηνίσει ότι ο νόμος ισχύει για σταθερό επίπεδο τεχνολογίας και να δείξει διαγραμματικά τις επιπτώσεις της τεχνολογικής βελτίωσης. ➤ Προσοχή στη διαχείριση του χρόνου
	<p>Ε. Ανατροφοδότηση – Αξιολόγηση</p> <p>Ο εκπαιδευτικός προτρέπει τους μαθητές στο φύλλο εργασίας να συνοψίσουν διατυπώνοντας με δικά τους λόγια τις έννοιες</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Νόμος φθίνουσας απόδοσης ○ Σχέσεις καμπυλών συνολικού και οριακού προϊόντος ○ Σχέσεις καμπυλών μέσου και οριακού προϊόντος <p>Γίνεται συζήτηση για παραδείγματα εμφάνισης του νόμου της φθίνουσας απόδοσης στην καθημερινότητα.</p>
	<p>ΣΤ. Αξιολόγηση</p> <p>Κατά την διάρκεια του μαθήματος ο εκπαιδευτικός διεξάγει διαμορφωτική αξιολόγηση για την επίτευξη των εξής εκπαιδευτικών στόχων:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ανατροφοδότηση για την πρόοδο των μαθητών • ανατροφοδότηση για την επίτευξη των μαθησιακών επιδιώξεων • ευκαιρίες για διόρθωση παρανοήσεων • ανάγκη τροποποίησης της διδασκαλίας (fine tuning) <p>Χρησιμοποιείται οποιαδήποτε πρακτική στην τάξη, κατά την οποία εξάγονται, ερμηνεύονται και χρησιμοποιούνται «αποδείξεις» για την απόδοση κάθε μαθητή</p>

Ε.3. Παρουσιάζονται ενδεικτικά σχέδια τεσσάρων Ερευνητικών Εργασιών. Επισημαίνεται ότι οι ώρες και η διάρκεια της Ερευνητικής Εργασίας παρατίθενται ενδεικτικά και ο εκπαιδευτικός καθορίζει την διάρκεια, την έκταση και τα ερευνητικά ερωτήματα, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του. Επίσης οι οικονομικές έννοιες σε μία Ερευνητική Εργασία δεν καλύπτουν αποκλειστικά ένα κεφάλαιο. Πολλές φορές κατά την εκπόνηση οι μαθητές θα συναντήσουν οικονομικές έννοιες που δεν έχουν διδαχθεί. Αυτό είναι επιθυμητό, γιατί έτσι ανακαλύπτουν βιωματικά τη γνώση και την επαναλαμβάνουν αργότερα, με προσδοκώμενα καλά μαθησιακά αποτελέσματα.

ΦΥΛΛΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Νο 1

(Το θέμα, η χρονική διάρκεια και τα ερωτήματα είναι ενδεικτικά. Ο/Η εκπαιδευτικός θα τα προσαρμόσει στις ανάγκες της τάξης και του σχολείου).

ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ. ΕΠΙΔΡΑ Η ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΣΤΟΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ ΚΑΙ ΠΩΣ;

ΧΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ : 10 έως 14 ώρες

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Α. ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ:

Κεντρικός σκοπός της έρευνας είναι **η ανάδειξη του ρόλου της διαφήμισης στον προσδιορισμό των οικονομικών αναγκών.**

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα είναι: **Επιδρά η διαφήμιση στον προσδιορισμό των οικονομικών αναγκών και πώς;**

Επιμέρους υποερωτήματα είναι:

- Ποιοι είναι οι διάφοροι τρόποι διαφήμισης;
- Τι εννοούμε με τον όρο οικονομικές ανάγκες;
- Ποια είναι η επίδραση της διαφήμισης στην συνολική οικονομία; (απασχόληση, ΑΕΠ, εισαγωγές, υποκατάσταση εγχωρίων με εισαγόμενα προϊόντα)
- Ποιος είναι ο ρόλος της διαφήμισης στη δημιουργία καταναλωτικών προτύπων;

Β. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Κριτήρια επιλογής:

Η εγγύτητα του θέματος με τη ζωή.

Η δυνατότητα έρευνας και αυτενέργειας των μαθητών.

Υπάρχουσες υποδομές.

Τα ενδιαφέροντα και οι γνώσεις του προτείνοντος.

Διεπιστημονική διάσταση:

Το θέμα συσχετίζεται με μαθήματα οικονομικών, πολιτικής παιδείας, στατιστικής, πληροφορικής, αγγλικών.

Αναμενόμενα μαθησιακά οφέλη:

- η βιωματική μάθηση βασικών οικονομικών εννοιών όπως:
  - οικονομικό πρόβλημα
  - ανάγκες
  - οικονομικά αγαθά
  - παραγωγικές δυνατότητες
  - κόστος ευκαιρίας
  - Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
  - Κύκλος Εργασιών
  - Απασχόληση

- η εφαρμογή εργαλείων πληροφορικής,
- η μαθηματική παρουσίαση μέσω διαγραμμάτων της συσχέτισης οικονομικών μεγεθών,
- η συλλογή στοιχείων και η σύνθεση επί μέρους πληροφοριών.

Γ. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΘΟΔΟΥ ΠΟΥ ΘΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΘΕΙ

Η μέθοδος που θα ακολουθηθεί θα περιλαμβάνει **μορφές μάθησης σε πλαίσιο φθίνουσας καθοδήγησης**.(όπου ο εκπαιδευτικός θέτει τα ερωτήματα και οι μαθητές επιλέγουν τα βήματα και τις δράσεις της έρευνας, τις οποίες ολοκληρώνουν με τη καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, όταν κρίνεται αναγκαίο). Όσον αφορά την οργάνωση των ομάδων θα ακολουθηθεί το **Πρώτο Ερευνητικό Σχήμα Κατανομής Θεμάτων και Οργάνωσης Ομάδων** (Το θέμα προσεγγίζεται σε όλες του τις διαστάσεις αυτοτελώς από όλες τις ομάδες, οι οποίες κάνουν εσωτερικό καταμερισμό των υπο-θεμάτων του και έχουν τακτές συναντήσεις ολομέλειας με τη συμμετοχή όλων των ομάδων).

Δ. ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Εκτός από τα προαναφερθέντα μαθησιακά οφέλη, αναμένεται οι γνώσεις και οι εμπειρίες που θα αποκτηθούν να διαμορφώσουν νέες αξίες και συμπεριφορές που θα αλλάξουν προηγούμενες αρνητικές στάσεις μαθητών και εκπαιδευτικών. Οι αλλαγές αυτές θα αποτελέσουν την ουσία της πραγματικής μάθησης και είναι:

- ενεργοποίηση της σκέψης, της δημιουργικότητας και της πρωτοβουλίας των μαθητών
- ανάπτυξη του στοχασμού, της κριτικής και αυτοκριτικής σκέψης
- προαγωγή της ομαδοσυνεργατικής μάθησης
- διαφοροποιημένη προσέγγιση στη μάθηση
- επικοινωνία με την τοπική κοινωνία

Ε. ΠΟΡΟΙ – ΥΛΙΚΑ – ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ

Πίνακας, κιμωλία, Η/Υ, χαρτόνια, μαρκαδόροι, προτζέκτορας

Στ. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C117/130/944,3456/>

Φωτόδεντρο_διαδραστικά σχολικά βιβλία_Αρχές οικονομικής Θεωρίας: <http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGL-C117>

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο_Βιβλίο Καθηγητή Αρχές οικονομικής Θεωρίας: http://www.pi-schools.gr/lessons/economics/arx_oik_theor_vivlio.pdf

Πίνακες Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας
<http://katalotismos.weebly.com/index.html>

ΦΥΛΛΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ No 2

(Το θέμα, η χρονική διάρκεια και τα ερωτήματα είναι ενδεικτικά. Ο/Η εκπαιδευτικός θα τα προσαρμόσει στις ανάγκες της τάξης και του σχολείου).

ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ. ΠΟΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΟΝΕ;

ΧΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ : 8 έως 12 ώρες

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Α. ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ:

Κεντρικός σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων της ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ.

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα είναι: **Ποιες είναι οι επιπτώσεις στην Ελληνική οικονομία από την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ;**

Επιμέρους υποερωτήματα είναι:

-Ποια ήταν τα επίσημα μακροοικονομικά μεγέθη της Ελληνικής Οικονομίας την περίοδο ένταξης στην ΟΝΕ και ποιες οι αποκλίσεις από τα κριτήρια εισόδου;

-Ποια είναι η εξέλιξη των μακροοικονομικών μεγεθών της Ελληνικής Οικονομίας από την ένταξη στην ΟΝΕ μέχρι σήμερα;

-Ποιες είναι οι συνέπειες στην Ελληνική Οικονομία από το κοινό νόμισμα;

-Ποια είναι η εξέλιξη της οικονομικής μεγέθυνσης και της οικονομικής ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας από την ένταξη στην ΟΝΕ μέχρι σήμερα;

-Πώς συσχετίζονται η εξέλιξη της μεγέθυνσης και ανάπτυξης με την εξέλιξη των δεικτών της ανεργίας, του πληθωρισμού του Δημόσιου Χρέους;

Β. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Κριτήρια επιλογής:

- Η εγγύτητα του θέματος με σύγχρονες καταστάσεις.
- Η δυνατότητα έρευνας και αυτενέργειας των μαθητών.
- Υπάρχουσες υποδομές.
- Τα ενδιαφέροντα και οι γνώσεις του προτείνοντος.

Διεπιστημονική διάσταση:

Το θέμα συσχετίζεται με μαθήματα οικονομικών, πολιτικής παιδείας, στατιστικής, μαθηματικών, πληροφορικής, αγγλικών.

Αναμενόμενα μαθησιακά οφέλη:

- η βιωματική μάθηση βασικών οικονομικών εννοιών όπως (ενδεικτικά):
  - οικονομική μεγέθυνση
  - οικονομική ανάπτυξη
  - πληθωρισμός
  - Δημόσιο χρέος
  - Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
  - Ανεργία
  - Απασχόληση
  - Νομισματική πολιτική
- η εφαρμογή εργαλείων πληροφορικής,
- η μαθηματική παρουσίαση μέσω διαγραμμάτων της συσχέτισης οικονομικών μεγεθών,
- η συλλογή στοιχείων και η σύνθεση επί μέρους πληροφοριών.

Γ. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΘΟΔΟΥ ΠΟΥ ΘΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΘΕΙ

Η μέθοδος που θα ακολουθηθεί θα περιλαμβάνει **μορφές μάθησης σε πλαίσιο φθίνουσας καθοδήγησης**, (όπου ο εκπαιδευτικός θέτει τα ερωτήματα και οι μαθητές επιλέγουν τα βήματα και τις δράσεις της έρευνας, τις οποίες ολοκληρώνουν με τη καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, όταν κρίνεται αναγκαίο). Όσον αφορά την οργάνωση των ομάδων θα ακολουθηθεί το **Πρώτο Ερευνητικό Σχήμα Κατανομής Θεμάτων και Οργάνωσης Ομάδων** (Το θέμα προσεγγίζεται σε όλες του τις διαστάσεις αυτοτελώς από όλες τις ομάδες, οι οποίες κάνουν εσωτερικό καταμερισμό των υπο-θεμάτων του και έχουν τακτές συναντήσεις ολομέλειας με τη συμμετοχή όλων των ομάδων).

Δ. ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Εκτός από τα προαναφερθέντα μαθησιακά οφέλη, αναμένεται οι γνώσεις και οι εμπειρίες που θα αποκτηθούν να διαμορφώσουν νέες αξίες και συμπεριφορές που θα αλλάξουν προηγούμενες αρνητικές στάσεις μαθητών και εκπαιδευτικών. Οι αλλαγές αυτές θα αποτελέσουν την ουσία της πραγματικής μάθησης και είναι:

- ενεργοποίηση της σκέψης, της δημιουργικότητας και της πρωτοβουλίας των μαθητών
- ανάπτυξη του στοχασμού, της κριτικής και αυτοκριτικής σκέψης
- προαγωγή της ομαδοσυνεργατικής μάθησης
- διαφοροποιημένη προσέγγιση στη μάθηση
- επικοινωνία με την τοπική κοινωνία

Ε. ΠΟΡΟΙ – ΥΛΙΚΑ – ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ

Πίνακας, κιμωλία, Η/Υ, χαρτόνια, μαρκαδόροι, προτζέκτορας

Στ. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΥΛΙΚΟ

Βαβούρας, Ι. (1999). *Πολιτική Οικονομικής Ανάπτυξης Μέρος Α΄*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
Glanville, A. (2013). *Economics from a global perspective*. Oxford, UK: Glanville books Ltd.
Δράκος, Γ. (1998). Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.
Καράγιωργας, Δ. (1968). *Παραδόσεις Δημόσιας Οικονομικής τεύχος Α΄*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
_____ (1969). *Παραδόσεις Δημόσιας Οικονομικής τεύχος Β΄*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
Κατσέλη, Λ., & Θ. Μαγουλά, (2005). *Μακροοικονομική Ανάλυση και Ελληνική Οικονομία*. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω.
Krugman, P., & Wells, R., (2009). *Μακροοικονομική* (Α. Μεταξάς, Μετάφρ.). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
Λιανός, Θ., & Μπένος, Θ. (1979). *Μακροοικονομική ανάλυση και δημοσιονομική πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Από τα θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση:

http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuid=FTU_5.11.3.html και
http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuid=FTU_5.11.4.html

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών Έρευνα για την αξιολόγηση του υφιστάμενου πλαισίου φορολόγησης των καπνικών προϊόντων στην Ελλάδα :

http://www.iobe.gr/docs/research/RES_04_25092014_PRE_GR.pdf

Σελίδα του Υπουργείου Οικονομικών:

<http://www.minfin.gr>

Στοιχεία στατιστικής Δημοσίων οικονομικών:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Government_finance_statistics/#.CE.88.CF.83.CE.BF.CE.B4.CE.B1 .CE.BA.CE.B1.CE.B9 .CE.B4.CE.B1.CF.80.CE.AC.CE.BD.CE.B5.CF.82

Στατιστικά στοιχεία δαπανών για την εκπαίδευση:

[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Government_expenditure_on_education - 2012 results](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Government_expenditure_on_education_-_2012_results)

ΦΥΛΛΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Νο 3

(Το θέμα, η χρονική διάρκεια και τα ερωτήματα είναι ενδεικτικά. Ο/Η εκπαιδευτικός θα τα προσαρμόσει στις ανάγκες της τάξης και του σχολείου).

ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ. ΠΟΙΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ;

ΧΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ : 8 έως 10 ώρες

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

A. ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ:

Κεντρικός σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση των παραγόντων που επέδρασαν στην Ελληνική οικονομική κρίση.

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα είναι: **Ποιοι είναι οι προσδιοριστικοί παράγοντες της Ελληνικής οικονομικής κρίσης;**

Επιμέρους υποερωτήματα είναι:

- Ποιες είναι οι καμπύλες συνολικής ζήτησης και συνολικής προσφοράς της ελληνικής οικονομίας από το 2005 μέχρι σήμερα;
- Ποιες είναι οι μεταβολές στη ζήτηση που δημιουργούν συνθήκες ύφεσης;
- Ποιες είναι οι συνέπειες στην Ελληνική Οικονομία από το κοινό νόμισμα;
- Ποιες είναι οι δημοσιονομικές πολιτικές που μπορούν να εφαρμοσθούν για την αντιμετώπιση φαινόμενων ύφεσης;
- Πώς συσχετίζονται η εξέλιξη της μεγέθυνσης, της ανεργίας, του πληθωρισμού, του Δημόσιου Χρέους με τις συνθήκες ύφεσης;

B. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Κριτήρια επιλογής:

- Η εγγύτητα του θέματος με σύγχρονες καταστάσεις.
- Η δυνατότητα έρευνας και αυτενέργειας των μαθητών.
- Υπάρχουσες υποδομές.
- Τα ενδιαφέροντα και οι γνώσεις του προτείνοντος.

Διεπιστημονική διάσταση:

Το θέμα συσχετίζεται με μαθήματα οικονομικών, πολιτικής παιδείας, στατιστικής, μαθηματικών, πληροφορικής, αγγλικών.

Αναμενόμενα μαθησιακά οφέλη:

- η βιωματική μάθηση βασικών οικονομικών εννοιών όπως (ενδεικτικά):
  - συνολική προσφορά
  - συνολική ζήτηση
  - οικονομική ανάπτυξη
  - οικονομική μεγέθυνση

- πληθωρισμός
- αποπληθωρισμός
- Δημόσιο χρέος
- Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
- Ανεργία
- Γενικό επίπεδο τιμών
- η εφαρμογή εργαλείων πληροφορικής,
- η μαθηματική παρουσίαση μέσω διαγραμμάτων της συσχέτισης οικονομικών μεγεθών,
- η συλλογή στοιχείων και η σύνθεση επί μέρους πληροφοριών.

Γ. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΘΟΔΟΥ ΠΟΥ ΘΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΘΕΙ

Η μέθοδος που θα ακολουθηθεί θα περιλαμβάνει **μορφές μάθησης σε πλαίσιο φθίνουσας καθοδήγησης** (όπου ο εκπαιδευτικός θέτει τα ερωτήματα και οι μαθητές επιλέγουν τα βήματα και τις δράσεις της έρευνας, τις οποίες ολοκληρώνουν με τη καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, όταν κρίνεται αναγκαίο). Όσον αφορά την οργάνωση των ομάδων θα ακολουθηθεί το **Πρώτο Ερευνητικό Σχήμα Κατανομής Θεμάτων και Οργάνωσης Ομάδων** (το θέμα προσεγγίζεται σε όλες του τις διαστάσεις αυτοτελώς από όλες τις ομάδες, οι οποίες κάνουν εσωτερικό καταμερισμό των υπο-θεμάτων του και έχουν τακτές συναντήσεις ολομέλειας με τη συμμετοχή όλων των ομάδων).

Δ. ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Εκτός από τα προαναφερθέντα μαθησιακά οφέλη, αναμένεται οι γνώσεις και οι εμπειρίες που θα αποκτηθούν να διαμορφώσουν νέες αξίες και συμπεριφορές που θα αλλάξουν προηγούμενες αρνητικές στάσεις μαθητών και εκπαιδευτικών. Οι αλλαγές αυτές θα αποτελέσουν την ουσία της πραγματικής μάθησης και είναι:

- ενεργοποίηση της σκέψης, της δημιουργικότητας και της πρωτοβουλίας των μαθητών
- ανάπτυξη του στοχασμού, της κριτικής και αυτοκριτικής σκέψης
- προαγωγή της ομαδοσυνεργατικής μάθησης
- διαφοροποιημένη προσέγγιση στη μάθηση
- επικοινωνία με την τοπική κοινωνία

Ε. ΠΟΡΟΙ – ΥΛΙΚΑ – ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ

Πίνακας, κιμωλία, Η/Υ, χαρτόνια, μαρκαδόροι, προτζέκτορας

Στ. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΥΛΙΚΟ

Βαβούρας, Ι. (1999). *Πολιτική Οικονομικής Ανάπτυξης Μέρος Α΄*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
 Glanville, A. (2013). *Economics from a global perspective*. Oxford, UK: Glanville books Ltd.
 Δράκος, Γ. (1998). Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη.
 Καραγιωργας, Δ. (1968). *Παραδόσεις Δημόσιας Οικονομικής τεύχος Α΄*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
 _____ (1969). *Παραδόσεις Δημόσιας Οικονομικής τεύχος Β΄*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
 Κατσέλη, Λ., & Θ. Μαγουλά, (2005). *Μακροοικονομική Ανάλυση και Ελληνική Οικονομία*. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω.
 Krugman, P., & Wells, R., (2009). *Μακροοικονομική* (Α. Μεταξάς, Μετάφρ.). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
 Λιανός, Θ., & Μπένος, Θ. (1979). *Μακροοικονομική ανάλυση και δημοσιονομική πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

<p>Από τα θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση: http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuld=FTU_5.11.3.html και http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuld=FTU_5.11.4.html   Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών Έρευνα για την αξιολόγηση του υφιστάμενου   πλαισίου φορολόγησης των καπνικών προϊόντων στην Ελλάδα : http://www.iobe.gr/docs/research/RES_04_25092014_PRE_GR.pdf Σελίδα του Υπουργείου Οικονομικών: http://www.minfin.gr</p>
<p>Στοιχεία στατιστικής Δημοσίων οικονομικών: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Government_finance_statistics/#.CE.88.CF.83.CE.BF.CE.B4.CE.B1.CE.BA.CE.B1.CE.B9.CE.B4.CE.B1.CF.80.CE.AC.CE.BD.CE.B5.CF.82.CF.84.CE.BF.CF.85.CE.B4.CE.B7.CE.BC.CE.BF.CF.83.CE.AF.CE.BF.CF.85</p>
<p>Στατιστικά στοιχεία δαπανών για την εκπαίδευση: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Government_expenditure_on_education_-_2012_results</p>

ΦΥΛΛΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ Νο 4

(Το θέμα, η χρονική διάρκεια και τα ερωτήματα είναι ενδεικτικά. Ο/Η εκπαιδευτικός θα τα προσαρμόσει στις ανάγκες της τάξης και του σχολείου).

ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΙΜΩΝ ΣΤΑ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ. ΠΟΙΟΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΠΩΣ ΕΠΙΔΡΟΥΝ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ ΣΤΑ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ;
ΧΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ : 10 έως 14 ώρες

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

A. ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ:

Κεντρικός σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση των συνθηκών που καθορίζουν τις τιμές στα γαλακτοκομικά προϊόντα.

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα είναι: **Ποιοι είναι οι παράγοντες και πώς επιδρούν στη διαμόρφωση των τιμών στα γαλακτοκομικά προϊόντα στην Ελλάδα;**

Επι μέρους υποερωτήματα είναι:

- Πώς επηρεάζουν τις τιμές οι μορφές αγοράς και τι ισχύει για την αγορά γάλακτος;
- Ποια η ελαστικότητα των γαλακτοκομικών ως προς την τιμή;
- Ποια είναι η επίδραση στην τιμή των παραγομένων και εισαγομένων γαλακτοκομικών προϊόντων;

B. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Κριτήρια επιλογής:

- Η συνάφεια του θέματος με τη καθημερινότητα.
- Η δυνατότητα έρευνας και αυτενέργειας των μαθητών.
- Υπάρχουσες υποδομές.
- Τα ενδιαφέροντα και οι γνώσεις του προτείνοντος.

Διεπιστημονική διάσταση:

Το θέμα συσχετίζεται με μαθήματα οικονομικών, χημείας, βιολογίας, πολιτικής παιδείας.

Αναμενόμενα μαθησιακά οφέλη:

- η βιωματική μάθηση βασικών οικονομικών εννοιών όπως:

- μορφές αγοράς
- ελαστικότητα προσφοράς
- ελαστικότητα ζήτησης
- παραγωγικές δυνατότητες
- κόστος παραγωγής
- ισορροπία στην αγορά
- η διαμόρφωση τιμών
- η εφαρμογή εργαλείων πληροφορικής,
- η μαθηματική παρουσίαση μέσω διαγραμμάτων της συσχέτισης οικονομικών μεγεθών,
- η συλλογή στοιχείων και η σύνθεση επί μέρους πληροφοριών.

Γ. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΘΟΔΟΥ ΠΟΥ ΘΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΘΕΙ

Η μέθοδος που θα ακολουθηθεί θα περιλαμβάνει **μορφές μάθησης σε πλαίσιο φθίνουσας καθοδήγησης**. (όπου ο εκπαιδευτικός θέτει τα ερωτήματα και οι μαθητές επιλέγουν τα βήματα και τις δράσεις της έρευνας, τις οποίες ολοκληρώνουν με τη καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, όταν κρίνεται αναγκαίο.) Όσον αφορά την οργάνωση των ομάδων θα ακολουθηθεί το **Πρώτο Ερευνητικό Σχήμα Κατανομής Θεμάτων και Οργάνωσης Ομάδων** (Το θέμα προσεγγίζεται σε όλες του τις διαστάσεις αυτοτελώς από όλες τις ομάδες, οι οποίες κάνουν εσωτερικό καταμερισμό των υπο-θεμάτων του και έχουν τακτές συναντήσεις ολομέλειας με τη συμμετοχή όλων των ομάδων).

Δ. ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Εκτός από τα προαναφερθέντα μαθησιακά οφέλη, αναμένεται οι γνώσεις και οι εμπειρίες που θα αποκτηθούν να διαμορφώσουν νέες αξίες και συμπεριφορές που θα αλλάξουν προηγούμενες αρνητικές στάσεις μαθητών και εκπαιδευτικών. Οι αλλαγές αυτές θα αποτελέσουν την ουσία της πραγματικής μάθησης και είναι:

- ενεργοποίηση της σκέψης, της δημιουργικότητας και της πρωτοβουλίας των μαθητών
- ανάπτυξη του στοχασμού, της κριτικής και αυτοκριτικής σκέψης
- προαγωγή της ομαδοσυνεργατικής μάθησης
- διαφοροποιημένη προσέγγιση στη μάθηση
- επικοινωνία με την τοπική κοινωνία

Ε. ΠΟΡΟΙ – ΥΛΙΚΑ – ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ

Πίνακας, κιμωλία, Η/Υ, χαρτόνια, μαρκαδόροι, προτζέκτορας

Στ. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Φωτόδεντρο_διαδραστικά σχολικά βιβλία_Αρχές οικονομικής Θεωρίας:
<http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGL-C117>
 Παιδαγωγικό Ινστιτούτο_Βιβλίο Καθηγητή Αρχές οικονομικής Θεωρίας: http://www.pi-schools.gr/lessons/economics/arx_oik_theor_vivlio.pdf
 Πίνακες Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/el/com/2007/com2007_0800el01.pdf

**ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ ΜΕ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ
ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ ΑΝΑ ΚΕΦΑΛΑΙΟ**

**1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ**

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
1.1 Αντικείμενο και χρησιμότητα της Οικονομικής Επιστήμης 1.1.1 Ορισμός και αντικείμενο της Οικονομικής Επιστήμης 1.1.2 Σκοπός και χρησιμότητα της Οικονομικής Επιστήμης	1
1.2 Η Διάκριση σε Μικροοικονομία και Μακροοικονομία 1.3 Οι Ανάγκες	2
1.4 Οικονομικά Αγαθά	1
1.5 Παραγωγική διαδικασία – συντελεστές παραγωγής 1.5.1 Η παραγωγική διαδικασία 1.5.2 Οι παραγωγικοί συντελεστές	
1.6 Οικονομική Αρχή ή Οικονομικό Αξίωμα και το κύριο οικονομικό πρόβλημα	5
1.7 Παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας 1.7.1 Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων - βασικές υποθέσεις-μετατοπίσεις. 1.7.2 Κόστος ευκαιρίας ή εναλλακτικό κόστος	
1.8 Το Οικονομικό Κύκλωμα (Εισόδημα- Δαπάνη και κυκλική ροή)	
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	10

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Έννοιες κλειδιά

Οικονομική Επιστήμη
Σπανιότητα ή Στενότητα πόρων –Κύριο οικονομικό πρόβλημα
Τα τρία ερωτήματα της οικονομικής οργάνωσης
Μικροοικονομική επιστήμη
Μακροοικονομική επιστήμη – Σφάλμα σύνθεσης
Μη Οικονομικές- Οικονομικές Ανάγκες
Ιδιότητες αναγκών

Ελεύθερα- Οικονομικά Αγαθά
Παραγωγική Διαδικασία
Παραγωγικοί Συντελεστές
Αποτελεσματικότητα
Καμπύλη παραγωγικών Δυνατοτήτων
Κόστος ευκαιρίας
Οικονομικό κύκλωμα

Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις

Οι μαθητές σε προηγούμενες τάξεις έχουν έρθει σε μια πρώτη επαφή με τις ορισμένες από τις θεμελιώδεις έννοιες της οικονομικής επιστήμης. Συγκεκριμένα έχουν συζητήσει για

- Το κύριο οικονομικό πρόβλημα
- Τα τρία ερωτήματα της οικονομικής οργάνωσης
- Τη διάκριση σε Μικροοικονομική επιστήμη και Μακροοικονομική επιστήμη – το Σφάλμα σύνθεσης

- Τις ανάγκες
- Τα αγαθά
- Την Παραγωγική Διαδικασία
- Τους Παραγωγικούς Συντελεστές
- Το Οικονομικό κύκλωμα

Λόγω της σημαντικότητας των εννοιών αυτών κρίνεται αναγκαία η σπειροειδής ανάπτυξή τους στα πλαίσια αυτού του εισαγωγικού κεφαλαίου. Ένα Πρόγραμμα Σπουδών εκτυλίσσεται σπειροειδώς όταν καθώς αναπτύσσεται επιστρέφει επανειλημμένα στις βασικές ιδέες οικοδομώντας πάνω σε αυτές έως ότου ο μαθητής συλλάβει την ολοκληρωμένη τυπική σημασία των ιδεών. Τα βασικά αυτά ζητήματα λειτουργούν ως στηρίγματα μάθησης, ως προοργανωτές ώστε να οικοδομηθεί η γνώση, να υπάρξει μεταγνωστική ανάπτυξη και κριτικός εγγραμματισμός.

Παράλληλα με την επέκταση των προϋπαρχουσών συντελείται η εποικοδόμηση των νέων γνώσεων που αφορούν την έννοια της Καμπύλης Παραγωγικών Δυνατοτήτων (ΚΠΔ) και του Κόστους Ευκαιρίας (ΚΕ).

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να ορίζουν το αντικείμενο μελέτης της Οικονομικής Επιστήμης
- Να προσδιορίζουν τον σκοπό της.
- Να αναγνωρίζουν και να αποδέχονται την χρησιμότητα της οικονομικής επιστήμης.
- Να προσδιορίζουν τη σχέση της με άλλες επιστήμες.
- Να διακρίνουν τους κλάδους της Οικονομικής Επιστήμης (Μικροοικονομία-Μακροοικονομία) και να κατανοούν το λόγο της διάκρισης.
- Να περιγράφουν με τι ασχολείται ο κάθε κλάδος.
- Να αναφέρουν και να εξηγούν παραδείγματα σφαλμάτων σύνθεσης
- Να ορίζουν τις ανάγκες και να είναι σε θέση να διακρίνουν τις οικονομικές ανάγκες.
- Να απαριθμούν και να εξηγούν τις ιδιότητες των αναγκών.
- Να απαριθμούν και να εξηγούν τους βασικούς λόγους που συντελούν στην εξέλιξη και τον πολλαπλασιασμό των αναγκών.
- Να αξιολογούν τον ρόλο της διαφήμισης στην δημιουργία, εξέλιξη και πολλαπλασιασμό των αναγκών.
- Να ορίζουν τα αγαθά (υλικά - άυλα) και να είναι σε θέση να διακρίνουν τα ελεύθερα από τα οικονομικά αγαθά, καθώς και να αναφέρουν περιπτώσεις που ένα ελεύθερο αγαθό μπορεί να μετατραπεί σε οικονομικό.
- Να ταξινομούν τα αγαθά σε κατηγορίες με βάση διάφορα κριτήρια (υλικά- άυλα, διαρκή-καταναλωτά, κεφαλαιουχικά-καταναλωτικά).
- Να ορίζουν την παραγωγική διαδικασία.
- Να αναφέρουν παραδείγματα παραγωγικών διαδικασιών.
- Να διακρίνουν και κατηγοριοποιούν τους παραγωγικούς συντελεστές.
- Να αναγνωρίζουν το γεγονός ότι οι παραγωγικοί συντελεστές βρίσκονται σε «στενότητα».
- Να διατυπώνουν την οικονομική αρχή και να επεξηγούν το περιεχόμενό της.
- Να αναγνωρίζουν και να αποδέχονται την σημασία της για την επιβίωση και ανάπτυξη των επιχειρήσεων αλλά και κάθε μορφής οργανισμού.
- Να διατυπώνουν την έννοια του οικονομικού προβλήματος, να επεξηγούν τις αιτίες ύπαρξής και τις επιπτώσεις του.
- Να αντιλαμβάνονται ότι πίσω από το πρόβλημα της σχετικής έλλειψης των αγαθών κρύβεται η «σχετική» έλλειψη των παραγωγικών συντελεστών.
- Να διατυπώνουν τις βασικές υποθέσεις στις οποίες στηρίζεται η Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων και να είναι σε θέση να εξηγήσουν τι δείχνει η καμπύλη παραγωγικών δυνατοτήτων.
- Να περιγράφουν και να εξηγούν παράγοντες που οδηγούν στην αύξηση ή και την μείωση των παραγωγικών δυνατοτήτων μιας οικονομίας και να παρουσιάζουν τα αποτελέσματα διαγραμματικά με την επίλυση απλών και σύνθετων ασκήσεων
- Να ορίζουν την έννοια του κόστους ευκαιρίας και να το υπολογίζουν αριθμητικά.

- Να επιλύουν απλές και σύνθετες ασκήσεις και να παρουσιάζουν τα αποτελέσματα διαγραμματικά.
- Να διατυπώνουν τον «νόμο» του αυξανόμενου κόστους ευκαιρίας.
- Να είναι σε θέση να ερμηνεύουν τις διάφορες περιπτώσεις συμπεριφοράς του κόστους ευκαιρίας (αυξανόμενο- σταθερό), την αναμενόμενη κατά περίπτωση επίδραση στην μορφή της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων και να απεικονίζουν τις περιπτώσεις αυτές διαγραμματικά.
- Να αναφέρουν τους φορείς που συμμετέχουν στο οικονομικό κύκλωμα σε μια μικτή οικονομία και να περιγράφουν την οικονομική τους δραστηριότητα.
- Να απεικονίζουν διαγραμματικά, να περιγράφουν και να ερμηνεύουν τις κυκλικές ροές (πραγματική και χρηματική).

Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία

Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:

- η στενότητα των πόρων – το κύριο οικονομικό πρόβλημα
- τα ερωτήματα τα οποία μελετά η Οικονομική Επιστήμη
- η Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων
- το Κόστος Ευκαιρίας

Εκπαιδευτικό υλικό:

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C117/130/944,3456/>

- Φωτόδεντρο διαδραστικά σχολικά βιβλία Αρχές οικονομικής Θεωρίας:

<http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGL-C117>

- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Βιβλίο Καθηγητή Αρχές οικονομικής Θεωρίας: http://www.pi-schools.gr/lessons/economics/arx_oik_theor_vivlio.pdf

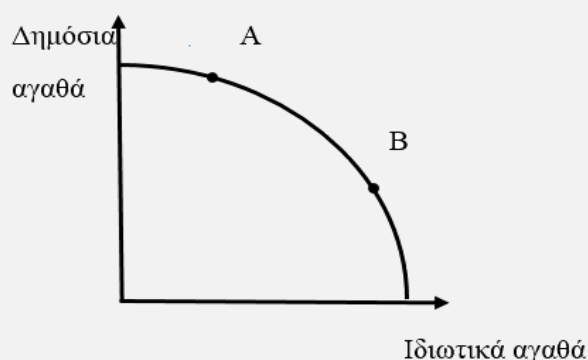
Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής

- **Συσχέτιση των ερωτημάτων της Οικονομικής επιστήμης με τα οικονομικά αγαθά:** Η επιλογή των οικονομικών αγαθών ή εμπορευμάτων ή προϊόντων ή εκροών είναι αυτή που απαντά στο ερώτημα τι θα παραχθεί και πόσο.
  - **Συσχέτιση ερωτημάτων με παραγωγική διαδικασία:** Κάθε κοινωνία για να απαντήσει στα ερωτήματα (τι θα παραχθεί και πόσο, πώς θα παραχθεί, για ποιόν θα παραχθεί), πρέπει εκ των άλλων να καταναίμει τους παραγωγικούς πόρους ανάμεσα σε παραγωγικές διαδικασίες χιλιάδων αγαθών.
  - **Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων (ΚΠΔ):**
    - Οι συνδυασμοί που βρίσκονται επί της ΚΠΔ είναι αποτελεσματικοί διότι η οικονομία στο επίπεδο αυτό παράγει το μέγιστο που μπορεί με τους σπανίζοντες πόρους να λειτουργούν αποδοτικά και τη δεδομένη τεχνολογία. Όταν μια οικονομία επιλέγει έναν αποτελεσματικό συνδυασμό τότε λόγω της σπανιότητας των πόρων η αύξηση της ποσότητας του ενός αγαθού είναι δυνατή μόνο όταν μειωθεί η ποσότητα του άλλου.
    - **Οι εφικτοί** δεν αντιπροσωπεύουν αποτελεσματικούς συνδυασμούς επειδή υπάρχει σπατάλη παραγωγικών πόρων μια και υπάρχει υποαπασχόληση. Στην κοινωνία υπάρχουν μη απασχολούμενοι παραγωγικοί συντελεστές με τη μορφή ανέργων, κλειστών εργοστασίων και καταστημάτων, ανεκμετάλλευτης γης. Επίσης υπάρχει περίπτωση να μη λειτουργούν αποδοτικά οι συντελεστές παραγωγής παράδειγμα να μην είναι εξειδικευμένοι οι εργαζόμενοι στη χρήση κάποιων μηχανημάτων. Οι οικονομίες παράγουν σε εφικτούς συνδυασμούς εξ αιτίας διαφόρων λόγων όπως οικονομικών κρίσεων, υφέσεων ή πολιτικών μεταβολών.
- Οι οικονομικές κρίσεις έχουν ως αποτέλεσμα να μειωθεί το συνολικό προϊόν που παράγεται. Η μείωση αυτή δεν οφείλεται σε μετατόπιση της ΚΠΔ αριστερά. Οφείλεται σε διαταραχές που ώθησαν την οικονομία εντός του ορίου των δυνατοτήτων παραγωγής, δηλαδή σε εφικτό συνδυασμό. Σε αυτή την περίπτωση παράγεται ένας εφικτός συνδυασμός, ενώ αν αξιοποιηθούν και άλλοι πόροι τότε μπορεί να αυξηθεί η ποσότητα και των δύο αγαθών.
- Οι συνδυασμοί που βρίσκονται δεξιά είναι **μη εφικτοί συνδυασμοί**, με τους δεδομένους πόρους

της οικονομίας.

- **Συσχέτιση ερωτημάτων με ΚΠΔ:** Το πρόβλημα του **τι και πόσο** θα παράγει η οικονομία αφορά στο ότι θα πρέπει να επιλέξει τον τρόπο με τον οποίο θα κατανείμει τους παραγωγικούς πόρους μεταξύ ανταγωνιστικών χρήσεων. Επομένως η κοινωνία πρέπει να επιλέξει να παράγει έναν αποτελεσματικό ή μέγιστο συνδυασμό για να μην έχει αδικαιολόγητη απώλεια προϊόντος. Η επιλογή ενός συνδυασμού απαντά και στο πρόβλημα του **πώς** θα παραχθεί το προϊόν διότι ο κάθε συνδυασμός αφορά σε διαφορετική κατανομή παραγωγικών συντελεστών. Το **πώς διανέμεται** το προϊόν στην κοινωνία δεν είναι εμφανές από τα δεδομένα, ωστόσο το πώς κατανέμονται οι παραγωγικοί συντελεστές επιδρά στο ποιοι συμμετέχουν στην παραγωγή και επομένως δικαιούνται ένα τμήμα του προϊόντος.
- **Συσχέτιση ΚΠΔ με συνδυασμό που αποφασίζει να παράγει η οικονομία:** Μια κοινωνία επιλέγει το συνδυασμό αγαθών που θα παράγει, παράδειγμα μια κοινωνία με αναπτυγμένο το δημόσιο τομέα όπως η Σουηδία θα επιλέξει να παράγει ένα συνδυασμό όπως ο Α, ενώ μια οικονομία προσανατολισμένη στην παραγωγή ιδιωτικών αγαθών όπως η Ιαπωνία θα επιλέξει έναν συνδυασμό όπως ο Β.

Στις οικονομίες η πιο σημαντική διαδικασία προσδιορισμού του τι και πόσα, πώς και για ποιόν, προϊόντα θα παραχθούν, είναι η λειτουργία των **αγορών**. Στις αγορές, καταναλωτές και επιχειρήσεις αλληλεπιδρούν με αποτέλεσμα να προσδιορίζονται οι τιμές των αγαθών. Οι τιμές επηρεάζουν την απόφαση των καταναλωτών για το εάν θα αγοράσουν ένα προϊόν ή όχι. Έτσι με κριτήριο τις τιμές κατανέμονται οι παραγωγικοί πόροι μιας οικονομίας.

➤ **Μετατόπιση της ΚΠΔ**

Όταν η ΚΠΔ μετατοπίζεται δεξιά, αυτό σημαίνει διεύρυνση των παραγωγικών δυνατοτήτων της οικονομίας. Η οικονομία μπορεί να παράγει περισσότερο από πριν και αυτό ονομάζεται **οικονομική μεγέθυνση** και θεωρείται θεμιτή. Η ΚΠΔ μετατοπίζεται δεξιά όταν αυξάνονται οι παραγωγικές δυνατότητες ή όταν βελτιώνεται η τεχνολογία (περισσότερες ευρεσιτεχνίες, καινοτομίες, περισσότερες δαπάνες για έρευνα), ή όταν βελτιώνεται η παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής.

➤ **Συσχέτιση Κόστους ευκαιρίας (ΚΕ) με καθημερινότητα:**

Παραδείγματα κόστους ευκαιρίας:

- Όταν επιλέγει κάποιος να μελετήσει σημαίνει ότι δε θα βγει βόλτα το βράδυ.
- Με δεδομένο το απόθεμα υφάσματος εάν κάποιος βιοτέχνης επιλέγει να κάνει περισσότερα παντελόνια θα ράψει λιγότερες φούστες.
- Έστω κάποιος έχει ένα χωράφι το οποίο αποφασίζει να μη το καλλιεργήσει. Εάν αποφασίσει να το αφήσει τελείως ανεκμετάλλευτο το πραγματικό του κόστος ή κόστος ευκαιρίας είναι το ενοίκιο που δεν εισπράττει ή εναλλακτικά η σοδειά που δεν αποκομίζει.
- Η επιλογή της οικονομικής κατεύθυνσης από έναν μαθητή έχει κόστος ευκαιρίας ότι δεν θα επιλέξει την θετική κατεύθυνση σπουδών.

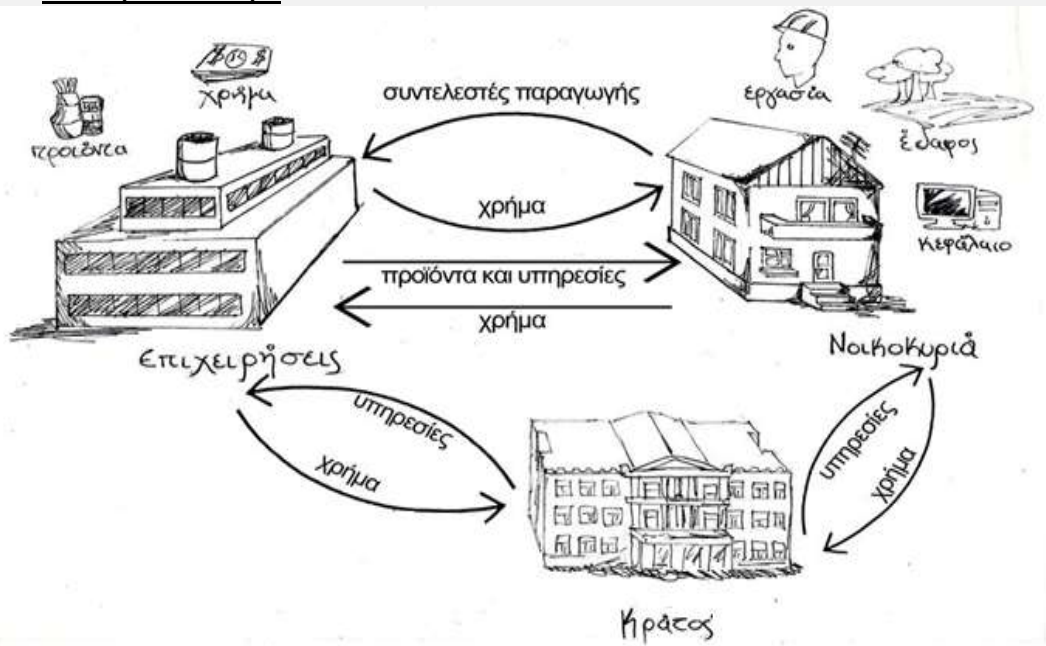
➤ **Συσχέτιση ΚΠΔ και ΚΕ:** Όταν η ΚΠΔ είναι γραμμική το ΚΕ είναι σταθερό και δείχνει την κλίση της ΚΠΔ.

➤ **Συσχέτιση ΚΕ και χρηματικού κόστους:** Τα χρηματικά κόστη αποτελούν μερικές φορές καλό δείκτη του κόστους ευκαιρίας, όχι όμως πάντοτε. Έστω ότι κάποιος μετά την αποφοίτηση από το

λύκειο πηγαίνει σε άλλη πόλη να σπουδάσει στο Πανεπιστήμιο. Κάποιες από τις χρηματικές δαπάνες που κάνει για να σπουδάσει είναι κόστος ευκαιρίας και κάποιες άλλες όχι. Επίσης το κόστος ευκαιρίας πιθανόν να μη λαμβάνει τη μορφή της χρηματικής δαπάνης. Έτσι:

- ο η δαπάνη για τροφή η οποία είναι ίση με τη δαπάνη διατροφής εάν δε φοιτούσε στο Πανεπιστήμιο δεν είναι Κόστος Ευκαιρίας,
- ο εάν το ενοίκιο του σπιτιού είναι 350€ ενώ η δαπάνη διαμονής του εάν δε φοιτούσε στο Πανεπιστήμιο ήταν 200€ τότε Κόστος Ευκαιρίας είναι το επιπλέον κόστος των 150€,
- ο ο μισθός που θα λάμβανε εάν εργαζόταν αντί να σπουδάξει είναι Κόστος Ευκαιρίας.

➤ **Οικονομικό κύκλωμα**

Δημιουργήθηκε και φιλοτεχνήθηκε από τους μαθητές του ΠΠΛ Αγ. Αναργύρων, Στέφανο Κίτσο και Αθανάσιο Κουτρούμπα,

Περαιτέρω διευκρινίσεις

- Τα δημόσια αγαθά δεν είναι ελεύθερα, αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία, το κράτος αναλαμβάνει το κόστος παραγωγής τους και τα παρέχει δωρεάν στους πολίτες.
- Το ΚΕ επειδή αφορά σε πραγματικές μονάδες που θυσιάζονται είναι πραγματικό μέγεθος και υπολογίζεται πάντα ως θετικός αριθμός.
- Το ΚΕ υπολογίζεται μόνο μεταξύ των συνδυασμών που βρίσκονται πάνω στην Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων, διότι δηλώνει τη θυσία ενός αγαθού για την παραγωγή μιας επιπλέον μονάδας ενός άλλου.

Πληροφορικός Γραμματισμός

Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Εκεί ο εκπαιδευτικός μόνος ή με τη βοήθεια κάποιων μαθητών που γνωρίζουν, ή με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού που διδάσκει πληροφορική, μπορεί να οργανώσει την εκμάθηση της ηλεκτρονικής απεικόνισης της Καμπύλης Παραγωγικών Δυνατοτήτων.

Εφαρμογή
Ενδεικτικές, Ασκήσεις, Προβλήματα, Εργασίες, Δραστηριότητες

Κατά το σχεδιασμό των ασκήσεων προβλημάτων και την παραγωγή του υλικού ο κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να φροντίσει τα ερωτήματα να είναι σαφώς διατυπωμένα, εκτεταμένου εύρους, κλιμακούμενης δυσκολίας και μετρήσιμα. Τα θεωρητικά ερωτήματα μπορούν να δίνονται εναλλακτικά μέσα από υποθέσεις εργασίας και μελέτες περίπτωσης. Ωστόσο οι απαντήσεις που αναμένονται πρέπει να βασίζονται στη θεωρία του σχολικού εγχειριδίου και στην ικανότητα εφαρμογής και σύνδεσής της θεωρίας με την πραγματικότητα.

Παρακάτω δίνονται ενδεικτικά ερωτήματα που αφορούν τη θεματική του κεφαλαίου. Τα ερωτήματα αυτά πολλές φορές στόχο έχουν να αποσαφηνίσουν τις διαφορές στις διατυπώσεις αναδεικνύοντας λεπτοφυή ζητήματα. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν όλα μαζί τα ερωτήματα να αποτελέσουν μέρος μιας άσκησης.

1. Μελέτη περίπτωσης

Μέχρι το 1973 η χρήση του πετρελαίου παρουσίαζε σταθερή αύξηση. Το πετρέλαιο ήταν φθινό και άφθονο με αποτέλεσμα όλη η παραγωγική δραστηριότητα να οργανωθεί με βάση τη χρήση του. Το πετρέλαιο χρησιμοποιούνταν στη θέρμανση, στις μεταφορές, στην κίνηση των μηχανημάτων, ως πρώτη ύλη στην παραγωγή διάφορων αγαθών. Οι χώρες που παράγουν πετρέλαιο συμμετέχουν στον Οργανισμό Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών (ΟΠΕΚ) που προασπίζει τα συμφέροντά τους. Ο ΟΠΕΚ το 1973 αποφάσισε να αυξήσει την τιμή του πετρελαίου πιστεύοντας ότι η μείωση της ζητούμενης ποσότητας θα ήταν μικρή μια και τα κράτη δε διέθεταν διαθέσιμα αποθέματα ούτε υπήρχαν στενά υποκατάστατα. Πράγματι η τιμή του πετρελαίου από το 1973 έως το 1980 από 2,90 δολάρια το βαρέλι ανήλθε στα 30 δολ.

Πώς η αύξηση της τιμής του πετρελαίου και οι συνέπειές της, πιστεύετε ότι επίδρασαν στα θεμελιώδη ερωτήματα που απασχολούν την οικονομική επιστήμη

- α.** Τι προϊόντα θα παραχθούν και σε τι ποσότητες
- β.** Πώς θα παραχθούν τα προϊόντα
- γ.** Πώς θα διανεμηθούν μεταξύ των χωρών που ανήκουν στον ΟΠΕΚ και των υπολοίπων χωρών.

Απάντηση: α. Η αύξηση της τιμής του πετρελαίου θα είχε ως συνέπεια τη μείωση της παραγωγής και κατανάλωσης προϊόντων που βασίζονται στο πετρέλαιο. Παράδειγμα η θέρμανση θα γίνονταν με προϊόντα που χρησιμοποιούσαν αέριο, καυσόξυλα κτλ. Η ζήτηση των προϊόντων που στηρίζονταν στο πετρέλαιο θα περιορίστηκε και θα αυξήθηκε η ζήτηση των υποκατάστατων τα οποία μπορούσαν εναλλακτικά να χρησιμοποιηθούν.

β. Δεδομένου ότι το πετρέλαιο και τα παράγωγά του χρησιμοποιούνταν ως πρώτη ύλη σε παραγωγικές διαδικασίες, σημειώθηκε μεταβολή στην τεχνολογία παραγωγής μια και θα χρησιμοποιούνταν πλέον εναλλακτικοί τρόποι παραγωγής.

γ. Η αύξηση της τιμής του πετρελαίου αύξησε τα έσοδα των χωρών του ΟΠΕΚ, αυξάνοντας έτσι την αγοραστική δύναμη και τα προϊόντα τα οποία διανέμονται στις χώρες αυτές. Αντίθετα, οι χώρες που εισήγαγαν πετρέλαιο είδαν ένα μεγάλο μέρος των χρημάτων τους να δαπανάται σε προϊόντα με βάση το πετρέλαιο, έτσι μειώθηκε η αγοραστική τους δύναμη. Η παγκόσμια οικονομία παρήγαγε πλέον περισσότερα προϊόντα για τις χώρες του ΟΠΕΚ και λιγότερα για τις υπόλοιπες χώρες που έκαναν εισαγωγή πετρελαίου.

2. Μελέτη περίπτωσης

Έστω ότι κάποιος επιλέγει να κάνει διακοπές 7 ημερών σε ένα ελληνικό νησί. Επιλέγει ως μέσο μεταφοράς το πλοίο της γραμμής και κάνει κράτηση σε ένα ξενοδοχείο που παρέχει υπηρεσίες all inclusive.

- i.** Πώς οι αποφάσεις του καταναλωτή επηρεάζουν τα τρία ερωτήματα που απασχολούν την Οικονομική Επιστήμη
- ii.** Να ορίσετε την έννοια του Κόστους Ευκαιρίας.
- iii.** Να αναφέρεται ποια τα πιθανά κόστη ευκαιρίας των παρακάτω επιλογών:
  - ✓ Να κάνει διακοπές σε ελληνικό νησί
  - ✓ Να μεταφερθεί με το πλοίο της γραμμής
  - ✓ Να κάνει κράτηση σε ξενοδοχείο

- ✓ Να λάβει υπηρεσίες all inclusive
  - iv. Να αναφέρετε περιπτώσεις αγαθών που χρησιμοποιεί ο καταναλωτής και είναι
    - ✓ Άυλα
    - ✓ Καταναλωτά
    - ✓ Διαρκή
  - v. Να ορίσετε τις έννοιες της παραγωγικής διαδικασίας και των παραγωγικών συντελεστών.
  - vi. Να περιγράψετε μια παραγωγική διαδικασία καθώς και τους συντελεστές παραγωγής που διακρίνετε στην υπόθεση.
- Απάντηση:**
- i. Η επιλογή των αγαθών δηλαδή υπηρεσίες σε ένα ελληνικό νησί, μεταφορικές υπηρεσίες με πλοίο, υπηρεσίες ξενοδοχείου all inclusive κατανέμουν τους πόρους στις αντίστοιχες παραγωγικές διαδικασίες απαντώντας στα ερωτήματα του τι θα παραχθεί και πόσο, πώς θα παραχθεί και πώς θα διανεμηθεί.
  - ii. Ορισμός βάσει σχολικού εγχειριδίου
  - iii.
    - ✓ Το Κόστος ευκαιρίας της επιλογής του να κάνει διακοπές σε νησί είναι ότι δε θα πάει διακοπές στο χωριό, σε εξωτικό νησί ή σε ορεινό προορισμό ή σε κάποια ευρωπαϊκή πρωτεύουσα, επίσης δε θα παρακολουθήσει ένα απαιτητικό θερινό μεταπτυχιακό πρόγραμμα, δε θα κάνει ανακαίνιση στο σπίτι κτλ.
    - ✓ Το Κόστος ευκαιρίας της επιλογής να μεταφερθεί με πλοίο είναι όλοι οι άλλοι εναλλακτικοί τρόποι μεταφοράς που θα μπορούσε να επιλέξει π.χ. αεροπλάνο γραμμής, μισθωμένο ιδιωτικό αεροπλάνο, ταχύπλοο.
    - ✓ Το Κόστος ευκαιρίας της επιλογής να μείνει σε ξενοδοχείο είναι η ευκαιρία να μείνει σε ενοικιαζόμενο δωμάτιο, σε ξενοδοχείο χωρίς τις υπηρεσίες all inclusive, σε ενοικιαζόμενο σπίτι.
    - ✓ Το Κόστος ευκαιρίας της επιλογής all inclusive είναι η ευκαιρία να επισκεφθεί τοπικά εστιατόρια και ταβέρνες, μπαρ, καφετέριες και όλα τα καταστήματα τα οποία θα του προσέφεραν τις αντίστοιχες υπηρεσίες.
  - iv. **Άυλα:** υπηρεσίες μεταφοράς, υπηρεσίες ξενοδοχειακές, υπηρεσίες all inclusive
Καταναλωτά: εισιτήρια, φαγητά, καφέδες, ποτά, αντιηλιακά.
Διαρκή: Πλοίο, ξενοδοχείο, εξοπλισμός του εστιατορίου του ξενοδοχείου, ρούχα, παπούτσια.
  - v. Παραγωγή υπηρεσιών μεταφοράς, παραγωγή ξενοδοχειακών υπηρεσιών, παραγωγή υπηρεσιών εστίασης, παραγωγή υπηρεσιών αναψυκτήριου.
- 3.** Οι μαθητές χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει να συνθέσει μια από τις παρακάτω λίστες:
- ✓ Κάντε μια λίστα με τις καθημερινές σας ανάγκες
  - ✓ Κάντε μια λίστα με τις καθημερινές ανάγκες που πιστεύετε ότι είχαν οι παππούδες σας όταν ήταν στην ηλικία σας
  - ✓ Κάντε μια λίστα με τις καθημερινές ανάγκες των παππούδων σας σήμερα.
  - ✓ Κάντε μια λίστα με τις καθημερινές ανάγκες που πιστεύετε ότι έχει ένας έφηβος της ηλικίας σας που μένει στην Αφρική.
- Κατόπιν γίνεται συζήτηση στην ολομέλεια για τα εξής θέματα
- i. Ποιες ομοιότητες και διαφορές παρατηρείτε στις 4 λίστες;
  - ii. Επιλέξτε μια κοινή ανάγκη στις 4 λίστες και καταγράψτε τα αγαθά με τα οποία αυτή ικανοποιείται σε κάθε περίπτωση. Που οφείλονται οι διαφορές;
  - iii. Κωδικοποιήστε τα συμπεράσματά σας.
- Καταλήγουν όλοι μαζί μετά από συζήτηση στη διατύπωση των παραγόντων που επηρεάζουν τη διαμόρφωση των αναγκών.
- Απάντηση:** Στόχος της εργασίας είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι οι ανάγκες διαφοροποιούνται σε σχέση με τον χρόνο, τον τόπο και την ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού.
- 4.** Να σχολιάσετε με τη βοήθεια του σφάλματος σύνθεσης τη λαϊκή παροιμία «**όπου λαλούν πολλοί κοκόροι αργεί να ξημερώσει**».
- Απάντηση:** Η παροιμία αυτή περιγράφει το σφάλμα σύνθεσης με την έννοια ότι ο ένας κόκορας προαναγγέλλει το ξημέρωμα όταν όμως οι κοκόροι είναι πολλοί αργεί να ξημερώσει δηλαδή

προκύπτουν τα αντίθετα, μη αναμενόμενα αποτελέσματα.

5. Δίνεται απόσπασμα από το ποίημα «Ιθάκη» του Καβάφη.

«Σα βγεις στον πηγαιμό για την Ιθάκη...

...Να εύχεσαι να' ναι μακρύς ο δρόμος.

Πολλά τα καλοκαιρινά πρωιά να είναι

που με τι ευχαρίστησι, με τι χαρά

θα μπαίνεις σε λιμένας πρωτοειδωμένους·

να σταματήσεις σ' εμπορεία Φοινικικά,

και τες καλές πραγμάτειες ν' αποκτήσεις,

σεντέφια και κοράλλια, κεχριμπάρια κ' έβενους,

και ηδονικά μυρωδικά κάθε λογής,

όσο μπορείς πιο άφθονα ηδονικά μυρωδικά·

σε πόλεις Αιγυπτιακές πολλές να πας,

να μάθεις και να μάθεις απ' τους σπουδασμένους.»

Να σχολιάσετε με τη χρήση της έννοιας του Κόστους Ευκαιρίας την παραίνεση του ποιητή να είναι

«να εύχεσαι να 'ναι μακρύς ο δρόμος».

Απάντηση: Μπορεί να αναπτυχθεί συζήτηση για τις εμπειρίες που θα απωλέσει κάποιος εάν ο δρόμος δεν είναι μακρύς. Η απώλεια της ευκαιρίας να αποκτήσει κάποιος αυτές τις εμπειρίες είναι το Κόστος Ευκαιρίας.

6. Δίνονται τα παρακάτω αγαθά:

1. το αλεύρι που αγόρασε μια νοικοκυρά
2. το ηλεκτρικό ρεύμα που χρησιμοποιεί μια βιομηχανία
3. η κουζίνα αερίου σε ένα εστιατόριο
4. οι αεροπορικές υπηρεσίες για ταξίδι αναψυχής.

Να απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- i. Ποιες οι διακρίσεις των οικονομικών αγαθών;
- ii. Με βάση τις παραπάνω διακρίσεις να εντάξετε τα αγαθά σε όλες τις κατηγορίες
- iii. Να περιγράψετε την παραγωγική διαδικασία τους
- iv. Να καταγράψετε τους παραγωγικούς συντελεστές που χρησιμοποιούνται στις παραπάνω παραγωγικές διαδικασίες.

Απάντηση:

Ως προς τη σύσταση		Ως προς τη διάρκεια		Ως προς το σκοπό χρήσης	
Υλικά	Άυλα	Διαρκή	καταναλωτά	καταναλωτικά	κεφαλαιουχικά
1	2	3	1	1	2
3	4		2	4	3
			4		

7. Συζητήστε μέσα από τα βιώματα σας επιλογές που έχετε κάνει (π.χ. διασκέδασης, αγορών) και έχετε μετανιώσει. Συνδέστε τις επιλογές σας με το κόστος ευκαιρίας. Παράδειγμα: επέλεξα να κάνω ένα πάρτι γενεθλίων και έχασα την ευκαιρία (ΚΕ) να κάνω αγορές ρούχων με τα αντίστοιχα χρήματα.

8. Ποιο το κόστος ευκαιρίας ή πραγματικό κόστος της δημιουργίας ενός ορυχείου εξόρυξης χρυσού;

Απάντηση: Το κόστος ευκαιρίας είναι η καταστροφή του φυσικού τοπίου, των υδάτινων πόρων και η επιβάρυνση της υγείας των περιόικων.

9. Πώς επηρεάζει το κόστος ευκαιρίας την επιλογή μιας μητέρας 3 ανηλίκων να εργαστεί.

Απάντηση: Εάν μια μητέρα 3 ανηλίκων εργαστεί σημαίνει ότι τις ώρες εργασίας θα χάσει την ευκαιρία να είναι στο σπίτι να προσέχει, να διαβάζει, να περιποιείται τα παιδιά, να ασχολείται με τις οικιακές εργασίες κτλ. Τα παιδιά θα αναλάβουν κάποιες ευθύνες μόνα τους, εάν αυτό είναι εφικτό, ή θα πληρώσει κάποιους για να της παράσχουν τις αντίστοιχες υπηρεσίες. Υπολογίζοντας το

Κόστος Ευκαιρίας σε χρόνο απασχόλησης με τα παιδιά και το σπίτι λαμβάνεται η απόφαση εάν είναι συμφέρουσα η εργασία εκτός σπιτιού.

10. Η Κάτια διαβάζει 10 σελίδες ιστορία την ώρα. Μπορεί επίσης να διαβάζει 5 σελίδες κοινωνιολογία την ώρα. Εάν διαθέτει 4 ώρες κάθε ημέρα για ανάγνωση

α. να σχηματίσετε όλους του πιθανούς συνδυασμούς διαβάσματος που μπορούν να γίνουν σε μία ημέρα,

β. ποιο είναι για την Κάτια το κόστος ευκαιρίας της ανάγνωσης 20 σελίδων κοινωνιολογίας σε όρους σελίδων ιστορίας.

Απάντηση: α.

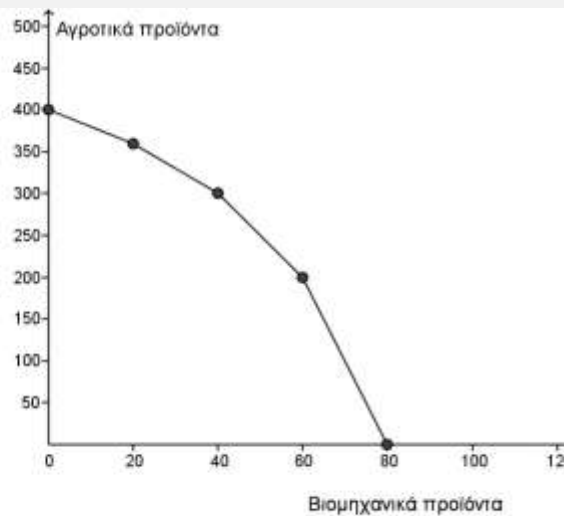
Ώρες διαβάσματος Ιστορίας	Ώρες διαβάσματος Κοινωνιολογίας	Σελίδες Ιστορία	Σελίδες κοινωνιολογία
0	4	0	20
1	3	10	15
2	2	20	10
3	1	30	5
4	0	40	0

β. Για να διαβάσει 20 σελίδες ιστορίας θα χρησιμοποιήσει 2 ώρες στις οποίες θα μπορούσε να διαβάσει 10 σελίδες κοινωνιολογία.

β' τρόπος: στον πίνακα παρουσιάζεται ότι για να αυξηθούν οι σελίδες ιστορίας από 0 σε 20 αντίστοιχα οι σελίδες κοινωνιολογίας από 20 γίνονται 10 επομένως θυσιάζονται 10 (20-10).

11. Το σχήμα απεικονίζει την Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων μιας κοινωνίας που παράγει αγροτικά και βιομηχανικά προϊόντα. Δίνονται ενδεικτικά ερωτήματα που μπορεί να αφορούν αυτή την οικονομία. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν όλα μαζί τα ερωτήματα ν' αποτελέσουν μέρος μιας άσκησης.

Βιομηχανικά προϊόντα	Αγροτικά προϊόντα
80	0
60	200
40	300
20	360
0	400

- 1) Να υπολογίσετε το Κόστος Ευκαιρίας κάθε πρόσθετης μονάδας αγροτικών προϊόντων καθώς και κάθε πρόσθετης μονάδας βιομηχανικών.
- 2) Να εξετάσετε, υπολογιστικά όπου είναι απαραίτητο, ποιος από τους παρακάτω συνδυασμούς είναι αποτελεσματικός, μη αποτελεσματικός ή ανέφικτος:
  - i. 60 βιομηχανικά και 200 αγροτικά
  - ii. 60 βιομηχανικά και 180 αγροτικά
  - iii. 300 αγροτικά και 35 βιομηχανικά
  - iv. 50 βιομηχανικά και 260 αγροτικά.
- γ) Έστω ότι η οικονομία παράγει 400 μονάδες αγροτικών προϊόντων και αποφασίζει να παράγει 40 μονάδες βιομηχανικών προϊόντων πόσες μονάδες αγροτικών πρέπει να εγκαταλείψει λόγω αυτής της επιλογής;

- 4) Έστω ότι ενώ η οικονομία παράγει 40 μονάδες βιομηχανικών προϊόντων αποφασίζει να αυξήσει την ποσότητά τους κατά 40 μονάδες επιπλέον. Πόσες μονάδες αγροτικών προϊόντων πρέπει να εγκαταλείψει εξ αιτίας αυτής της επιλογής;
- 5) Έστω ότι ενώ η οικονομία παράγει 40 μονάδες βιομηχανικών προϊόντων αποφασίζει να αυξήσει την ποσότητά τους κατά 25 μονάδες επιπλέον. Πόσες μονάδες αγροτικών προϊόντων πρέπει να εγκαταλείψει εξ αιτίας αυτής της επιλογής;
- 6) Αν η οικονομία αποφασίσει να παράγει 58 μονάδες βιομηχανικών προϊόντων πόσες μονάδες αγροτικών πρέπει να παράγει προκειμένου να εξακολουθεί η οικονομία να παράγει αποτελεσματικά.
- 7) Εάν εξ αιτίας μιας τεχνολογικής ανακάλυψης η παραγωγή των βιομηχανικών προϊόντων γίνει ευκολότερη, να δείξετε διαγραμματικά πώς αυτό επηρεάζει την ΚΠΔ.
- 8) Εάν η τεχνολογική ανακάλυψη αυξήσει την παραγωγή των βιομηχανικών προϊόντων κατά 20% να σχεδιάσετε τη νέα Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων.
- 9) Έστω ότι η οικονομία αυτή διέρχεται μια οικονομική κρίση με αποτέλεσμα να παράγει λιγότερο προϊόν από αυτό που θα μπορούσε. Να εξηγήσετε και να δείξετε διαγραμματικά ποιο από τα παρακάτω θα συμβεί:
- α. η οικονομία θα εξακολουθήσει να παράγει έναν αποτελεσματικό συνδυασμό
- β. η οικονομία θα παράγει πλέον ένα αναποτελεσματικό (εφικτό) συνδυασμό
- γ. θα μετατοπιστεί η ΚΠΔ αριστερά και η οικονομία θα παράγει έναν νέο αποτελεσματικό συνδυασμό
- 10) Εάν εξ αιτίας της οικονομικής κρίσης υπάρχει ανεργία (π.χ. 26,6%) και μεταναστεύσει όλο το άνεργο μέρος του πληθυσμού να δείξετε διαγραμματικά πώς επηρεάζεται η ΚΠΔ. Να σχολιάσετε την αποτελεσματικότητα του συνδυασμού που επιλέγει η οικονομία να παράγει.

Λύση:

Συνδυασμοί	Βιομηχανικά (B)	Αγροτικά (A)	$KE_{B \rightarrow A} = \frac{\Delta A}{\Delta B}$	$KE_{A \rightarrow B} = \frac{\Delta B}{\Delta A}$
A	80	0	$B \rightarrow A: \frac{200}{20} = 10$	$A \rightarrow B: \frac{20}{200} = 0,1$
B	60	200	$\Gamma \rightarrow B: \frac{100}{20} = 5$	$B \rightarrow \Gamma: \frac{20}{100} = 0,2$
Γ	40	300	$\Delta \rightarrow \Gamma: \frac{60}{20} = 3$	$\Gamma \rightarrow \Delta: \frac{20}{60} = 0,3$
Δ	20	360	$E \rightarrow \Delta: \frac{40}{20} = 2$	$\Delta \rightarrow E: \frac{20}{40} = 0,5$
E	0	400		

β.

- i. ο συνδυασμός 60 βιομηχανικά 200 αγροτικά είναι αποτελεσματικός συνδυασμός
- ii. με δεδομένα 60 βιομηχανικά τα περισσότερα αγροτικά που μπορούν να παραχθούν είναι 200. Επομένως 180 μπορούν να παραχθούν (εφικτός) , απλά δεν είναι αποτελεσματικός συνδυασμός.
- iii. με δεδομένα 300 αγροτικά τα περισσότερα βιομηχανικά που μπορούν να παραχθούν είναι 40. Επομένως 35 μπορούν να παραχθούν (εφικτός) , απλά δεν είναι αποτελεσματικός συνδυασμός
- iv.

Συνδυασμοί	Βιομηχανικά (B)	Αγροτικά (A)	$KE_{B \rightarrow A}$
B	60	200	
B'	50	$A_{B'}$;	$\Gamma \rightarrow B: \frac{100}{20} = 5$
Γ	40	300	

$$B' \rightarrow B: KE_{B \rightarrow A} = 5 \Rightarrow \frac{\Delta A}{\Delta B} = 5 \Rightarrow \frac{\Delta A}{10} = 5 \Rightarrow \Delta A = 50 \Rightarrow A_{B'} - 200 = 50 \Rightarrow A_{B'} = 250$$

Με δεδομένα 50 βιομηχανικά τα περισσότερα αγροτικά που μπορούν να παραχθούν είναι 250. Επομένως 260 δεν μπορούν να παραχθούν (ανέφικτος).

γ. Πρέπει να εγκαταλείψει $400 - 300 = 100$ μονάδες αγροτικών προϊόντων

δ. Πρέπει να εγκαταλείψει 300-0=300 μονάδες αγροτικών προϊόντων

ε.

Συνδυασμοί	Βιομηχανικά (B)	Αγροτικά (A)	$KE_{B \rightarrow A} = \frac{\Delta A}{\Delta B}$
A	80	0	
A'	65	A _{A'} =;	$B \rightarrow A: \frac{200}{20} = 10$
B	60	200	
Γ	40	300	

$$A' \rightarrow A: KE_{B \rightarrow A} = \frac{\Delta A}{\Delta B} = 10 \Rightarrow \Delta A = 150 \Rightarrow A = 150$$

Θυσιάζονται 300-150=150 μονάδες αγροτικών προϊόντων.

στ.

Συνδυασμοί	Βιομηχανικά (B)	Αγροτικά (A)	$KE_{B \rightarrow A} = \frac{\Delta A}{\Delta B}$
A	80	0	
B	60	200	
B'	58	A _{B'} =;	$\Gamma \rightarrow B: \frac{100}{20} = 5$
Γ	40	300	

$$B' \rightarrow B: KE_{B \rightarrow A} = \frac{\Delta A}{\Delta B} = 5 \Rightarrow \frac{\Delta A}{2} = 5 \Rightarrow \Delta A = 10 \Rightarrow A_B = 210$$

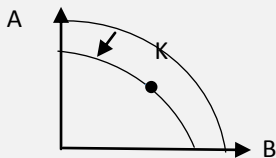
ζ. Η ΚΠΔ μετατοπίζεται δεξιά από την πλευρά των βιομηχανικών προϊόντων.

η.

Συνδυασμοί	Βιομηχανικά (B)	Αγροτικά (A)	$B' = B + B \frac{20}{100}$
A	80	0	96
B	60	200	72
Γ	40	300	48
Δ	20	360	24
E	0	400	0

θ. η οικονομία θα παράγει πλέον ένα αναποτελεσματικό (εφικτό) συνδυασμό. Ο εκπαιδευτικός δείχνει διαγραμματικά.

ι. Η ύπαρξη ανεργίας σημαίνει ότι η οικονομία παράγει έναν μη αποτελεσματικό συνδυασμό (Κ). Εάν μεταναστεύσουν οι άνεργοι σημαίνει ότι περιορίζονται οι παραγωγικές δυνατότητες της χώρας άρα η ΚΠΔ μετατοπίζεται αριστερά. Το ότι μεταναστεύουν όλοι οι άνεργοι σημαίνει ότι η νέα ΚΠΔ παράγει πλέον έναν αποτελεσματικό συνδυασμό.

12. Σχεδιάστε το οικονομικό κύκλωμα. Αναγνωρίστε τα μέρη του υποδείγματος που αντιστοιχούν στη ροή αγαθών και υπηρεσιών και τη ροή δολαρίων για καθεμία από τις κάτω ενέργειες:

- ο Γιάννης πληρώνει 1,50€ για να πάρει ένα λίτρο γάλα,
- η Αρετή λαμβάνει 5€ την ώρα εργαζόμενη ως υπάλληλος πωλήσεων σε ένα κατάστημα,
- μια παρέα 5 συμμαθητών πληρώνουν από 7€ εισιτήριο για να δουν μια κινηματογραφική ταινία,
- ο Δημήτρης πληρώνει 1.500€ φόρο ακίνητης περιουσίας

Απάντηση:

Ομοίως και τα επόμενα ερωτήματα

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Όνοματεπώνυμο Μαθητή:

Τμήμα:

Ημερομηνία:

A. Ποια από τα παρακάτω θέματα άπτονται του ενδιαφέροντος της Μικροοικονομικής θεωρίας και ποια της Μακροοικονομικής;

1. Η απόφαση ενός νοικοκυριού για το μέρος του εισοδήματος που θα καταναλώσει και αυτό που θα αποταμιεύσει.
2. Η επίδραση της μείωσης των μισθών στον πληθωρισμό.
3. Η επίδραση της απόφασης μιας επιχείρησης για μείωση των μισθών στην προσφορά της επιχείρησης.
4. Η επίδραση της απόφασης των επιχειρήσεων που παράγουν ρούχα να αυξήσουν τους μισθούς των εργαζομένων στην τιμή των ρούχων.
5. Η επίδραση της αύξησης του εισοδήματος των καταναλωτών στη ζήτηση ενός αγαθού.
6. Η επίδραση της συνολικής αύξησης των εισοδημάτων στην κατανάλωση.
7. Τι καθορίζει το γενικό επίπεδο των μισθών σε ένα δεδομένο έτος;
8. Τι καθορίζει το μισθό που θα πάρει από την Εθνική Τράπεζα ένας απόφοιτος οικονομικής σχολής;
9. Τι καθορίζει το κόστος ενός μεταπτυχιακού προγράμματος;
10. Η απόφαση για το ύψος των δαπανών για την παιδεία.

(Απάντηση: Μικροοικονομία είναι οι προτάσεις 1,3,4,5,8,9

Μακροοικονομία είναι οι προτάσεις 2,6,7,10)

B. Επίλεξε μια οικονομική ανάγκη, περίγραψε και σχολίασε

- ✓ ποια αγαθά εναλλακτικά την ικανοποιούν,
- ✓ εάν αυτή την ανάγκη την ικανοποιούσατε πάντα από τα ίδια αγαθά
- ✓ εάν αυτή η ανάγκη υπήρχε πάντα
- ✓ ποια ποσότητα αγαθών χρησιμοποιείτε ώστε να φτάσει η ανάγκη σε πλήρη κορεσμό

Να αιτιολογήσετε εάν παρουσιάζει αυτή η ανάγκη τις ιδιότητες των οικονομικών αναγκών;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Όνοματεπώνυμο Μαθητή:

Τμήμα:

Ημερομηνία:

A. Δίνονται οι παρακάτω παραγωγικές διαδικασίες:

- ✓ Μια **αγροτική παραγωγή** χρησιμοποιεί γη, σπόρο, μηχανήματα, εργαλεία, ανθρώπινη εργασία, λίπασμα και παράγει σιτάρι.
- ✓ Ένα **εργοστάσιο** χρησιμοποιεί κτίρια, οικόπεδο, τεχνολογικό εξοπλισμό, σκεύη, πρώτες ύλες, ηλεκτρονικούς υπολογιστές, εργασία και παράγει πλυντήρια.
- ✓ Μια **ναυτιλιακή** εταιρεία παίρνει πλοία, καύσιμα, εργασία, συστήματα πλοήγησης, ηλεκτρονικά συστήματα και παράγει υπηρεσίες μεταφοράς.

Ζητείται:

α. να ταξινομήσετε τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται στις παραγωγικές διαδικασίες στις κατηγορίες των παραγωγικών συντελεστών.

β. να αναγνωρίσετε τις εκροές- προϊόντα των παραγωγικών διαδικασιών.

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ ΚΑΙ Η ΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
2.1 Ο Καταναλωτής και η Καταναλωτική Συμπεριφορά	1
2.2 Η Ζήτηση των Αγαθών 2.2.1 Νόμος ζήτησης και Ατομική Καμπύλη Ζήτησης 2.2.2 Η Αγοραία Καμπύλη Ζήτησης 2.2.3 Η Γραμμική Συνάρτηση Ζήτησης 2.2.4 Μεταβολή της Ζήτησης και Μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας 2.2.5 Ταυτόχρονη μεταβολή ζητούμενης ποσότητας και ζήτησης 2.2.6 Η Ελαστικότητα της Ζήτησης, ως προς την Τιμή (Price Elasticity Of Demand)	4
2.2.7 Η Συνολική Δαπάνη των Καταναλωτών και η Ελαστικότητα Ζήτησης ως προς την τιμή 2.2.8 Ειδικές περιπτώσεις Καμπύλης Ζήτησης και Ελαστικότητας Ζήτησης, ως προς την τιμή 2.2.9 Η χρησιμότητα της Ελαστικότητας Ζήτησης, ως προς την Τιμή	3
2.2.10 Η Εισοδηματική Ελαστικότητα ή Ελαστικότητα ως προς το Εισόδημα 2.2.11 Η Σταυροειδής Ελαστικότητα (Cross Elasticity)	3
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	11

Η ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΟΥ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ ΚΑΙ Η ΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Έννοιες κλειδιά

Χρησιμότητα Ζήτηση – Ενεργός Ζήτηση Ατομική Καμπύλη Ζήτησης – Αγοραία Καμπύλη Ζήτησης Νόμος Ζήτησης Ζητούμενη Ποσότητα- Ζήτηση Συνάρτηση Ζήτησης Προσδιοριστικοί παράγοντες Ζήτησης Ελαστικότητα Ζήτησης ως προς την τιμή	Ελαστικότητα σημείου - τόξου Προσδιοριστικοί παράγοντες Ελαστικότητας Ζήτησης Κανονικά – Κατώτερα Αγαθά Υποκατάστατα Αγαθά- Συμπληρωματικά Συνολική Δαπάνη Εισοδηματική Ελαστικότητα Σταυροειδής Ελαστικότητα
--	---

Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις

Στο προηγούμενο κεφάλαιο έγινε αναφορά στη δεσπόζουσα θέση που κατέχει στα Οικονομικά το πρόβλημα της **σπανιότητας** των πόρων. Η σπανιότητα των πόρων εκδηλώνεται σε προσωπικό επίπεδο με το περιορισμένο εισόδημα που διαθέτουν τα άτομα. Το περιορισμένο εισόδημα υποχρεώνει τα άτομα να κάνουν **επιλογές**. Οι επιλογές συνδέονται με **σχέσεις ανταλλαγής** οι οποίες προσδιορίζουν την κατανομή των περιορισμένων πόρων και απαντούν στα ερωτήματα τι, πόσο, πώς και για ποιον θα παραχθεί. Οι σχέσεις ανταλλαγής που αναπτύσσονται μεταξύ των βασικών μονάδων του **οικονομικού κυκλώματος** έχουν αντίθετες χρηματικές ροές και αυτές οι συναλλαγές γίνονται στις **αγορές**. Οι αγοραστές ως ομάδα καθορίζουν τη **ζήτηση** του προϊόντος, ενώ οι πωλητές ως ομάδα καθορίζουν την **προσφορά** του προϊόντος. Μέσα από την αλληλεπίδραση της ζήτησης και της προσφοράς διαμορφώνονται στην αγορά οι τιμές των προϊόντων. Για να γνωρίζει κάποιος πώς κάθε γεγονός ή μέτρο οικονομικής πολιτικής θα επηρεάσει την οικονομία, πρέπει να είναι σε θέση να σκεφτεί το πώς θα επηρεαστεί η ζήτηση ή η προσφορά. Στα επόμενα κεφάλαια θα εξετάζεται:

- η συμπεριφορά των αγοραστών και η ζήτηση των προϊόντων
- η προσφορά των προϊόντων από τις επιχειρήσεις
- ο προσδιορισμός των τιμών στην αγορά.

Το παρόν κεφάλαιο εστιάζει το ενδιαφέρον στη μελέτη της συμπεριφοράς του καταναλωτή όταν μεταβάλλονται παράγοντες όπως η τιμή του αγαθού, το εισόδημα του καταναλωτή, οι προτιμήσεις του, οι τιμές άλλων αγαθών κτλ. Αντικείμενο ανάλυσης ως προς την καταναλωτική συμπεριφορά αποτελεί όχι μόνο η φορά της αντίδρασης αλλά και το μέγεθός της. Παράδειγμα, όταν **αυξάνεται** η τιμή του προϊόντος εκτός από το ότι **μειώνεται** η ζητούμενη ποσότητα, εξετάζεται και το μέγεθος αυτής της αντίδρασης των καταναλωτών, δηλαδή γίνεται ο υπολογισμός της **ελαστικότητας**. Γνωρίζοντας τον τρόπο αντίδρασης της ζήτησης στη μεταβολή των παραγόντων προετοιμαζόμαστε για τη μελέτη και ανάλυση της αγοράς.

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να προσδιορίζουν τι σημαίνει καταναλωτής
- Να ορίζουν την έννοια της χρησιμότητας ενός αγαθού.
- Να εξηγούν ότι η επιδίωξη του καταναλωτή είναι να μεγιστοποιεί τη χρησιμότητα που απολαμβάνει από την κατανάλωση αγαθών (υλικών και άυλων), λαμβάνοντας υπόψη ότι οι καταναλωτές έχουν πλήρη γνώση των δεδομένων της αγοράς.
- Να ορίζουν την έννοια του ορθολογικού καταναλωτή και της ορθολογικής συμπεριφοράς.
- Να διακρίνουν πότε ένας καταναλωτής βρίσκεται σε ισορροπία.
- Να διακρίνουν και να εξηγούν τη διαφορά μεταξύ επιθυμίας απόκτησης ενός αγαθού και της ενεργού ζήτησης (effective demand),
- Να διατυπώνουν και να ερμηνεύουν το Νόμο της Ζήτησης .και να κατασκευάζουν σε ένα διάγραμμα την ατομική καμπύλη ζήτησης, υπό τον όρο ότι χρησιμοποιούν τον κάθετο άξονα, ως άξονα των τιμών (P) και τον οριζόντιο άξονα, ως άξονα των ποσοτήτων (Q), αποσαφηνίζοντας τον όρο Ceteris Paribus
- Να χρησιμοποιούν τον όρο «Καμπύλη Ζήτησης», ακόμη και στην περίπτωση που η μορφή της είναι ευθεία γραμμή.
- Να απεικονίζουν σε ένα διάγραμμα και να ερμηνεύουν Ατομικές Καμπύλες και την αντίστοιχη Αγοραία Καμπύλη Ζήτησης, να εξηγούν τον τρόπο κατασκευής και να διακρίνουν τις διαφορές.
- Να αποσαφηνίζουν και να ερμηνεύουν τα στοιχεία (παραμέτρους) της γραμμικής συνάρτησης ζήτησης και τους περιορισμούς για καθένα.
- Να απεικονίζουν σε ένα διάγραμμα μία γραμμική συνάρτηση ζήτησης.

- Να διακρίνουν τη διαφορά μεταξύ μεταβολής της ζήτησης και μεταβολής της ζητούμενης ποσότητας
- Να αναφέρουν και να εξηγούν τους παράγοντες οι οποίοι προκαλούν μετατόπιση ολόκληρης της Καμπύλης Ζήτησης.
- Να απεικονίζουν και να ερμηνεύουν στο ίδιο διάγραμμα, ταυτόχρονες μεταβολές ζητούμενης ποσότητας και μεταβολές ζήτησης.
- Να ορίζουν την έννοια της Ελαστικότητας Ζήτησης, ως προς την τιμή (ED),
- Να υπολογίζουν και να ερμηνεύουν την Ελαστικότητα Ζήτησης, ως προς την τιμή (ED).
- Να υπολογίζουν και να ερμηνεύουν την Ελαστικότητα Τόξου, ως προς την τιμή.
- Να ερμηνεύουν τη σχέση Ελαστικότητας Σημείου και Ελαστικότητας Τόξου.
- Να διακρίνουν την ελαστική από την ανελαστική ζήτηση και να εξηγούν τη σημασία της.
- Να εξηγούν τους Προσδιοριστικούς Παράγοντες της Ελαστικότητας της Ζήτησης.
- Να υπολογίζουν τη συνολική δαπάνη των καταναλωτών για ένα αγαθό και να ερμηνεύουν τις μεταβολές της με χρήση της ελαστικότητας ζήτησης ως προς την τιμή.
- Να αναγνωρίζουν την καμπύλη ζήτησης, με ελαστικότητα ίση με μηδέν και να εξηγούν το πώς αντιδρούν οι καταναλωτές στην περίπτωση αυτή.
- Να αναγνωρίζουν την καμπύλη ζήτησης, με ελαστικότητα που τείνει στο άπειρο, και να εξηγούν το πώς αντιδρούν οι καταναλωτές στην περίπτωση αυτή.
- Να εντοπίζουν τα σημεία της ευθύγραμμης καμπύλης ζήτησης τα οποία έχουν ελαστικότητα ζήτησης, σε απόλυτη τιμή,
  - α) μεγαλύτερη της μονάδας,
  - β) μικρότερη της μονάδας, και
  - γ) ίση με τη μονάδα. και να ερμηνεύουν τη μεταβολή της Συνολικής Δαπάνης.
- Να υπολογίζουν τη συνολική δαπάνη των καταναλωτών για ένα αγαθό και να ερμηνεύουν τις μεταβολές της με χρήση της ελαστικότητας ζήτησης ως προς την τιμή.
- Να αναγνωρίζουν την καμπύλη ζήτησης, με ελαστικότητα ίση με μηδέν και να εξηγούν το πώς αντιδρούν οι καταναλωτές στην περίπτωση αυτή.
- Να αναγνωρίζουν την καμπύλη ζήτησης, με ελαστικότητα που τείνει στο άπειρο, και να εξηγούν το πώς αντιδρούν οι καταναλωτές στην περίπτωση αυτή.
- Να εντοπίζουν τα σημεία της ευθύγραμμης καμπύλης ζήτησης τα οποία έχουν ελαστικότητα ζήτησης, σε απόλυτη τιμή,
  - α) μεγαλύτερη της μονάδας,
  - β) μικρότερη της μονάδας, και
  - γ) ίση με τη μονάδα. και να ερμηνεύουν τη μεταβολή της Συνολικής Δαπάνης.
- Να διακρίνουν ότι το χαρακτηριστικό της Συνάρτησης Ζήτησης με μορφή Ισοσκελούς Υπερβολής, είναι ότι η Συνολική Δαπάνη των καταναλωτών για ένα αγαθό, είναι σταθερή, για κάθε τιμή (P), του ίδιου του αγαθού.
- Να εξηγούν την πρακτική σημασία και τη χρησιμότητα της Ελαστικότητας Ζήτησης, ως προς την Τιμή (P), για τις επιχειρήσεις και το κράτος, για τη λήψη οικονομικών αποφάσεων, ως προς τη μεταβολή της τιμής.
- Να ορίζουν την έννοια της Εισοδηματικής Ελαστικότητας (EY).
- Να υπολογίζουν την Εισοδηματική Ελαστικότητα (EY).
- Να χαρακτηρίζουν τα αγαθά με βάση την Εισοδηματική Ελαστικότητα.
- Να ορίζουν την έννοια της Σταυροειδούς Ελαστικότητας της Ζήτησης.
- Να υπολογίζουν την Σταυροειδή Ελαστικότητα για υποκατάστατα και συμπληρωματικά αγαθά.

Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία

Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:

- η ζήτηση – ο νόμος ζήτησης - η καμπύλη ζήτησης

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ οι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης ➤ η ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή ➤ η ελαστικότητα ζήτησης ως προς το εισόδημα ➤ η ελαστικότητα ζήτησης ως προς τις τιμές άλλων αγαθών
--	---

Εκπαιδευτικό υλικό:

- Συνήγορος του Καταναλωτή, <http://www.synigoroskatanaloti.gr>
- Οικονομική συμπεριφορά νοικοκυριών
http://www.oe-e.gr/oe/images/stories/pdfs/seminaria/katanalotiki_symperifira.pdf
- Για την προστασία του καταναλωτή και Δικαιώματα καταναλωτή, www.isitfair.eu,
<http://ec.europa.eu/consumers/rights>
- G.S.Becker and G.N. Becker, *The Economics of life*, McGraw-Hill, 1977; The Observer, 8 July 2001
- Φωτόδεντρο διαδραστικά σχολικά βιβλία Αρχές οικονομικής Θεωρίας:
<http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGL-C117>
- • Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Βιβλίο Καθηγητή Αρχές οικονομικής Θεωρίας: http://www.pi-schools.gr/lessons/economics/arx_oik_theor_vivlio.pdf

Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής

➤ **Προσδιοριστικοί παράγοντες ζήτησης:**

A/A	Παράγοντας	Αύξηση της ζήτησης	Μείωση της ζήτησης
1	Εισόδημα Κανονικά αγαθά	Αύξηση του εισοδήματος αν το αγαθό είναι κανονικό	Μείωση του εισοδήματος αν το αγαθό είναι κανονικό
2	Εισόδημα Κατώτερα αγαθά	Μείωση του εισοδήματος αν το αγαθό είναι κατώτερο	Αύξηση του εισοδήματος αν το αγαθό είναι κατώτερο
3	Τιμές άλλων αγαθών υποκατάστατα	Αύξηση της τιμής κάποιου υποκατάστατου	Μείωση της τιμής κάποιου υποκατάστατου
4	Τιμές άλλων αγαθών συμπληρωματικά	Μείωση της τιμής κάποιου συμπληρωματικού	Αύξηση της τιμής κάποιου συμπληρωματικού
5	Προτιμήσεις	Στροφή των προτιμήσεων προς το αγαθό	Αποστροφή των προτιμήσεων από το αγαθό
6	Προσδοκία για εξέλιξη τιμής	Προσδοκία για αύξηση της τιμής	Προσδοκία για μείωση της τιμής
7	Προσδοκία για εξέλιξη εισοδήματος	Προσδοκία για αύξηση του εισοδήματος	Προσδοκία για μείωση του εισοδήματος
8	Αριθμός καταναλωτών	Αύξηση του αριθμού των καταναλωτών (μόνο Αγοραία καμπύλη ζήτησης)	Μείωση του αριθμού των καταναλωτών (μόνο Αγοραία καμπύλη ζήτησης)

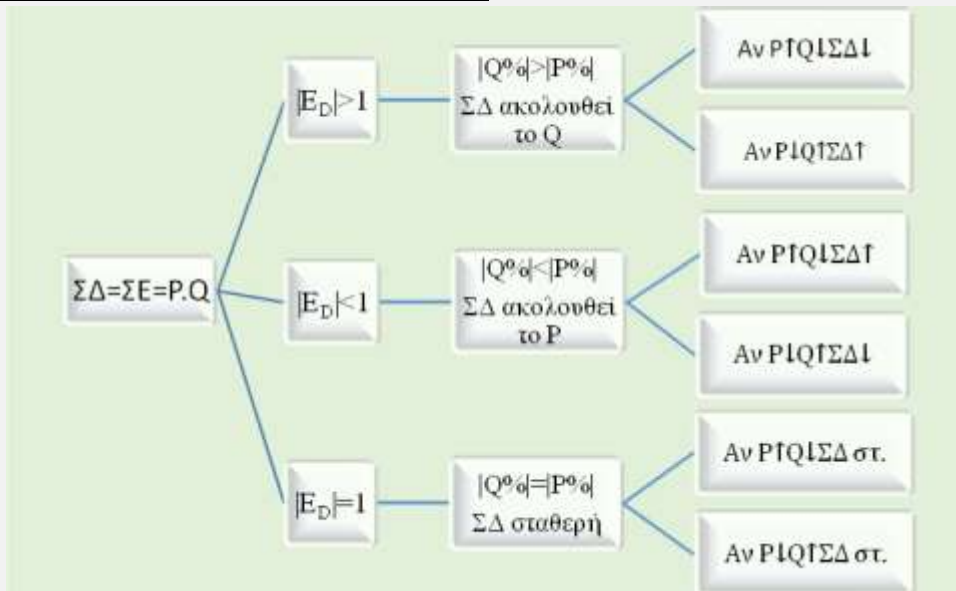
9	Τα χορηγούμενα δάνεια και το κόστος δανεισμού	Αύξηση των δανείων ή Μείωση του κόστους δανεισμού	Μείωση των δανείων ή αύξηση του κόστους δανεισμού
---	---	---	---

➤ **Προσδιοριστικοί παράγοντες της ελαστικότητας ζήτησης:**

Παράγοντες που επηρεάζουν την ελαστικότητα ως προς την τιμή είναι:

- Η **ευκολία υποκατάστασης με άλλο αγαθό**. Όταν ένα αγαθό είναι εύκολο να υποκατασταθεί με ένα άλλο τότε έχει υψηλή ελαστικότητα. Παράδειγμα, όταν αυξηθεί η τιμή μιας μάρκας ζυμαρικών οι καταναλωτές μπορούν εύκολα να τα υποκαταστήσουν με άλλη μάρκα επομένως οι καταναλωτές αντιδρούν στην αύξηση της τιμής και έτσι η ζήτηση συγκεκριμένης μάρκας ζυμαρικών έχει υψηλή ελαστικότητα.
- Η **αναγκαιότητα**. Τα είδη πρώτης ανάγκης τείνουν να έχουν ανελαστική ζήτηση ενώ τα είδη πολυτελείας έχουν ελαστική ζήτηση.
- Ο **χρόνος**. Όσο πιο σύντομα από τη μεταβολή της τιμής μετρηθεί η ελαστικότητα, τόσο πιο ανελαστική θα είναι η ζήτηση επειδή οι καταναλωτές δεν προλαβαίνουν να αντιδράσουν. Αντίθετα όσο περνάει ο χρόνος τόσο πιο ελαστική γίνεται η ζήτηση.

➤ **Συσχέτιση ΣΔ ή ΣΕ με ελαστικότητα ζήτησης:**

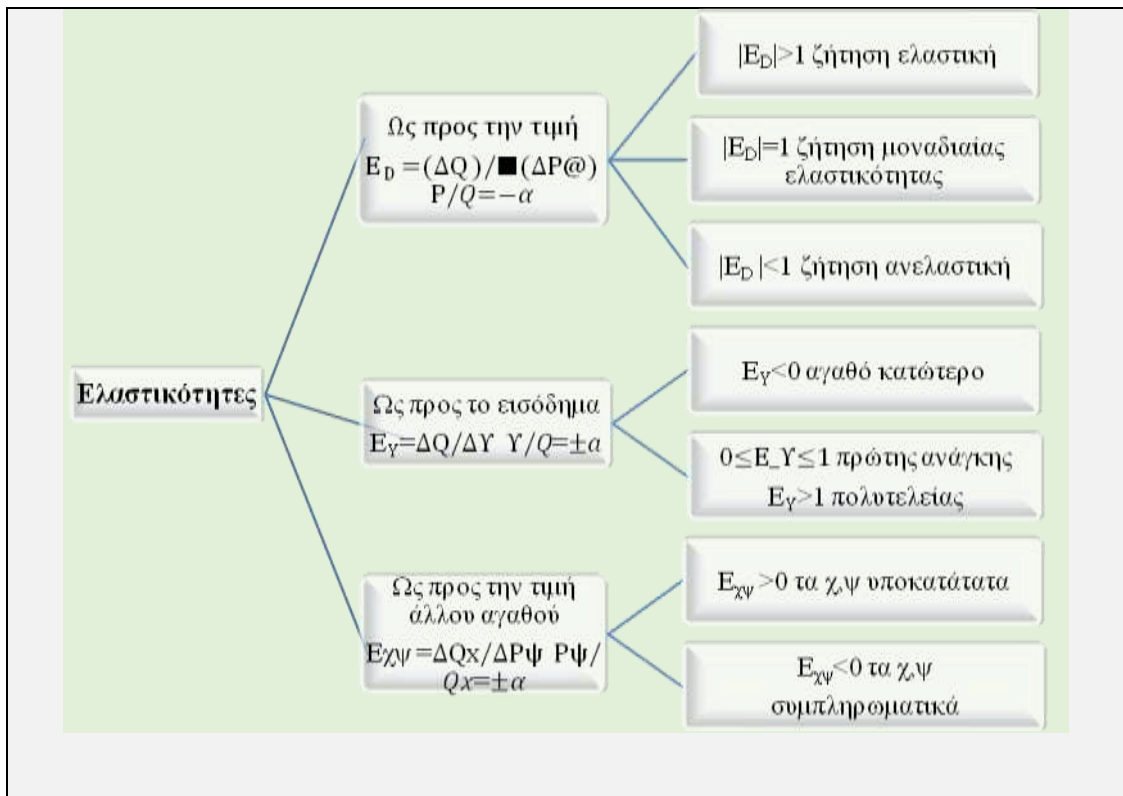
➤ **Σταυροειδής ελαστικότητα:**

➤ Η **σταυροειδής ελαστικότητα** εκφράζει την επίδραση στη ζητούμενη ποσότητα ενός αγαθού Χ της μεταβολής της τιμής ενός άλλου αγαθού Ψ. Υπολογίζεται ως η ποσοστιαία μεταβολή της ποσότητας του ενός αγαθού προς την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής του άλλου.

- ✓ Όταν η σταυροειδής ελαστικότητα είναι **θετική** τότε τα αγαθά είναι **υποκατάστατα** διότι η μεταβολή της τιμής του ενός μεταβάλλει προς την ίδια κατεύθυνση την ποσότητα του άλλου,
- ✓ Όταν η σταυροειδής ελαστικότητα είναι **αρνητική** τότε τα αγαθά είναι **συμπληρωματικά** διότι η μεταβολή της τιμής του ενός μεταβάλλει προς την αντίθετη κατεύθυνση την ποσότητα του άλλου

➤ **Συσχετισμός ελαστικότητας ζήτησης:**

<p>Περαιτέρω διευκρινίσεις</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Το κεφάλαιο αυτό περιγράφει τι είναι διατεθειμένος να πράξει ο καταναλωτής και όχι τι συμβαίνει στην αγορά ➤ Υπάρχει διαφορά μεταξύ των εννοιών «ζητούμενη ποσότητα» και «ζήτηση» ➤ Η ελαστικότητα ζήτησης δεν ταυτίζεται με την κλίση της καμπύλης ζήτησης ➤ Οι ελαστικότητες ζήτησης ως προς την τιμή (E_D), το εισόδημα (E_Y) και τις τιμές των άλλων αγαθών ($E_{\chi\psi}$) μελετούν διαφορετικά ζητήματα. Η E_D μελετά εάν η ζήτηση είναι ελαστική ή ανελαστική, η E_Y μελετά εάν το αγαθό είναι κανονικό ή κατώτερο, η $E_{\chi\psi}$ μελετά εάν τα αγαθά είναι υποκατάστατα ή συμπληρωματικά. ➤ Οι ελαστικότητες σημείου και τόξου ως προς την τιμή είναι διαφορετικοί τρόποι υπολογισμού της ελαστικότητας. Οι τιμές των οποίων όμως χαρακτηρίζουν εξίσου τη ζήτηση ως ελαστική ή ανελαστική.
---------------------------------------	--

<p>Πληροφορικός Γραμματισμός</p>	<p>Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Εκεί ο εκπαιδευτικός μόνος ή με τη βοήθεια κάποιων μαθητών που γνωρίζουν, ή με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού που διδάσκει πληροφορική, μπορεί να οργανώσει την εκμάθηση της ηλεκτρονικής απεικόνισης της καμπύλης ζήτησης ενός καταναλωτή.</p>
---	--

Εφαρμογή
Ενδεικτικές Ασκήσεις, Προβλήματα, Εργασίες, Δραστηριότητες

Κατά το σχεδιασμό των ασκήσεων προβλημάτων και την παραγωγή του υλικού ο κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να φροντίσει τα ερωτήματα να είναι σαφώς διατυπωμένα, εκτεταμένου εύρους, κλιμακούμενης δυσκολίας και μετρήσιμα. Τα θεωρητικά ερωτήματα μπορούν να δίνονται εναλλακτικά μέσα από υποθέσεις εργασίας και μελέτες περίπτωσης. Ωστόσο οι απαντήσεις που αναμένονται πρέπει να βασίζονται στη θεωρία του σχολικού εγχειριδίου και στην ικανότητα εφαρμογής και σύνδεσής της θεωρίας με την πραγματικότητα.

Παρακάτω δίνονται ενδεικτικά ερωτήματα που αφορούν τη θεματική του κεφαλαίου. Τα ερωτήματα αυτά πολλές φορές στόχο έχουν να αποσαφηνίσουν τις διαφορές στις διατυπώσεις αναδεικνύοντας λεπτοφυή ζητήματα. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν όλα μαζί τα ερωτήματα ν' αποτελέσουν μέρος μιας άσκησης.

1. Να εξηγήσετε με τη βοήθεια της ελαστικότητας για ποιο λόγο ο διπλασιασμός του ειδικού φόρου κατανάλωσης στο πετρέλαιο θέρμανσης είναι ένα μέτρο που μπορεί ν' αυξήσει τα έσοδα του κράτους βραχυχρόνια όχι όμως και μακροχρόνια.

Απάντηση: Στη βραχυχρόνια περίοδο η ζήτηση του πετρελαίου είναι ανελαστική έτσι η αύξηση της τιμής, λόγω της αύξησης του φόρου, θα επιφέρει μικρότερη μείωση στη ζητούμενη ποσότητα. Επομένως τα συνολικά έσοδα του κράτους από τους φόρους θα αυξηθούν. Στη μακροχρόνια περίοδο όμως η ζήτηση του πετρελαίου θέρμανσης γίνεται ελαστική διότι οι καταναλωτές αντιδρούν αντικαθιστώντας τα καλοριφέρ εναλλακτικά με άλλα αγαθά (υποκατάστατα) τα οποία ικανοποιούν επίσης την ανάγκη για θέρμανση, όπως είναι τα τζάκια, οι σόμπες, τα καλοριφέρ με φυσικό αέριο. Επομένως, η αύξηση της τιμής του πετρελαίου, λόγω της αύξησης του φόρου, συνοδεύεται από μεγαλύτερη μείωση της ζητούμενης ποσότητας. Μακροχρόνια τα συνολικά έσοδα του κράτους από τους φόρους θα μειωθούν.

2. Ποια από τα παρακάτω είναι πιο πιθανό να έχουν θετική σταυροειδή ελαστικότητα ζήτησης:

- α. Τα καλάμια ψαρέματος και τα δίχτυα
- β. Το εισαγόμενο και το εγχώριας παραγωγής αλεύρι
- γ. Το λεωφορείο και τα εισιτήρια λεωφορείου
- δ. Το αυτοκίνητο και ο κινητήρας του
- ε. Το τσίπουρο και το ούζο
- στ. Το λάπτοπ και το τάμπλετ

Απάντηση: Θετική σταυροειδή ελαστικότητα έχουν τα υποκατάστατα δηλαδή τα αγαθά τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν εναλλακτικά για την ικανοποίηση μιας ανάγκης. Από τα παραπάνω αγαθά υποκατάστατα είναι τα: α), β), ε), στ).

3. Για καθένα από τα παρακάτω ζεύγη αγαθών, ποιο αγαθό πιστεύετε ότι έχει μεγαλύτερη ελαστικότητα ζήτησης και γιατί:

α. Για έναν φοιτητή τα απαραίτητα επιστημονικά εγχειρίδια ή τα αστυνομικά μυθιστορήματα;
β. Το πετρέλαιο θέρμανσης στη διάρκεια του τρέχοντος χειμώνα ή το πετρέλαιο θέρμανσης στη διάρκεια των επόμενων έξι χρόνων.

γ. Τα δημητριακά γενικώς για το πρωινό ή τα δημητριακά μιας συγκεκριμένης μάρκας;

Απάντηση: Περισσότερο ελαστική είναι η ζήτηση για τα αστυνομικά μυθιστορήματα, για το

πετρέλαιο θέρμανσης στη διάρκεια των επόμενων έξι χρόνων, για τα δημητριακά συγκεκριμένης μάρκας. Η αιτιολόγηση γίνεται με τη χρήση των παραγόντων που επηρεάζουν την ελαστικότητα ζήτησης.

4. Οι οικονομολόγοι έχουν παρατηρήσει ότι σε περιόδους οικονομικής κρίσης, οι δαπάνες σε γεύματα εστιατορίου μειώνονται περισσότερο σε σύγκριση με τις δαπάνες για μαγείρεμα στο σπίτι. Να επιχειρήσετε να εξηγήσετε το φαινόμενο με τη βοήθεια της ελαστικότητας.

Απάντηση: Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης τα εισοδήματα μειώνονται. Η εισοδηματική ελαστικότητα των μαγειρεμένων στο σπίτι γευμάτων είναι μικρότερη της μονάδας δεδομένου ότι είναι αναγκαία για την επιβίωση των ατόμων. Η εισοδηματική ελαστικότητα των γευμάτων εστιατορίου είναι μεγαλύτερη της μονάδας δεδομένου ότι ένα γεύμα σε εστιατόριο μπορεί να θεωρηθεί τρόπος διασκέδασης. Επομένως, για κάθε επίπεδο τιμής, η μείωση του εισοδήματος μειώνει περισσότερο τη ζητούμενη ποσότητα για τα γεύματα εστιατορίου σε σχέση με τα γεύματα στο σπίτι. Δηλαδή η καμπύλη ζήτησης των γευμάτων εστιατορίου μετατοπίζεται πιο αριστερά από την καμπύλη ζήτησης για γεύματα στο σπίτι. Έτσι σε κάθε επίπεδο τιμής, η μείωση του εισοδήματος έχει ως αποτέλεσμα οι δαπάνες για γεύματα εστιατορίου να μειώνονται περισσότερο σε σύγκριση με τις δαπάνες για γεύματα στο σπίτι.

5. Να χαρακτηρίσετε τα πιο κάτω αγαθά με κριτήριο τις ελαστικότητες που δίνονται.

- α. Ένα αγαθό με εισοδηματική ελαστικότητα $-0,2$
- β. Ένα αγαθό με σταυροειδή ελαστικότητα $+0,4$
- γ. Ένα αγαθό με ελαστικότητα ως προς την τιμή $-1,4$
- δ. Ένα αγαθό με εισοδηματική ελαστικότητα $+0,9$
- ε. Ένα αγαθό με ελαστικότητα ως προς την τιμή $-0,5$

Απάντηση: α)κατώτερο, β)υποκατάστατο, γ)αγαθό ελαστικής ζήτησης, δ)κανονικό πρώτης ανάγκης ε) αγαθό ανελαστικής ζήτησης.

6. Η Μαρία προτιμά ένα ωραίο φλιτζάνι γαλλικού καφέ, αλλά ικανοποιείται το ίδιο εάν πει έναν καπουτσίνο. Τον γαλλικό καφέ τον πίνει με γάλα ενώ στο καπουτσίνο βάζει γάλα και λίγη ζάχαρη. Τι σχέσεις έχουν μεταξύ τους στο παράδειγμα

- ✓ Ο γαλλικός καφές και το καπουτσίνο
- ✓ Ο γαλλικός καφές και το γάλα
- ✓ Το καπουτσίνο και η ζάχαρη
- ✓ Το καπουτσίνο και το γάλα

Να σχολιάσετε τα πρόσημα των σταυροειδών ελαστικότητων.

Απάντηση: Ο γαλλικός καφές και το καπουτσίνο: υποκατάστατα

- ✓ Ο γαλλικός καφές και το γάλα: συμπληρωματικά
- ✓ Το καπουτσίνο και η ζάχαρη: συμπληρωματικά
- ✓ Το καπουτσίνο και το γάλα: συμπληρωματικά

Ο γαλλικός και ο καπουτσίνο είναι υποκατάστατα με θετική σταυροειδή ελαστικότητα. Το γάλα είναι συμπληρωματικό του γαλλικού και του καπουτσίνο επομένως οι αντίστοιχες σταυροειδής ελαστικότητες είναι αρνητικές. Η ζάχαρη είναι συμπληρωματικό του καπουτσίνο με αρνητική σταυροειδή ελαστικότητα .

7. Δίνεται ο παρακάτω ατομικός πίνακας που αφορά στις ζητούμενες ποσότητες ρυζιού σε διάφορες τιμές:

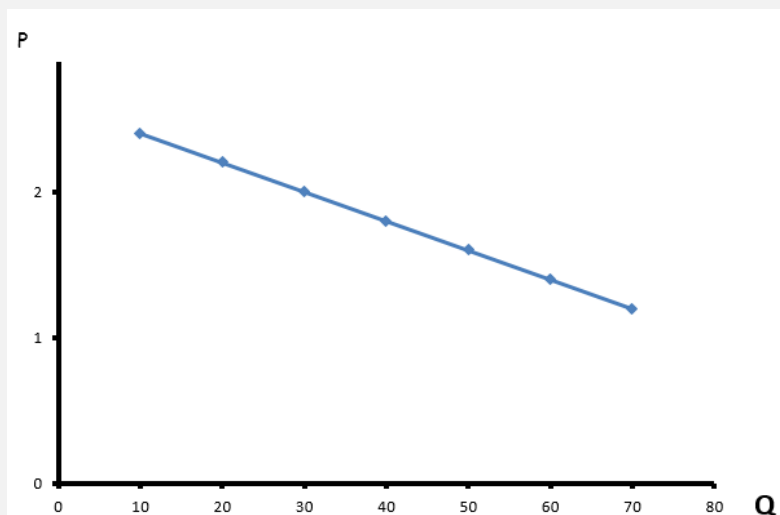
Συνδ.	P	Q _d
A	2,40	10
B	2,20	20
Γ	2,00	30

Δ	1,80	40
Ε	1,60	50
Ζ	1,40	60
Η	1,20	70

- α. Να σχηματίσετε την καμπύλη ζήτησης.
 β. Να δείξετε διαγραμματικά και να εξηγήσετε τη μεταβολή στη ζητούμενη ποσότητα εξ αιτίας της μεταβολής της τιμής από 1,80 σε 2,00.
 γ. Ποια η γενική μορφή της συνάρτησης ζήτησης να την υπολογίσετε.
 δ. Να υπολογίσετε τη Συνολική Δαπάνη σε κάθε επίπεδο τιμής.
 ε. Να υπολογίσετε τις ελαστικότητες σε κάθε επίπεδο τιμής καθώς η τιμή μειώνεται.
 στ. Να αιτιολογήσετε τις μεταβολές στη ΣΔ με τη βοήθεια της ελαστικότητας.
 ζ. Σε ποια τιμή μεγιστοποιείται η ΣΔ του καταναλωτή;
 η. Σε ποιες τιμές οι ελαστικότητες γίνονται άπειρο και μηδέν;
 θ. Να απαριθμήσετε τους παράγοντες που μπορούν να μειώσουν τη ζήτηση του ρυζιού όπως δίνεται στον παραπάνω πίνακα.
 ι. Εάν στην αγορά υπάρχουν 100 όμοιοι καταναλωτές να υπολογίσετε την αγοραία κλίμακα ζήτησης και την αγοραία συνάρτηση ζήτησης.

Απάντηση:

α)

β) εξηγείτε προσαρμόζοντας τη θεωρία του σχολικού βιβλίου

γ) επειδή ο λόγος $\frac{\Delta Q}{\Delta P} = \frac{10}{-0,20}$ είναι σταθερός η καμπύλη είναι γραμμική. Ο γενικός της τύπος είναι $Q_D = 130 - 50P$.

δ) ε)

Συνδ.	P	Q _D	ΣΔ	Q _D ΑΓΟΡ.	E _D
A	2,40	10	24	1000	A → B: E _D = -12
B	2,20	20	44	2000	B → Γ: E _D = -5,5
Γ	2,00	30	60	3000	Γ → Δ: E _D = -3,3
Δ	1,80	40	72	4000	Δ → Ε: E _D = -2,25
Ε	1,60	50	80	5000	Ε → Ζ: E _D = -1,6
Ζ	1,40	60	84	6000	Ζ → Η: E _D τοξ = -1
Η	1,20	70	84	7000	

στ) από το συνδυασμό Α μέχρι το Ζ η μείωση της τιμής αυξάνει τη ζητούμενη ποσότητα και η ΣΔ

αυξάνεται ακολουθώντας τη μεγαλύτερη μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας. Εφόσον η ποσοστιαία μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας είναι μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής η ζήτηση είναι ελαστική ($|E_D| > 1$) Από το Z στον Η η ΣΔ είναι σταθερή και αυτό σημαίνει ότι η ποσοστιαία μεταβολή της τιμής είναι ίση με την ποσοστιαία μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας (κατ' απόλυτη τιμή) επομένως η $|E_D| = 1$. Για τον υπολογισμό της ελαστικότητας χρησιμοποιούμε τον τύπο της ελαστικότητας τόξου.

ζ,η)

P	Q_D	E_D
0	130	$-\infty$
2.6	0	0

Η
 μεγιστοποίηση της Συνολικής Δαπάνης γίνεται στο μέσο
 Μ της ευθείας καμπύλης ζήτησης

$$M (P = \frac{2,6}{2} = 1,3, Q = \frac{130}{2} = 65)$$

θ) προσαρμογή της θεωρίας του σχολικού βιβλίου. Σύμφωνα με τον πίνακα που δόθηκε παραπάνω μείωση της ζήτησης μπορεί να προέρχεται από :

- ✓ Μείωση του εισοδήματος αν το αγαθό είναι κανονικό
- ✓ Αύξηση του εισοδήματος αν το αγαθό είναι κατώτερο
- ✓ Μείωση της τιμής κάποιου υποκατάστατου
- ✓ Αύξηση της τιμής κάποιου συμπληρωματικού
- ✓ Αποστροφή των προτιμήσεων από το αγαθό
- ✓ Προσδοκία για μείωση της τιμής
- ✓ Προσδοκία για μείωση του εισοδήματος
- ✓ Μείωση των δανείων ή αύξηση του κόστους δανεισμού

ι) $Q_{D, \text{AGOP}} = 13000 - 5000P$

8. Έστω η καμπύλη ζήτησης ενός αγαθού δίνεται από τη συνάρτηση $Q_D = 200 - 4P$.

α. Να απεικονίσετε διαγραμματικά τη ζήτηση,

β. να εξηγήσετε τι θα συμβεί στη ζήτηση του αγαθού εάν λόγω αύξησης της τιμής ενός υποκατάστατου μεταβληθεί η ζήτηση του προϊόντος ώστε σε κάθε τιμή η ποσότητα να μεταβάλλεται κατά 50 μονάδες. Να προσδιορίσετε τη νέα συνάρτηση ζήτησης και να δείξετε διαγραμματικά τη μεταβολή της ζήτησης.

γ. Έστω ότι βρισκόμαστε στην αρχική συνάρτηση ζήτησης $Q_D = 200 - 4P$ να εξηγήσετε τι θα συμβεί στη ζήτηση του αγαθού εάν λόγω επιτυχημένης διαφήμισης μεταβληθεί η ζήτηση του προϊόντος κατά 20%. Να προσδιορίσετε τη νέα συνάρτηση και να δείξετε διαγραμματικά τη μεταβολή της ζήτησης.

δ. Έστω ότι βρισκόμαστε στην αρχική συνάρτηση ζήτησης $Q_D = 200 - 4P$ να εξηγήσετε τι θα συμβεί στη ζήτηση εάν λόγω αύξησης της τιμής ενός υποκατάστατου μεταβληθεί σταθερά η ζήτηση και όταν η τιμή είναι 20€ η νέα ζητούμενη ποσότητα είναι 170. Να προσδιορίσετε τη νέα συνάρτηση και να δείξετε διαγραμματικά τη μεταβολή της ζήτησης.

ε. Έστω ότι βρισκόμαστε στην αρχική συνάρτηση ζήτησης $Q_D = 200 - 4P$ να εξηγήσετε τι θα συμβεί στη ζήτηση εάν λόγω επιτυχημένης διαφήμισης μεταβληθεί η ζήτηση σταθερά κατά ένα ποσοστό με αποτέλεσμα όταν η τιμή είναι 20€ η ζητούμενη ποσότητα να γίνει 144. Να προσδιορίσετε τη νέα συνάρτηση και να δείξετε διαγραμματικά τη μεταβολή της ζήτησης.

Απάντηση: β) η αύξηση της τιμής του υποκατάστατου αυξάνει τη ζήτηση. Επομένως $Q_D' = 250 - 4P$.

γ) η στροφή των προτιμήσεων προς το αγαθό λόγω διαφήμισης αυξάνει τη ζήτηση του αγαθού.

$$\text{Επομένως } Q_D' = Q_D + Q_D \cdot \frac{20}{100} = 240 - 4,8P.$$

δ) εφόσον η ζήτηση μεταβάλλεται σταθερά (παράλληλα) αρκεί να βρούμε σε ένα σταθερό επίπεδο τιμής την ποσότητα στην αρχική και τελική καμπύλη ζήτησης και να βρούμε το μέγεθος της μεταβολής. Έτσι

P	$Q_D = 200 - 4P$	Q_D'
20	120	170

Επομένως για $P=20$ το $\Delta Q=170-120=50$ άρα η ζήτηση μεταβάλλεται σταθερά κατά 50 και γίνεται $Q_D'=250-4P$

ε) εφόσον η ζήτηση μεταβάλλεται σταθερά κατά ένα ποσοστό αρκεί να βρούμε σε ένα σταθερό επίπεδο τιμής την ποσότητα στην αρχική και τελική καμπύλη ζήτησης και να βρούμε το μέγεθος της **ποσοστιαίας** μεταβολής. Έτσι

P	$Q_D=200-4P$	Q_D'
20	120	144

Επομένως για $P=20$ το $\Delta Q=\frac{144-120}{120} \cdot 100 = 20\%$ άρα η ζήτηση μεταβάλλεται σταθερά κατά 20% και γίνεται $Q_D' = Q_D + Q_D \cdot \frac{20}{100} = 240 - 4,8P$

9. Έστω ότι η τούρτα ως προς την τιμή του παγωτού έχει σταυροειδή ελαστικότητα 2. Εάν η τιμή του παγωτού αυξηθεί από 14 σε 16,80 ευρώ. Υπολογίστε την ποσοστιαία μεταβολή της ζήτησης της τούρτας.

Απάντηση: $E_{\chi,\psi} = \frac{\frac{\Delta Q_{\text{τουρ}}}{Q_{\text{τουρ}}} \cdot 100}{\frac{\Delta P_{\text{παγ}}}{P_{\text{παγ}}} \cdot 100} = \frac{\frac{\Delta Q_{\text{τουρ}}}{Q_{\text{τουρ}}} \cdot 100}{\frac{2,80}{14} \cdot 100} = 2 \Rightarrow \frac{\Delta Q_{\text{τουρ}}}{Q_{\text{τουρ}}} \cdot 100 = 40\%$

10. Όταν η τιμή ενός ξύλινου παιδικού παιχνιδιού είναι 10€ ζητούνται 200 τεμάχια μηνιαία από τους καταναλωτές. Επειδή η ελαστικότητα του συγκεκριμένου παιχνιδιού υπολογίστηκε στα -0,5 το κατάστημα αποφάσισε να αυξήσει την τιμή του στα 12€. Οι καταναλωτές μειώνοντας την ποσότητα που αγόραζαν αποφάσισαν να στραφούν σε ένα άλλο παιδικό παιχνίδι ηλεκτρονικό το οποίο είχε τιμή 14€. Εάν αυξηθεί και η τιμή του ηλεκτρονικού παιχνιδιού κατά 70 λεπτά οι καταναλωτές στρέφονται ξανά στο ξύλινο παιχνίδι και εξακολουθούν να αγοράζουν την ίδια ποσότητα με πριν.

- να υπολογίσετε τη ζητούμενη ποσότητα του ξύλινου παιχνιδιού μετά την αύξηση της τιμής του.
- να υπολογίσετε την ελαστικότητα του ξύλινου παιχνιδιού ως προς τη μεταβολή της τιμής του ηλεκτρονικού. Να χαρακτηρίσετε τα αγαθά βάσει της σταυροειδούς ελαστικότητας.
- να αιτιολογήσετε με τη βοήθεια της ελαστικότητας την απόφαση του καταστήματος να αυξήσει την τιμή του ξύλινου παιχνιδιού.
- να υπολογίσετε τα Συνολικά Έσοδα από την πώληση του ξύλινου παιχνιδιού σε κάθε επίπεδο τιμής και να αιτιολογήσετε τη μεταβολή της.
- σε ποιο συνδυασμό τιμής και ζητούμενης ποσότητας του ξύλινου παιχνιδιού μεγιστοποιούνται τα Συνολικά έσοδα του καταστήματος;
- να γίνει διαγραμματική απεικόνιση.

Απάντηση: Καταρτίζεται ο πίνακας για την επίλυση της άσκησης, προσέχοντας να ικανοποιείται η συνθήκη *ceteris paribus*.

Συνδυασμοί	P_x	Q_{Dx}	P_ψ	Ελαστικότητες
A	10	200	14	} $E_{Dx} = -0,5$ } $E_{\chi\psi} = 2,2$
B	12	$Q_2 = 180$	14	
Γ	12	200	14,70	} $E_{\chi\psi} = 2,2$

α. $A \rightarrow B: E_D = \frac{\Delta Q}{Q} \cdot \frac{P}{\Delta P} \Rightarrow -0,5 = \frac{\Delta Q}{2} \cdot \frac{10}{200} \Rightarrow \Delta Q = -20 \Rightarrow Q_2 = 180$

β. $B \rightarrow \Gamma: E_{\chi\psi} = \frac{\Delta Q_x}{Q_x} \cdot \frac{P_\psi}{\Delta P_\psi} \Rightarrow \frac{20}{180} \cdot \frac{14}{0,70} = 2,2$

$E_{\chi\psi} > 0$ άρα τα αγαθά χ και ψ είναι υποκατάστατα.

Συνδυασμοί	P_X	Q_{DX}	P_Ψ	Ελαστικότητες	$\Sigma E_X = P \cdot Q_X$
A	10	200	14	} $E_{DX} = -0,5$	2000
B	12	$Q_2 = 180$	14	} $E_{X\Psi} = 2,2$	2160
Γ	12	200	14,70	}	2400

γ. Η ζήτηση του X είναι ανελαστική γεγονός που δηλώνει ότι η ποσοστιαία μεταβολή της τιμής είναι μεγαλύτερη, κατ' απόλυτη τιμή, από την ποσοστιαία μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας.

Επομένως σε περίπτωση μεταβολής της τιμής τα ΣΕ θα ακολουθήσουν τη μεγαλύτερη μεταβολή δηλαδή αυτή της τιμής. Άρα για ν' αυξήσει το κατάστημα τα Συνολικά Έσοδα αποφασίζει ν' αυξήσει την τιμή.

δ. Από το A στο B η τιμή αυξάνεται και καθώς η ζήτηση είναι ανελαστική τα ΣΕ ακολουθούν τη μεταβολή της τιμής και αυξάνονται.

ε. Τα ΣΕ μεγιστοποιούνται στο σημείο Γ.

Από το B στο Γ η τιμή του X είναι σταθερή. Αυξάνεται η τιμή του υποκατάστατου με αποτέλεσμα να αυξάνεται η ζήτηση του X, καθώς και η ζητούμενη ποσότητα στο ίδιο επίπεδο τιμής. Έτσι αυξάνονται και τα ΣΕ.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Όνοματεπώνυμο Μαθητή:

Τμήμα:

Ημερομηνία:

A. Να απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα με τη χρήση διαγραμμάτων.

1. Τι θα συμβεί στη ζήτηση ποδηλάτων εάν αυξηθεί η τιμή των μοτοποδηλάτων;
2. Τι θα συμβεί στη ζήτηση διακοπών εάν μειωθούν τα εισοδήματα;
3. Τι θα συμβεί στη ζήτηση για καυσόξυλα εάν αυξηθεί η τιμή του πετρελαίου θέρμανσης;

4. Τι θα συμβεί στη ζήτηση των αυτοκινήτων μια αύξηση στο επίπεδο των τελών κυκλοφορίας;
5. Τι θα συμβεί στη ζήτηση των παγωτών εάν αυξηθεί η τιμή τους;
6. Τι θα συμβεί στη ζήτηση σιταριού εάν υπάρξει μια αύξηση του πληθυσμού..

(Απάντηση: Η ζήτηση θα αυξηθεί στις παρακάτω περιπτώσεις:1,3,6. Η ζήτηση θα μειωθεί στις παρακάτω περιπτώσεις:2,4. Στην περίπτωση 5 η ζήτηση θα παραμείνει αμετάβλητη θα μειωθεί η ζητούμενη ποσότητα)

Φύλλο εργασίας με ομαδοσυνεργατική μέθοδο

Η εργασία αυτή μπορεί να δοθεί στις ομάδες των μαθητών στην αρχή του κεφαλαίου ώστε να δουλεύουν σταδιακά τα ερωτήματα μετά την παράδοση της αντίστοιχης ενότητας από τον εκπαιδευτικό. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές συνεργατικά εφαρμόζουν άμεσα όσα διδάσκονται και ταυτόχρονα διασφαλίζεται η συνέχεια και συνοχή των υπό εξέταση θεμάτων.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Όνοματεπώνυμο Μαθητών:

Τμήμα:

Ημερομηνία:

Να σχεδιάσει η ομάδα σας τις μεταβολές στη ζήτηση και τη ζητούμενη ποσότητα που προκαλούνται στις παρακάτω περιπτώσεις. Να συνάγετε συμπεράσματα.

α. έστω ότι αυξάνεται το εισόδημα και ταυτόχρονα αυξάνεται η τιμή του αγαθού. Η επίδραση της μεταβολής του εισοδήματος είναι μεγαλύτερη από την επίδραση της μεταβολής της τιμής.

Συμπέρασμα:

β. έστω ότι αυξάνεται το εισόδημα και ταυτόχρονα αυξάνεται η τιμή του αγαθού. Η επίδραση της μεταβολής του εισοδήματος είναι μικρότερη από την επίδραση της μεταβολής της τιμής.

Συμπέρασμα:

α. έστω ότι αυξάνεται το εισόδημα και ταυτόχρονα αυξάνεται η τιμή του αγαθού. Η επίδραση της μεταβολής του εισοδήματος είναι ίση με την επίδραση της μεταβολής της τιμής.

Συμπέρασμα:

Να συζητήσετε για το τι πιστεύετε ότι αντίστοιχα θα συμβεί εάν:

α. το εισόδημα αυξηθεί και η τιμή μειωθεί

β. το εισόδημα μειωθεί και η τιμή μειωθεί

γ. το εισόδημα μειωθεί και η τιμή αυξηθεί

Γενικό συμπέρασμα:

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
3.1 Η έννοια της Προσφοράς των αγαθών 3.1.1 Νόμος της Προσφοράς – Καμπύλη Προσφοράς 3.1.2 Η Αγοραία Καμπύλη Προσφοράς	1
3.2 Η Γραμμική Συνάρτηση Προσφοράς	1
3.3 Μεταβολή της Προσφοράς και Μεταβολή της προσφερόμενης ποσότητας	2
3.4 Ταυτόχρονη μεταβολή της Προσφερόμενης Ποσότητας και της Προσφοράς	1
3.5 Η Ελαστικότητα της Προσφοράς (Price Elasticity of supply).	1
3.6 Ειδικές περιπτώσεις Καμπύλης Προσφοράς και Ελαστικότητας Προσφοράς, ως προς την τιμή	1
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	7

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ	
Έννοιες κλειδιά	
Προσφορά Ατομική Καμπύλη Προσφοράς – Αγοραία Καμπύλη Προσφοράς Νόμος Προσφοράς Προσφερόμενη Ποσότητα- Προσφορά Συνάρτηση Προσφοράς	Προσδιοριστικοί παράγοντες Προσφοράς Ελαστικότητα Προσφοράς ως προς την τιμή Ελαστικότητα σημείου - τόξου Προσδιοριστικοί παράγοντες Ελαστικότητας Προσφοράς
Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις	
<p>Σε προηγούμενο κεφάλαιο έγινε αναφορά ότι οι αγοραστές ως ομάδα καθορίζουν τη ζήτηση του προϊόντος, ενώ οι πωλητές ως ομάδα καθορίζουν την προσφορά του προϊόντος. Μέσα από την αλληλεπίδραση της ζήτησης και της προσφοράς διαμορφώνονται στην αγορά οι τιμές των προϊόντων. Για να γνωρίζει κάποιος πώς κάθε γεγονός ή μέτρο οικονομικής πολιτικής θα επηρεάσει την οικονομία, πρέπει να είναι σε θέση να σκεφτεί το πώς θα επηρεαστεί η ζήτηση ή η προσφορά. Στα πλαίσια του μαθήματος εξετάζονται:</p> <ul style="list-style-type: none"> • η συμπεριφορά των αγοραστών και η ζήτηση των προϊόντων στο 2^ο κεφάλαιο 	

- την προσφορά των προϊόντων από τις επιχειρήσεις στο 3^ο κεφάλαιο
- τον προσδιορισμό των τιμών στην αγορά στο 4^ο κεφάλαιο

Το παρόν κεφάλαιο αντίστοιχα με το προηγούμενο που μελετούσε τη συμπεριφορά των καταναλωτών μελετά τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, εστιάζει το ενδιαφέρον στη μελέτη της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων όταν μεταβάλλονται παράγοντες όπως η τιμή του αγαθού, το κόστος παραγωγής, η τεχνολογία κτλ.

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να προσδιορίζουν και να ερμηνεύουν την έννοια της ενεργού προσφοράς (effective supply), λαμβάνοντας υπόψη ότι:
  - α) οι επιχειρήσεις έχουν πλήρη γνώση των δεδομένων της αγοράς.
  - β) σκοπός των επιχειρήσεων είναι η επιδίωξη του μέγιστου κέρδους, δεδομένων των οικονομικών συνθηκών της παραγωγής και
  - γ) η αύξηση της τιμής (P) στην οποία μπορεί η επιχείρηση να πωλήσει το παραγόμενο προϊόν, βελτιώνει την προοπτική αύξησης του κέρδους «ceteris paribus».
- Να διατυπώνουν και να ερμηνεύουν το Νόμο της Προσφοράς και να κατασκευάζουν σε ένα διάγραμμα την ατομική καμπύλη προσφοράς, υπό τον όρο ότι χρησιμοποιούν τον κάθετο άξονα, ως άξονα των τιμών (P) και τον οριζόντιο άξονα, ως άξονα των ποσοτήτων (Q), αποσαφηνίζοντας τον όρο Ceteris Paribus.
- Να χρησιμοποιούν τον όρο «Καμπύλη Προσφοράς», ακόμη και στην περίπτωση που η μορφή της είναι ευθεία γραμμή, ως έκφραση του Νόμου της Προσφοράς).
- Να αναφέρουν ότι στο νόμο της προσφοράς μεταβάλλεται μόνον η τιμή (P), του ίδιου του αγαθού, «ceteris paribus».
- Να απεικονίζουν σε ένα διάγραμμα και να ερμηνεύουν Ατομικές Καμπύλες και την αντίστοιχη Αγοραία Καμπύλη Προσφοράς, να εξηγούν τον τρόπο κατασκευής και να διακρίνουν τις διαφορές.
- Να αποσαφηνίζουν και να ερμηνεύουν τα στοιχεία (παραμέτρους) της γραμμικής συνάρτησης προσφοράς και τους περιορισμούς για καθένα.
- Να απεικονίζουν σε ένα διάγραμμα μία γραμμική συνάρτηση προσφοράς.
- Να διακρίνουν τη διαφορά μεταξύ μεταβολής της προσφοράς και μεταβολής της προσφερόμενης ποσότητας
- Να αναφέρουν και να εξηγούν τους παράγοντες οι οποίοι προκαλούν μετατόπιση ολόκληρης της Καμπύλης Προσφοράς.
- Να απεικονίζουν και να ερμηνεύουν στο ίδιο διάγραμμα, ταυτόχρονες μεταβολές προσφερόμενης ποσότητας και μεταβολές προσφοράς.
- Να ορίζουν την έννοια της Ελαστικότητας της Προσφοράς (ES),
- Να περιγράφουν ότι η Ελαστικότητα της Προσφοράς μετρά το βαθμό αντίδρασης της προσφερόμενης ποσότητας, εκ μέρους των επιχειρήσεων, καθώς μεταβάλλεται μόνο η τιμή του ίδιου του αγαθού.
- Να υπολογίζουν την Ελαστικότητα Προσφοράς (ES).
- Να διακρίνουν πότε η προσφορά (ως προς την τιμή) είναι Ελαστική, πότε είναι Ανελαστική, πότε είναι Μοναδιαίας Ελαστικότητας, πότε είναι πλήρως Ανελαστική και πότε είναι πλήρως Ελαστική.
- Να εξηγούν τους Προσδιοριστικούς Παράγοντες της Ελαστικότητας της Προσφοράς.

Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία

Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ η προσφορά – ο νόμος προσφοράς - η καμπύλη προσφοράς ➤ οι προσδιοριστικοί παράγοντες της προσφοράς ➤ η ελαστικότητα προσφοράς ως προς την τιμή 																								
<p>Εκπαιδευτικό υλικό:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Φωτόδεντρο_ διαδραστικά σχολικά βιβλία_Αρχές οικονομικής Θεωρίας: http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGL-C117 ➤ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο_Βιβλίο Καθηγητή Αρχές οικονομικής Θεωρίας: http://www.pi-schools.gr/lessons/economics/arx_oik_theor_vivlio.pdf ➤ G.S. Becker and G.N. Becker, The Economics of life, McGraw-Hill, 1977; The Observer, 8 July 2001 ➤ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ http://ec.europa.eu/contracts_grants/contracts_el.htm ➤ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο_Ασκήσεις: http://www.pi-schools.gr/download/lessons/economics/askhseis.doc 																									
<p>Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής</p>																									
<p>➤ <u>Παράγοντες που μεταβάλλουν την προσφορά:</u></p> <p>+</p> <table border="1" data-bbox="268 875 1294 1352"> <thead> <tr> <th>A/A</th> <th>Αύξηση της προσφοράς</th> <th>Μείωση της προσφοράς</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td>Μείωση των τιμών των συντελεστών παραγωγής (μισθοί, τόκοι, ενοίκια)</td> <td>Αύξηση των τιμών των συντελεστών παραγωγής (μισθοί, τόκοι, ενοίκια)</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>Βελτίωση της τεχνολογίας</td> <td>Χειροτέρευση της τεχνολογίας</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>Κυβερνητική πολιτική που ευνοεί την παραγωγή</td> <td>Κυβερνητική πολιτική που αποθαρρύνει την παραγωγή</td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>Προσδοκία για μείωση της τιμής στο μέλλον</td> <td>Προσδοκία για αύξηση της τιμής στο μέλλον</td> </tr> <tr> <td>5</td> <td>Μείωση της τιμής συγγενών αγαθών (υποκατάστατων)</td> <td>Αύξηση της τιμής συγγενών αγαθών (υποκατάστατων)</td> </tr> <tr> <td>6</td> <td>Ευνοϊκές καιρικές συνθήκες</td> <td>Μη ευνοϊκές καιρικές συνθήκες Φυσικές και ανθρώπινες καταστροφές</td> </tr> <tr> <td>7</td> <td>Αύξηση του αριθμού των παραγωγών</td> <td>Μείωση του αριθμού των παραγωγών</td> </tr> </tbody> </table> <p>Περαιτέρω διευκρινίσεις</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Το κεφάλαιο αυτό περιγράφει τι είναι διατεθειμένη να πράξει η επιχείρηση και όχι τι συμβαίνει στην αγορά. ➤ Υπάρχει διαφορά μεταξύ των εννοιών «προσφερόμενη ποσότητα» και «προσφορά». ➤ Η ελαστικότητα προσφοράς δεν ταυτίζεται με την κλίση της καμπύλης προσφοράς. ➤ Οι ελαστικότητες σημείου και τόξου ως προς την τιμή είναι διαφορετικοί τρόποι υπολογισμού της ελαστικότητας, οι οποίες όμως μελετούν εξίσου εάν η προσφορά είναι ελαστική ή ανελαστική. 		A/A	Αύξηση της προσφοράς	Μείωση της προσφοράς	1	Μείωση των τιμών των συντελεστών παραγωγής (μισθοί, τόκοι, ενοίκια)	Αύξηση των τιμών των συντελεστών παραγωγής (μισθοί, τόκοι, ενοίκια)	2	Βελτίωση της τεχνολογίας	Χειροτέρευση της τεχνολογίας	3	Κυβερνητική πολιτική που ευνοεί την παραγωγή	Κυβερνητική πολιτική που αποθαρρύνει την παραγωγή	4	Προσδοκία για μείωση της τιμής στο μέλλον	Προσδοκία για αύξηση της τιμής στο μέλλον	5	Μείωση της τιμής συγγενών αγαθών (υποκατάστατων)	Αύξηση της τιμής συγγενών αγαθών (υποκατάστατων)	6	Ευνοϊκές καιρικές συνθήκες	Μη ευνοϊκές καιρικές συνθήκες Φυσικές και ανθρώπινες καταστροφές	7	Αύξηση του αριθμού των παραγωγών	Μείωση του αριθμού των παραγωγών
A/A	Αύξηση της προσφοράς	Μείωση της προσφοράς																							
1	Μείωση των τιμών των συντελεστών παραγωγής (μισθοί, τόκοι, ενοίκια)	Αύξηση των τιμών των συντελεστών παραγωγής (μισθοί, τόκοι, ενοίκια)																							
2	Βελτίωση της τεχνολογίας	Χειροτέρευση της τεχνολογίας																							
3	Κυβερνητική πολιτική που ευνοεί την παραγωγή	Κυβερνητική πολιτική που αποθαρρύνει την παραγωγή																							
4	Προσδοκία για μείωση της τιμής στο μέλλον	Προσδοκία για αύξηση της τιμής στο μέλλον																							
5	Μείωση της τιμής συγγενών αγαθών (υποκατάστατων)	Αύξηση της τιμής συγγενών αγαθών (υποκατάστατων)																							
6	Ευνοϊκές καιρικές συνθήκες	Μη ευνοϊκές καιρικές συνθήκες Φυσικές και ανθρώπινες καταστροφές																							
7	Αύξηση του αριθμού των παραγωγών	Μείωση του αριθμού των παραγωγών																							

Πληροφορικός Γραμματισμός	<p>Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Εκεί ο εκπαιδευτικός μόνος ή με τη βοήθεια κάποιων μαθητών που γνωρίζουν, ή με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού που διδάσκει πληροφορική, μπορεί να οργανώσει την εκμάθηση της ηλεκτρονικής απεικόνισης της καμπύλης προσφοράς της επιχείρησης.</p>
Εφαρμογή Ενδεικτικές Ασκήσεις, Προβλήματα, Εργασίες, Δραστηριότητες	
<p>Κατά το σχεδιασμό των ασκήσεων προβλημάτων και την παραγωγή του υλικού ο κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να φροντίσει τα ερωτήματα να είναι σαφώς διατυπωμένα, εκτεταμένου εύρους, κλιμακούμενης δυσκολίας και μετρήσιμα. Τα θεωρητικά ερωτήματα μπορούν να δίνονται εναλλακτικά μέσα από υποθέσεις εργασίας και μελέτες περίπτωσης. Ωστόσο, οι απαντήσεις που αναμένονται πρέπει να βασίζονται στη θεωρία του σχολικού εγχειριδίου και στην ικανότητα εφαρμογής και σύνδεσής της θεωρίας με την πραγματικότητα.</p> <p>Παρακάτω δίνονται ενδεικτικά ερωτήματα που αφορούν τη θεματική του κεφαλαίου. Τα ερωτήματα αυτά πολλές φορές στόχο έχουν να αποσαφηνίσουν τις διαφορές στις διατυπώσεις αναδεικνύοντας λεπτοφυή ζητήματα. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν όλα μαζί τα ερωτήματα ν' αποτελέσουν μέρος μιας άσκησης.</p> <p>1. Έστω η καμπύλη προσφοράς ενός αγαθού δίνεται από τη συνάρτηση $Q_S=40+2,5P$.</p> <p>α. Να απεικονίσετε διαγραμματικά την προσφορά, β. να εξηγήσετε τι θα συμβεί στην προσφορά του αγαθού εάν λόγω αύξησης της τιμής μιας πρώτης ύλης μεταβληθεί η προσφορά του αγαθού ώστε σε κάθε τιμή η ποσότητα να μεταβάλλεται κατά 10 μονάδες. Να προσδιορίσετε τη νέα συνάρτηση προσφοράς και να δείξετε διαγραμματικά τη μεταβολή της προσφοράς. γ. Έστω ότι βρισκόμαστε στην αρχική συνάρτηση προσφοράς $Q_S=40+2,5P$ να εξηγήσετε τι θα συμβεί στην προσφορά του αγαθού εάν λόγω επιτυχημένης τεχνολογικής βελτίωσης μεταβληθεί η προσφορά του αγαθού κατά 20%. Να προσδιορίσετε τη νέα συνάρτηση και να δείξετε διαγραμματικά τη μεταβολή της προσφοράς. δ. Έστω ότι βρισκόμαστε στην αρχική συνάρτηση προσφοράς $Q_S=40+2,5P$ να εξηγήσετε τι θα συμβεί στην προσφορά του αγαθού εάν λόγω αύξησης της τιμής μιας πρώτης ύλης μεταβληθεί σταθερά η προσφορά (παράλληλη μετατόπιση) και στη νέα καμπύλη όταν η τιμή είναι 10€ η προσφερόμενη ποσότητα είναι 55. Να προσδιορίσετε τη νέα συνάρτηση προσφοράς και να δείξετε διαγραμματικά τη μεταβολή της προσφοράς. ε. Έστω ότι βρισκόμαστε στην αρχική συνάρτηση προσφοράς $Q_S=40+2,5P$ να εξηγήσετε τι θα συμβεί στην προσφορά του αγαθού εάν λόγω επιτυχημένης τεχνολογικής βελτίωσης μεταβληθεί η προσφορά σταθερά κατά ένα ποσοστό με αποτέλεσμα στη νέα καμπύλη όταν η τιμή είναι 10€ η προσφερόμενη ποσότητα να γίνει 78. Να προσδιορίσετε τη νέα συνάρτηση και να δείξετε διαγραμματικά τη μεταβολή της προσφοράς.</p> <p>Απάντηση: β) η αύξηση της τιμής της πρώτης ύλης μειώνει την προσφορά. Επομένως $Q_S'=30+2,5P$ γ) η βελτίωση της τεχνολογίας του αυξάνει την προσφορά του αγαθού. Επομένως $Q_S'=Q_S + Q_S \cdot \frac{20}{100} = 48+3P$ δ) εφόσον η προσφορά μεταβάλλεται σταθερά (παράλληλα) αρκεί να βρούμε σε ένα σταθερό</p>	

επίπεδο τιμής την ποσότητα στην αρχική και τελική καμπύλη προσφοράς και να βρούμε το μέγεθος της μεταβολής. Έτσι

P	$Q_s=40+2,5P$	Q_s'
10	65	55

Επομένως για $P=10$ το $\Delta Q=55-65= -10$ άρα η προσφορά μεταβάλλεται σταθερά κατά -10 και γίνεται $Q_s=30+2,5P$

ε. εφόσον η προσφορά μεταβάλλεται σταθερά κατά ένα ποσοστό αρκεί να βρούμε σε ένα σταθερό επίπεδο τιμής την ποσότητα στην αρχική και τελική καμπύλη προσφοράς και να βρούμε το μέγεθος της **ποσοστιαίας** μεταβολής. Έτσι

P	$Q_s=40+2,5P$	Q_s'
10	65	78

Επομένως για $P=10$ το $\Delta Q=\frac{78-65}{65} 100 =20\%$ άρα η προσφορά μεταβάλλεται σταθερά κατά 20% και γίνεται $Q_s'= Q_s+ Q_s\frac{20}{100} =48+3P$.

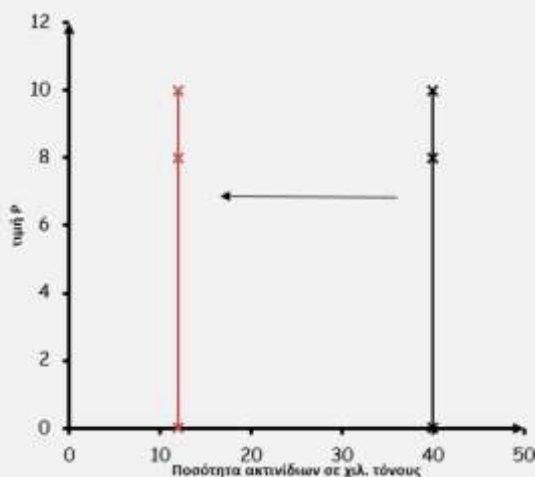
2. Δίνεται η παρακάτω δήλωση:

«Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, ο όγκος της φετινής παραγωγής ακτινίδιων στη χώρα μας δεν θα ξεπεράσει τους 12.000 τόνους, δηλαδή θα έχουμε παραγωγή χαμηλότερη και από την περσινή «κακή» χρονιά. Υπενθυμίζουμε ότι σύμφωνα με τις καλλιεργούμενες εκτάσεις που υπάρχουν στη χώρα μας, οι οποίες ανέρχονται περίπου στα 22.000 στρέμματα, η ελληνική παραγωγή υπό κανονικές καιρικές συνθήκες φτάνει τους 40.000 τόνους. Η φετινή δραματική μείωση του αναμενόμενου όγκου παραγωγής, οφείλεται στο κύμα κακοκαιρίας του Απριλίου. Χαρακτηριστικό στοιχείο πέρα από τη μείωση του όγκου παραγωγής είναι τα μικρά μεγέθη των καρπών που αναμένεται να έχουμε φέτος. Ο Έλληνας καταναλωτής έως τώρα έχει αποδείξει ότι προτιμά τα μεγάλα μεγέθη στα φρούτα, θα δούμε πώς θα αντιδράσει φέτος απέναντι στα μικρά μεγέθη ακτινιδίου, εφόσον δεν θα υπάρχουν επαρκείς ποσότητες προϊόντος μεγάλου μεγέθους για να καλύψουν τις ανάγκες της ελληνικής αγοράς».

Τα στοιχεία αντλήθηκαν από άρθρο που ανακτήθηκε στις 14 Δεκεμβρίου 2014 από : http://www.froutonea.gr/gr/poreia-proionton/article_archive4816 .

α. Εάν θεωρήσετε ότι το ακτινίδιο είναι ένα ευπαθές αγροτικό προϊόν να απεικονίσετε διαγραμματικά την καμπύλη προσφοράς και τη μεταβολή που επιφέρουν οι άσχημες καιρικές συνθήκες.

Απάντηση: Οι άσχημες καιρικές συνθήκες μειώνουν την πλήρως ανελαστική προσφορά του ευπαθούς γεωργικού προϊόντος. Η καμπύλη προσφοράς θα μετατοπιστεί αριστερά.

3. Δίνεται ο παρακάτω πίνακας προσφοράς που αφορά στις τιμές και στις προσφερόμενες ποσότητες ρυζιού μιας επιχείρησης:

Συνδ.	P	Q _s
A	2,40	120
B	2,20	100
Γ	2,00	80
Δ	1,80	60
E	1,60	40
Z	1,40	20
H	1,20	0

- α. Να σχηματίσετε την καμπύλη προσφοράς.
β. Να δείξετε διαγραμματικά και να εξηγήσετε τη μεταβολή στην προσφερόμενη ποσότητα εξ αιτίας της μεταβολής της τιμής από 1,80 σε 2,00.
γ. Ποια είναι η γενική μορφή της συνάρτησης προσφοράς; Να την υπολογίσετε.
δ. Να υπολογίσετε τις ελαστικότητες προσφοράς σε κάθε επίπεδο τιμής καθώς η τιμή μειώνεται.
ε. Να χαρακτηρίσετε την προσφορά του αγαθού με κριτήριο την ελαστικότητα προσφοράς και να σχολιάσετε πώς μεταβάλλεται η ελαστικότητα καθώς η τιμή μειώνεται.
στ. Να απαριθμήσετε τους παράγοντες που μπορούν να μειώσουν την προσφορά του ρυζιού.
ζ. Εάν στην αγορά υπάρχουν 100 όμοιες επιχειρήσεις να υπολογίσετε την αγοραία κλίμακα (πίνακας) προσφοράς και την αγοραία συνάρτηση προσφοράς.

Λύση:

- α. Γίνεται διαγραμματική απεικόνιση.
β. Η εξήγηση δίνεται βάσει του σχολικού βιβλίου.
γ. επειδή ο λόγος $\frac{\Delta Q}{\Delta P} = \frac{-20}{-0,20}$ είναι σταθερός η καμπύλη είναι γραμμική. Ο γενικός της τύπος είναι $Q_s = -120 + 100P$.
δ. E_s
A → B: $E_s = 2$
B → Γ $E_s = 2,2$
Γ → Δ: $E_s = 2,5$
Δ → E: $E_s = 3$
E → Z: $E_s = 4$
Z → H: $E_s = 7$
ε. Το αγαθό έχει $E_s > 1$ σε κάθε περίπτωση και κατά συνέπεια είναι ελαστικής προσφοράς. Η ελαστικότητα αυξάνεται καθώς η τιμή και η προσφερόμενη ποσότητα μειώνονται. Σε χαμηλά επίπεδα παραγωγής η προσφορά έχει μεγαλύτερη ελαστικότητα διότι η αύξηση της παραγωγής είναι εύκολη, μιας και υπάρχει πλεονάζουσα παραγωγική δυναμικότητα, δηλαδή αναξιοποίητα κτίρια, αδρανής εξοπλισμός κτλ. Αντίθετα σε υψηλά επίπεδα παραγωγής η προσφορά είναι λιγότερο ελαστική διότι η επιχείρηση αγγίζει τα όρια των παραγωγικών δυνατοτήτων της.
στ. προσαρμογή της θεωρίας του σχολικού βιβλίου. Σύμφωνα με τον πίνακα που δόθηκε παραπάνω μείωση της προσφοράς μπορεί να προέρχεται από :
✓ Αύξηση των τιμών των συντελεστών παραγωγής (μισθοί, τόκοι, ενοίκια),
✓ Χειροτέρευση της τεχνολογίας,
✓ Κυβερνητική πολιτική που αποθαρρύνει την παραγωγή,
✓ Μη ευνοϊκές καιρικές συνθήκες,
✓ Φυσικές και ανθρώπινες καταστροφές.
ζ. Αγοραία κλίμακα προσφοράς

Συνδ.	P	$Q_S \text{ ΑΓΟΡ} = Q_S \times 100$
A	2,40	12000
B	2,20	10000
Γ	2,00	8000
Δ	1,80	6000
Ε	1,60	4000
Z	1,40	2000
H	1,20	0

Αγοραία συνάρτηση προσφοράς: $Q_S \text{ ΑΓΟΡ} = -12000 + 10000P$.

4. Όταν η τιμή ενός ξύλινου παιδικού παιχνιδιού είναι 10€ προσφέρονται 2000 τεμάχια μηνιαία από την επιχείρηση. Η ελαστικότητα του συγκεκριμένου παιχνιδιού υπολογίστηκε στα 1,5 και είναι γνωστό ότι η συνάρτηση προσφοράς είναι γραμμική. Να προσδιορίσετε τη γενική μορφή της καμπύλης προσφοράς.

Λύση: 1^{ος} τρόπος:

P	Q_S	E_S
10	2000	1,5
P=;	$Q_S=;$	

$$E_S = \frac{Q_S - 2000}{P - 10} \cdot \frac{10}{2000} = 1,5 \Rightarrow Q_S = -1000 + 300P$$

- 2^{ος} τρόπος: Η γραμμική συνάρτηση προσφοράς είναι $Q_S = \gamma + \delta P$ όπου το $\delta = \frac{\Delta Q}{\Delta P}$

Επομένως: $E_S = \delta \cdot \frac{P}{Q} \Rightarrow 1,5 = \delta \cdot \frac{10}{2000} \Rightarrow \delta = 300$

Επομένως: $2000 = \gamma + 300 \cdot 10 \Rightarrow \gamma = -1000$

$Q_S = -1000 + 300P$

5. Υποθέστε ότι η ελαστικότητα προσφοράς ως προς την τιμή του σιταριού είναι στη βραχυχρόνια περίοδο 0,3 και στη μακροχρόνια περίοδο 2. Ποια θα είναι η επίπτωση στη συνολική προσφερόμενη ποσότητα σιταριού στη βραχυχρόνια και μακροχρόνια περίοδο εάν:

- α. η τιμή του σιταριού μειωθεί κατά 30%,
β. η τιμή του σιταριού αυξηθεί κατά 15%

Απάντηση:

α. Βραχυχρόνια περίοδος:

P	Q_S	E_S
P_1 -30%	Q_1 ;	0,3
P_2)	Q_2)	

$$E_S = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} \cdot 100}{\frac{\Delta P}{P} \cdot 100} = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} \cdot 100}{-30\% \cdot 100} = 0,3 \Rightarrow \frac{\Delta Q}{Q} \cdot 100 = -9\%$$

Μακροχρόνια περίοδος:

P	Q_S	E_S
P_1) -30%	Q_1 ;	2
P_2)	Q_2)	

$$E_S = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} \cdot 100}{\frac{\Delta P}{P} \cdot 100} = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} \cdot 100}{-30\% \cdot 100} = 2 \Rightarrow \frac{\Delta Q}{Q} \cdot 100 = -60\%$$

Όταν η τιμή μειώνεται κατά 30% η προσφερόμενη ποσότητα μειώνεται κατά 9% στη βραχυχρόνια

και κατά 60% στη μακροχρόνια περίοδο. Η διαφορά αυτή οφείλεται στο ότι στη μακροχρόνια περίοδο η προσφορά είναι ελαστική διότι οι επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να προσαρμόσουν την παραγωγή στη μεταβολή της τιμής.

β. Βραχυχρόνια περίοδος:

P	Q _S	E _S
P ₁) 15%	Q ₁ ;)	0,3
P ₂)	Q ₂)	

$$E_S = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} \cdot 100}{\frac{\Delta P}{P} \cdot 100} = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} \cdot 100}{15\%} = 0,3 \Rightarrow \frac{\Delta Q}{Q} \cdot 100 = 4,5\%$$

Μακροχρόνια περίοδος

P	Q _S	E _S
P ₁) 15%	Q ₁ ;)	2
P ₂)	Q ₂)	

$$E_S = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} \cdot 100}{\frac{\Delta P}{P} \cdot 100} = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} \cdot 100}{15\%} = 2 \Rightarrow \frac{\Delta Q}{Q} \cdot 100 = 30\%$$

Όταν η τιμή αυξάνεται κατά 15% η προσφερόμενη ποσότητα αυξάνεται κατά 4,5% στη βραχυχρόνια περίοδο και κατά 30% στη μακροχρόνια περίοδο. Η διαφορά αυτή οφείλεται στο ότι στη μακροχρόνια περίοδο η προσφορά είναι ελαστική διότι οι επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να προσαρμόσουν την παραγωγή στη μεταβολή της τιμής.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Όνοματεπώνυμο Μαθητή:

Τμήμα:

Ημερομηνία:

A. Να απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα με τη χρήση διαγραμμάτων.

1. Τι θα συμβεί στην προσφορά των ποδηλάτων εάν επιβληθεί ένας φόρος στην τιμή τους;
2. Τι θα συμβεί στην προσφορά των DVD εάν βελτιωθεί η τεχνολογία παραγωγής τους;
3. Τι θα συμβεί στην προσφορά των αυτοκινήτων μια μείωση των μισθών των εργαζομένων στην αυτοκινητοβιομηχανία;
4. Τι θα συμβεί στην προσφορά των παγωτών εάν αυξηθεί η τιμή του γάλακτος;
5. Τι θα συμβεί στην προσφορά του βαμβακιού εάν εφαρμοστεί μια πολιτική που

παρέχει κίνητρα στους αγρότες που ασχολούνται με την παραγωγή του;

(Απάντηση: Η προσφορά θα αυξηθεί στις παρακάτω περιπτώσεις:2,3,5. Η προσφορά θα μειωθεί στις παρακάτω περιπτώσεις:1,4.)

Φύλλο εργασίας με ομαδοσυνεργατική μέθοδο

Η εργασία αυτή μπορεί να δοθεί στις ομάδες των μαθητών στην αρχή του κεφαλαίου ώστε να δουλεύουν σταδιακά τα ερωτήματα μετά την παράδοση της αντίστοιχης ενότητας από τον εκπαιδευτικό. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές συνεργατικά εφαρμόζουν άμεσα όσα διδάσκονται και ταυτόχρονα διασφαλίζεται η συνέχεια και συνοχή των υπό εξέταση θεμάτων

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Όνοματεπώνυμο Μαθητή:

Τμήμα:

Ημερομηνία:

Α. Δίνονται ο παρακάτω πίνακας που αφορά την ημερήσια προσφορά των αεροπορικών εισιτηρίων της διαδρομής Αθήνα- Θεσσαλονίκη

P	Q _s
30	1000
50	1400
70	1800
90	2200
110	2600

Ζητείται:

- 1) Να κατασκευάσετε σε «μιλιμετρέ» χαρτί την καμπύλη προσφοράς.
- 2) Να διατυπώσετε τον νόμο προσφοράς και να διαπιστώσετε εάν επαληθεύεται στα στοιχεία της άσκησης.
- 3) Να δείξετε διαγραμματικά και να εξηγήσετε την επίδραση της μεταβολής της τιμής από 50 σε 70€.
- 4) Να διατυπώσετε τις υποθέσεις κάτω από τις οποίες σχηματίστηκε η καμπύλη προσφοράς.
- 5) Εάν βελτιωθεί η τεχνολογία με αποτέλεσμα σε κάθε τιμή να ζητούνται 200 παραπάνω εισιτήρια να βρεθεί η νέα κλίμακα προσφοράς και να γίνει διαγραμματική απεικόνιση.
- 6) Η μεταβολή ποιων παραγόντων μπορούν να αυξήσουν την προσφορά των εισιτηρίων.
- 7) Να υπολογίσετε την ελαστικότητα προσφοράς καθώς η τιμή του προϊόντος αυξάνεται πριν τη μεταβολή της τεχνολογίας.
- 8) Να υπολογίσετε την τοξοειδή ελαστικότητα προσφοράς όταν η τιμή αυξάνεται πριν τη μεταβολή της τεχνολογίας.
- 9) Ποια η γενική μορφή της καμπύλης προσφοράς;

Όνοματεπώνυμο Μαθητών:

Τμήμα:

Ημερομηνία:

Να σχεδιάσει η ομάδα σας τις μεταβολές στην προσφορά και την προσφερόμενη ποσότητα που προκαλούνται στις παρακάτω περιπτώσεις. Να συνάγετε συμπεράσματα.

α. έστω ότι αυξάνονται οι τιμές των συντελεστών παραγωγής και ταυτόχρονα αυξάνεται η τιμή του αγαθού. Η επίδραση της μεταβολής των τιμών των συντελεστών παραγωγής είναι μεγαλύτερη από την επίδραση της μεταβολής της τιμής.

Συμπέρασμα:

β. έστω ότι αυξάνονται οι τιμές των συντελεστών παραγωγής και ταυτόχρονα αυξάνεται η τιμή του αγαθού. Η επίδραση της μεταβολής των τιμών των συντελεστών παραγωγής είναι μικρότερη από την επίδραση της μεταβολής της τιμής.

Συμπέρασμα:

γ. έστω ότι αυξάνονται οι τιμές των συντελεστών παραγωγής και ταυτόχρονα αυξάνεται η τιμή του αγαθού. Η επίδραση της μεταβολής των τιμών των συντελεστών παραγωγής είναι ίση με την επίδραση της μεταβολής της τιμής.

Συμπέρασμα:

Να συζητήσετε για το τι πιστεύετε ότι αντίστοιχα θα συμβεί εάν:

- α. οι τιμές των συντελεστών παραγωγής αυξηθούν και η τιμή μειωθεί.
- β. οι τιμές των συντελεστών παραγωγής μειωθούν και η τιμή μειωθεί.
- γ. οι τιμές των συντελεστών παραγωγής μειωθούν και η τιμή αυξηθεί.

Γενικό συμπέρασμα:

Η ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
4.1 Ο προσδιορισμός της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας στην αγορά 4.1.1 Η αλληλεπίδραση των δυνάμεων της προσφοράς και της ζήτησης στην αγορά 4.1.2 Ο προσδιορισμός της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας αλγεβρικά	3
4.2 Μεταβολές της ισορροπίας 4.2.1 Μεταβολές της ισορροπίας λόγω μεταβολής της ζήτησης 4.2.2 Μεταβολές της ισορροπίας λόγω μεταβολής της προσφοράς 4.2.3 Μεταβολές της ισορροπίας λόγω της ταυτόχρονης μεταβολής της ζήτησης και της προσφοράς	4
4.3 Η κρατική παρέμβαση στη λειτουργία της αγοράς 4.3.1 Ο έλεγχος των τιμών με την επιβολή ανώτατης τιμής 4.3.2 Ο έλεγχος των τιμών με την επιβολή κατώτατης τιμής 4.3.3 Η επιδότηση της τιμής 4.3.4 Η επιβολή φορολογίας	4
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	11

Η ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ

Έννοιες κλειδιά

Αγορά Έλλειμμα - Πλεόνασμα Τιμή και Ποσότητα Ισορροπίας Ανώτατη τιμή, διατίμηση	Μαύρη αγορά «Καπέλο» Κατώτατη τιμή, τιμή παρέμβασης, τιμή ασφάλειας Επιβολή φόρου Επιβολή επιδότησης
--	--

Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις

Από την αλληλεπίδραση της ζήτησης και της προσφοράς διαμορφώνονται στην αγορά οι τιμές των προϊόντων. Για να γνωρίζει κάποιος πώς κάθε γεγονός ή μέτρο οικονομικής πολιτικής θα επηρεάσει την οικονομία, πρέπει να είναι σε θέση να σκεφτεί το πώς θα επηρεαστεί η ζήτηση ή η προσφορά. Στα πλαίσια του μαθήματος εξετάζονται:

- η συμπεριφορά των αγοραστών και η ζήτηση των προϊόντων στο 2^ο κεφάλαιο

- η προσφορά των προϊόντων από τις επιχειρήσεις στο 3^ο κεφάλαιο
- ο προσδιορισμός των τιμών στην αγορά στο 4^ο κεφάλαιο

Το παρόν κεφάλαιο μελετά τη διαδικασία αλληλεπίδρασης της ζήτησης και της προσφοράς στην αγορά προϊόντος, καθώς και τον προσδιορισμό της τιμής ως απόρροια αυτού του μηχανισμού. Κατόπιν, γνωρίζοντας από τα προηγούμενα κεφάλαια τον τρόπο αντίδρασης της ζήτησης και της προσφοράς στις μεταβολές των προσδιοριστικών παραγόντων, καθίσταται εύκολη η ανάλυση της μεταβολής της τιμής στην αγορά. Επίσης το ενδιαφέρον εστιάζεται στην κρατική παρέμβαση για την επιβολή ανώτατων ή κατώτατων τιμών, καθώς και για τη χορήγηση επιδότησης ή την επιβολή φορολογίας.

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να ορίζουν τι είναι αγορά.
- Να περιγράψουν τη διαδικασία με την οποία επιτυγχάνεται η ισορροπία σε μια αγορά.
- Να ορίζουν, να εξηγούν και να παρουσιάζουν διαγραμματικά τις έννοιες «πλεόνασμα» και «έλλειμμα».
- Να υπολογίζουν και να ερμηνεύουν την τιμή και την ποσότητα ισορροπίας χρησιμοποιώντας γραμμικές συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς
- Να υπολογίζουν και να ερμηνεύουν το έλλειμμα ή το πλεόνασμα χρησιμοποιώντας γραμμικές συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς
- Να εξηγούν την επίδραση των μεταβολών της ζήτησης στην τιμή και την ποσότητα ισορροπίας.
- Να εξηγούν την επίδραση των προσδιοριστικών παραγόντων της ζήτησης στην τιμή και την ποσότητα ισορροπίας
- Να υπολογίζουν τη νέα τιμή και ποσότητα ισορροπίας, μετά τη μεταβολή της ζήτησης.
- Να εξηγούν την επίδραση των μεταβολών της προσφοράς στην τιμή και την ποσότητα ισορροπίας. (Σύνδεση με κεφάλαιο 3).
- Να εξηγούν την επίδραση των προσδιοριστικών παραγόντων της προσφοράς στην τιμή και την ποσότητα ισορροπίας
- Να υπολογίζουν τη νέα τιμή και ποσότητα ισορροπίας, μετά τη μεταβολή της προσφοράς.
- Να ερμηνεύουν την επίδραση της ταυτόχρονης μεταβολής της προσφοράς και της ζήτησης στην τιμή και την ποσότητα ισορροπίας
- Να εξηγούν την επίδραση της μεταβολής των προσδιοριστικών παραγόντων της προσφοράς και της ζήτησης στην τιμή και την ποσότητα ισορροπίας
- Να εξηγούν τους λόγους για τους οποίους το κράτος επιβάλλει ανώτατη τιμή στην αγορά ενός αγαθού, να ερμηνεύουν τις πιθανές συνέπειες από την επιβολή ανώτατων τιμών (π.χ. μαύρη αγορά) και να κάνουν διαγραμματική απεικόνιση.
- Να εξηγούν τους λόγους για τους οποίους το κράτος επιβάλλει κατώτατη τιμή στην αγορά ενός αγαθού, να ερμηνεύουν τις πιθανές συνέπειες από την επιβολή κατώτατων τιμών και να κάνουν διαγραμματική απεικόνιση.
- Να ορίζουν την έννοια της επιδότησης.
- Να εξηγούν τους λόγους για τους οποίους το κράτος επιδοτεί την τιμή ενός αγαθού, να υπολογίζουν, να εξηγούν και να απεικονίζουν διαγραμματικά τις επιδράσεις των επιδοτήσεων στους καταναλωτές, τους παραγωγούς και το κράτος.
- Να ορίζουν και να ερμηνεύουν την έννοια των έμμεσων φόρων με τη χρήση παραδειγμάτων από την καθημερινή ζωή.
- Να εξηγούν τους λόγους για τους οποίους το κράτος επιβάλλει φορολογία, να υπολογίζουν, να εξηγούν και να απεικονίζουν διαγραμματικά την επίδραση από την επιβολή φορολογίας στους καταναλωτές, τους παραγωγούς και το κράτος.

Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία

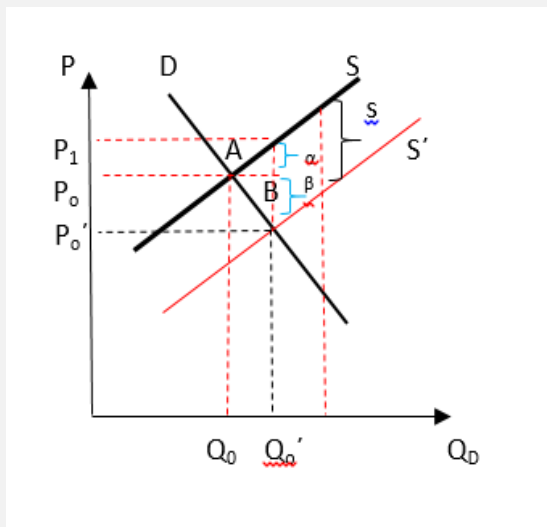
Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:

- Τιμή και ποσότητα ισορροπίας

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Έλλειμμα- πλεόνασμα ➤ Ανώτατες τιμές – διαίτηση ➤ Κατώτατες τιμές- παρέμβασης- ασφάλειας
<p>Εκπαιδευτικό υλικό:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Φωτόδεντρο_διαδραστικά σχολικά βιβλία_Αρχές οικονομικής Θεωρίας: http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGL-C117 ➤ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο_Βιβλίο Καθηγητή Αρχές οικονομικής Θεωρίας: http://www.pi-schools.gr/lessons/economics/arx_oik_theor_vivlio.pdf ➤ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Ασκήσεις: http://www.pi-schools.gr/download/lessons/economics/askhseis.doc ➤ Παρατηρητήριο τιμών Υπουργείου Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας: http://e-prices.gr/search#prices και παρατηρητήριο διδασκτρων: http://app.gge.gov.gr και παρατηρητήριο υγρών καυσίμων http://www.fuelprices.gr ➤ Γενική Γραμματεία Εμπορίου: http://www.gge.gr/ ➤ Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕΓΕΣ) http://www.paseges.gr/el/news/H-xhrasia-htypa-thn-agrotikh-paragwgh-ths-Brazilias ➤ Από τα πεζογραφήματα του Γιώργου Ιωάννου «Το γάλα» σελίδες 252-256 http://ebooks.edu.gr/courses/DSGL-C132/document/4e5c93237eke/4e5c932fxy7g/4e67e769wva6.pdf Η διανομή προϊόντων με "δελτίο". 	
<p style="text-align: center;">Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <u>Συσχέτιση ερωτημάτων Οικονομικής Επιστήμης με τιμή και ποσότητα ισορροπίας:</u> Η ελεύθερη αγορά είναι μέσο που απαντά στο τι, πόσο, πώς και για ποιον παράγεται το προϊόν. Μέσω της αγοράς απαντώνται τα εξής: <ul style="list-style-type: none"> ✓ τι θα παραχθεί και πόσο: καθορίζεται από την τιμή και ποσότητα ισορροπίας ○ για ποιον παράγονται τα προϊόντα: για όλους εκείνους που μπορούν να πληρώσουν την τιμή ισορροπίας, ○ ποιος παράγει (πώς) τα προϊόντα: όλοι εκείνοι που μπορούν να παράγουν στην τιμή ισορροπίας, ○ πώς θα παραχθούν τα προϊόντα. Η τιμή που διαμορφώνεται επηρεάζει την ποσότητα και ποιότητα των συντελεστών που θα χρησιμοποιηθεί καθώς και την τεχνολογία π.χ. όταν η τιμή ενός προϊόντος είναι υψηλή μπορούν να χρησιμοποιηθούν δαπανηρά μηχανήματα, εξειδικευμένοι εργαζόμενοι, εύφορη γη, τεχνολογικά εξελιγμένα μέσα. <p>Η λειτουργία της αγοράς μπορεί να επιφέρει αποτελέσματα που δεν είναι κοινωνικώς αποδεκτά (π.χ. τρόφιμα και φάρμακα μπορούν να έχουν όσοι μπορούν να πληρώσουν την τιμή ισορροπίας). Για το λόγο αυτό οι κοινωνίες δεν αφήνουν τις αγορές να λειτουργήσουν χωρίς περιορισμούς. Οι κυβερνήσεις παρεμβαίνουν για να διορθώσουν τα αποτελέσματα της ελεύθερης λειτουργίας της αγοράς, επιβάλλοντας ρυθμίσεις όπως επιδόματα (π.χ. επίδομα αλληλεγγύης, επίδομα ανεργίας) φόρους (π.χ. ακίνητης περιουσίας), μεταβιβαστικές πληρωμές (π.χ. συντάξεις).</p> ➤ <u>Η κρατική παρέμβαση στη λειτουργία της αγοράς</u> Οι κυβερνήσεις δεν επιχειρούν να ρυθμίσουν τις τιμές άμεσα. Ωστόσο το κράτος παρεμβαίνει σε περιπτώσεις όπως: <ul style="list-style-type: none"> ➤ <u>Επιδότηση</u> Έστω η αγορά ενός αγαθού απεικονίζεται στο παρακάτω διάγραμμα. Η τιμή και ποσότητα ισορροπίας είναι P_0 και Q_0 αντίστοιχα. Αν το κράτος χορηγήσει στους παραγωγούς επιδότηση (s) στην τιμή του αγαθού τότε η καμπύλη προσφοράς μετατοπίζεται δεξιά στη θέση S'. Η μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς είναι παράλληλη προς τα κάτω, κατά το ποσό της επιδότησης επειδή μειώνει το κόστος παραγωγής της επιχείρησης και σε κάθε τιμή οι 	

παραγωγοί είναι διατεθειμένοι να προσφέρουν μεγαλύτερη ποσότητα. Όπως και στην περίπτωση επιβολής φόρου το ποσό της επιδότησης ωφελεί τόσο τους καταναλωτές μέσω των χαμηλότερων τιμών όσο και τους παραγωγούς. Το ποιοι ωφελούνται περισσότερο εξαρτάται από τις ελαστικότητες ζήτησης και προσφοράς.

- ✓ P_0, Q_0 : αρχική τιμή και ποσότητα ισορροπίας
- ✓ s : επιδότηση που δίνεται στους παραγωγούς ανά μονάδα προϊόντος
- ✓ P_0', Q_0' : τιμή και ποσότητα ισορροπίας μετά τη χορήγηση της επιδότησης
- ✓ $P_1 = P_0' + s$: τιμή που εισπράττουν οι παραγωγοί μαζί με την επιδότηση
- ✓ $\alpha = P_1 - P_0$: το όφελος των παραγωγών από την επιδότηση
- ✓ $\beta = P_0 - P_0'$: το όφελος των καταναλωτών από την επιδότηση.

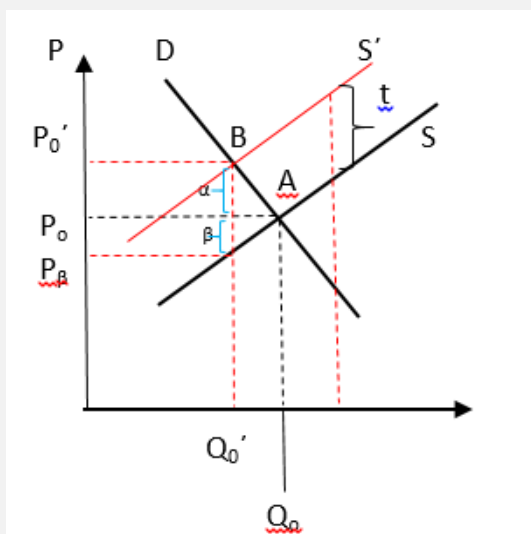
Η νέα τιμή και ποσότητα ισορροπίας είναι το σημείο τομής της νέας προσφοράς S' και της καμπύλης ζήτησης D . Η νέα τιμή ισορροπίας P_0' είναι χαμηλότερη από την αρχική και η νέα ποσότητα ισορροπίας Q_0' μεγαλύτερη. Η μεγαλύτερη ποσότητα δείχνει ότι η επιδότηση ενθαρρύνει την οικονομική δραστηριότητα. Την επιδότηση τη λαμβάνει ο παραγωγός ωστόσο ωφελεί τόσο τους καταναλωτές όσο και τους παραγωγούς.

Οι παραγωγοί πριν πωλούσαν στην τιμή P_0 ενώ τώρα πωλούν φθηνότερα P_0' όμως λαμβάνουν πρόσθετα την επιδότηση s οπότε τελικά εισπράττουν P_1 οπότε επωφελούνται κατά $P_1 - P_0$. Οι καταναλωτές πληρώνουν τη νέα τιμή ισορροπίας P_0' και επωφελούνται τη διαφορά $P_0 - P_0'$.

➤ Η επιβολή φορολογίας

Επιβολή φορολογίας στους πωλητές των προϊόντων

Όπως η αγορά ενός αγαθού απεικονίζεται στο παρακάτω διάγραμμα. Η τιμή και ποσότητα ισορροπίας είναι P_0 και Q_0 αντίστοιχα. Αν το κράτος επιβάλλει στους πωλητές φόρο (t) στην τιμή του αγαθού τότε η καμπύλη προσφοράς μετατοπίζεται αριστερά στη θέση S' . Η μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς είναι **παράλληλη προς τα πάνω** κατά το ποσό του φόρου. Αυτό γίνεται διότι οι παραγωγοί είναι διατεθειμένοι να πωλήσουν κάθε ποσότητα στην ίδια τιμή με πριν, αυξημένη κατά το ποσό του φόρου. Έτσι σε κάθε ποσότητα η τιμή αυξάνεται κατά τον φόρο.

- P_0, Q_0 : αρχική τιμή και ποσότητα ισορροπίας
- t : φόρος που ενσωματώνεται στην τιμή του αγαθού (έμμεσος φόρος π.χ. ΦΠΑ)
- P_0', Q_0' : τιμή και ποσότητα ισορροπίας μετά την επιβολή φόρου
- $P_\beta = P_0' - t$: τιμή που εισπράττουν οι επιχειρήσεις μετά την επιβολή του φόρου και την απόδοση του στο κράτος
- $\alpha = P_0' - P_0$: το μέρος του φόρου που επιβαρύνει τους καταναλωτές
- $\beta = P_0 - P_\beta$ το μέρος του φόρου που επιβαρύνει τους παραγωγούς

<p>Η νέα τιμή και ποσότητα ισορροπίας είναι το σημείο τομής της ζήτησης D και της νέας καμπύλης προσφοράς S'. Η νέα τιμή ισορροπίας είναι μεγαλύτερη από την αρχική και η νέα ποσότητα ισορροπίας μικρότερη. Ο φόρος επιβαρύνει τους καταναλωτές κατά τη διαφορά $P_0' - P_0$. Οι επιχειρήσεις τώρα εισπράττουν $P_\beta = P_0' - t$, επιβαρύνονται επομένως κατά το υπόλοιπο μέρος του φόρου $P_0 - P_\beta$. Επομένως, ο φόρος (t) αν και αποδίδεται στο κράτος από τις επιχειρήσεις, επιβαρύνει τόσο στους καταναλωτές όσο και τους παραγωγούς.</p> <p>Το ζήτημα ποιον επιβαρύνει περισσότερο ο φόρος καθορίζεται από τις ελαστικότητες ζήτησης και προσφοράς.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Εάν η ζήτηση είναι ανελαστική σε σύγκριση με την προσφορά ο καταναλωτής φέρει το μεγαλύτερο βάρος του φόρου, ○ Εάν η προσφορά είναι ανελαστική σε σύγκριση με τη ζήτηση, τότε το μεγαλύτερο μέρος του φόρου βαρύνει τους παραγωγούς. <p>Γενικά ο φόρος επιβαρύνει την πλευρά που είναι πιο ανελαστική. Αυτό συμβαίνει διότι αυτός που έχει χαμηλή ελαστικότητα δεν έχει περιθώρια αντίδρασης και επιβαρύνεται περισσότερο από τον φόρο.</p>	
<p>Περαιτέρω διευκρινίσεις</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας επιτυγχάνεται στην αγορά από τις αγοραίες καμπύλες ζήτησης και προσφοράς και όχι από τις ατομικές, ➤ Εάν η τιμή ενός αγαθού είναι ιδιαίτερα υψηλή, ο ανταγωνισμός των επιχειρήσεων πιέζει σε χαμηλότερα επίπεδα τιμής προκειμένου να μην συσσωρευτούν αποθέματα, ➤ Εάν η τιμή ενός αγαθού είναι ιδιαίτερα χαμηλή, ο ανταγωνισμός των καταναλωτών πιέζει σε υψηλότερα επίπεδα τιμής προκειμένου να καλυφθεί το έλλειμμα, ➤ Η μεταβολή της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας προκύπτει ως αποτέλεσμα της μεταβολής της ζήτησης ή της προσφοράς ή της ταυτόχρονης μεταβολής ζήτησης και προσφοράς.
<p>Πληροφορικός Γραμματισμός</p>	<p>Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Εκεί ο εκπαιδευτικός μόνος ή με τη βοήθεια κάποιων μαθητών που γνωρίζουν, ή με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού που διδάσκει πληροφορική, μπορεί να οργανώσει την εκμάθηση της ηλεκτρονικής απεικόνισης των καμπυλών ζήτησης και προσφοράς καθώς και του ελλείμματος και του πλεονάσματος.</p>
<p>Εφαρμογή Ενδεικτικές Ασκήσεις, Προβλήματα, Εργασίες, Δραστηριότητες</p>	
<p>Κατά το σχεδιασμό των ασκήσεων προβλημάτων και την παραγωγή του υλικού ο κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να φροντίσει τα ερωτήματα να είναι σαφώς διατυπωμένα, εκτεταμένου εύρους, κλιμακούμενης δυσκολίας και μετρήσιμα. Τα θεωρητικά ερωτήματα μπορούν να δίνονται εναλλακτικά μέσα από υποθέσεις εργασίας και μελέτες περίπτωσης. Ωστόσο οι απαντήσεις που αναμένονται πρέπει να βασίζονται στη θεωρία του σχολικού εγχειριδίου και στην ικανότητα εφαρμογής και σύνδεσής της θεωρίας με την πραγματικότητα.</p> <p>Παρακάτω δίνονται ενδεικτικά ερωτήματα που αφορούν τη θεματική του κεφαλαίου. Τα ερωτήματα αυτά πολλές φορές στόχο έχουν τη να αποσαφινίσουν τις διαφορές στις</p>	

διατυπώσεις αναδεικνύοντας λεπτοφυή ζητήματα. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν όλα μαζί τα ερωτήματα ν' αποτελέσουν μέρος μιας άσκησης.

Ασκήσεις Ερωτήσεις Εργασίες

1. Ποια από τις παρακάτω προτάσεις είναι σωστή:

α. όταν η ζήτηση εισιτηρίων μιας συναυλίας υπερβαίνει την προσφορά, κάποιοι μένουν έξω από το συναυλιακό χώρο.

β. όταν σε μια δεδομένη τιμή η ζητούμενη ποσότητα των εισιτηρίων μιας συναυλίας υπερβαίνει την προσφερόμενη ποσότητα κάποιοι μένουν έξω από το συναυλιακό χώρο.

Να δείξετε διαγραμματικά.

Απάντηση: Το έλλειμμα στην αγορά εισιτηρίων περιγράφεται στην απάντηση β. Οπότε σωστή είναι η πρόταση β.

2. Μέχρι το 1973 η χρήση του πετρελαίου παρουσίαζε σταθερή αύξηση. Το πετρέλαιο ήταν φθινό και άφθονο με αποτέλεσμα όλη η παραγωγική δραστηριότητα να οργανωθεί με βάση τη χρήση του. Το πετρέλαιο χρησιμοποιούνταν στη θέρμανση, στις μεταφορές, στην κίνηση των μηχανημάτων, ως πρώτη ύλη στη παραγωγή διάφορων αγαθών. Οι χώρες που παρήγαγαν πετρέλαιο συμμετέχουν στον Οργανισμό Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών (ΟΠΕΚ) που προασπίζει τα συμφέροντά τους. Ο ΟΠΕΚ το 1973 αποφάσισε να αυξήσει να αυξήσει τα έσοδά του.

α. Πιστεύετε ότι η ζήτηση του πετρελαίου ήταν ελαστική ή ανελαστική;

β. Χρησιμοποιώντας την ανάλυση της Συνολικής Δαπάνης να εξηγήσετε ποια μεταβολή της προσφοράς θα αύξανε τα Συνολικά Έσοδα των χωρών του ΟΠΕΚ.

Απάντηση:

α. Εφόσον η χρήση του πετρελαίου ήταν εκτεταμένη στη θέρμανση, τις μεταφορές, την κίνηση μηχανημάτων κλπ. οι καταναλωτές δεν θα μπορούσαν άμεσα να αντιδράσουν σε περίπτωση αύξησης της τιμής του. Επομένως βραχυχρόνια η ζήτηση ήταν ανελαστική, ωστόσο μακροχρόνια είναι δυνατόν να στραφούν σε άλλες μορφές ενέργειας και η παραγωγική δραστηριότητα να οργανωθεί με τρόπο που να αντικατασταθεί η χρήση του. Μακροχρόνια είναι δυνατόν η ζήτηση να γίνει ελαστική.

β. Εφόσον η ζήτηση είναι ανελαστική ($|Q\%| < |P\%|$) τα ΣΕ των επιχειρήσεων ακολουθούν τη μεταβολή της τιμής. Επομένως για να αυξηθούν τα ΣΕ πρέπει η τιμή να αυξηθεί και επομένως οι χώρες του ΟΠΕΚ πρέπει να μειώσουν την προσφορά πετρελαίου.

3. Η Βραζιλία είναι η μεγαλύτερη χώρα παραγωγής καφέ. Το 1977, ένας παγετός μείωσε σημαντικά την προσφορά καφέ. Μπορείτε να διαβάσετε σχετικό άρθρο που υπάρχει στη σελίδα της

Πανελλήνιας Συνομοσπονδίας Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών

<http://www.paseges.gr/el/news/H-xhrasia-htypa-thn-agrotikh-paragwgh-ths-Braziliaskai>. Να

συζητήσετε:

α. πώς ο παγετός επέδρασε στην τιμή του καφέ;

β. αν η ζήτηση του καφέ ήταν ελαστική πώς επέδρασε στα Συνολικά Έσοδα των Βραζιλιάνων παραγωγών καφέ;

γ. αν η ζήτηση του καφέ ήταν ανελαστική πώς επέδρασε ο παγετός στα Συνολικά Έσοδα των Βραζιλιάνων παραγωγών καφέ;

Απάντηση: α. Ο παγετός μείωσε την προσφορά και μετατόπισε την καμπύλη προσφοράς αριστερά προκαλώντας αύξηση στην τιμή και μείωση στην ποσότητα ισορροπίας

β. εάν η ζήτηση ήταν ελαστική ($|Q\%| > |P\%|$) τα ΣΕ των επιχειρήσεων ακολουθούν τη μεταβολή της ποσότητας επομένως εφόσον η ποσότητα ισορροπίας μειώνεται το ίδιο συμβαίνει και με τα ΣΕ των παραγωγών καφέ.

γ. αν η ζήτηση του καφέ ήταν ανελαστική ($|Q\%| < |P\%|$) τα ΣΕ των επιχειρήσεων ακολουθούν τη μεταβολή της τιμής επομένως εφόσον η τιμή ισορροπίας αυξάνεται το ίδιο συμβαίνει και με τα ΣΕ των παραγωγών καφέ.

4. Κάτω από ποιες συνθήκες μια χαλαζόπτωση μπορεί ν' αυξήσει τα Συνολικά Έσοδα των παραγωγών πατάτας;

Απάντηση: Η χαλαζόπτωση, θα μειώσει την προσφορά μετατοπίζοντας την καμπύλη προσφοράς αριστερά με συνέπεια να αυξηθεί η τιμή και να μειωθεί η ποσότητα ισορροπίας. Για να αυξηθούν τα ΣΕ θα πρέπει να ακολουθήσουν τη μεταβολή της τιμής επομένως η ποσοστιαία μεταβολή της τιμής (κατ' απόλυτη τιμή) πρέπει να είναι μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μεταβολή της ποσότητας, κατά συνέπεια η ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή πρέπει να είναι μικρότερη της μονάδας δηλαδή η ζήτηση να είναι ανελαστική.

5. Πώς θα επιδράσουν στα Συνολικά Έσοδα ενός παραγωγού

α. μια κακή σοδειά για όλους τους παραγωγούς εξ αιτίας ενός ζιζάνιου

β. μια καταστροφή μεγάλου μέρους της σοδειάς του μεμονωμένου παραγωγού.

Απάντηση: **α.** Μια κακή σοδειά για όλους τους παραγωγούς θα μετατοπίσει αριστερά την καμπύλη προσφορά με αποτέλεσμα να αυξηθεί τη τιμή και να μειωθεί η ποσότητα ισορροπίας.

ο Εάν η ζήτηση είναι ελαστική εάν η ζήτηση ήταν ελαστική ($|Q\%| > |P\%$) τα ΣΕ των επιχειρήσεων ακολουθούν τη μεταβολή της ποσότητας επομένως εφόσον η ποσότητα ισορροπίας μειώνεται θα μειωθούν και τα ΣΕ των παραγωγών.

ο αν η ζήτηση του καφέ ήταν ανελαστική ($|Q\%| < |P\%$) τα ΣΕ των επιχειρήσεων ακολουθούν τη μεταβολή της τιμής επομένως εφόσον η τιμή ισορροπίας αυξάνεται θα αυξηθούν και με τα ΣΕ των παραγωγών.

β. Εάν καταστραφεί ένα μέρος της παραγωγής ενός μεμονωμένου παραγωγού η τιμή δεν θα μεταβληθεί στην αγορά, διότι ο κάθε μεμονωμένος παραγωγός προσφέρει πολύ μικρό μέρος της συνολικά προσφερόμενης ποσότητας. Επομένως η τιμή θα διατηρηθεί σταθερή και η ποσότητα του μεμονωμένου παραγωγού θα μειωθεί άρα και τα ΣΕ του θα μειωθούν.

6. Γνωρίζοντας ότι η ζήτηση των αγροτικών προϊόντων είναι ανελαστική να επιχειρήσετε με τη βοήθεια της θεωρίας των τιμών να εξηγήσετε γιατί πολλές κυβερνήσεις υιοθετούν πολιτικές μείωσης της παραγόμενης ποσότητας των αγροτικών προϊόντων. Ποιες οι συνέπειες αυτών των πολιτικών στα εισοδήματα των αγροτών και των καταναλωτών αγροτικών προϊόντων.

Απάντηση: Στόχος της κρατικής πολιτικής είναι η διαφύλαξη των εισοδημάτων των παραγωγών αγροτικών προϊόντων. Η μείωση της προσφοράς αυξάνει την τιμή και μειώνει την ποσότητα ισορροπίας. Γνωρίζοντας ότι η ζήτηση είναι ανελαστική ($|Q\%| < |P\%$) τα ΣΕ των επιχειρήσεων ακολουθούν τη μεταβολή της τιμής επομένως εφόσον η τιμή ισορροπίας αυξάνεται αυξάνονται και με τα ΣΕ των παραγωγών. Τα ΣΕ των παραγωγών είναι η ΣΔ των καταναλωτών. Επομένως η πολιτική της κυβέρνησης έχει ως αποτέλεσμα για την αγορά μικρότερης ποσότητας να αυξηθούν τα ΣΕ των επιχειρήσεων και να αυξηθεί η ΣΔ των καταναλωτών.

7. Έστω για παράδειγμα η ανταγωνιστική αγορά των αυτοκινήτων. Ποια θα είναι η επίπτωση στην τιμή και ποσότητα ισορροπίας μετά τις ακόλουθες μεταβολές; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας και διαγραμματικά.

α. μείωση των εισοδημάτων των καταναλωτών,

β. αύξηση των τελών κυκλοφορίας για όλους τους τύπους αυτοκινήτων,

γ. η κυβέρνηση επιβάλλει ανώτατο όριο στην τιμή πώλησης των αυτοκινήτων,

δ. μια τεχνική ανακάλυψη επιτρέπει την κατασκευή αυτοκινήτων με μειωμένο κόστος κατά 30%,

ε. αύξηση των εργαζομένων στην αυτοκινητοβιομηχανία

Απάντηση: **α.** Η καμπύλη ζήτησης θα μετατοπιστεί αριστερά (κανονικό αγαθό), επομένως η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας θα μειωθεί.

β. μείωση της ζήτησης λόγω αύξησης της τιμής του συμπληρωματικού, επομένως η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας μειώνονται.

γ. έλλειμμα ($Q_D - Q_S$) στην αγορά αυτοκινήτων.

δ. αύξηση της προσφοράς λόγω τεχνολογικής βελτίωσης, επομένως η τιμή ισορροπίας μειώνεται και η ποσότητα ισορροπίας αυξάνεται,

ε. αύξηση του κόστους παραγωγής που μετατοπίζει την καμπύλη προσφοράς αριστερά, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η τιμή και να μειώνεται η ποσότητα ισορροπίας.

8. Αναλύστε και δείξτε διαγραμματικά τι θα συμβεί στην αγορά πίτσας, εάν αυξηθεί η τιμή:

- ❖ του τυριού που χρησιμοποιείται στην παρασκευή της πίτσας
- ❖ των σουβλακιών που μπορούν να καταναλωθούν εναλλακτικά.

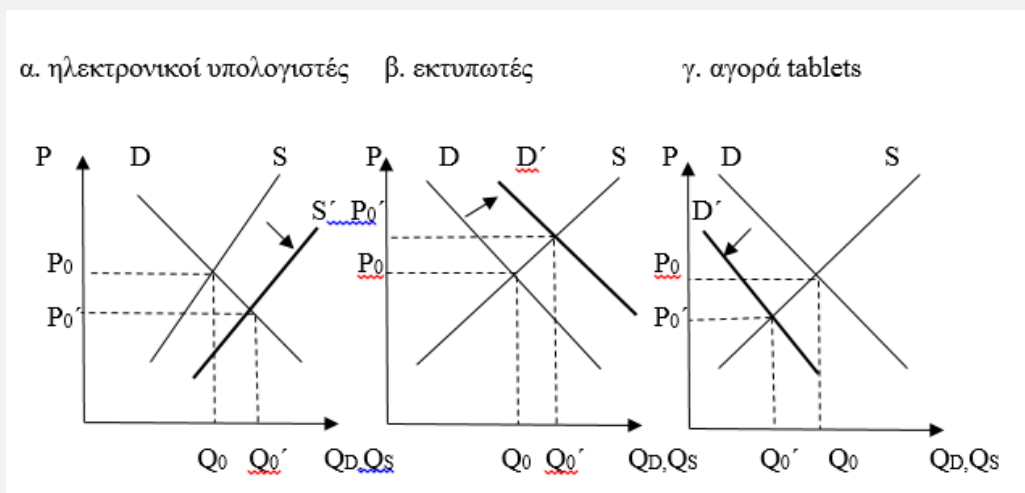
Απάντηση: Η αύξηση της τιμής του τυριού που είναι πρώτη ύλη αυξάνει το κόστος παραγωγής με αποτέλεσμα να μετατοπιστεί η καμπύλη προσφοράς αριστερά. Επομένως η τιμή ισορροπίας της πίτσας αυξάνεται και η ποσότητα ισορροπίας μειώνεται.

Η αύξηση της τιμής των σουβλακιών που είναι υποκατάστατα αγαθά θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της ζήτησης για πίτσες. Επομένως η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας θα τείνει να αυξηθεί.

9. Μια τεχνολογική πρόοδος μείωσε το κόστος των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Να δείξετε διαγραμματικά και να εξηγήσετε πώς επηρέασε αυτή η αλλαγή:

- την αγορά των ηλεκτρονικών υπολογιστών,
- την αγορά των εκτυπωτών,
- την αγορά tablets.

Απάντηση:

10. Η αγορά μπουγάτσας περιγράφεται από τις ακόλουθες καμπύλες ζήτησης και προσφοράς:

P	Q _D	Q _S
4	270	52
5	208	106
6	162	162
7	136	196
8	106	220
9	78	242

Να δείξετε διαγραμματικά την αγορά μπουγάτσας και να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα:

- να ορίσετε τις έννοιες της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας και να τις προσδιορίσετε,
- αν, για κάποιο λόγο, η πραγματική τιμή στην αγορά είναι υψηλότερη από την τιμή ισορροπίας, να περιγράψετε τη διαδικασία που θα οδηγούσε την αγορά προς την ισορροπία
- αν, για κάποιο λόγο, η πραγματική τιμή στην αγορά είναι χαμηλότερη από την τιμή ισορροπίας, να περιγράψετε τη διαδικασία που θα οδηγούσε την αγορά προς την ισορροπία.

Απάντηση Βλέπε θεωρία σχολικού βιβλίου.

11. Η χρήση των ναρκωτικών ουσιών έχει δυσμενείς επιπτώσεις στις ζωές των χρηστών και των οικογενειών τους και αυξάνει τα κοινωνικά προβλήματα λόγω της αυξημένης εγκληματικότητας

που παρουσιάζουν οι χρήστες. Στόχος των κυβερνητικών πολιτικών είναι να μειώσουν την παράνομη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Με τη βοήθεια της οικονομικής ανάλυσης να σχολιάσετε, εάν ο περιορισμός του φαινομένου σε μια χώρα πιστεύετε ότι μπορεί να γίνει αποτελεσματικότερα με τη χρήση:

- α. μέτρων που περιορίζουν την εμπορία και την εισροή ναρκωτικών στη χώρα
- β. μέτρων που περιορίζουν την χρήση.

Απάντηση: Τα μέτρα που περιορίζουν την εμπορία και την εισροή ναρκωτικών μετατοπίζουν την καμπύλη προσφοράς αριστερά, με αποτέλεσμα να αυξηθεί η τιμή ισορροπίας και να μειωθεί η ποσότητα ισορροπίας. Τα μέτρα που περιορίζουν τη χρήση μετατοπίζουν την καμπύλη ζήτησης αριστερά με αποτέλεσμα να μειώνεται η τιμή και ποσότητα ισορροπίας. Και οι δύο πολιτικές έχουν ως αποτέλεσμα να μειωθεί η ποσότητα χρήσης των ναρκωτικών ωστόσο η αύξηση της τιμής στην περίπτωση των μέτρων που περιορίζουν την εμπορία των ναρκωτικών θα αποτρέψουν και στο μέλλον άλλα άτομα να μπουν σε αυτό τον εφιάλτη.

12. Δίνονται οι συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς

$$Q_D=200-0,5P$$

$$Q_S=80+1,5P$$

α. να προσδιορίσετε την τιμή και την ποσότητα ισορροπίας,

β. πόση είναι η συνολική δαπάνη των καταναλωτών, πόσα τα συνολικά έσοδα των παραγωγών **φορολογία επί των παραγωγών**

α. έστω ότι επιβάλλεται φόρος επί των παραγωγών 10 €. Να βρεθεί η νέα συνάρτηση προσφοράς.

β. να προσδιοριστεί το νέο σημείο ισορροπίας .

γ. πόση είναι η συνολική δαπάνη των καταναλωτών, πόσα τα συνολικά έσοδα των επιχειρήσεων καθώς και τα έσοδα του κράτους.

Απάντηση: α. $Q_D=Q_S \Rightarrow 200-0,5P=80+1,5P \Rightarrow P=60, Q_D=Q_S=170$

β. $\Sigma\Delta=\Sigma E=60 \cdot 170=10200\text{€}$

φορολογία επί των παραγωγών

α. Εφόσον οι παραγωγοί θα πληρώνουν φόρο 10€ για κάθε τιμή προϊόντος η τιμή που θα διαμορφωθεί θα είναι $P'=P-10$,

επομένως $Q_S'=80+1,5(P-10) \Rightarrow Q_S'=65+1,5P$

β. $Q_D=Q_S' \Rightarrow 200-0,5P=65+1,5P \Rightarrow P=67,5, Q_D=Q_S=166,25$

γ. $\Sigma\Delta_{\text{καταναλωτών}}=67,5 \cdot 166,25=11221,87$ ενώ τα έσοδα των παραγωγών

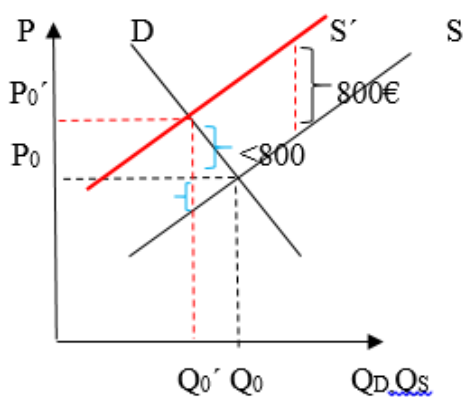
$\Sigma E_{\text{παραγωγών}}=(67,5-10) \cdot 166,25=9559,37$

β' τρόπος: $\Sigma E_{\text{παραγωγών}}=67,5 \cdot 166,25=11221,87$ από αυτά αποδίδουν στο κράτος $10 \cdot 166,25=1662,5$ οπότε για τους παραγωγούς απομένουν $11221,87-1662,5=9559,37$

13. Αν το κράτος επιβάλλει φόρο πολυτελείας 800€ στην τιμή των αυτοκινήτων μεγάλου κυβισμού, η τιμή που πληρώνουν οι καταναλωτές θα αυξηθεί περισσότερο από 800€, λιγότερο από 800€ ή ακριβώς 800€; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

Απάντηση: Ο φόρος αυτός είναι ένας φόρος που επιβάλλεται στους παραγωγούς επί της τιμής των αυτοκινήτων μεγάλου κυβισμού. Οι παραγωγοί σε κάθε ποσότητα εισπράττουν την τιμή αυξημένη κατά 800€. Ωστόσο η επιβολή του φόρου θα μετατοπίσει την καμπύλη προσφοράς παράλληλα προς τα πάνω κατά 800 και η νέα τιμή ισορροπίας θα είναι υψηλότερη από την προηγούμενη ενώ η ποσότητα ισορροπίας θα είναι μικρότερη. Η νέα τιμή ισορροπίας θα είναι υψηλότερη κατά ποσό μικρότερο των 800€ δεδομένου ότι θα αντιστοιχεί όχι στην αρχική ποσότητα ισορροπίας αλλά σε μικρότερη ποσότητα .

14. «Νέες αγορές για ελληνικά φρέσκα φρούτα στις χώρες της Μέσης Ανατολής, όπου υπάρχει ένας πληθυσμός 40 εκατομμυρίων ανθρώπων, με αρκετά υψηλό οικονομικό επίπεδο αναζητούν οι πιο δυναμικοί αγροτικοί συνεταιρισμοί της Ημαθίας και της Κοζάνης. Μια πρώτη αποστολή στις αραβικές χώρες περιελάμβανε τη συμμετοχή σε μεγάλες διεθνείς εκθέσεις τροφίμων και μια σειρά συναντήσεων με μεγάλες αλυσίδες super market και διανομέων. Μάλιστα έκλεισαν μια πρώτη συμφωνία για ακτινίδια με μια αλυσίδα super market. Παράλληλα εγκρίθηκε αυτές τις μέρες ένα νέο τριετές κοινοτικό πρόγραμμα προώθησης ελληνικών αγροτικών προϊόντων σε τέσσερις αραβικές χώρες, τη Σαουδική Αραβία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Ομάν και το Κατάρ.»

Διαβάζοντας την παραπάνω πληροφορία από την ειδησιογραφία να σχολιάσετε:

α. ποιος είναι ο στόχος των συνεταιρισμών Ημαθίας και Κοζάνης και πώς θα επηρεαστεί η τιμή και η ποσότητα των αγροτικών προϊόντων εάν ο στόχος υλοποιηθεί.

β. πώς επηρεάζει το τριετές κοινοτικό πρόγραμμα την τιμή και την ποσότητα ισορροπίας των αγροτικών προϊόντων.

Απάντηση: α. Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί επιδιώκουν την αύξηση του αριθμού των καταναλωτών και κατά συνέπεια της ζήτησης. Η αύξηση της ζήτησης θα τείνει να αυξήσει την τιμή και την ποσότητα ισορροπίας των αγροτικών προϊόντων.

β. το τριετές κοινοτικό πρόγραμμα για την προώθηση των γεωργικών προϊόντων είναι μια πολιτική που έχει στόχο την αύξηση της ζήτησης των αγροτικών προϊόντων. Η αύξηση της ζήτησης θα τείνει να αυξήσει την τιμή και την ποσότητα ισορροπίας.

15. «**Πρόγραμμα εθελουσίας εξόδου από το εργοστάσιο του Μπουσάν στη Νότια Κορέα ανακοίνωσε η Renault Samsung Motors, θυγατρική της Renault.**

Το εργοστάσιο στο Μπουσάν, στο νότιο τμήμα της χώρας, **μειώνει στο εξής την παραγωγή του για το 2012**, με την κατασκευή 180.000 αυτοκινήτων Nissan, Renault και Renault Samsung Motors, αν και διαθέτει ικανότητα παραγωγής 300.000 οχημάτων. Η γαλλική αυτοκινητοβιομηχανία καταγράφει μεγάλη πτώση στις πωλήσεις της στη χώρα, λόγω του σκληρού ανταγωνισμού από τη νοτιοκορεατική Hyundai και τη θυγατρική της Kia. Οι πωλήσεις της Renault Samsung Motors που διαθέτει κυρίως τέσσερα δικά της μοντέλα στη νοτιοκορεατική αγορά **μειώθηκαν κατά 33%** το πρώτο εξάμηνο του 2012 σε σχέση με τις έξι πρώτους μήνες του 2011, σε περίπου 83.000 αυτοκίνητα.»

Ανακτήθηκε στις 14.12.2014 από

<http://www.newsbomb.gr/bombplus/aytokinhto/news/story/225173/renault-meiosi-tis-paragogis-sti-notia-korea#ixzz3LtqCEOTZ>

α. Να δείξετε την επίδραση του ανταγωνισμού στην αγορά των αυτοκινήτων Renault.

β. Τι επιδιώκει η επιχείρηση με τη μείωση της παραγωγής;

Απαντήσεις: α. Ο ανταγωνισμός που δέχεται η Renault από τις μάρκες Hyundai και Kia έχει ως

αποτέλεσμα την αποστροφή των προτιμήσεων και επομένως τη μετατόπιση της ζήτησης αριστερά ώστε η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας να μειωθεί. **β.** Η μείωση της παραγωγής από πλευράς Renault έχει ως αποτέλεσμα να μετατοπιστεί αριστερά η καμπύλη προσφοράς και έτσι να αυξηθεί η τιμή και να μειωθεί η ποσότητα ισορροπίας. Στόχος της πολιτικής είναι να αυξηθεί η τιμή.

16. Έστω το παρακάτω άρθρο που αφορά μια υποθετική οικονομία:

«Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, ο όγκος της φετινής παραγωγής ροδάκινων στη χώρα μας δεν θα ξεπεράσει τους 12-13.000 τόνους, δηλαδή θα έχουμε παραγωγή χαμηλότερη και από την περσινή «κακή» χρονιά. Υπενθυμίζουμε ότι σύμφωνα με τις καλλιεργούμενες εκτάσεις που υπάρχουν στη χώρα μας, η παραγωγή υπό κανονικές καιρικές συνθήκες φτάνει τους 40-45.000 τόνους. Η φετινή δραματική μείωση του αναμενόμενου όγκου παραγωγής, οφείλεται στο κύμα κακοκαιρίας του Απριλίου. Χαρακτηριστικό στοιχείο πέρα από τη μείωση του όγκου παραγωγής είναι τα μικρά μεγέθη των καρπών που αναμένεται να έχουμε φέτος. «Ο καταναλωτής έως τώρα έχει αποδείξει ότι προτιμά τα μεγάλα μεγέθη στα φρούτα, θα δούμε πώς θα αντιδράσει φέτος απέναντι στα μικρά μεγέθη ροδάκινου, εφόσον δεν θα υπάρχουν επαρκείς ποσότητες προϊόντος μεγάλου μεγέθους για να καλύψουν τις ανάγκες της αγοράς».

Με την υπόθεση ότι το ροδάκινο είναι ένα ευπαθές αγροτικό προϊόν, να απεικονίσετε διαγραμματικά την αγορά του ροδάκινου μεγάλου μεγέθους και να σχολιάσετε πώς πιστεύετε ότι θα μεταβληθεί η τιμή του και τα Συνολικά Έσοδα των παραγωγών.

Απάντηση: Οι άσχημες καιρικές συνθήκες μειώνουν την πλήρως ανελαστική καμπύλη προσφοράς του μεγάλου ροδάκινου που είναι ευπαθές γεωργικό προϊόν. Η καμπύλη προσφοράς θα μετατοπιστεί αριστερά και έτσι η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας θα μειωθούν. Εφόσον καταναλωτές δείχνουν προτίμηση στο μεγάλο ροδάκινο εάν η ζήτηση είναι ανελαστική αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση των Συνολικών Εσόδων των παραγωγών.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ομάδα Μαθητών:

Τμήμα:

Ημερομηνία:

A. Να εξηγήσετε και να δείξετε διαγραμματικά ποια καμπύλη μετατοπίζεται και τι συμβαίνει στην τιμή και ποσότητα ισορροπίας των κινητών τηλεφώνων μιας συγκεκριμένης μάρκας αν συμβούν τα παρακάτω:

α. Μια μείωση της τιμής των κινητών μιας ανταγωνιστικής μάρκας.

β. Μια μείωση της τιμής των αξεσουάρ (θηκών, ακουστικών κτλ.) της συγκεκριμένης μάρκας.

γ. Μια μείωση των αμοιβών των εργαζομένων στα εργοστάσια κατασκευής των συγκεκριμένων κινητών.

δ. Μια μείωση των εισοδημάτων των καταναλωτών.

ε. Μια μείωση του συντελεστή του φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ, φόρος επιβαλλόμενος στους παραγωγούς).

(Απάντηση: α. Μείωση Ζήτησης, μείωση τιμής και ποσότητας ισορροπίας, β. Αύξηση Ζήτησης, αύξησης τιμής και ποσότητας ισορροπίας, γ. Αύξηση Προσφοράς, μείωση τιμής και αύξηση ποσότητας ισορροπίας, δ. Μείωση Ζήτησης, μείωση τιμής και ποσότητας ισορροπίας
ε. Αύξηση προσφοράς, μείωση τιμής και αύξηση ποσότητας ισορροπίας).

Φύλλο εργασίας με ομαδοσυνεργατική μέθοδο

Η εργασία αυτή μπορεί να δοθεί στις ομάδες των μαθητών στην αρχή του κεφαλαίου ώστε να δουλεύουν σταδιακά τα ερωτήματα μετά την παράδοση της αντίστοιχης ενότητας από τον εκπαιδευτικό. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές συνεργατικά εφαρμόζουν άμεσα όσα διδάσκονται και ταυτόχρονα διασφαλίζεται η συνέχεια και συνοχή των υπό εξέταση θεμάτων.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Όνοματεπώνυμο Μαθητή:

Τμήμα:

Ημερομηνία:

A. Δίνονται ο παρακάτω πίνακας που αφορά την ημερήσια προσφορά των αεροπορικών εισιτηρίων της διαδρομής Αθήνα- Θεσσαλονίκη

P	Q _S	Q _D
30	1000	2400
50	1400	2000
70	1800	1600
90	2200	1200
110	2600	800

Ζητείται:

- 1) Κατασκευάστε σε «μυλιμετρέ» χαρτί την καμπύλη ζήτησης και την καμπύλη προσφοράς.
- 2) Να υπολογίσετε το έλλειμμα ή το πλεόνασμα που παρουσιάζεται σε κάθε επίπεδο τιμής
- 3) Να εξηγήσετε τι θα συμβεί στην αγορά εάν για κάποιο λόγο η τιμή του αγαθού είναι 90€
- 4) Να εξηγήσετε τι θα συμβεί στην αγορά εάν για κάποιο λόγο η τιμή του αγαθού είναι 50€
- 5) Να αιτιολογήσετε ποια η μορφή των καμπυλών ζήτησης και προσφοράς. Να προσδιορίσετε τη γενική μορφή της καμπύλης ζήτησης και προσφοράς.
- 6) Ποια η τιμή και η ποσότητα που θα επικρατήσουν στην αγορά;
- 7) Να υπολογίσετε την τιμή για την οποία παρουσιάζεται Έλλειμμα ίσο με 200.
- 8) Να υπολογίσετε την τιμή για την οποία παρουσιάζεται Πλεόνασμα ίσο με 600.
- 9) Έστω ότι μεταβληθούν ταυτόχρονα η ζήτηση και η προσφορά με αποτέλεσμα η τιμή ισορροπίας να γίνεται 40 και η ποσότητα ισορροπίας 1800. Εάν η ζήτηση μειώθηκε σε κάθε τιμή σταθερά ενώ η προσφορά αυξήθηκε σε κάθε τιμή σταθερά να βρείτε τις νέες συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς.
- 10) Έστω ότι επιβλήθηκε όριο τιμής στα 70€ είναι επιβολή ανώτατης ή κατώτατης τιμής.

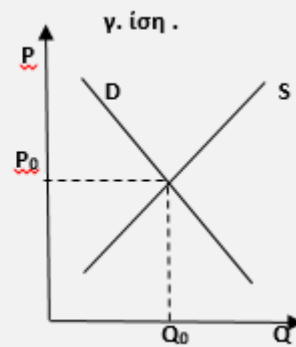
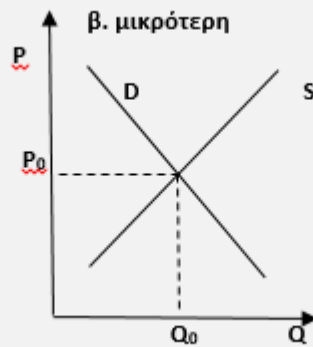
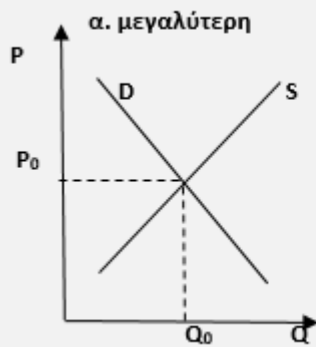
Ποιες οι συνέπειες στην αγορά;

(Απάντηση: ε. Ο λόγος $\Delta Q/\Delta P$ είναι σταθερός επομένως είναι γραμμικές $Q_D=3000-20P$, $Q_S=400+20P$, σ. $P_0=65$, $Q_D=Q_S=1700$, ζ. $P=60$, η. $P=80$, η. $Q_D'=2600-20P$, $Q_S=1000+20P$, θ. επιβολή κατώτατης επειδή είναι υψηλότερη από την τιμή ισορροπίας $70 > P_0$ προκύπτει πλεόνασμα στην αγορά ίσο με 200).

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

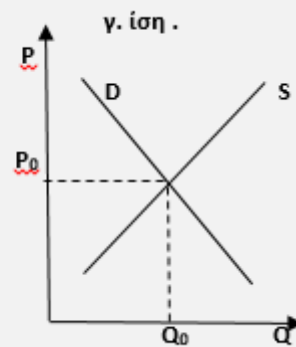
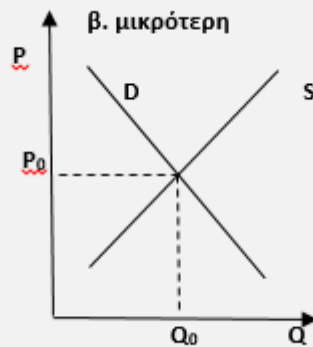
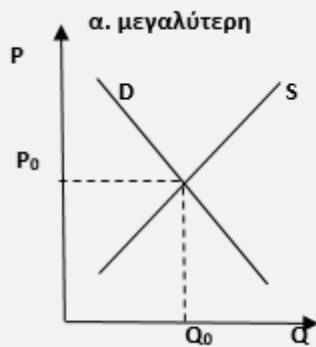
Να σχεδιάσει η ομάδα σας τις μεταβολές στην προσφορά και την ζήτηση που προκαλούνται στις παρακάτω περιπτώσεις. Να συνάγετε συμπεράσματα.

α. έστω ότι αυξάνονται η ζήτηση και ταυτόχρονα αυξάνεται η προσφορά. Να δείξετε διαγραμματικά τι συμβαίνει στο σημείο ισορροπίας εάν η μεταβολή τη ζήτησης σε σχέση με αυτή της προσφοράς είναι:

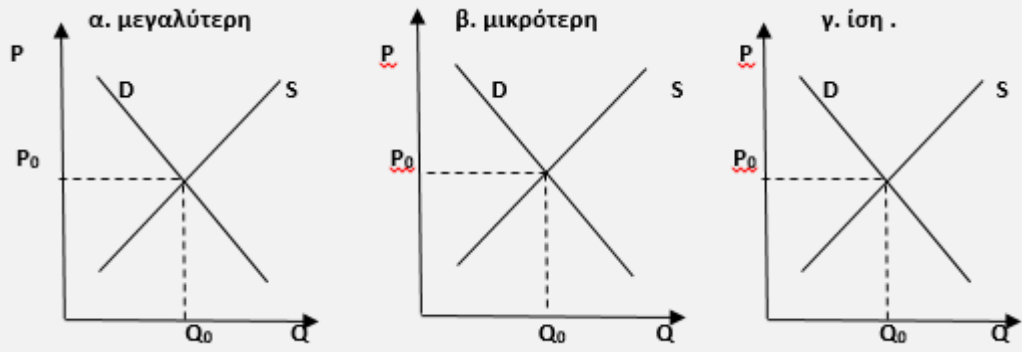
Συμπέρασμα:

β. έστω ότι αυξάνονται η ζήτηση και ταυτόχρονα μειώνεται η προσφορά. Να δείξετε διαγραμματικά τι συμβαίνει στο σημείο ισορροπίας εάν η μεταβολή τη ζήτησης σε σχέση με αυτή της προσφοράς είναι:

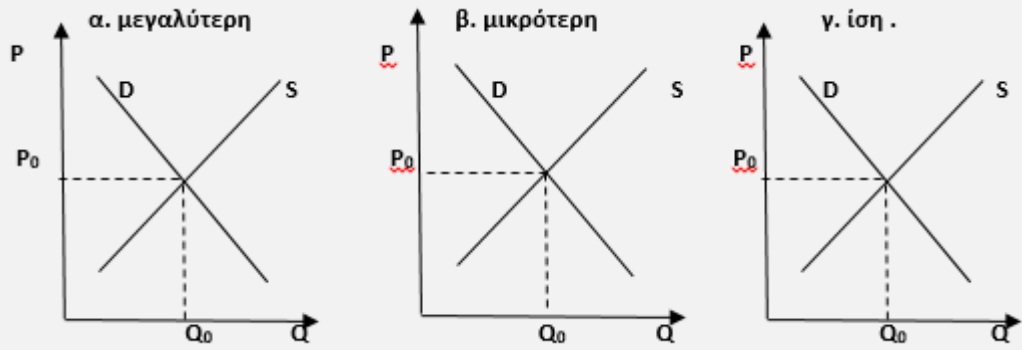
Συμπέρασμα:

γ. έστω ότι μειώνονται η ζήτηση και ταυτόχρονα μειώνεται η προσφορά. Να δείξετε διαγραμματικά τι συμβαίνει στο σημείο ισορροπίας εάν η μεταβολή τη ζήτησης σε σχέση με αυτή της προσφοράς είναι:

Συμπέρασμα:

δ. έστω ότι μειώνεται η ζήτηση και ταυτόχρονα μειώνεται η προσφορά. Να δείξετε διαγραμματικά τι συμβαίνει στο σημείο ισορροπίας εάν η μεταβολή τη ζήτησης σε σχέση με αυτή της προσφοράς είναι:

Συμπέρασμα:

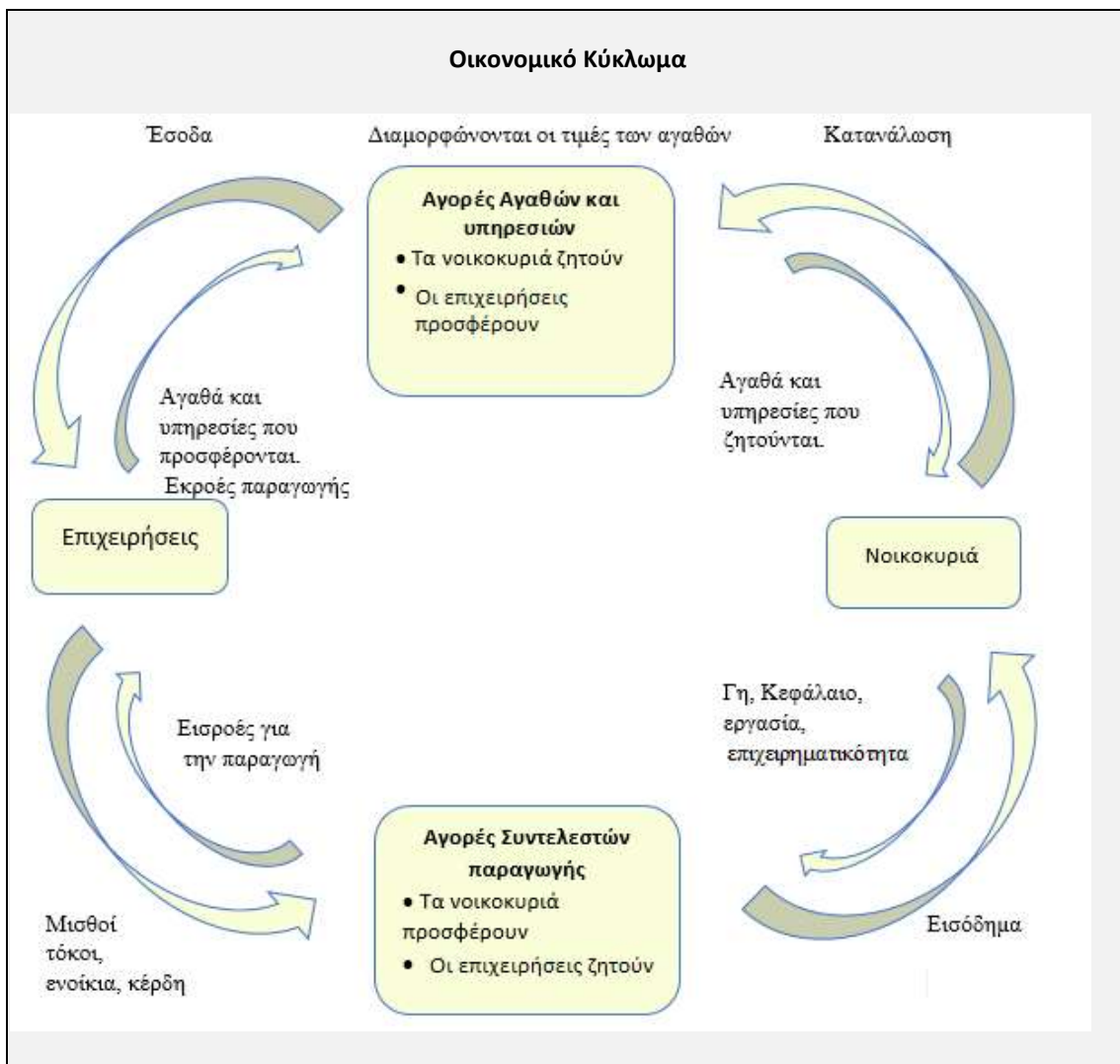
Γενικότερο Συμπέρασμα:

5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΟΙ ΑΜΟΙΒΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
5.1 Τα χαρακτηριστικά της παραγωγικής διαδικασίας και η επιλογή των παραγωγικών συντελεστών στην παραγωγή 5.1.1 Τα χαρακτηριστικά της παραγωγικής διαδικασίας 5.1.2 Η επιλογή των παραγωγικών συντελεστών στην παραγωγή	}
5.2 Οι τομείς παραγωγής της οικονομίας	} 2
5.3 Οι συντελεστές παραγωγής και η αμοιβή τους 5.3.1. Ο παραγωγικός συντελεστής εργασία και η αμοιβή του 5.3.2. Ο παραγωγικός συντελεστής φύση και η αμοιβή του 5.3.3. Ο παραγωγικός συντελεστής κεφάλαιο και η αμοιβή του 5.3.4. Ο παραγωγικός συντελεστής επιχειρηματικότητα και η αμοιβή του	}
5.4 Η αγορά των παραγωγικών συντελεστών και η διανομή του εισοδήματος	}
5.5 Ο χρονικός ορίζοντας της επιχείρησης	} 1
5.6 Η παραγωγή της επιχείρησης 5.6.1 Η συνάρτηση παραγωγής και το συνολικό προϊόν 5.6.2 Το Μέσο Προϊόν, Παραγωγικότητα 5.6.3 Το Οριακό Προϊόν 5.6.4 Ο Νόμος της Φθίνουσας Απόδοσης - Το άριστο επίπεδο παραγωγής 5.6.5 Η επίδραση της μεταβολής της τεχνολογίας στην παραγωγή	} 3
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	6

ΟΙ ΑΜΟΙΒΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ	
Έννοιες κλειδιά	
Πρωτογενής τομέας Δευτερογενής τομέας Τριτογενής τομέας Μισθοί Ενοίκια Τόκοι Κέρδη	Βραχυχρόνια περίοδος Μακροχρόνια περίοδος Συνάρτηση παραγωγής Συνολικό προϊόν Μέσο προϊόν Οριακό προϊόν Νόμος Φθίνουσας Απόδοσης Άριστο επίπεδο παραγωγής
Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις	
<p>Σε προηγούμενο κεφάλαιο έγινε αναφορά στη δεσπόζουσα θέση που κατέχει στα Οικονομικά το πρόβλημα της σπανιότητας των πόρων η οποία υποχρεώνει τα άτομα να κάνουν επιλογές. Οι επιλογές συνδέονται με σχέσεις ανταλλαγής οι οποίες προσδιορίζουν την κατανομή των περιορισμένων πόρων και απαντούν στα ερωτήματα τι, πόσο, πώς και για ποιον θα παραχθεί. Οι σχέσεις ανταλλαγής που αναπτύσσονται μεταξύ των βασικών μονάδων του οικονομικού κυκλώματος έχουν <u>πραγματικές</u> και αντίθετες <u>χρηματικές</u> ροές και πραγματοποιούνται μέσω των αγορών.</p> <p>Η ποσότητα του προϊόντος (εκροή) που παράγεται και προσφέρεται στην αγορά, προσδιορίζει με τη σειρά της τη ζήτηση των συντελεστών παραγωγής (εισροές) από τις επιχειρήσεις. Δηλαδή ανάλογα με την ποσότητα του προϊόντος που πωλεί η επιχείρηση θα ζητήσει ανάλογο αριθμό συντελεστών παραγωγής. Η ζήτηση των συντελεστών παραγωγής από τις επιχειρήσεις αλληλεπιδρά με την προσφορά συντελεστών που γίνεται από τα νοικοκυριά και διαμορφώνονται με αυτόν τον τρόπο τόσο οι τιμές, αμοιβές των συντελεστών παραγωγής όσο και οι ποσότητες που θα χρησιμοποιηθούν. Όλα αυτά λαμβάνουν χώρα <u>στις αγορές των συντελεστών παραγωγής</u>.</p> <p>Στο κεφάλαιο αυτό θα μελετηθούν οι συντελεστές παραγωγής και οι αμοιβές τους, καθώς και το προϊόν το οποίο παράγεται από το συνδυασμό των συντελεστών παραγωγής.</p> <p>Το παρακάτω σχήμα απεικονίζει το Οικονομικό Κύκλωμα, το οποίο παρουσιάστηκε στο 1^ο κεφάλαιο, με την προσθήκη των αγορών στο σχήμα ώστε να γίνει κατανοητή η λειτουργία τους.</p>	

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να περιγράφουν και να ερμηνεύουν τα χαρακτηριστικά στοιχεία της παραγωγικής διαδικασίας (σύνδεση με κεφ. 1 – Παραγωγικές Δυνατότητες)
- Να αναγνωρίζουν και να εξηγούν τη σύμπραξη όλων των παραγωγικών συντελεστών για την παραγωγή αγαθών
- Να διακρίνουν τους τομείς παραγωγής και να κατατάσσουν τις οικονομικές μονάδες σε επί μέρους τομείς παραγωγής
- Να προσδιορίζουν τους παραγωγικούς συντελεστές και τις αμοιβές τους βάση του ιστορικού διαχωρισμού τους
- Να αναφέρουν ποιες είναι οι αμοιβές των παραγωγικών συντελεστών
- Να διαπιστώνουν και να τεκμηριώνουν με παραδείγματα ότι οι ποσότητες των διαθέσιμων παραγωγικών συντελεστών είναι περιορισμένες
- Να συνδέουν την έννοια της παραγωγικής διαδικασίας των επιχειρήσεων με την έννοια του κόστους παραγωγής.
- Να συνδέουν την κατοχή των συντελεστών παραγωγής με το εισόδημα του ατόμου.
- Να συνδέουν και να ερμηνεύουν την έννοια του Κόστους Ευκαιρίας που έχει ήδη διδαχθεί στο 1ο κεφάλαιο με το κόστος απόκτησης των παραγωγικών συντελεστών από την επιχείρηση.
- Να ορίζουν τη βραχυχρόνια και τη μακροχρόνια περίοδο παραγωγής στην οικονομία.
- Να διακρίνουν τη βραχυχρόνια από τη μακροχρόνια περίοδο παραγωγής προκειμένου να ερμηνεύσουν τις επιλογές των επιχειρήσεων ως προς το κόστος παραγωγής.

- Να εξηγούν ότι η διάρκεια της βραχυχρόνιας περιόδου διαφοροποιείται μεταξύ των επιχειρήσεων.
- Να ορίζουν και να ερμηνεύουν την έννοια του Συνολικού Προϊόντος (Total Product)
- Να κατασκευάζουν την καμπύλη Συνολικού Προϊόντος και να περιγράφουν την πορεία της.
- Να ορίζουν και να ερμηνεύουν την έννοια του Μέσου Προϊόντος (Average Product)
- Να κατασκευάζουν την καμπύλη Μέσου Προϊόντος και να περιγράφουν την πορεία της.
- Να ορίζουν και να ερμηνεύουν την έννοια του Οριακού Προϊόντος (Marginal Product)
- Να κατασκευάζουν την καμπύλη Οριακού Προϊόντος και να περιγράφουν την πορεία της, όταν μεταβάλλεται ένας συντελεστής (εργασία), ενώ οι υπόλοιποι παραμένουν σταθεροί.
- Να διατυπώνουν και να ερμηνεύουν τον Νόμο της Φθίνουσας Απόδοσης.
- Να κατασκευάζουν σε ένα διάγραμμα και να ερμηνεύουν την πορεία και τις σχέσεις μεταξύ των καμπυλών Συνολικού Προϊόντος, Μέσου Προϊόντος και Οριακού Προϊόντος.
- Να συσχετίζουν το νόμο της Φθίνουσας Απόδοσης με τη γραφική απεικόνιση της Κ.Π.Δ. (με τα κοίλα στραμμένα προς την αρχή των αξόνων).
- Να περιγράφουν διαγραμματικά και να ερμηνεύουν τις συνέπειες της μεταβολής της τεχνολογίας στη συνάρτηση παραγωγής.

Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία

Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:

- Οι συντελεστές παραγωγής
- Οι αμοιβές των συντελεστών παραγωγής
- Βραχυχρόνια περίοδος – Μακροχρόνια περίοδος
- Συνολικό Προϊόν (TP)
- Μέσο Προϊόν (AP)
- Οριακό Προϊόν (MP)
- Νόμος Φθίνουσας Απόδοσης
- Σχέσεις μεγεθών TP, AP, MP
- Άριστο επίπεδο παραγωγής

Εκπαιδευτικό υλικό:

- Ψηφιακό σχολείο: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C117/130/944,3458/>
- Προτείνεται απόσπασμα του βιβλίου του Δ. Χατζή Το Διπλό Βιβλίο όπου περιγράφεται η λειτουργία του εργοστασίου ΑΟΥΤΕΛ με την προσέγγιση του επιστημονικού Management για την οργάνωση της παραγωγής (Taylor). (Εκδόσεις το Ροδακίό, Αθήνα, 2011, σελ. 9 – 14 και σελ. 33 – 37).
- Charlie Chaplin (Modern Times) <http://vimeo.com/82962957>
- Σύνδεσμος για NACE: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/rerelations/index.cfm?TargetUrl=LST_LINK&StrNomR elCode=NACE%20REV.%201.1%20-%20NACE%20REV.%202&StrLanguageCode=EN
- Η ταξινόμηση των οικονομικών δραστηριοτήτων (ΣΤΑΚΟΔ) από την ΕΛΣΤΑΤ http://www.anhma.gr/files/stakod_2008.pdf
- ΕΛΣΤΑΤ: <http://www.statistics.gr/>
- Ιστορία της Οικονομικής Αναλύσεως, Θεοχάρης Ρ.Δ., Τόμος Α & Τόμος Β, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1980.

Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής

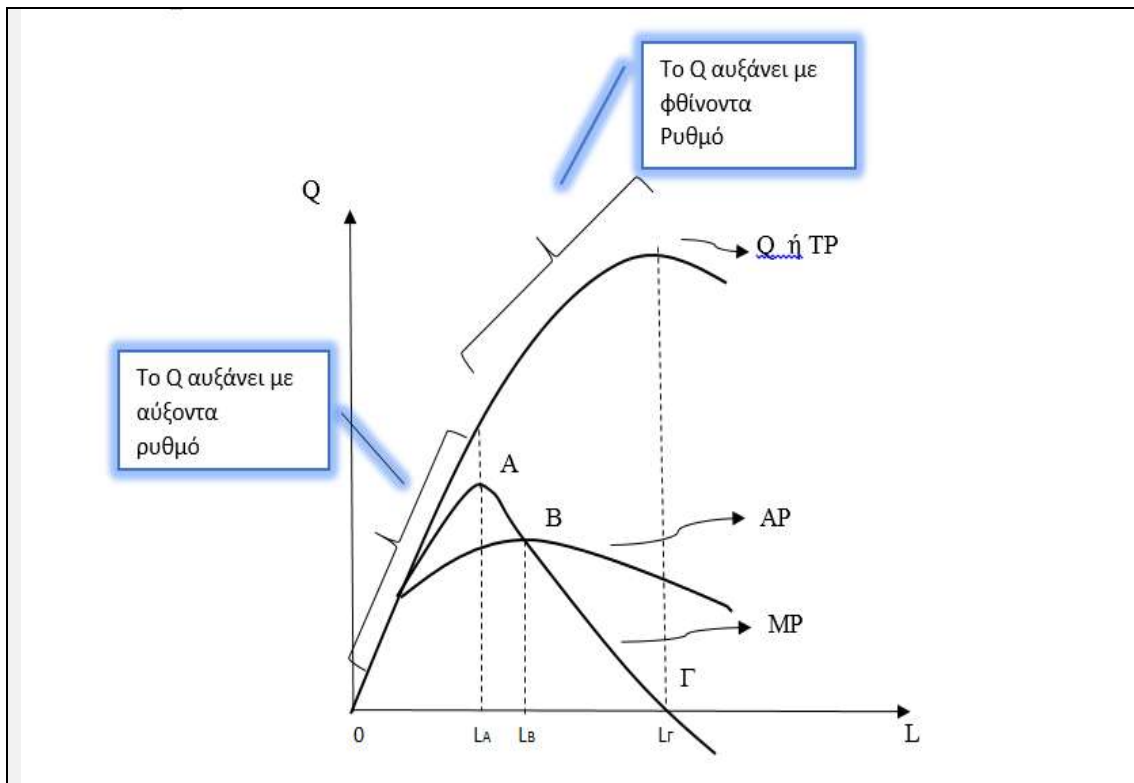
- **Οι τομείς παραγωγής της οικονομίας:**

Πρωτογενής τομέας: Περιλαμβάνει επιχειρήσεις που έχουν ως αντικείμενο αγαθά τα οποία παράγει η φύση και λαμβάνονται αυτούσια από αυτή.

- Επιχειρήσεις πρωτογενούς τομέα: Γεωργία, δασοκομία και αλιεία

<p>Δευτερογενής τομέας: Περιλαμβάνει επιχειρήσεις που έχουν ως αντικείμενο την επεξεργασία, μεταποίηση προϊόντων.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Επιχειρήσεις δευτερογενούς τομέα: <ul style="list-style-type: none"> ○ Ορυχεία και λατομεία, μεταποίηση, ενέργεια, παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων, εξυγίανση ○ Κατασκευές
<p>Τριτογενής τομέας: Περιλαμβάνει επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Επιχειρήσεις τριτογενούς τομέα: <ul style="list-style-type: none"> ○ Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευές οχημάτων και μοτοσικλετών, μεταφορά και αποθήκευση, ○ υπηρεσίες παροχής καταλύματος και υπηρεσίες εστίασης ○ Ενημέρωση και επικοινωνία ○ Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες ○ Διαχείριση ακίνητης περιουσίας ○ Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες ○ Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα ○ Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία, επισκευές ειδών νοικοκυριού και άλλες υπηρεσίες
<p>➤ Σχέσεις καμπυλών προϊόντος:</p> <p>A: Για L_A το MP είναι μέγιστο. Από το μηδέν μέχρι το σημείο A το συνολικό προϊόν αυξάνει με αυξαντα ρυθμό και το οριακό προϊόν αυξάνεται. Μετά το σημείο A το MP αρχίζει να μειώνεται και αρχίζει η φθίνουσα απόδοση του μεταβλητού συντελεστή, δηλαδή αρχίζει η λειτουργία του ΝΦΑ. Ως συνέπεια του ΝΦΑ μετά το A το συνολικό προϊόν αυξάνεται με φθίνοντα ρυθμό ενώ το οριακό προϊόν μειώνεται διαρκώς.</p> <p>B: Για L_B το $MP_{κατ.} = AP$. Στο επίπεδο εργασίας L_B που το MP είναι ίσο με το AP το μέσο προϊόν παρουσιάζει μέγιστο. Αυτό οφείλεται στην παρακάτω σχέση: Όταν η καμπύλη του οριακού προϊόντος είναι πάνω από την καμπύλη του μέσου προϊόντος το μέσο προϊόν αυξάνεται με την αύξηση της εργασίας. Όταν το οριακό προϊόν είναι μικρότερο από το μέσο προϊόν το μέσο μειώνεται, επομένως, όταν τα δύο μεγέθη είναι ίσα το μέσο προϊόν παρουσιάζει τη μέγιστη τιμή του.</p> <p>Γ: Για L_T το $MP=0$. Όταν το οριακό προϊόν είναι μηδέν το συνολικό παρουσιάζει τη μέγιστη τιμή του. Επίσης, όταν το οριακό προϊόν είναι θετικό το συνολικό προϊόν αυξάνεται, ενώ όταν το οριακό προϊόν είναι αρνητικό το συνολικό μειώνεται.</p> <p>Συνοπτικά: A: Όταν το MP_{max} με την προσθήκη του επόμενου εργάτη αρχίζει ο ΝΦΑ. B: $MP=AP_{max}$ Γ: Όταν $MP=0$ τότε Q_{max}</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Όταν $MP > 0$ το Q ○ Όταν $MP < 0$ το Q <div style="text-align: center;"> </div>

Παραδείγματα του νόμου της φθίνουσας απόδοσης:

- Κατά τη διάρκεια των εξετάσεων ένας μαθητής αυξάνοντας τις ώρες διαβάσματος αρχικά παρουσιάζει αυξανόμενη απόδοση στη μελέτη του. Με την αύξηση του χρόνου μελέτης από κάποιο σημείο και μετά επέρχεται η κόπωση και ο επιπλέον χρόνος μελέτης έχει μικρή επίδραση στην απόδοσή του. Δηλαδή από ένα σημείο έχει φθίνουσα οριακή απόδοση.
- Σε ένα οικογενειακό γεύμα όταν προσφερθεί να βοηθήσει ένα άτομο η προετοιμασία είναι πιο εύκολη και εξοικονομείται χρόνος. Όταν όμως προσφερθούν όλοι να βοηθήσουν ο ένας εμποδίζει τον άλλο να κάνει τη δουλειά του με αποτέλεσμα να υπάρχει καθυστέρηση.

Σχέση Αυξανόμενου Κόστους Ευκαιρίας και Νόμου Φθίνουσας Απόδοσης:

Το γεγονός ότι το Κόστος ευκαιρίας των αγαθών είναι συνήθως αυξανόμενο οφείλεται στον Νόμο της Φθίνουσας Απόδοσης.

Έστω ότι σε μια οικονομία παράγονται δύο γεωργικά προϊόντα σιτάρι και βαμβάκι. Η παραγωγή του σιταριού μπορεί να αυξηθεί μόνο εάν μετακινηθούν εργάτες από το χωράφι που παράγει βαμβάκι το σε αυτό που παράγει σιτάρι. Οι πρώτοι εργαζόμενοι που θα μετακινηθούν από το βαμβάκι στο σιτάρι θα χρησιμοποιήσουν τα διαθέσιμα μηχανήματα, θα οργώσουν το χωράφι, θα σπείρουν, θα ξεριζώσουν τα μεγάλα ζιζάνια που υπάρχουν, το αποτέλεσμα θα είναι να παράγουν σημαντική ποσότητα σιταριού. Οι επόμενοι εργαζόμενοι που θα μεταφερθούν από την παραγωγή του βαμβακιού στην παραγωγή του σιταριού θα μοιραστούν με τους πρώτους τα μηχανήματα και τον χώρο, θα ξεριζώσουν μικρότερα ζιζάνια και θα αυξήσουν το προϊόν λιγότερο από τους προηγούμενους. Γενικότερα καθώς θα αυξάνεται ο αριθμός των εργατών που από τη μια διαδικασία θα έρχονται στην άλλη θα μειώνεται ο ρυθμός αύξησης του συνολικού προϊόντος (νόμος της φθίνουσας απόδοσης).

Συγκεκριμένα, ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης περιγράφει ότι η συνεχής προσθήκη εισροών δηλαδή εργασίας με σταθερή την ποσότητα των άλλων εισροών δηλαδή του χωραφιού και των μηχανημάτων, θα έχει ως αποτέλεσμα φθίνουσες αυξήσεις στη συνολική παραγωγή. Συνέπεια αυτού θα είναι ότι απαιτούνται να θυσιαστούν ολοένα και περισσότερες μονάδες βαμβακιού προκειμένου να παραχθεί μια επιπλέον μονάδα σιταριού. Έτσι το κόστος ευκαιρίας θα είναι αυξανόμενο.

Αριθμητικό παράδειγμα:

Συνδυασ.	Εργαζόμενοι στην παραγωγή Σιταριού L_S	Εργαζόμενοι στην παραγωγή Βαμβακιού L_B	Ποσότητα Σιταριού Q_S	Ποσότητα Βαμβακιού Q_B	Οριακό Προϊόν* Σιταριού $MP = \frac{\Delta Q_S}{\Delta L}$	Οριακό Προϊόν* Βαμβακιού $MP = \frac{\Delta Q_B}{\Delta L}$
A	0	50	0	3000	-	-
B	10	40	600	2600	$\frac{600}{10} = 60$	$\frac{400}{10} = 40$
Γ	20	30	1100	2100	$\frac{500}{10} = 50$	$\frac{500}{10} = 50$
Δ	30	20	1500	1500	$\frac{400}{10} = 40$	$\frac{600}{10} = 60$
E	40	10	1800	800	$\frac{300}{10} = 30$	$\frac{700}{10} = 70$
Z	50	0	2000	0	$\frac{200}{10} = 20$	$\frac{800}{10} = 80$

*Το οριακό κόστος των αγαθών υπολογίζεται καθώς αυξάνεται η παραγωγή τους.

Κόστος ευκαιρίας του Σιταριού:

$$A \rightarrow B: KE_S = \frac{\Delta B}{\Delta S} = \frac{400}{600} = 0,66$$

$$B \rightarrow \Gamma: KE_S = \frac{\Delta B}{\Delta S} = \frac{500}{500} = 1$$

$$\Gamma \rightarrow \Delta: KE_S = \frac{\Delta B}{\Delta S} = \frac{600}{400} = 1,5$$

$$\Delta \rightarrow E: KE_S = \frac{\Delta B}{\Delta S} = \frac{700}{300} = 2,3$$

$$E \rightarrow Z: KE_S = \frac{\Delta B}{\Delta S} = \frac{800}{200} = 4$$

Κόστος ευκαιρίας του Βαμβακιού:

$$B \rightarrow A: KE_B = \frac{\Delta S}{\Delta B} = \frac{600}{400} = 1,5$$

$$\Gamma \rightarrow B: KE_B = \frac{\Delta S}{\Delta B} = \frac{500}{500} = 1$$

$$\Delta \rightarrow \Gamma: KE_B = \frac{\Delta S}{\Delta B} = \frac{400}{600} = 0,66$$

$$E \rightarrow \Delta: KE_B = \frac{\Delta S}{\Delta B} = \frac{300}{700} = 0,42$$

$$Z \rightarrow E: KE_B = \frac{\Delta S}{\Delta B} = \frac{200}{800} = 0,25$$

Παρατηρούμε, ότι το κόστος ευκαιρίας του αγαθού Σιτάρι καθώς αυξάνεται η παραγωγή του από τον συνδυασμό A προς τον Z αυξάνεται. Επίσης, το κόστος ευκαιρίας του αγαθού Βαμβάκι καθώς αυξάνεται η παραγωγή του από τον συνδυασμό Z προς τον A αυξάνεται. Το αυξανόμενο κόστος ευκαιρίας, που συνήθως παρουσιάζεται στην παραγωγή των αγαθών, οφείλεται στον Νόμο της Φθίνουσας Απόδοσης. Καθώς αυξάνεται η εργασία στην παραγωγή του Σιταριού, πέραν ενός σημείου το οριακό προϊόν φθίνει και το συνολικό αυξάνει με φθίνοντες ρυθμούς, επομένως απαιτούνται να θυσιαστούν ολοένα και μεγαλύτερες ποσότητες Βαμβακιού προκειμένου να παραχθεί μια επιπλέον Σιταριού.

Περαιτέρω διευκρινίσεις

- Το χρηματικό ή αποταμιευτικό κεφάλαιο, δηλαδή τα χρήματα που προέρχονται από την αποταμίευση δεν χρησιμοποιούνται άμεσα στην παραγωγή, χρησιμοποιούνται όμως για την απόκτηση του πραγματικού κεφαλαίου. Η μετατροπή του χρηματικού κεφαλαίου σε πραγματικό λέγεται Επένδυση.

	<p>➤ Οι συνέπειες του Νόμου της Φθίνουσας Απόδοσης αρχίζουν όταν το οριακό προϊόν αρχίζει να μειώνεται και όχι όταν αρχίζει να μειώνεται το συνολικό προϊόν.</p>
<p>Πληροφορικός Γραμματισμός</p>	<p>Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Εκεί ο εκπαιδευτικός μόνος ή με τη βοήθεια κάποιων μαθητών που γνωρίζουν, ή με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού που διδάσκει πληροφορική, μπορεί να οργανώσει την εκμάθηση της ηλεκτρονικής απεικόνισης των καμπυλών συνολικού, μέσου και οριακού προϊόντος.</p>
<p>Εφαρμογή Ενδεικτικές Ασκήσεις, Προβλήματα, Εργασίες, Δραστηριότητες</p>	
<p>Κατά το σχεδιασμό των ασκήσεων προβλημάτων και την παραγωγή του υλικού ο κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να φροντίσει τα ερωτήματα να είναι σαφώς διατυπωμένα, εκτεταμένου εύρους, κλιμακούμενης δυσκολίας και μετρήσιμα. Τα θεωρητικά ερωτήματα μπορούν να δίνονται εναλλακτικά μέσα από υποθέσεις εργασίας και μελέτες περίπτωσης. Ωστόσο οι απαντήσεις που αναμένονται πρέπει να βασίζονται στη θεωρία του σχολικού εγχειριδίου και στην ικανότητα εφαρμογής και σύνδεσής της θεωρίας με την πραγματικότητα.</p> <p>Παρακάτω δίνονται ενδεικτικά ερωτήματα που αφορούν τη θεματική του κεφαλαίου. Τα ερωτήματα αυτά πολλές φορές στόχο έχουν τη να αποσαφηνίσουν τις διαφορές στις διατυπώσεις αναδεικνύοντας λεπτοφυή ζητήματα. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν όλα μαζί τα ερωτήματα ν' αποτελέσουν μέρος μιας άσκησης.</p> <p>Ασκήσεις Ερωτήσεις Εργασίες</p> <p>1. Μελέτη Περίπτωσης</p> <p>Τα παρακάτω στοιχεία έχουν αντληθεί από το « ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ για την αναθεώρηση Δεικτών Αμοιβής Συντελεστών Παραγωγής στη γεωργία-κτηνοτροφία» έκδοσης 2014 από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία.</p> <p><i>«Η κατάρτιση από την ΕΛΣΤΑΤ των δεικτών αμοιβής συντελεστών παραγωγής στη γεωργία-κτηνοτροφία άρχισε το 1975. Ο γενικός δείκτης αμοιβής συντελεστών παραγωγής υποδιαιρείται στις ακόλουθες ομάδες συντελεστών παραγωγής:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Εργασία με αμοιβή τα αγροτικά ημερομίσθια 2. Γη με αμοιβή τα ενοίκια των αγροκτημάτων 3. Κεφάλαιο με αμοιβή: <ol style="list-style-type: none"> α) τους τόκους δανείων β) τα ενοίκια μηχανημάτων <p>Σκοπός των δεικτών αμοιβής συντελεστών παραγωγής είναι η μέτρηση της σχετικής μεταβολής των αμοιβών που καταβάλλουν οι παραγωγοί για γεωργικά ημερομίσθια (Εργασία), για ενοίκια αγροκτημάτων (Γη), για ενοίκια μηχανημάτων και για τόκους αγροτικών δανείων (Κεφάλαιο), που απαιτούνται για την παραγωγική διαδικασία.</p> <p>Οι δείκτες αμοιβής συντελεστών παραγωγής στη γεωργία-κτηνοτροφία είναι ετήσιοι δείκτες και καταρτίζονται στο σύνολο της Χώρας.</p> <p>Για κάθε συντελεστή δίνονται οι εξής πληροφορίες.</p> <p>1. Εργασία Ο δείκτης αμοιβής εργασίας (αγροτικά ημερομίσθια) είναι ετήσιος και καταρτίζεται από τη σύνθεση των δεικτών ημερομισθίων κατά φύλο και κατά καλλιέργεια. Επειδή ο αριθμός των</p>	

μονίμως απασχολουμένων εργατών στη γεωργία σε ετήσια βάση είναι πολύ μικρός, αντιπροσωπευτική μεταβλητή ημερομισθίων είναι τα ημερομίσθια των εποχικά εργαζομένων εργατών. Οι αμοιβές των εργαζομένων εξαρτώνται από

- ο το είδος της καλλιέργειας,
- ο τη χρονική περίοδο παροχής της εργασίας,
- ο από περιοχή σε περιοχή (σε κάποιες περιοχές η αμοιβή καταβάλλεται κατ' αποκοπή έργου, δηλαδή «εργολαβικά» π.χ. με το κομμάτι , ενώ αλλού με τις ώρες εργασίας ή και με παροχή αγαθών και υπηρεσιών π.χ. στέγαση, τροφή)
- ο το φύλο, διαφοροποιείται η αμοιβή ανδρών και γυναικών.

2. Γη

Οι αντιπροσωπευτικές τιμές της αμοιβής για το συντελεστή παραγωγής γη (έγγειος πρόσοδος) είναι τα καταβαλλόμενα ενοίκια. Οι τιμές των ενοικίων εξαρτώνται από:

- ο το είδος της καλλιέργειας,
- ο και τη γεωγραφική περιοχή.

3. Κεφάλαιο

α) Τόκοι δανείων

Η αμοιβή του συντελεστή "Κεφάλαιο" είναι ο τόκος δανείων. Τα δάνεια χρησιμοποιούνται συνήθως είτε για τις ανάγκες των αναλώσιμων μέσων της γεωργικής παραγωγής (βραχυπρόθεσμα δάνεια) είτε για σχηματισμό παγίου κεφαλαίου (μακροπρόθεσμα δάνεια). Κατά συνέπεια, το ύψος των καταβαλλόμενων τόκων εξαρτάται από το επιτόκιο και το ύψος των δαπανών για την αγορά των μέσων παραγωγής και των αγαθών σχηματισμού παγίου κεφαλαίου.

β) Ενοίκια μηχανημάτων

Ένας αριθμός παραγωγών μισθώνουν γεωργικά μηχανήματα είτε από άλλους παραγωγούς είτε από επιχειρήσεις ενοικιάσεως μηχανημάτων.»

Δίνεται ο παρακάτω πίνακας:

Ετήσιοι Δείκτες Αμοιβής Συντελεστών Παραγωγής για την περίοδο: 2006 - 2012
Έτος βάσης: 2010=100,0

ΟΜΑΔΕΣ	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Δείκτης Αμοιβής Συντελεστών Παραγωγής	93,8	97,4	101,4	100,7	100,0	102,1	104,9
1. Εργασία (ημερομίσθια)	98,4	101,6	103,8	106,4	100,0	97,4	92,4
2. Γη (ενοίκια αγροκτημάτων)	103,0	104,2	102,8	101,3	100,0	98,6	99,1
3. Κεφάλαιο (αμοιβή κεφαλαίου)	84,9	89,9	98,3	94,8	100,0	108,6	120,1
(α) Τόκοι Δανείων	83,5	90,2	99,9	92,2	100,0	114,5	133,0
(β) Ενοίκια Μηχανημάτων	86,6	89,6	96,2	98,1	100,0	100,9	103,5

- α. Ποια η ποσοστιαία μεταβολή της αμοιβής του συντελεστή εργασία, το 2012 σε σχέση με το 2006;
- β. Ποια η ποσοστιαία μεταβολή της αμοιβής του συντελεστή γη, το 2012 σε σχέση με το 2006;
- γ. Ποια η ποσοστιαία μεταβολή της αμοιβής του συντελεστή κεφάλαιο, το 2012 σε σχέση με το 2006;
- δ. Πόσο τοις εκατό μεταβλήθηκε ο δείκτης Αμοιβής Συντελεστών Παραγωγής το 2012 σε σχέση με το 2006; Να σχολιάσετε τη μεταβολή του δείκτη Αμοιβής Συντελεστών, μεταξύ 2006 και 2012, σε συνάρτηση με τη μεταβολή των επιμέρους δεικτών.
- ε. Πόσο τοις εκατό πιο ακριβά πλήρωσαν τα δάνεια οι αγρότες το 2012 σε σχέση με το 2011;
- στ. Πόσο τοις εκατό αυξήθηκε ο δείκτης αμοιβής συντελεστών παραγωγής το 2012 σε σχέση με το 2011 και πόσο το 2011 σε σχέση με το 2010; Που πιστεύετε ότι οφείλεται η μεταβολή του δείκτη αμοιβής συντελεστών παραγωγής μεταξύ 2011-2012;

Απάντηση:

α. Ο δείκτης που δείχνει την αμοιβή της εργασίας μειώθηκε από 98,4 σε 92,4. Η μεταβολή ποσοστιαία είναι: $\frac{92,4-98,4}{98,4} 100 = -6,09\%$.

β. Ο δείκτης που δείχνει την αμοιβή της γης μειώθηκε από 103,0 σε 99,1. Η μεταβολή ποσοστιαία είναι: $\frac{99,1-103}{103} 100 = -3,78\%$.

γ. Ο δείκτης που δείχνει την αμοιβή του κεφαλαίου αυξήθηκε από 84,9 σε 120,1. Η μεταβολή ποσοστιαία είναι: $\frac{120,1-84,9}{84,9} 100 = 41,46\%$.

δ. Ο δείκτης που δείχνει τη συνολική μεταβολή της αμοιβής των συντελεστών παραγωγής αυξήθηκε από 93,8 σε 104,9. Η μεταβολή αυτή ποσοστιαία είναι: $\frac{104,9-93,8}{93,8} 100 = 11,8\%$. Παρά το γεγονός ότι οι αμοιβές της εργασίας και της γης παρουσίασαν μείωση μεταξύ των ετών κατά 6,09 και 3,78 αντίστοιχα, ο δείκτης του κεφαλαίου παρουσίασε μεγάλη αύξηση κατά 41,46% με αποτέλεσμα ο δείκτης της αμοιβής όλων των συντελεστών να δείχνει θετική μεταβολή 11,8%.

ε. Ο δείκτης που δείχνει πόσο αυξήθηκαν οι τόκοι δανείων είναι στην 6^η γραμμή του παραπάνω πίνακα περίπτωση 3 α.

Η ποσοστιαία μεταβολή είναι: $\frac{133-114,5}{114,5} 100 = 16,15\%$.

στ. Ποσοστιαία μεταβολή δείκτη αμοιβής συντελεστών:

2011-2012: $\frac{104,9-102,1}{102,1} 100 = 2,74\%$

2010-2011: $\frac{102,1-100}{100} 100 = 2,1\%$

Η μεταβολή του δείκτη αμοιβής συντελεστών κατά 2,74% οφείλεται στις ποσοστιαίες μεταβολές των επιμέρους δεικτών:

Δείκτης αμοιβής της εργασίας: $\frac{92,4-97,4}{97,4} 100 = -5,13\%$

Δείκτης αμοιβής της γης: $\frac{99,1-98,6}{98,6} 100 = 0,5\%$

Δείκτης αμοιβής του κεφαλαίου: $\frac{120,1-108,6}{108,6} 100 = 10,58\%$

2. Δίνεται το παρακάτω άρθρο το οποίο ανακτήθηκε στις 06.1.2014 από την ιστοσελίδα της ΠΑΣΕΓΕΣ <http://www.paseges.gr/el/news/ELSTAT:-Ayxhsh-tokwn-agrotikwn-daneiwn-kata-16-1-to-2012>

Να επαληθεύσετε τα στοιχεία του άρθρου με τα αποτελέσματα της προηγούμενης άσκησης.

«Αυξημένους τόκους κατά 16,1% κατέβαλαν πέρυσι, σε σύγκριση με το 2011, οι Έλληνες αγρότες για τα δάνεια που έχουν πάρει από τις τράπεζες.

Την ίδια περίοδο, τόσο οι γεωργοί όσο και οι κτηνοτρόφοι, υποχρεώθηκαν να πληρώσουν ακριβότερα τα ενοίκια για τα αγροτικά μηχανήματα και τα αγροκτήματα. Επίσης, διαπιστώνεται περαιτέρω μείωση των αγροτικών ημερομισθίων.

Όπως ανακοινώθηκε από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), ο δείκτης αμοιβής συντελεστών παραγωγής στη γεωργία- κτηνοτροφία σημείωσε αύξηση 2,7% το 2012, σε σύγκριση με τον αντίστοιχο δείκτη του 2011, έναντι αύξησης 2,1% που είχε σημειωθεί κατά την αντίστοιχη σύγκριση το 2011 προς το 2010.

Η συγκεκριμένη εξέλιξη, οφείλεται στις εξής μεταβολές των επιμέρους δεικτών:

- Στη μείωση του δείκτη αμοιβής εργασίας (αγροτικά ημερομίσθια) κατά 5,1%.
- Στην αύξηση του δείκτη αμοιβής γης (ενοίκια αγροκτημάτων) κατά 0,5%.
- Στην αύξηση του δείκτη αμοιβής κεφαλαίου κατά 10,6% (τόκοι δανείων- αύξηση 16,1%, ενοίκια μηχανημάτων- αύξηση 2,6%).

Απάντηση: Βλέπε ερωτήματα ε και στ προηγούμενης άσκησης.

3. Το βιοτικό επίπεδο των πολυπληθέστερων χωρών της Ασίας –Κίνας και της Ινδίας- είναι χαμηλό επειδή υπάρχουν πολλοί εργάτες ανά εκτάριο γης ή επειδή οι αγρότες είναι αδαείς;

Απάντηση: Οι πολυπληθέστερες χώρες της Ασίας είναι ιδιαίτερα φτωχές εξ αιτίας του νόμου της

φθίνουσας απόδοσης. Οι πολλοί εργάτες ανά εκτάριο γης προκαλούν φθίνουσα οριακή απόδοση με αποτέλεσμα το προϊόν να μην επαρκεί για όλο τον πληθυσμό.

4. Έστω ένα νοσοκομείο έχει βραχυχρόνια περίοδο 1 έτος. Ο μοναδικός μεταβλητός συντελεστής είναι η εργασία. Εάν κάθε επιπλέον ιατρός, που προσλαμβάνεται στο νοσοκομείο, ανεξαρτήτου αριθμού απασχολούμενων ιατρών, μπορεί να εξυπηρετήσει επιπλέον 20 ασθενείς την ημέρα στα τακτικά ιατρεία ή 40 επιπλέον ασθενείς στα έκτακτα ιατρεία:

α. Να καταρτιστεί ο πίνακας των παραγωγικών δυνατοτήτων του νοσοκομείου όταν χρησιμοποιεί μέχρι 20 ιατρούς.

β. Να υπολογίσετε το κόστος ευκαιρίας των υπηρεσιών των τακτικών ιατρείων.

γ. Ισχύει ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης στη συγκεκριμένη περίπτωση; Ποια η γενική μορφή του της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων, να προσδιορίσετε τη συνάρτηση της ΚΠΔ.

Απάντηση:

α. Το οριακό προϊόν της εργασίας που δίνεται, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να προσδιοριστεί το συνολικό προϊόν που παράγεται σε κάθε επίπεδο απασχόλησης:

$$MP = \frac{\Delta Q}{\Delta L} \Rightarrow \Delta Q = 20 \cdot \Delta L$$

Συνδυασμοί	Ιατροί στα τακτικά ιατρεία	Ιατροί στα έκτακτα ιατρεία	Υπηρεσίες στα τακτικά ιατρεία (σε ασθενείς)	Υπηρεσίες στα έκτακτα ιατρεία (σε ασθενείς)
A	0	20	0	$Q_{EA}=800$
B	5	15	$Q_{TB}=100$	$Q_{EB}=600$
Γ	10	10	$Q_{TF}=200$	$Q_{EF}=400$
Δ	15	5	$Q_{TD}=300$	$Q_{ED}=200$
E	20	0	$Q_{TE}=400$	0

Οι ασθενείς που εξυπηρετούνται στα τακτικά ιατρεία είναι:

$$B: Q_{TB}=20 \cdot 5=100$$

$$Γ: Q_{TF} - 100=20 \cdot 5 \Rightarrow Q_{TF}=200$$

$$Δ: Q_{TD} - 200=20 \cdot 5 \Rightarrow Q_{TD}=300$$

$$E: Q_{TE} - 300=20 \cdot 5 \Rightarrow Q_{TE}=400$$

Οι ασθενείς που εξυπηρετούνται στα έκτακτα ιατρεία είναι:

$$Δ: Q_{ED}=40 \cdot 5=200$$

Ομοίως, προκύπτουν και οι υπόλοιποι υπολογισμοί. Υπάρχει και ένας άλλος τρόπος να υπολογιστεί το προϊόν. Εφόσον κάθε γιατρός μπορεί να εξυπηρετήσει επιπλέον 40 ασθενείς, ο αριθμός των ασθενών μπορεί να προκύψει ως εξής:

$$Q_E=40 \cdot \text{Αριθμός Ιατρών}, \text{ οπότε}$$

$$Q_{EF}=40 \cdot 10=400$$

$$Q_{EF}=40 \cdot 15=600$$

$$Q_{EB}=40 \cdot 20=800$$

β. Το Κόστος Ευκαιρίας των τακτικών ιατρείων είναι:

$$A \rightarrow B: KE_T = \frac{\Delta Q_E}{\Delta Q_T} = \frac{200}{100} = 2$$

$$B \rightarrow Γ: KE_T = \frac{\Delta Q_E}{\Delta Q_T} = \frac{200}{100} = 2$$

Παρατηρούμε ότι οι μεταβολές και κατά συνέπεια το κόστος ευκαιρίας είναι σταθερά. Δηλαδή για να εξυπηρετηθεί ένας επιπλέον ασθενής στα τακτικά ιατρεία θα πρέπει να παραιτηθεί το νοσοκομείο από την εξυπηρέτηση δύο ασθενών στα έκτακτα ιατρεία.

γ. Ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης δεν ισχύει στη συγκεκριμένη παραγωγική διαδικασία. Αυτό οφείλεται στο ότι το οριακό προϊόν σε κάθε υπηρεσία είναι σταθερό. Όταν υπάρχουν σταθερές οριακές αποδόσεις το κόστος ευκαιρίας είναι σταθερό και η ΚΠΔ είναι γραμμική. Ο γενικός τύπος της ΚΠΔ είναι:

$$\Psi = \alpha X + \beta$$

$$\left. \begin{array}{l} 800 = \alpha \cdot 0 + \beta \\ 0 = \alpha \cdot 400 + \beta \end{array} \right\} \begin{array}{l} \beta = 800 \\ 0 = \alpha \cdot 400 + 800 \end{array} \quad \begin{array}{l} \beta = 800 \\ \alpha = -2 \end{array}$$

$$\Psi = 800 - 2X$$

Όπου Ψ = Υπηρεσίες έκτακτων ιατρείων

X = Υπηρεσίες τακτικών ιατρείων.

5. Προτείνεται απόσπασμα του βιβλίου του Δ. Χατζή *Το Διπλό Βιβλίο* όπου περιγράφεται η λειτουργία του εργοστασίου ΑΟΥΤΕΛ με την προσέγγιση του επιστημονικού Management για την οργάνωση της παραγωγής (Taylor). (Εκδόσεις το Ροδακίό, Αθήνα, 2011, σελ. 9 – 14 και σελ. 33 – 37).

Να εντοπίσετε στα παραπάνω αποσπάσματα στις δύο παραγωγικές διαδικασίες που περιγράφονται τους παραγωγικούς συντελεστές και τις αμοιβές τους. Να συγκρίνετε τις δύο παραγωγικές διαδικασίες.

6. Δίνεται ο παρακάτω πίνακας που αφορά την παραγωγή μιας επιχείρησης στη βραχυχρόνια περίοδο.

Εργαζόμενοι L	Προϊόν Q	Μέσο προϊόν AP	Οριακό προϊόν MP
0	0		
1	80		
2	200		
3	360		
4	480		
5	580		
6	630		
7	630		
8	600		

α. Να συμπληρωθεί ο πίνακας.

β. Να γίνει διαγραμματική απεικόνιση των καμπυλών του συνολικού, μέσου και οριακού προϊόντος.

γ. Από ποιο επίπεδο παραγωγής εκδηλώνεται ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης;

δ. Σε ποιο επίπεδο απασχόλησης μεγιστοποιείται η παραγωγικότητα; Στο ίδιο επίπεδο μεγιστοποιείται και η παραγωγή;

ε. Από τις σχέσεις των καμπυλών του οριακού και του μέσου προϊόντος να αιτιολογήσετε για ποιο λόγο η παραγωγικότητα μεγιστοποιείται όταν είναι ίση με το οριακό προϊόν.

στ. Να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις:

1. Ποια η πορεία της καμπύλης του συνολικού προϊόντος όταν η καμπύλη του οριακού προϊόντος ανέρχεται;

2. Ποια η πορεία της καμπύλης του συνολικού προϊόντος όταν η καμπύλη του οριακού προϊόντος κατέρχεται;

3. Ποια η πορεία της καμπύλης του συνολικού προϊόντος όταν το οριακό προϊόν είναι θετικό;

4. Ποια η πορεία της καμπύλης του συνολικού προϊόντος όταν το οριακό είναι αρνητικό;

Απάντηση:

α.

Εργαζόμενοι L	Προϊόν Q	Μέσο προϊόν $AP = \frac{Q}{L}$	Οριακό προϊόν $MP = \frac{\Delta Q}{\Delta L}$
0	0	-	-
1	80	80	80
2	200	100	120
3	360	120	160
4	480	120	120
5	580	116	100
6	630	105	50

7	630	90	0
8	600	75	-30

γ. Ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης αρχίζει με την προσθήκη του 4^{ου} εργαζόμενου που αρχίζει να μειώνει το οριακό προϊόν.

δ. Η παραγωγικότητα ή μέσο προϊόν μεγιστοποιείται στον 4^ο εργαζόμενο, διότι εκεί το $AP=MP$. Η παραγωγή δηλαδή του συνολικού προϊόντος (TP) μεγιστοποιείται στον 7^ο εργαζόμενο όταν το MP είναι μηδέν.

ε. Το AP είναι μέγιστο όταν είναι ίσο με το MP διότι:

- ο Μέχρι τον 4ο εργαζόμενο το $MP>AP$ και το AP αυξάνεται με την αύξηση της εργασίας.
- ο Μετά τον 4^ο εργαζόμενο το $AP>MP$ και το AP μειώνεται με την αύξηση της εργασίας.
- ο Επομένως στον 4^ο εργαζόμενο όπου το $AP=MP$ το AP έχει τη μέγιστη τιμή του.

στ. 1. Όταν η καμπύλη του οριακού ανέρχεται το συνολικό προϊόν αυξάνει με αύξοντα ρυθμό.

2. Όταν η καμπύλη του οριακού προϊόντος κατέρχεται:

- ο Μέχρι τον 7^ο εργαζόμενο το συνολικό προϊόν αυξάνεται με φθίνοντα ρυθμό,
- ο Μετά τον 7^ο εργαζόμενο το συνολικό προϊόν μειώνεται

3. Όταν το οριακό προϊόν είναι θετικό το συνολικό προϊόν αρχικά αυξάνεται με αύξοντα ρυθμό και στη συνέχεια με φθίνοντα.

4. Όταν το οριακό προϊόν είναι αρνητικό το συνολικό προϊόν μειώνεται.

7. Ο οικονομολόγος καθηγητής M. Chacholiades, αναφέρει τα εξής:

«Αν δεν ίσχυε..., τα είδη διατροφής όλου του κόσμου θα μπορούσαν να παραχθούν σε ένα εκτάριο γης (ή ακόμα και σε μια γλάστρα) χρησιμοποιώντας απλώς επαρκή ποσότητα εργασίας». Σε ποιο φαινόμενο πιστεύετε ότι αναφέρεται ο Chacholiades; Να σχολιάσετε την παραπάνω άποψη.

Απάντηση: Ο Chacholiades αναφέρεται στο φαινόμενο της φθίνουσας απόδοσης. Εάν όσο αυξάνονταν ο σπόρος (μεταβλητός συντελεστής) αυξάνονταν και το συνολικό προϊόν τότε η παραγωγή θα αυξάνονταν συνέχεια και θα επαρκούσε να τραφεί ολόκληρος ο κόσμος. Ωστόσο, μια σταθερή ποσότητα συντελεστή (εκτάριο ή γλάστρα) δεν μπορεί να συνδυαστεί με απεριόριστες ποσότητες μεταβλητού συντελεστή, από ένα σημείο και μετά εμφανίζεται ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης με αποτέλεσμα αρχικά ο ρυθμός μεταβολής του συνολικού προϊόντος να μειώνεται και σταδιακά να μειώνεται και το συνολικό προϊόν.

8. Έστω μια μικρή βιοτεχνία κεντημάτων ρούχων. Η επιχείρηση διατηρεί μια μικρή παραγωγική μονάδα, με δύο κεντητικές μηχανές και απασχολεί δύο άτομα που χειρίζονται τις μηχανές. Ο ιδιοκτήτης της επιχείρησης ασκεί management και διεκπεραιώνει όλες τις υπόλοιπες εργασίες που δε σχετίζονται με το χειρισμό των μηχανών (λογιστικά, πωλήσεις, ταμειακή διαχείριση κλπ.). Υπάρχει και ένα μεγάλο απόθεμα αναλώσιμων όπως κλωστές, βελόνες, αυτοκόλλητες ταινίες.

α. ποιοι είναι οι σταθεροί παραγωγικοί συντελεστές

β. ποιοι είναι οι μεταβλητοί παραγωγικοί συντελεστές

Έστω ότι η επιχείρηση λαμβάνει μια μεγάλη παραγγελία και αποφασίζει να αυξήσει την παραγωγή άμεσα.

γ. τι μπορεί να κάνει η επιχείρηση για να αυξήσει την παραγωγή και να ολοκληρώσει την παραγγελία;

Η επιχείρηση συνεχίζει να λαμβάνει ολοένα και περισσότερες παραγγελίες και γι' αυτό ο ιδιοκτήτης αποφασίζει να αγοράσει άλλες δύο κεντητικές μηχανές και να ενοικιάσει έναν χώρο που βρίσκεται στο διπλανό κτίριο. Η παράδοση της παραγγελίας των μηχανημάτων θα γίνει σε 4 μήνες, ενώ η ενοικίαση του κτηρίου θα γίνει από τον επόμενο μήνα.

δ. Πόσο διαρκεί η βραχυχρόνια περίοδος στην επιχείρηση;

Απάντηση:

α. Οι σταθεροί παραγωγικοί συντελεστές είναι οι εγκαταστάσεις και οι δύο κεντητικές μηχανές.

β. Οι μεταβλητοί παραγωγικοί συντελεστές είναι οι εργαζόμενοι.

γ. Μπορεί να αυξήσει την ποσότητα των εργαζομένων εάν όμως αυτό τελικά δεν αυξάνει το προϊόν δεδομένου ότι οι μηχανές είναι δύο, μπορεί να κάνει δύο βάρδιες εργασίας ώστε να διπλασιάσει τον χρόνο λειτουργίας των μηχανών.

δ. Σε τέσσερις μήνες η επιχείρηση θα έχει μεταβάλει όλους τους συντελεστές. Επομένως, οι

επόμενοι 4 μήνες είναι βραχυχρόνια περίοδος και μετά ξεκινάει η μακροχρόνια.

9. Δίνεται το παρακάτω κείμενο, που αφορά στη μάχη της Σαλαμίνας, από την Ηροδότου ιστορία της Α΄ Γυμνασίου

VIII89. [...] Κι όταν τα καράβια της πρώτης γραμμής τους τράπηκαν σε φυγή, τότε ήταν που βυθίζονταν τα περισσότερα. Γιατί όσων τα καράβια είχαν παραταχτεί στις πιο πίσω γραμμές, πασχίζοντας να βγουν μπροστά, για να έχουν να δείξουν κι αυτοί κάποιο ανδραγάθημα στο βασιλιά τους³³, συγκρούονταν με δικά τους καράβια που είχαν τραπεί σε φυγή.

Να συσχετίσετε το νόμο της φθίνουσας απόδοσης με την εξέλιξη στη μάχη της Σαλαμίνας.

Απάντηση:

Τα στενά της Σαλαμίνας λειτουργούν ως σταθερός συντελεστής ο οποίος δεν μπορεί να

συνδυαστεί με απεριόριστες ποσότητες μεταβλητού συντελεστή που είναι τα καράβια. Καθώς η ποσότητα των πλοίων ήταν υπερβολικά μεγάλη για τον σταθερό συντελεστή, λειτούργησε ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης με αποτέλεσμα τα πλοία να συγκρούονται μεταξύ τους και να τρέπονται τελικά σε φυγή. Παρά το ότι φαινομενικά η μάχη δεν σχετίζεται με την παραγωγική διαδικασία υλικού αγαθού, πρόκειται για παραγωγή στρατιωτικών υπηρεσιών που επαληθεύουν την εμπειρική διαπίστωση του νόμου της φθίνουσας απόδοσης.

10. Να σχολιάσετε την άποψη ότι « εάν το μπάσκετ παίζονταν με 11 παίκτες εντός του αγωνιστικού χώρου αντί για 5, θα ήταν πιο γρήγορο, πιο θεαματικό και πιο παραγωγικό από άποψης σκορ».

Απάντηση: Η διάσταση του γηπέδου μπάσκετ είναι σταθερή και ορισμένη από την F.I.B.A στα 28 μέτρα μήκος και 15 μέτρα πλάτος. Αυξάνοντας τους αγωνιζόμενους παίκτες από 5 σε 11 για κάθε ομάδα, δηλαδή κάνοντας συνολικά 22 τους παίκτες που αγωνίζονται προφανώς θα προέκυπτε θέμα χωρητικότητας, θα λειτούργησε ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης με αποτέλεσμα να μειωθεί το οριακό « προϊόν» των παικτών και ίσως και το συνολικό προϊόν σε πόντους.

11. Γιατί είναι σημαντική η αύξηση της παραγωγικότητας σε μια επιχείρηση;

Απάντηση: Αύξηση της παραγωγικότητας σημαίνει ότι η επιχείρηση με τον ίδιο αριθμό εργαζομένων αυξάνει το συνολικό προϊόν που παράγει. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό διότι η επιχείρηση διατηρώντας σταθερό το κόστος, μια και πληρώνει τον ίδιο αριθμό εργαζομένων, αυξάνει το προϊόν. Έτσι έχει τη δυνατότητα να μειώσει την τιμή του προϊόντος ώστε αυτό να γίνει δελεαστικό και οι καταναλωτές να το προτιμούν έναντι άλλων προϊόντων. Με αυτόν τον τρόπο η επιχείρηση γίνεται ανταγωνιστική.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ομάδα Μαθητών:

Τμήμα:

Ημερομηνία:

Α. Δίνεται ο πίνακας που αφορά την ημερήσια παραγωγή ενός εργαστηρίου που παράγει σοκολάτες.

Εργαζόμενοι	Σοκολάτες	Μέσο προϊόν	Οριακό προϊόν
0			-
1			100
2			150
3			200
4			250
5			200
6			180
7			0

α. Να συμπληρώσετε τον πίνακα.

β. Να απεικονίσετε διαγραμματικά τις καμπύλες του συνολικού, του μέσου και του οριακού προϊόντος.

γ. Ισχύει ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης σε αυτή την παραγωγική διαδικασία; Με την προσθήκη ποιου εργαζόμενου ξεκινάει ο νόμος;

δ. Σε ποιο επίπεδο εργασίας μεγιστοποιείται η παραγωγικότητα και σε ποιο η παραγωγή;

6^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
6.1 Το κόστος παραγωγής - Έννοια και περιεχόμενο 6.1.1 Έννοια και περιεχόμενο του κόστους 6.1.2. Ιδιωτικό και κοινωνικό κόστος	
6.2 Το κόστος παραγωγής στην βραχυχρόνια περίοδο 6.2.1 Σταθερό, Μεταβλητό και Συνολικό Κόστος 6.2.2 Καμπύλες κόστους στην βραχυχρόνια περίοδο	3
6.3. Υπολογισμός μέσου κόστους και καμπύλες μέσου κόστους στην βραχυχρόνια περίοδο	2
6.4 Το οριακό κόστος και η καμπύλη του οριακού κόστους στην βραχυχρόνια περίοδο 6.4.1 Το οριακό κόστος και η καμπύλη του οριακού κόστους στην βραχυχρόνια περίοδο. 6.4.2 Σχέσεις καμπυλών μέσου και οριακού κόστους στην βραχυχρόνια περίοδο	4
6.5 Το κόστος παραγωγής στην μακροχρόνια περίοδο	
6.6 Οικονομίες και Αντιοικονομίες κλίμακας 6.6.1. Οικονομίες κλίμακας (Economies of scale) 6.6.2. Αντιοικονομίες κλίμακας (Diseconomies of scale)	2
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	11

ΟΙ ΑΜΟΙΒΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ	
Έννοιες κλειδιά	
Οικονομικό κόστος	Μέσο μεταβλητό κόστος (AVC)
Κοινωνικό κόστος	Μέσο σταθερό κόστος (AFC)

Σταθερό κόστος (FC) Μεταβλητό κόστος (VC) Συνολικό κόστος (TC) Μέσο κόστος ή Μέσο συνολικό κόστος (ATC)	Οριακό κόστος (MC) Νόμος της φθίνουσας απόδοσης Οικονομίες κλίμακας Αντοικονομίες κλίμακας
--	---

Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις

Οι παραγωγικοί συντελεστές, λόγω της σπανιότητάς τους, όταν δεσμεύονται σε μια παραγωγική διαδικασία δημιουργούν κόστος ευκαιρίας, με την έννοια της παραίτησης από άλλα αγαθά τα οποία εναλλακτικά θα μπορούσαν να παραχθούν. Για το λόγο αυτό οι συντελεστές παραγωγής **αμείβονται** για τη συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία. Το ποσό με το οποίο αμείβεται κάθε συντελεστής (μισθοί, ενοίκια, τόκοι, κέρδη) εξαρτάται από την προσφορά και τη ζήτησή του και διαμορφώνεται στην αγορά των συντελεστών παραγωγής.

Οι αμοιβές των συντελεστών παραγωγής παρουσιάζουν δύο όψεις:

- ο Για τον επιχειρηματία αποτελούν συστατικά του **κόστους** παραγωγής.
- ο Για τους κατόχους των συντελεστών είναι το **εισόδημά** τους.

Δηλαδή το χρηματικό κόστος με το οποίο οι επιχειρήσεις αμείβουν τους συντελεστές παραγωγής αποτελείται από τους μισθούς, τους τόκους, τα ενοίκια, τα κέρδη, που πληρώνονται ως αμοιβές για την εργασία, το έδαφος, το κεφάλαιο την επιχειρηματικότητα που συμμετέχουν στην παραγωγή του προϊόντος.

Το παρόν κεφάλαιο ασχολείται με την μελέτη του κόστους της επιχείρησης, τόσο στη βραχυχρόνια όσο και στη μακροχρόνια περίοδο.

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να ορίζουν την έννοια του κόστους και να αναγνωρίζουν την χρησιμότητα του προσδιορισμού του για τις επιχειρήσεις.
- Να εξηγούν τη σχέση μεταξύ οικονομικού κόστους και κόστους ευκαιρίας.
- Να ορίζουν την έννοια του κοινωνικού κόστους και να δίνουν παραδείγματα.
- Να αναγνωρίζουν την σημασία της κρατικής παρέμβασης αλλά και την ανάγκη της αυτοδέσμευσης της επιχείρησης στα πλαίσια της κοινωνικής της ευθύνης για τον περιορισμό των αρνητικών επιδράσεων στο περιβάλλον.
- Να διακρίνουν τις διάφορες κατηγορίες κόστους για την παραγωγή των αγαθών: σταθερό (fixed cost), μεταβλητό (variable cost), και συνολικό κόστος (total cost).
- Να προσδιορίζουν τα παραπάνω μεγέθη και να επιλύουν προβλήματα υπολογισμού: σταθερού, μεταβλητού και συνολικού κόστους.
- Να αναφέρουν και να εξηγούν παραδείγματα κατάταξης διαφόρων στοιχείων κόστους στις παραπάνω κατηγορίες.
- Να διακρίνουν τις διάφορες κατηγορίες μέσου κόστους για την παραγωγή των αγαθών: μέσο σταθερό (AFC-average fixed cost), μέσο μεταβλητό (AVC- average variable cost) και μέσο συνολικό κόστος (ATC-average total cost).
- Να προσδιορίζουν τα μεγέθη και να επιλύουν προβλήματα υπολογισμού μέσου σταθερού, μέσου μεταβλητού και μέσου συνολικού κόστους.
- Να σχεδιάζουν σε ένα διάγραμμα τις καμπύλες μέσου σταθερού, μέσου μεταβλητού και μέσου συνολικού κόστους.
- Να περιγράφουν και να ερμηνεύουν την συμπεριφορά των μεγεθών μέσου κόστους και να εξηγούν τις μεταξύ τους σχέσεις αλγεβρικά και διαγραμματικά.
- Να σχεδιάζουν με ακρίβεια τις καμπύλες σταθερού, μεταβλητού και συνολικού κόστους, να περιγράφουν και να ερμηνεύουν την συμπεριφορά και τις μεταξύ τους σχέσεις.
- Να ορίζουν την έννοια του οριακού κόστους.
- Να ερμηνεύουν την σημασία του οριακού κόστους στη λήψη αποφάσεων από την επιχείρηση για την αύξηση της παραγωγής.
- Να υπολογίζουν το οριακό κόστος, να σχεδιάζουν την καμπύλη του και να ερμηνεύουν τη συμπεριφορά της.

- Να απεικονίζουν διαγραμματικά και να ερμηνεύουν τη συμπεριφορά και τις σχέσεις μεταξύ των καμπυλών του οριακού, του μέσου μεταβλητού και του μέσου συνολικού κόστους.
- Να διατυπώνουν και να εξηγούν την επίδραση του Νόμου της Φθίνουσας ή μη Ανάλογης Απόδοσης στο κόστος στη βραχυχρόνια περίοδο.
- Να διακρίνουν και να εξηγούν τη διαφορά των στοιχείων του κόστους στη μακροχρόνια περίοδο σε σχέση με τη βραχυχρόνια (όλοι οι συντελεστές είναι μεταβλητοί).
- Να ορίζουν τις έννοιες οικονομίες και αντιοικονομίες κλίμακας.
- Να διακρίνουν τις εσωτερικές και τις εξωτερικές οικονομίες και αντιοικονομίες κλίμακας και να συνδέουν την επίδρασή τους στη λειτουργία των επιχειρήσεων δίνοντας παραδείγματα.
- Να διακρίνουν τις διάφορες κατηγορίες εσωτερικών και εξωτερικών οικονομιών και αντιοικονομιών κλίμακας και να συνδέουν την επίδρασή τους στη λειτουργία των επιχειρήσεων δίνοντας παραδείγματα.

Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία	<p>Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Οικονομικό κόστος ➤ Σταθερό, Μεταβλητό και Συνολικό κόστος ➤ Μέσο κόστος, Μέσο σταθερό και Μέσο μεταβλητό ➤ Οριακό κόστος ➤ Νόμος Φθίνουσας Απόδοσης ➤ Οικονομίες κλίμακας ➤ Αντιοικονομίες κλίμακας
---------------------------------------	--

- Εκπαιδευτικό υλικό:**
- Η παραγωγή της επιχείρησης και το κόστος _Διαδραστικά σχολικά βιβλία: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C117/130/944,3458/>
  - Φωτόδεντρο_ διαδραστικά σχολικά βιβλία_ Αρχές οικονομικής Θεωρίας: <http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGL-C117>
  - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο_Βιβλίο Καθηγητή Αρχές οικονομικής Θεωρίας: http://www.pi-schools.gr/lessons/economics/arx_oik_theor_vivlio.pdf
  - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Ασκήσεις: <http://www.pi-schools.gr/download/lessons/economics/askhseis.doc>

- Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής**
- **Κοινωνικό κόστος:**
Κοινωνικό κόστος περιλαμβάνει:
    - οικονομικό κόστος των αγαθών που παράγονται, δηλαδή τα άλλα προϊόντα από τα οποία παραιτούμαστε διότι οι συντελεστές δεσμεύονται σε αυτές τις παραγωγικές διαδικασίες
    - την επιβάρυνση που πιθανόν να δημιουργεί σε όλα τα μέλη της κοινωνίας, η δέσμευση των συντελεστών παραγωγής στις συγκεκριμένες διαδικασίες (π.χ. μόλυνση και καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος).
  - **Στόχος των επιχειρήσεων:**
Στόχος των επιχειρήσεων είναι η **ελαχιστοποίηση του κόστους**. Για να επιτευχθεί το κατώτατο εφικτό επίπεδο κόστους η επιχείρηση προσπαθεί να εξασφαλίσει τις χαμηλότερες τιμές των συντελεστών παραγωγής, να ενσωματώσει στη λειτουργία του εργοστασίου παραγωγικές μεθόδους ελάχιστου κόστους κ.α. Ως αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας οι τιμές του Σταθερού κόστους και του Μεταβλητού κόστους είναι οι κατώτατες τιμές για την παραγωγή ενός ορισμένου επιπέδου παραγωγής.
  - **Κόστος στη μακροπρόθεσμη περίοδο**

<p>Όλοι οι συντελεστές είναι μεταβλητοί και οι δαπάνες για όλους τους συντελεστές παραγωγής αποτελούν το μεταβλητό κόστος. Επειδή κάποιιοι συντελεστές είναι σταθεροί στη βραχυχρόνια περίοδο, αλλά μεταβλητοί στη μακροχρόνια περίοδο, οι μακροχρόνιες καμπύλες κόστους διαφέρουν από τις βραχυχρόνιες. Η μακροχρόνια καμπύλη μέσου συνολικού κόστους έχει το σχήμα U και αυτό οφείλεται στη μεγαλύτερη ευελιξία των επιχειρήσεων στη μακροχρόνια περίοδο. Το σχήμα της μακροχρόνιας καμπύλης μέσου συνολικού κόστους προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για την τεχνολογία παραγωγής.</p> <p>ο Όταν το μακροχρόνιο μέσο συνολικό κόστος μειώνεται με την αύξηση της παραγωγής λέμε ότι υπάρχουν οικονομίες κλίμακας. Οι οικονομίες κλίμακας προκύπτουν επειδή τα υψηλότερα επίπεδα παραγωγής επιτρέπουν την εξειδίκευση μεταξύ των εργαζομένων με αποτέλεσμα να αυξάνεται η απόδοση.</p> <p>ο Όταν το μακροχρόνιο μέσο συνολικό κόστος αυξάνεται με την αύξηση της παραγωγής λέμε ότι υπάρχουν αρνητικές οικονομίες κλίμακας. Οι αρνητικές οικονομίες κλίμακας μπορεί να προκύψουν λόγω της των προβλημάτων συντονισμού και εποπτείας ενός μεγάλου οργανισμού.</p> <p>Έτσι το σχήμα U που έχει η μακροχρόνια καμπύλη μέσου συνολικού κόστους οφείλεται στο ότι σε χαμηλά επίπεδα παραγωγής το κόστος μειώνεται εξ αιτίας της αυξημένης εξειδίκευσης και αυξάνεται σε υψηλά επίπεδα παραγωγής εξαιτίας των αυξημένων προβλημάτων συντονισμού.</p>	
<p>Περαιτέρω διευκρινίσεις</p>	<p>➤ Πρέπει να γίνει προσεκτική αποσαφήνιση των στοιχείων του κόστους, ώστε να μην υπάρξει σύγχυση των εννοιών.</p>
<p>Πληροφορικός Γραμματισμός</p>	<p>Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Εκεί ο εκπαιδευτικός μόνος ή με τη βοήθεια κάποιων μαθητών που γνωρίζουν, ή με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού που διδάσκει πληροφορική, μπορεί να</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ οργανώσει την εκμάθηση της ηλεκτρονικής απεικόνισης των καμπυλών Σταθερού, Μεταβλητού, Συνολικού, Μέσου και Οριακού κόστους. ✓ να αναθέσει στους μαθητές την αναζήτηση ηλεκτρονικών άρθρων με θέμα τα διάφορα είδη κόστους.
<p>Εφαρμογή Ενδεικτικές Ασκήσεις, Προβλήματα, Εργασίες, Δραστηριότητες</p>	
<p>Κατά το σχεδιασμό των ασκήσεων προβλημάτων και την παραγωγή του υλικού ο κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να φροντίσει τα ερωτήματα να είναι σαφώς διατυπωμένα, εκτεταμένου εύρους, κλιμακούμενης δυσκολίας και μετρήσιμα. Τα θεωρητικά ερωτήματα μπορούν να δίνονται εναλλακτικά μέσα από υποθέσεις εργασίας και μελέτες περίπτωσης. Ωστόσο οι απαντήσεις που αναμένονται πρέπει να βασίζονται στη θεωρία του σχολικού εγχειριδίου και στην ικανότητα εφαρμογής και σύνδεσής της θεωρίας με την πραγματικότητα.</p> <p>Παρακάτω δίνονται ενδεικτικά ερωτήματα που αφορούν τη θεματική του κεφαλαίου. Τα ερωτήματα αυτά πολλές φορές στόχο έχουν να αποσαφινίσουν τις διαφορές στις διατυπώσεις αναδεικνύοντας λεπτοφυή ζητήματα. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν όλα μαζί τα ερωτήματα ν' αποτελέσουν μέρος μιας άσκησης.</p> <p>Ασκήσεις Ερωτήσεις Εργασίες</p> <p>1. Αν μια ναυπηγοεπισκευαστική εταιρία κατασκευάζει 9 πλοία το μήνα, το μακροχρόνιο συνολικό κόστος της είναι 9 εκατομμύρια χρηματικές μονάδες το μήνα. Αν κατασκευάζει 10 πλοία τον μήνα, το μακροχρόνιο συνολικό κόστος της είναι 9,5 εκατομμύρια το μήνα. Έχει η επιχείρηση</p>	

οικονομίες κλίμακας ή αρνητικές οικονομίες κλίμακας;

Απάντηση: Για $Q=9$: Μέσο Συνολικό Κόστος $= \frac{\text{Συνολικό κόστος}}{\text{Προϊόν}} = \frac{9}{9} = 1$ χρημ. μονάδες

Για $Q=10$: Μέσο Συνολικό Κόστος $= \frac{\text{Συνολικό κόστος}}{\text{Προϊόν}} = \frac{9,5}{10} = 0,95$ χρημ. μονάδες

Επειδή το μακροχρόνιο Μέσο Συνολικό Κόστος μειώνεται η επιχείρηση έχει οικονομίες κλίμακας.

2. Εξηγήστε τις πλάνες σε κάθε μια από τις παρακάτω περιπτώσεις.

α. Το μέσο μεταβλητό κόστος ελαχιστοποιείται όταν ελαχιστοποιείται το οριακό προϊόν.

β. Επειδή το σταθερό κόστος δεν μεταβάλλεται, το μέσο σταθερό κόστος είναι εξίσου σταθερό σε κάθε επίπεδο παραγωγής.

γ. το οριακό κόστος είναι το κόστος ανά μονάδα προϊόντος.

δ. το οριακό κόστος αρχικά αυξάνεται και σταδιακά μειώνεται εξ αιτίας του Νόμου της Φθίνουσας Απόδοσης.

ε. η πορεία του κόστους στη μακροχρόνια περίοδο οφείλεται στο Νόμο της Φθίνουσας απόδοσης.

Απάντηση: α. Όταν η καμπύλη του οριακού κόστους ανερχόμενη συναντήσει την καμπύλη του μέσου μεταβλητού κόστους, τότε η καμπύλη του μέσου μεταβλητού παρουσιάζει ελάχιστο. Το οριακό κόστος παρουσιάζει νωρίτερα ελάχιστο.

β. το μέσο σταθερό κόστος είναι $AFC = \frac{FC}{Q}$. Επομένως, εφόσον το FC είναι σταθερό καθώς το Q αυξάνεται το AFC μειώνεται.

γ. το οριακό κόστος είναι το επιπλέον κόστος από την παραγωγή μιας επιπλέον μονάδας, ενώ το ATC είναι το κόστος ανά μονάδα προϊόντος.

δ. το οριακό κόστος αρχικά μειώνεται και σταδιακά αυξάνεται εξ αιτίας του Νόμου της Φθίνουσας Απόδοσης.

ε. η πορεία του κόστους στη μακροχρόνια περίοδο οφείλεται στις οικονομίες και αντιοικονομίες κλίμακας.

3. Δίνεται ο παρακάτω πίνακας μιας επιχείρησης στην οποία μοναδικός μεταβλητός συντελεστής είναι η εργασία (L) και η αμοιβή ο μισθός (W) είναι σταθερή.

Εργαζόμενοι (L)	Συνολικό Προϊόν (Q)	Μέσο Προϊόν (AP)	Οριακό Προϊόν (MP)	Μεταβλητό Κόστος (VC)	Μέσο Μεταβλητό Κόστος (AVC)	Οριακό Κόστος (MC)
0	0					
1	100					
2	300					
3	450					
4	550					
5	625					
6	675					

α. Να υπολογίσετε το μέσο και το οριακό προϊόν.

β. Εάν η εργασία αμείβεται με 50€ την ημέρα, να συμπληρώσετε τις στήλες του κόστους.

γ. Να διατυπώσετε το Νόμο της Φθίνουσας απόδοσης. Ισχύει ο νόμος στη συγκεκριμένη παραγωγική διαδικασία; Από ποιο επίπεδο εργασίας εκδηλώνεται ο νόμος;

δ. Σε ποιο επίπεδο απασχόλησης μεγιστοποιείται η παραγωγικότητα;

ε. Σε ποιο επίπεδο απασχόλησης ελαχιστοποιείται το μέσο μεταβλητό κόστος;

στ. Να υπολογίσετε το μέσο μεταβλητό κόστος (AVC) όταν παράγονται 500 μονάδες προϊόντος.

Απάντηση:

α, β

Εργαζόμενοι (L)	Συνολικό Προϊόν (Q)	Μέσο Προϊόν (AP)	Οριακό Προϊόν (MP)	Μεταβλητό Κόστος (VC)	Μέσο Μεταβλητό Κόστος (AVC)	Οριακό Κόστος (MC)
0	0	-	-	0	-	-
1	100	100	100	50	0,5	0,5
2	300	150	200	100	0,33	0,25
3	450	150	150	150	0,33	0,33
4	550	137,5	100	200	0,36	0,5
5	625	125	75	250	0,4	0,66
6	675	112,5	50	300	0,44	1

γ. Η διατύπωση του νόμου γίνεται βάσει του σχολικού βιβλίου. Ο νόμος ισχύει από το σημείο που το οριακό προϊόν αρχίζει να μειώνεται, δηλαδή με την προσθήκη του 3^{ου} εργάτη.

δ. Όταν η επιχείρηση απασχολεί 3 εργαζόμενους το AP=MP=150 επομένως το AP δηλαδή η παραγωγικότητα είναι μέγιστη.

ε. Το μέσο μεταβλητό κόστος ελαχιστοποιείται στην παραγωγή των 450 μονάδων όταν το AVC=MC=0,33.

στ.

Q	VC	MC
450	150	
500	VC=;	0,5
550	200	

$$MC = \frac{\Delta VC}{\Delta Q} \Rightarrow 0,5 = \frac{VC - 150}{50} \Rightarrow VC = 175,$$

$$AVC = \frac{VC}{Q} \Rightarrow AVC = \frac{175}{500} = 0,35.$$

4. Τα παρακάτω στοιχεία αφορούν τα δεδομένα μιας επιχείρησης που λειτουργεί στη βραχυχρόνια περίοδο και έχει μοναδικό μεταβλητό συντελεστή την εργασία.

Εργαζόμενοι (L)	Συνολικό Προϊόν (Q)	Εργατοώρες (H _L)	Μέσο Προϊόν (AP _{H_L})	Οριακό Προϊόν (MP _{H_L})	Μεταβλητό Κόστος (VC _{H_L})	Μέσο Μεταβλητό Κόστος (AVC _{H_L})	Οριακό Κόστος (MC _{H_L})
0	0						
1	1000						
2	3000						
3	4500						
4	5500						
5	6250						
6	6750						

α. Να υπολογίσετε το μέσο και το οριακό προϊόν κάθε εργατοώρας αν είναι γνωστό ότι το πλήρες ωράριο κάθε εργάτη είναι 8 εργατοώρες.

β. Εάν η εργασία αμείβεται με 100 χρηματικές μονάδες την ώρα, να συμπληρώσετε τις στήλες του κόστους.

γ. Εάν η επιχείρηση αποφάσισε να παράγει 5000 μονάδες προϊόντος πόσες εργατοώρες πρέπει να χρησιμοποιήσει;

Απάντηση:

α, β

Εργαζόμενο (L)	Συνολικό Προϊόν (Q)	Εργατοώρες (H _L)	Μέσο Προϊόν (AP _{Hl})	Οριακό Προϊόν (MP _{Hl})	Μεταβλητό Κόστος (VC _{Hl})	Μέσο Μεταβλητό Κόστος (AVC _{Hl})	Οριακό Κόστος (MC _{Hl})
0	0	0	-	-	0	-	-
1	1000	8	125	125	800	0,8	0,8
2	3000	16	187,5	250	1600	0,53	0,4
3	4500	24	187,5	187,5	2400	0,53	0,53
4	5500	32	171,87	125	3200	0,58	0,8
5	6250	40	156,25	93,75	4000	0,64	1,06
6	6750	48	140,62	62,5	4800	0,71	1,6

γ.

Q	H _L	MP
4500	24	
5000	H _L =;	125
5500	32	

$$MP = \frac{\Delta Q}{\Delta H_L} \Rightarrow 125 = \frac{500}{H_L - 24} \Rightarrow H_L = 28.$$

5. Τα παρακάτω στοιχεία αφορούν τα δεδομένα μιας επιχείρησης που λειτουργεί στη βραχυχρόνια περίοδο και έχει μεταβλητούς συντελεστές την εργασία και την πρώτη ύλη:

Εργαζόμενοι (L)	Συνολικό Προϊόν (Q)	VC=w.L+C.Q	AVC= $\frac{VC}{Q}$
0	0		
1	100		
2	300		
3	450		
4	550		
5	625		
6	650		

α. Έστω οι μεταβλητοί συντελεστές έχουν σταθερές αμοιβές. Συγκεκριμένα ο μισθός που είναι αμοιβή της εργασίας είναι (w=100) και το κόστος της μιας μονάδας πρώτης ύλης είναι (c=10). Να υπολογίσετε το μεταβλητό και το μέσο μεταβλητό κόστος.

β. Εάν το Σταθερό Κόστος είναι 1000 χρηματικές μονάδες να υπολογιστεί το Συνολικό Κόστος (TC) καθώς και το κόστος ανά μονάδα παραγόμενου προϊόντος (ATC).

Απάντηση:

Εργαζόμενοι (L)	Συνολικό Προϊόν (Q)	VC=w.L+C.Q	AVC= $\frac{VC}{Q}$	TC=FC+VC	ATC= $\frac{TC}{Q}$
0	0	0	-	1000	-
1	100	1100	11	2100	21
2	300	3200	10,66	4200	14
3	450	4800	10,66	5800	12,88
4	550	5900	10,72	6900	12,54
5	625	6750	10,8	7750	12,4
6	650	7100	10,92	8100	12,46

6. «Τα οφέλη των μεταφορών με αυτοκίνητο συνοδεύονται από βλαπτικές συνέπειες τόσο στους χρήστες όσο και σε αυτούς που δεν τα χρησιμοποιούν και δεν απολαμβάνουν τα οφέλη λόγω μετακίνησης.»

α. Να ορίσετε τις έννοιες οικονομικό και κοινωνικό κόστος.

β. Ποιο είναι το οικονομικό κόστος της χρήσης των αυτοκινήτων;

γ. Ποιο είναι το κοινωνικό κόστος της χρήσης των αυτοκινήτων.

Απάντηση: α. Ο ορισμός των εννοιών γίνεται βάσει της θεωρίας του σχολικού βιβλίου.

β. Το οικονομικό κόστος της χρήσης αυτοκινήτου αφορά τους χρήστες του και έχει να κάνει με φανερό και αφανές κόστος του. Φανερό κόστος είναι το κόστος αγοράς του, συντήρησης του, το κόστος καυσίμων. Αφανές κόστος είναι η απώλεια της ευκαιρίας να αποκτήσει το άτομο κάτι άλλο π.χ. να αποκτήσει μια μοτοσυκλέτα.

γ. Το κοινωνικό κόστος περιλαμβάνει τόσο το οικονομικό κόστος όσο και την επιβάρυνση που πιθανόν να δημιουργεί σε όλα τα μέλη της κοινωνίας, η δέσμευση των συντελεστών παραγωγής στη συγκεκριμένη διαδικασία καθώς και η χρήση του αγαθού. Στη συγκεκριμένη περίπτωση στοιχεία του κοινωνικού κόστους είναι

- ο η ατμοσφαιρική μόλυνση
- ο η μείωση της ασφάλειας
- ο η κυκλοφοριακή συμφόρηση.

7.

Μελέτη περίπτωσης

“Toyota”

«... Η αποστολή είναι η βελτίωση της παραγωγικής διαδικασίας της Toyota έτσι ώστε να φτάσει την παραγωγικότητα της Ford. Βάσει του προτύπου μαζικής παραγωγής εκείνης της εποχής, οι οικονομίες κλίμακας και μόνο θα καθιστούσαν αδύνατη την προσαρμογή της μικρής Toyota σ’ αυτά τα μεγέθη. Ήταν σαν να προσπαθούσε ο Δαβίδ να τα βάλει με τον Γολιάθ.

Το σύστημα μαζικής παραγωγής της Ford ήταν σχεδιασμένο για να παράγει μεγάλες ποσότητες περιορισμένου αριθμού μοντέλων. Γι’ αυτό το λόγο όλα τα Model T αρχικά έβγαιναν μόνο σε μαύρο. Αντίθετα, η Toyota χρειαζόταν τη γρήγορη παραγωγή μικρού όγκου διαφορετικών μοντέλων χρησιμοποιώντας την ίδια γραμμή συναρμολόγησης, επειδή η καταναλωτική ζήτηση στην αγορά αυτοκινήτου όπου δραστηριοποιόταν ήταν πολύ χαμηλή για να υποστηρίξει αποκλειστικές γραμμές συναρμολόγησης για ένα μόνο όχημα. Η Ford διέθετε πολλά χρήματα και μια μεγάλη αμερικάνικη και διεθνή αγορά. Η Toyota δεν είχε καθόλου χρήματα και λειτουργούσε σε μια μικρή χώρα. Με ελάχιστους πόρους και κεφάλαιο, η Toyota δεν είχε γρήγορη ταμειακή ροή. Η Ford είχε ένα ολοκληρωμένο σύστημα προμηθειών, η Toyota όχι. Η Toyota δεν είχε την πολυτέλεια να καλύπτεται από τον υψηλό όγκο παραγωγής και τις οικονομίες κλίμακας που παρείχε στη Ford το σύστημα μαζικής παραγωγής της. Ήταν λοιπόν απαραίτητο να υιοθετήσει την παραγωγική διαδικασία της Ford για να πετύχει αμέσως υψηλή ποιότητα, χαμηλό κόστος, μικρό χρόνο παραγωγής και ευελιξία.... ..Μέρος του προβλήματος ήταν η μαζική παραγωγή ύστερα από το Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο επικεντρώθηκε σε ένα μόνο πράγμα. Κόστος, κόστος, κόστος. «Κατασκευάστε μεγαλύτερα μηχανήματα και μέσω των οικονομιών κλίμακας μειώστε το κόστος». «Αυτοματοποιήστε ώστε να αντικαταστήσετε τους ανθρώπους αν αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει κοστολογίου». Αυτός ο τρόπος σκέψης κυριαρχούσε στο βιομηχανικό κόσμο μέχρι τη δεκαετία του ’80. Στη συνέχεια ο επιχειρηματικός κόσμος δέχτηκε το δόγμα της ποιότητας. Έμαθε ότι εστιάζοντας στην ποιότητα ουσιαστικά μείωνε το κόστος περισσότερο απ’ ό,τι αν εστίαζε μόνο στο κόστος. Τελικά, τη δεκαετία του ’90,..., η παγκόσμια βιομηχανική κοινότητα ανακάλυψε τη «λιτή παραγωγή»- ο ορισμός των συγγραφέων γι’ αυτό που η Toyota είχε μάθει δεκαετίες πριν εστιάζοντας στην ταχύτητα στην προμηθευτική αλυσίδα: η μείωση του χρόνου παραγωγής με την εξουδετέρωση της σπατάλης σε κάθε στάδιο μιας διαδικασίας οδηγεί σε καλύτερη ποιότητα και χαμηλότερο κόστος, ενώ βελτιώνει την ασφάλεια και το ηθικό των εργαζομένων.»

α. Ποιος ο στόχος της Toyota;

β. Να περιγράψετε πώς επιτυγχάνει οικονομίες κλίμακας η αυτοκινητοβιομηχανία Ford. Ποια τα

πλεονεκτήματα της μαζικής παραγωγής;

γ. Ποιες οι διαφορές μεταξύ της Toyota και της Ford;

δ. Να περιγράψετε πώς επιτυγχάνει τα πλεονεκτήματα των οικονομιών κλίμακας η αυτοκινητοβιομηχανία Toyota.

Απάντηση: α. Στόχος της Toyota είναι να αυξήσει την παραγωγικότητά της δηλαδή να μπορεί να παράγει με τους ίδιους πόρους περισσότερα αυτοκίνητα.

β. Η Ford διαθέτει χρήματα, μεγάλη αγορά διάθεσης προϊόντων, ολοκληρωμένο σύστημα προμηθειών, χαμηλή παραγωγικότητα, μαζικό σύστημα παραγωγής, υψηλό όγκο παραγωγής με λίγα μοντέλα αυτοκινήτου. Τα πλεονεκτήματα ήταν το χαμηλό κόστος παραγωγής και η ποιότητα των προϊόντων.

γ. Η Toyota σε αντίθεση με τη Ford δε διέθετε χρήματα. Η Toyota απευθύνονταν σε μια μικρή αγορά σε αντίθεση με την Ford που απευθύνονταν στην αμερικάνικη και διεθνή αγορά. Η Ford είχε την ταμειακή πολυτέλεια να καλύπτει τον τεράστιο υψηλό όγκο παραγωγής ενώ τη Toyota έπρεπε να έχει γρήγορη ταμειακή ροή. Η Ford παρήγαγε μεγάλη ποσότητα περιορισμένου αριθμού μοντέλων, ενώ η Toyota είχε ανάγκη παραγωγής μικρού όγκου μεγάλου αριθμού αυτοκινήτων.

δ. Η αυτοκινητοβιομηχανία Toyota ενώ είχε ανάγκη τα πλεονεκτήματα των οικονομιών κλίμακας δε διέθετε τα χρηματικά κεφάλαια ώστε να αναπτύξει ένα υπερμέγεθες σύστημα παραγωγής όμοιο με αυτό της Ford. Έτσι υιοθέτησε το δόγμα της ποιότητας. Μειώνοντας τον χρόνο παραγωγής, την σπατάλη σε κάθε στάδιο παραγωγής βελτίωσε την προμηθευτική της αλυσίδα βελτιώνοντας την ποιότητα, μειώνοντας το κόστος και βελτιώνοντας την ασφάλεια και το ηθικό των εργαζομένων.

- 8.** Σύμφωνα με τον Berend, (2006), οι γιγαντιαίες, σύνθετες, με πολλά τμήματα επιχειρήσεις οδηγήθηκαν στη μεγιστοποίηση των οικονομιών κλίμακας και αυτό τις ώθησε να επεκταθούν πέρα από σύνορα και χώρες και κατ' αυτό τον τρόπο να μετασχηματιστούν σε πολυεθνικές επιχειρήσεις.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 υπήρχαν περίπου 7.000 πολυεθνικές. Στο τέλος της δεκαετίας του 1990 υπήρχαν σε λειτουργία 44.000 πολυεθνικές με 300.000 θυγατρικές σε όλο τον κόσμο, που απασχολούσαν 12 εκατομμύρια άτομα και παρήγαγαν το ένα τρίτο έως ένα τέταρτο του συνολικού παγκόσμιου προϊόντος.

α. Να ορίσετε την έννοια οικονομίες κλίμακας.

β. Πώς οι οικονομίες κλίμακας, συνδέονται με τη σύγχρονη πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης;

Απάντηση: α. Ο ορισμός της έννοιας γίνεται με βάση το σχολικό βιβλίο.

β. Οι οικονομίες κλίμακας δηλαδή η αύξηση της εξειδίκευσης και η μείωση του μέσου κόστους που προκύπτει από την αύξηση του όγκου της παραγωγής, αυξάνουν τα κέρδη των επιχειρήσεων. Σύμφωνα με το κείμενο η αύξηση των ωφελειών των οικονομιών κλίμακας οδήγησε τις επιχειρήσεις σε επέκταση εκτός των συνόρων του κράτους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν οι πολυεθνικές εταιρίες και οι θυγατρικές τους. Οι πολυεθνικές δημιουργούν παγκόσμιες αγορές αγαθών και παραγωγικών συντελεστών οδηγώντας στην παγκοσμιοποίηση των οικονομιών.

9. Ο νόμος του «Πάρκινσον»

Ο Σύριλ Πάρκινσον (1957), διατύπωσε το «νόμο Πάρκινσον» σύμφωνα με τον οποίο «Η εργασία διαστέλλεται, κατά τρόπον ώστε να γεμίζει όλο τον χρόνο που είναι διαθέσιμος για την ολοκλήρωσή της...». Ο Πάρκινσον παρατηρεί «Οι διευθυντές δημιουργούν εργασία ο ένας για τον άλλο». *Ανεξάρτητα από τον όγκο πραγματικής εργασίας, οι διευθυντές συνεχίζουν να προσλαμβάνουν υπαλλήλους, απλώς και μόνο για να φαίνονται πιο σημαντικοί και πιο ισχυροί*» γεγονός που αυξάνει τον αριθμό των υφισταμένων και το μέγεθος της επιχείρησης μειώνοντας την παραγωγικότητα και αυξάνοντας το μέσο κόστος παραγωγής.

Ο νόμος του Πάρκινσον, αποτελεί μια επιστημονική ανακάλυψη η οποία πολλές φορές επαληθεύεται τόσο στον εργασιακό χώρο όσο και σε άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες. Όσο περισσότερες ασχολίες έχει κάποιος τόσο πιο αποτελεσματικός είναι. Όσο πιο κενή είναι η

μέρα, τόσο περισσότερο «βουνά» φαντάζουν και τα απλούστερα καθήκοντα.

α. Να ορίσετε την έννοια των αντιοικονομιών κλίμακας.

β. Να συσχετίσετε τον «νόμο Πάρκινσον» με τις αντιοικονομίες κλίμακας στις επιχειρήσεις.

γ. Να συσχετίσετε τον «νόμο Πάρκινσον» με την μελέτη των μαθημάτων. Πώς μπορεί ο «νόμος Πάρκινσον» να βελτιώσει τη διαδικασία μελέτης;

Απάντηση: α. Ο ορισμός της έννοιας γίνεται βάσει του σχολικού.

β. Ο «νόμος Πάρκινσον» εξηγεί πώς η αύξηση του αριθμού των εργαζομένων αυξάνει το γραφειοκρατικό κόστος τόσο στις ιδιωτικές επιχειρήσεις όσο και στις δημόσιες υπηρεσίες, χωρίς να βελτιώνει την παραγωγικότητα. Η διοικητική γραφειοκρατία συνδέεται με τις αντιοικονομίες διοίκησης. Ο Πάρκινσον αναδεικνύει την γραφειοκρατία σαν αιτία παρακμής και αύξησης του κόστους.

γ. Η ουσία του «νόμου Πάρκινσον» βρίσκεται στο ότι ανάλογα με τον διαθέσιμο χρόνο για μια εργασία, πρέπει να προσαρμόζεται και η παραγωγικότητα. Εάν υπάρχει διαθέσιμη μόνο 1 ώρα για τη μελέτη ενός μαθήματος, τότε σε 1 ώρα πρέπει να έχει ολοκληρωθεί. Εάν υπάρχουν διαθέσιμες 4 ώρες θα αξιοποιηθούν και οι 4 ώρες.

Επομένως, πρέπει να γίνει προσπάθεια να μη διαστέλλεται ο χρόνος διαβάσματος με προσαρμογή στον διαθέσιμο χρόνο, αλλά να γίνεται προγραμματισμός της μελέτης σε συγκεκριμένο χρόνο.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

A. Δίνεται ο πίνακας που αφορά την ημερήσια παραγωγή ενός εργαστηρίου που παράγει σοκολάτες.

L	Q	$AP = \frac{Q}{L}$	$MP = \frac{\Delta Q}{\Delta L}$	FC	VC=w.L	TC=FC+VC	$AFC = \frac{FC}{Q}$	$AVC = \frac{VC}{Q}$	$ATC = \frac{TC}{Q}$	$MC = \frac{\Delta VC}{\Delta Q}$
0			-			1000				
1			80			9000				
2			100			19000				
3			90			28000				
4			70			35000				
5			60			41000				
6			50			46000				
7			40			50000				
8			0			50000				

- α. Να συμπληρώσετε τη στήλη του συνολικού προϊόντος καθώς και τη στήλη του μέσου προϊόντος.
- β. Πόσο είναι το σταθερό κόστος;
- γ. Να συμπληρώσετε τις στήλες του κόστους.
- δ. Να απεικονίσετε διαγραμματικά τις καμπύλες του συνολικού, του μέσου και του οριακού προϊόντος.
- ε. Ισχύει ο νόμος της φθίνουσας απόδοσης σε αυτή την παραγωγική διαδικασία; Με την προσθήκη ποιου εργαζόμενου ξεκινάει ο νόμος;
- στ. Σε ποιο επίπεδο εργασίας μεγιστοποιείται η παραγωγικότητα και σε ποιο η παραγωγή;
- ζ. Σε ποιο επίπεδο παραγωγής ελαχιστοποιείται το μέσο μεταβλητό καθώς και το μέσο συνολικό κόστος;

7^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΜΟΡΦΕΣ ΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
7.1 Έννοια της αγοράς και κριτήρια διάκρισης των μορφών της. 7.1.1 Έννοια της αγοράς και ανταγωνισμός των επιχειρήσεων. 7.1.2 Κριτήρια διάκρισης και μορφές αγοράς	1
7.2 Πλήρης ή «τέλειος» ανταγωνισμός. 7.2.1 Έννοια και χαρακτηριστικά του πλήρους ανταγωνισμού. 7.2.2 Ο προσδιορισμός της τιμής του αγαθού στον πλήρη ανταγωνισμό. 7.2.3 Συνολικό κόστος, συνολικά έσοδα και ισορροπία της ανταγωνιστικής επιχείρησης στην βραχυχρόνια περίοδο. 7.2.4 Τιμή του αγαθού και βραχυχρόνια καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης. 7.2.5 Συμπεριφορά της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό.	4
7.3 Μονοπώλιο. 7.3.1 Έννοια και χαρακτηριστικά του μονοπωλίου. 7.3.2 Λόγοι δημιουργίας μονοπωλίων. 7.3.3 Συμπεριφορά της επιχείρησης στο μονοπώλιο	2
7.4 Μονοπωλιακός ανταγωνισμός. 7.4.1 Έννοια και χαρακτηριστικά του μονοπωλιακού ανταγωνισμού. 7.4.2 Συμπεριφορά της επιχείρησης στον μονοπωλιακό ανταγωνισμό.	2
7.5 Χαρακτηριστικά του ολιγοπωλίου 7.5.1 Έννοια και χαρακτηριστικά του ολιγοπωλίου. 7.5.2 Συμπεριφορά της επιχείρησης στο ολιγοπώλιο.	1
5. 7.6 Κριτική θεώρηση των μορφών αγοράς.	2
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	12

ΜΟΡΦΕΣ ΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Έννοιες κλειδιά

Πλήρης ανταγωνισμός
Συνολικό Έσοδο ή πρόσοδος
Μέσο Έσοδο
Οριακό Έσοδο
Οικονομικά– Λογιστικά Κέρδη
Άριστο επίπεδο παραγωγής

Καμπύλη προσφοράς
Μονοπώλιο
Μονοπωλιακός ανταγωνισμός
Ολιγοπώλιο
Ηγέτιδα επιχείρηση
Πόλεμος τιμών
Συμφωνίες τιμών ή συμπαιγνίες

Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις

Σε προηγούμενο κεφάλαιο έγινε αναφορά στον τρόπο που λειτουργούν οι αγορές των αγαθών και των συντελεστών παραγωγής. Επίσης έγινε ανάλυση των στοιχείων της παραγωγικής διαδικασίας καθώς και του κόστους παραγωγής τόσο στη βραχυχρόνια όσο και στη μακροχρόνια περίοδο. Βασικός σκοπός των επιχειρήσεων είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους. Η συμπεριφορά της επιχείρησης επηρεάζεται από το περιβάλλον στο οποίο αυτή λειτουργεί και από την οργάνωση της αγοράς στην οποία συμμετέχει. Σκοπός του κεφαλαίου είναι να εξεταστεί πώς λαμβάνουν αποφάσεις οι επιχειρήσεις στις διάφορες μορφές αγοράς όπως:

- Τέλειος ανταγωνισμός
- Μονοπώλιο
- Μονοπωλιακός ανταγωνισμός
- Ολιγοπώλιο

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να ορίζουν την έννοια της αγοράς και να κάνουν διάκριση βάση τον ανταγωνισμό των επιχειρήσεων σε μορφές αγοράς στηριζόμενοι σε κριτήρια όπως ο αριθμός των επιχειρήσεων και ο βαθμός διαφοροποίησης του προϊόντος
- Να ορίζουν την έννοια του πλήρους ανταγωνισμού και να περιγράψουν τα χαρακτηριστικά του.
- Να παρουσιάζουν διαγραμματικά και να εξηγούν τον τρόπο διαμόρφωσης της τιμής του αγαθού για τη μεμονωμένη επιχείρηση στον πλήρη ανταγωνισμό.
- Να ορίζουν τις έννοιες έσοδα και κέρδη και να προσδιορίζουν τη σχέση τους λαμβάνοντας υπόψη το κόστος.
- Να ορίζουν τις έννοιες οριακό έσοδο, μέσο έσοδο και τιμή και να εξηγούν τον λόγο για τον οποίο τα συγκεκριμένα μεγέθη στον πλήρη ανταγωνισμό ταυτίζονται.
- Να διατυπώνουν τις σχέσεις που συνδέουν τα συνολικά έσοδα (TR), το μέσο έσοδο (AR) και το οριακό έσοδο (MR), να επιλύουν ασκήσεις υπολογισμού των συγκεκριμένων μεγεθών και να τα αναπαριστούν γραφικά.
- Να προσδιορίζουν, να αναπαριστούν γραφικά και να εξηγούν τη σχέση που διαμορφώνεται μεταξύ των συνολικών εσόδων και του συνολικού κόστους στο επίπεδο παραγωγής που ισορροπεί η επιχείρηση στον πλήρη ανταγωνισμό στη βραχυχρόνια περίοδο.
- Να προσδιορίζουν, να αναπαριστούν γραφικά και να εξηγούν με τη χρήση του οριακού

<p>κόστους και της οριακής προσόδου την ισορροπία της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό στην βραχυχρόνια περίοδο.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Να προσδιορίζουν, να αναπαριστούν γραφικά και να εξηγούν τον τρόπο που προκύπτει η καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό στην βραχυχρόνια περίοδο. ➤ Να αναλύουν, να περιγράφουν και να ερμηνεύουν την συμπεριφορά της επιχείρησης στον πλήρη ανταγωνισμό. ➤ Να ορίζουν την έννοια του μονοπωλίου και να προσδιορίζουν τα χαρακτηριστικά του. ➤ Να παρουσιάζουν και να εξηγούν τους λόγους δημιουργίας των ιδιωτικών μονοπωλίων-κρατικών μονοπωλίων. ➤ Να αναλύουν, να περιγράφουν και να ερμηνεύουν την συμπεριφορά της μονοπωλιακής επιχείρησης ➤ Να ορίζουν την έννοια του μονοπωλιακού ανταγωνισμού και να προσδιορίζουν τα χαρακτηριστικά του. ➤ Να περιγράφουν, να αναλύουν και να ερμηνεύουν την συμπεριφορά της επιχείρησης στον μονοπωλιακό ανταγωνισμό. ➤ Να ορίζουν την έννοια του ολιγοπωλίου και να προσδιορίζουν τα χαρακτηριστικά του. ➤ Να αναλύουν, να περιγράφουν και να ερμηνεύουν την συμπεριφορά της ολιγοπωλιακής επιχείρησης. ➤ Να συγκρίνουν την συμπεριφορά επιχειρήσεων που λειτουργούν σε διαφορετικές μορφές αγοράς. ➤ Να προσδιορίζουν και να εξηγούν τις ομοιότητες και τις διαφορές: στον τρόπο προσδιορισμού των ποσοτήτων που προσφέρουν και στον τρόπο προσδιορισμού των τιμών, στις διαφορετικές μορφές αγοράς. ➤ Να εξηγούν τις αιτίες της διαφοράς στην συμπεριφορά των επιχειρήσεων στις μορφές αγοράς. 	
Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία	<p>Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Τέλειος ανταγωνισμός ➤ Μονοπώλιο ➤ Μονοπωλιακός ανταγωνισμός ➤ Ολιγοπώλιο
<p>Εκπαιδευτικό υλικό:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Μορφές Αγοράς- Αρχές Οικονομικής Θεωρίας _Διαδραστικά σχολικά βιβλία: http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C117/130/944,3461/ ➤ Φωτόδεντρο_διαδραστικά σχολικά βιβλία_Αρχές οικονομικής Θεωρίας: http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGL-C117 ➤ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο_Βιβλίο Καθηγητή Αρχές οικονομικής Θεωρίας: http://www.pi-schools.gr/lessons/economics/arx_oik_theor_vivlio.pdf ➤ Παιδαγωγικό Ινστιτούτο_Ασκήσεις: http://www.pi-schools.gr/download/lessons/economics/askhseis.doc ➤ Επιτροπή Ανταγωνισμού: http://www.epant.gr/main.php?Lang=gr ➤ Ευρωπαϊκή Ένωση: http://europa.eu/youreurope/business/sell-abroad/free-competition/index_el.htm ➤ Ευρωπαϊκή Επιτροπή: http://ec.europa.eu/competition/consumers/how/index_el.html 	
Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Κέρδος και Έσοδα: 	

Κέρδος= Συνολικά Έσοδα- Συνολικό Κόστος

Συνολικά Έσοδα= Τιμή x Ποσότητα $\Rightarrow TR=P \times Q$

Μέσα Έσοδα= $\frac{\text{Συνολικά Έσοδα}}{\text{Συνολικό Προϊόν}} \Rightarrow AR = \frac{TR}{Q} = \frac{PQ}{Q} = P$ Το έσοδο ανά μονάδα προϊόντος είναι ίσο με την τιμή του προϊόντος.

Οριακά Έσοδα= $\frac{\Delta TR}{\Delta Q} = \frac{\Delta(PQ)}{\Delta Q}$ εάν η τιμή είναι σταθερή $\rightarrow MC = P$

Οριακά έσοδα είναι τα επιπλέον έσοδα από την πώληση μιας επιπλέον μονάδας προϊόντος. Όταν η τιμή είναι σταθερή σε μια ανταγωνιστική επιχείρηση, τα επιπλέον έσοδά της είναι σταθερά και ίσα με την τιμή της επιπλέον μονάδας προϊόντος.

➤ **Προσδιορισμός άριστου επιπέδου παραγωγής:**

Οι επιχειρήσεις εισέρχονται σε παραγωγικές δραστηριότητες αποσκοπώντας στο μέγιστο κέρδος. Η επιχείρηση πρέπει να προσδιορίσει την ποσότητα προϊόντος που θα παράγει επιδιώκοντας το μέγιστο κέρδος.

Συνολικά μεγέθη:

Σε κάθε επίπεδο παραγωγής το κέρδος είναι η διαφορά Συνολικών εσόδων και Συνολικού Κόστους. Επομένως σε κάθε ποσότητα το κέρδος είναι η κατακόρυφη απόσταση ανάμεσα στην ευθεία συνολικών εσόδων και την καμπύλη συνολικού κόστους.

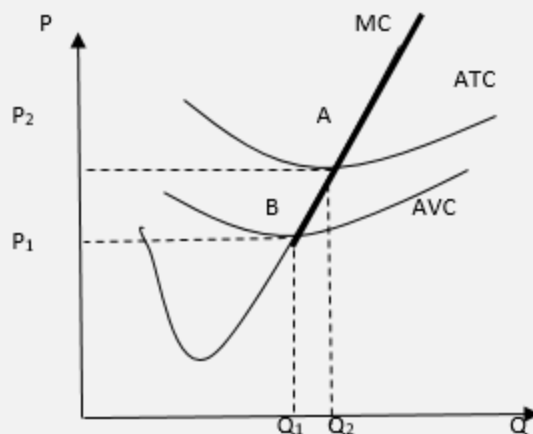
- Στο επίπεδο παραγωγής που η ευθεία συνολικών εσόδων τέμνει την καμπύλη συνολικού κόστους, το κέρδος της εταιρείας είναι ίσο με μηδέν.
- Στα επίπεδα παραγωγής που η καμπύλη του συνολικού κόστους είναι πάνω από την ευθεία των συνολικών εσόδων η επιχείρηση λειτουργεί με ζημία.
- Στα επίπεδα παραγωγής που η ευθεία συνολικών εσόδων είναι πάνω από την καμπύλη συνολικού κόστους, η επιχείρηση λειτουργεί με κέρδος.
- **Όταν μεγιστοποιείται η απόσταση μεταξύ συνολικών εσόδων και συνολικού κόστους, μεγιστοποιείται και το κέρδος της επιχείρησης.**

Οριακά μεγέθη:

Για να προσδιορίσει η επιχείρηση την ποσότητα που παραγωγής εξετάζει διάφορα επίπεδα παραγωγής και συγκρίνει τα οριακά έσοδα με το οριακό κόστος.

- Αν τα οριακά έσοδα υπερβαίνουν το οριακό κόστος, η ανταγωνιστική επιχείρηση μπορεί να αυξήσει το κέρδος της με την παραγωγή μιας επιπλέον μονάδας προϊόντος.
- Αν το οριακό κόστος υπερβαίνει τα οριακά έσοδα, η ανταγωνιστική επιχείρηση μπορεί να αυξήσει το κέρδος της, μειώνοντας κατά μια μονάδα την παραγωγή της.
- Επομένως **το άριστο επίπεδο παραγωγής είναι εκεί όπου τα οριακά έσοδα είναι ίσα με το οριακό κόστος**. Επειδή το οριακά έσοδα είναι σταθερά και ίσα με την τιμή του προϊόντος η ανταγωνιστική επιχείρηση επιλέγει εκείνο το επίπεδο παραγωγής όπου το οριακό κόστος είναι ίσο με την τιμή του προϊόντος.

➤ **Πότε μια επιχείρηση εισέρχεται στην ανταγωνιστική αγορά;**

Η επιχείρηση συγκρίνει το ελάχιστο μέσο συνολικό κόστος (ATC) με την τιμή που διαμορφώνεται στην ανταγωνιστική αγορά.

- Για $P < P_2$: Εάν η τιμή του προϊόντος που διαμορφώνεται στην ανταγωνιστική αγορά είναι χαμηλότερη από το ελάχιστο μέσο κόστος (ATC_{min}), η επιχείρηση θα λειτουργεί με ζημιά.
- Για $P > P_2$: Εάν η τιμή του προϊόντος που διαμορφώνεται στην ανταγωνιστική αγορά είναι υψηλότερη από το ελάχιστο μέσο κόστος (ATC_{min}), η επιχείρηση θα λειτουργεί με κέρδη.

➤ **Πότε μια επιχείρηση αποχωρεί από την ανταγωνιστική αγορά:**

Αν μια επιχείρηση έχει σταθερό κόστος από το οποίο δεν μπορεί να απαλλαγεί ακόμη και όταν διακόπτει τη λειτουργία της, η απόφαση για έξοδο της επιχείρησης από την αγορά θα ληφθεί με σύγκριση του ελάχιστου μέσου μεταβλητού κόστους (AVC_{min}) και της τιμής που διαμορφώνεται στην ανταγωνιστική αγορά.

○ Για $P < P_1$: Εάν η τιμή του προϊόντος που διαμορφώνεται στην ανταγωνιστική αγορά είναι χαμηλότερη από το ελάχιστο μέσο μεταβλητό κόστος (AVC_{min}), η επιχείρηση θα αποφασίσει την έξοδο από την αγορά, διότι θα έχει ζημίες μεγαλύτερες από ότι όταν διακόπτει τη λειτουργία της, δηλαδή θα έχει ζημίες μεγαλύτερες από το σταθερό κόστος.

○ Για $P_2 > P > P_1$: Εάν η τιμή του προϊόντος που διαμορφώνεται στην ανταγωνιστική αγορά είναι υψηλότερη από το ελάχιστο μέσο μεταβλητό κόστος (AVC_{min}) και χαμηλότερη από το ελάχιστο μέσο κόστος (ATC_{min}), η επιχείρηση θα αποφασίσει την παραμονή στην ανταγωνιστική αγορά διότι οι ζημίες που παρουσιάζει είναι μικρότερες από ότι το σταθερό κόστος που θα έχει εάν διακόψει τη λειτουργία της. Παραμένοντας στην ανταγωνιστική αγορά, η επιχείρηση καλύπτει το μεταβλητό κόστος και ένα μέρος του σταθερού κόστους.

Καμπύλη προσφοράς:

Αν η τιμή του προϊόντος είναι χαμηλότερη από το ελάχιστο μέσο μεταβλητό κόστος (AVC_{min}) η επιχείρηση διακόπτει τη λειτουργία της και εξέρχεται από την ανταγωνιστική αγορά. Αν η τιμή του προϊόντος είναι υψηλότερη από το ελάχιστο μέσο μεταβλητό κόστος (AVC_{min}) η επιχείρηση παραμένει στην αγορά και επιλέγει το επίπεδο παραγωγής στο οποίο το οριακό κόστος είναι ίσο με την τιμή του προϊόντος. **Η καμπύλη προσφοράς είναι το ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης του οριακού κόστους πάνω από την καμπύλη του μέσου μεταβλητού δηλαδή πάνω από το ελάχιστο μέσο μεταβλητό κόστος.**

Μορφές αγορές:						
Μορφή αγοράς	Αριθμός Επιχ/ων	Ομοιογένεια Προϊόντος	Ελευθερία Εισόδου-Εξόδου από αγορά	Δύναμη στη διαμόρφωση τιμής	Ανταγ/μος σε άλλα επίπεδα	Παραδείγματα
Πλήρης Αντ/μός	Πάρα Πολλές	Ομοιογενές προϊόν	Υπάρχει ελευθερία	Η τιμή διαμορφώνεται στην αγορά	Δεν υπάρχει διαφήμιση	Ελαιοπαράγωγοι
Μονοπώλιο	Μια	Δεν υπάρχουν Υποκατάστατα	Υπάρχουν Νομικά ή φυσικά εμπόδια	Έλεγχος στην τιμή του προϊόντος	Διαφήμιση ώστε οι Κατ/τες να έχουν ενημέρωση και θετική εικόνα	Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδας
Μονοπωλικός Ανταγωνισμός	Πολλές επιχ/σεις	Διαφοροποιημένο προϊόν	Υπάρχει ελευθερία	Δυνατότητα Διαφοροποίησης τιμής	Υπάρχει Διαφήμιση	Εστιατόρια, κομμωτήρια
Ολιγοπώλιο	Λίγες επιχ/σεις	Ομοιογενές ή όχι	Είναι πολύ μεγάλες επιχ/σεις και είναι δύσκολο να εισέλθουν νέες	Ηγέτιδα επιχ/ση, Πόλεμος τιμών, Συμφωνίες τιμών	Υπάρχει Διαφήμιση	Εταιρείες κινητής τηλεφωνίας
Περαιτέρω διευκρινίσεις				<ul style="list-style-type: none"> ✓ Η συνθήκη που δίνει το άριστο επίπεδο παραγωγής είναι: $Kέρδη_{max}=TR-TC$ ή $Ζημίες_{min}=TR-TC$ όταν έχει παντού Ζημίες. ή $MC_{αυξ.}=P$. ✓ Η καμπύλη προσφοράς στον πλήρη ανταγωνισμό ορίζεται από την συνθήκη $MC_{αυξ.} \geq AVC$. ✓ Η επιχείρηση εισέρχεται στον κλάδο όταν έχει κέρδη, δηλαδή όταν ισχύει η συνθήκη $MC_{αυξ.} \geq ATC$. ✓ Στο άριστο επίπεδο παραγωγής πιθανόν να μη συμφέρει την επιχείρηση να παράγει. 		
Πληροφορικός Γραμματισμός				Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Εκεί ο εκπαιδευτικός μόνος ή με τη βοήθεια κάποιων μαθητών που γνωρίζουν, ή με τη βοήθεια του		

	<p>εκπαιδευτικού που διδάσκει πληροφορική, μπορεί να</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ οργανώσει την εκμάθηση της ηλεκτρονικής απεικόνισης των καμπυλών συνολικού, μέσου και οριακού προϊόντος ✓ να κάνουν έρευνα στο διαδίκτυο για επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στις διάφορες μορφές αγοράς
--	--

Εφαρμογή
Ενδεικτικές Ασκήσεις Προβλήματα Εργασίες Δραστηριότητες

Κατά το σχεδιασμό των ασκήσεων προβλημάτων και την παραγωγή του υλικού ο κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να φροντίσει τα ερωτήματα να είναι σαφώς διατυπωμένα, εκτεταμένου εύρους, κλιμακούμενης δυσκολίας και μετρήσιμα. Τα θεωρητικά ερωτήματα μπορούν να δίνονται εναλλακτικά μέσα από υποθέσεις εργασίας και μελέτες περίπτωσης. Ωστόσο οι απαντήσεις που αναμένονται πρέπει να βασίζονται στη θεωρία του σχολικού εγχειριδίου και στην ικανότητα εφαρμογής και σύνδεσής της θεωρίας με την πραγματικότητα. Παρακάτω δίνονται ενδεικτικά ερωτήματα που αφορούν τη θεματική του κεφαλαίου. Τα ερωτήματα αυτά πολλές φορές στόχο έχουν τη να αποσαφινίσουν τις διαφορές στις διατυπώσεις αναδεικνύοντας λεπτοφυή ζητήματα. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν όλα μαζί τα ερωτήματα ν' αποτελέσουν μέρος μιας άσκησης.

Ασκήσεις Ερωτήσεις Εργασίες

1. Έστω τα εξής στοιχεία κόστους και παραγωγής μιας επιχείρησης που λειτουργεί σε μια πλήρως ανταγωνιστική αγορά:

Εργαζόμενοι (L)	Συνολικό προϊόν (Q)	Μεταβλ. κόστος (VC)=w.L	Συνολικό Κόστος TC=FC+VC	Μέσο μεταβλ. κόστος (AVC)= $\frac{VC}{Q}$	Οριακό κόστος (MC)= $\frac{\Delta VC}{\Delta Q}$
	0		1000		
	100		1600		
	200		2000		
	300		2200		
	400		2600		
	500		3200		
	600		4200		
	700		5400		
	800		7200		

- α. Πόσο είναι το σταθερό κόστος της επιχείρησης;
- β. Εάν η αμοιβή της εργασίας είναι 100€ να συμπληρώσετε τον πίνακα.
- γ. Η τιμή του προϊόντος είναι δεδομένη από την αγορά και ίση με 6€. Να υπολογίσετε το άριστο επίπεδο παραγωγής.
- δ. Στη θέση ισορροπίας η επιχείρηση πραγματοποιεί κέρδη ή ζημίες και πόσα;
- ε. Να προσδιορίσετε τον πίνακα προσφοράς της επιχείρησης. Να γίνει διαγραμματική απεικόνιση της καμπύλης προσφοράς.
- στ. Συμφέρει την επιχείρηση να λειτουργεί ή μήπως πρέπει να πάψει να λειτουργεί;

ζ. Να απαντηθούν τα παραπάνω ερωτήματα εάν το σταθερό κόστος της επιχείρησης είναι 500 και η τιμή του προϊόντος είναι 10.

Απάντηση:

α. Το Σταθερό κόστος είναι $FC=1000$ διότι για $Q=0$ ισχύει $TC=FC=1000$.

β.

L	Q	VC=w.L	TC=FC+VC	AVC= $\frac{VC}{Q}$	MC= $\frac{\Delta VC}{\Delta Q}$	ATC= $\frac{TC}{Q}$
0	0	0	1000	-	-	-
6	100	600	1600	6	6	16
10	200	1000	2000	5	4	10
12	300	1200	2200	4	2	7,33
16	400	1600	2600	4	= 4	6,5
22	500	2200	3200	4,4	6	6,4
32	600	3200	4200	5,3	10	7
44	700	4400	5400	6,28	12	7,71
62	800	6200	7200	7,75	18	9

γ. Συνολικά μεγέθη

Q	TR=P.Q	TC=FC+VC	Κέρδη= TR-TC
0	0	1000	-1000
100	600	1600	-1000
200	1200	2000	-800
300	1800	2200	-400
400	2400	2600	-200
500	3000	3200	-200
600	3600	4200	-600
700	4200	5400	-1200
800	4800	7200	-2400

Σε όλα τα επίπεδα παραγωγής, η επιχείρηση είναι ζημιογόνα. Ωστόσο η ελάχιστη ζημία εμφανίζεται σε δύο θέσεις, οπότε ο προσδιορισμός του άριστου επιπέδου παραγωγής θα γίνει με τη μέθοδο των οριακών μεγεθών.

Οριακά μεγέθη

Αναζητούμε που ισχύει $MC_{αυξ}=P$

Q	Οριακό κόστος (MC)= $\frac{\Delta VC}{\Delta Q}$	Οριακό έσοδο MR=P
0	-	-
100	6	6
200	4	6
300	2	6
400	4	6
500	6	6
600	10	6
700	12	6
800	18	6

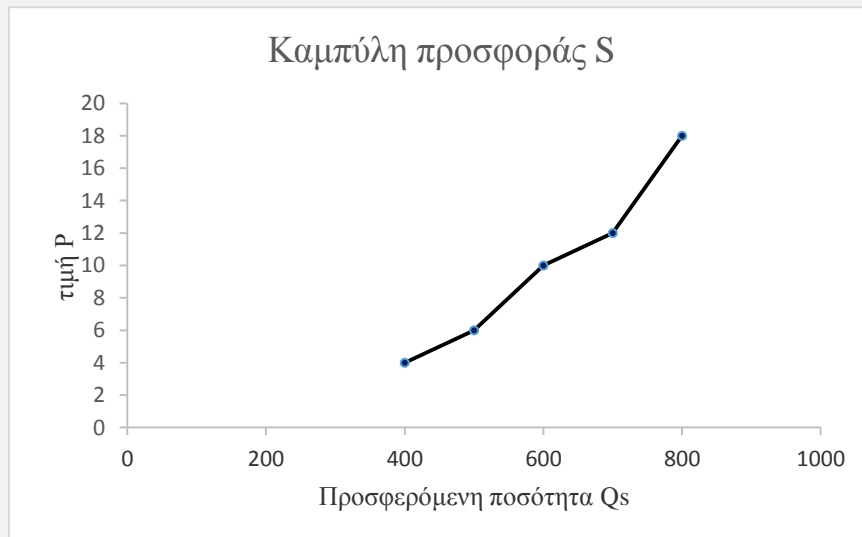
Για $Q=500$, το επίπεδο παραγωγής είναι άριστο, επειδή ισχύει $MC_{αυξ}=P=6$.

δ. Στη θέση ισορροπίας υπάρχουν οι ελάχιστες ζημίες ίσες με 200€.

ε. Η καμπύλη προσφοράς ξεκινάει από το σημείο που το $MC_{αυξ} \geq AVC$. Επομένως παρατηρούμε ότι για $Q=400$ ισχύει το $MC_{αυξ}=AVC=4$

Ο πίνακας προσφοράς είναι:

P=MC	Q _s
4	400
6	500
10	600
12	700
18	800

στ. Στην άριστη ποσότητα παραγωγής $Q=500$ η επιχείρηση καλύπτει τα μεταβλητά της έξοδα μια και η ποσότητα αυτή είναι σημείο της καμπύλης προσφοράς, δηλαδή βρίσκεται πάνω από το σημείο $MC_{αυξ} \geq AVC$. Η επιχείρηση παραμένει ανοιχτή διότι καλύπτει τα μεταβλητά της έξοδα και τμήμα των σταθερών, δηλαδή βρίσκεται σε καλύτερη οικονομική θέση από τις ζημίες ίσες με το σταθερό κόστος που θα έχει εάν κλείσει. Ωστόσο επειδή το σημείο αυτό είναι κάτω από την καμπύλη του ATC η επιχείρηση δεν παρουσιάζει κέρδη αλλά ζημίες. Η επιχείρηση αναμένει την αύξηση της τιμής στην αγορά για να πραγματοποιήσει κέρδη.

ζ.

L	Q	VC=w.L	TC	$AVC = \frac{VC}{Q}$	$MC = \frac{\Delta VC}{\Delta Q}$	$ATC = \frac{TC}{Q}$
0	0	0	500	-	-	-
6	100	600	1100	6	6	11
10	200	1000	1500	5	4	7,5
12	300	1200	1700	4	2	5,6
16	400	1600	2100	4	= 4	5,25
22	500	2200	2700	4,4	6	> 5,4
32	600	3200	3700	5,3	10	6,16
44	700	4400	4900	6,28	12	7
62	800	6200	6700	7,75	18	8,37

Q	TR=P.Q	TC=FC+VC	Κέρδη= TR-TC
0	0	500	-500
100	1000	1100	-100
200	2000	1500	500
300	3000	1700	1300
400	4000	2100	1900
500	5000	2700	2300
600	6000	3700	2300
700	7000	4900	2100
800	8000	6700	1300

Παρατηρούμε ότι από τις 200 μονάδες παραγωγής και πάνω η επιχείρηση είναι κερδοφόρα. Ωστόσο τα μέγιστα κέρδη εμφανίζονται σε δύο θέσεις οπότε ο προσδιορισμός του άριστου επιπέδου παραγωγής θα γίνει με τη μέθοδο των οριακών μεγεθών.

Οριακά μεγέθη

Αναζητούμε που ισχύει $MC_{αυξ}=P$

Q	Οριακό κόστος (MC)= $\frac{\Delta VC}{\Delta Q}$	Οριακό έσοδο MR=P
0	-	-
100	6	10
200	4	10
300	2	10
400	4	10
500	6	10
600	10	10
700	12	10
800	18	10

Για Q=600 επιτυγχάνεται το άριστο επίπεδο παραγωγής, επειδή ισχύει $MC_{αυξ}=P=10$.

Στη θέση ισορροπίας υπάρχουν τα μέγιστα κέρδη ίσα με 2300€.

Η καμπύλη προσφοράς ξεκινάει από το σημείο που το $MC_{αυξ} \geq AVC$. Επομένως παρατηρούμε ότι για Q=400 ισχύει το $MC_{αυξ}=AVC=4$

Ο πίνακας προσφοράς είναι:

P=MC	Q _s
4	400
6	500
10	600
12	700
18	800

Στην άριστη ποσότητα παραγωγής Q=600 η επιχείρηση καλύπτει τα μεταβλητά της έξοδα μια και η ποσότητα αυτή είναι σημείο της καμπύλης προσφοράς, δηλαδή βρίσκεται πάνω από το σημείο $MC_{αυξ} \geq AVC$. Επίσης για Q=600 η επιχείρηση καλύπτει και το συνολικό της κόστος μια και η ποσότητα αυτή βρίσκεται πάνω από την ποσότητα Q=500 όπου ξεκινάει να πληρείται η σχέση $MC_{αυξ} \geq ATC$. Η επιχείρηση όπως το υπολογίστηκε και αριθμητικά, έχει κέρδη επομένως πρέπει να συνεχίσει να λειτουργεί.

2. «**Η Επιτροπή Ανταγωνισμού (Ε.Α.)** είναι θεματοφύλακας της εύρυθμης λειτουργίας της αγοράς και εγγυάται την εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού. Η Επιτροπή Ανταγωνισμού λειτουργεί ως ανεξάρτητη αρχή και έχει διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Γενικοί Στόχοι της Επιτροπής Ανταγωνισμού είναι :

- Η διατήρηση ή αποκατάσταση της υγιούς ανταγωνιστικής δομής της αγοράς
- Η προστασία των συμφερόντων του καταναλωτή
- Η οικονομική ανάπτυξη».

Επιτροπή Ανταγωνισμού: <http://www.epant.gr/main.php?Lang=gr>

Στην ιστοσελίδα της Επιτροπής Ανταγωνισμού υπάρχουν θέματα τα οποία συνδέουν τη θεωρία των μορφών ανταγωνισμού με την ελληνική πραγματικότητα. Οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες μπορούν να διερευνήσουν στην ιστοσελίδα της Επιτροπής θέματα όπως:

- Την αποστολή, τα μέσα, τα σκοπούμενα αποτελέσματα και την οργανωτική δομή του οργανισμού,
- Δελτία Τύπου που αφορούν σε αποφάσεις σε αιτήματα συγχωνεύσεων, αποκλειστικού ελέγχου κτλ.
- Γνωμοδοτήσεις για αιτήματα διατήρησης περιορισμών προηγούμενης Διοικητικής άδειας ασκήσεως επαγγέλματος σε κλάδους και επαγγέλματα.. Παράδειγμα:

«Η Επιτροπή Ανταγωνισμού πρότεινε:

1. τη μη διατήρηση του νομικού καθεστώτος της προηγούμενης διοικητικής άδειας άσκησης του επαγγέλματος λογιστή- φοροτεχνικού, καθώς δεν συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις παροχής εξαίρεσης κατά τα προβλεπόμενα στο ν. 3919/2011».

- Δημοσιεύσεις που αφορούν τις αναθέτουσες αρχές, καθώς και ενώσεις επιχειρήσεων. Στους οδηγούς που περιλαμβάνονται υπάρχουν υποθετικά παραδείγματα συμπαιγνιών καθώς και παραδείγματα εφαρμογής του Δικαίου του ανταγωνισμού.
- Νομοθεσία, ελληνική και ευρωπαϊκή.

3. Στην ηλεκτρονική διεύθυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπάρχουν κανόνες για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού. Σύμφωνα με αυτούς τους κανόνες, ορισμένες πρακτικές απαγορεύονται, όπως:

«Εάν η επιχείρησή σας έχει μεγάλο μερίδιο της αγοράς, τότε θεωρείται ότι κατέχει δεσπόζουσα θέση και θα πρέπει να προσέξετε ιδιαίτερα:

- να μην επιβάλλετε **παράλογα υψηλές τιμές** που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε εκμετάλλευση των πελατών
- να μην επιβάλλετε **αδικοιολόγητα χαμηλές τιμές** που ενδέχεται να εκτοπίσουν τους ανταγωνιστές σας από την αγορά
- να μην επιβάλλετε ορισμένους **όρους συναλλαγών*** στους εμπορικούς σας εταίρους.»

****Όροι συναλλαγών** όπως: Μια πρακτική που πρέπει να αποφεύγουν οι επιχειρήσεις είναι η «**αποκλειστική διανομή**», βάσει της οποίας μια ολιγοπωλιακή επιχείρηση υποχρεώνει τις συνεργαζόμενες επιχειρήσεις εμπορίου να πωλούν μόνο τα δικά της προϊόντα και να μη διανέμουν προϊόντα ανταγωνιστών. Άλλη πρακτική είναι η «**συγκράτηση τιμής μεταπώλησης**» σύμφωνα με την οποία η ολιγοπωλιακή επιχείρηση υποχρεώνει τους λιανοπωλητές να πωλούν προϊόντα σε τιμές «καταλόγου».*

Ευρωπαϊκή Ένωση: http://europa.eu/youreurope/business/sell-abroad/free-competition/index_el.htm

α. Για ποιο λόγο η επιχείρησις με δεσπόζουσα θέση δεν πρέπει να επιβάλλει «παράλογα υψηλές» και «αδικαιολόγητα χαμηλές τιμές»;

β. Για ποιο λόγο προτείνεται ο περιορισμός της πρακτικής της επιβολής ορισμένων όρων συναλλαγών στους εμπορικούς εταίρους;

Απάντηση: α. Οι παράλογα υψηλές τιμές δημιουργούν υπερβολικό κέρδος εις βάρος των καταναλωτών. Οι αδικαιολόγητα χαμηλές τιμές συνιστούν μέσο αθέμιτου ανταγωνισμού δεδομένου ότι έχουν στόχο να αποδυναμώσουν τους ανταγωνιστές και να τους οδηγήσουν εκτός αγοράς.

β. Τόσο η «αποκλειστική διανομή» όσο και η πρακτική «συγκράτησης τιμής μεταπώλησης» εμποδίζουν τον ανταγωνισμό και την ελεύθερη διαμόρφωση της τιμής, δημιουργούν αθέμιτο ανταγωνισμό και ταυτόχρονα πλήττουν τα συμφέροντα των καταναλωτών.

4. Στη σελίδα της **Ευρωπαϊκής Επιτροπής** που αφορά στον Ανταγωνισμό μπορείτε να εντοπίσετε πληροφορίες για το πώς εφαρμόζει η Επιτροπή την πολιτική ανταγωνισμού. Μπορούν οι μαθητές να περιηγηθούν στη διαδικτυακή σελίδα για να ενημερωθούν.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή: http://ec.europa.eu/competition/consumers/how/index_el.html

5. Το εστιατόριο «Μπουκίτσα» είναι συνήθως άδειο. Προφανώς οι εισπράξεις του δεν επαρκούν για να καλύψουν το κόστος λειτουργίας του. Τα στοιχεία κόστους είναι το ενοίκιο, η πληρωμή του δανείου για την αγορά του εξοπλισμού και των επίπλων, καθώς επίσης ο μισθός ενός σερβιτόρου και το κόστος για την αγορά των υλών που θα κάνει τα φαγητά. Σε ποια περίπτωση ο ιδιοκτήτης πρέπει να λάβει την απόφαση να κλείσει την επιχείρηση;

Απάντηση: Από τα στοιχεία του κόστους διακρίνονται ως σταθερό κόστος το ενοίκιο και η δόση του δανείου. Ενώ μεταβλητό κόστος είναι η αμοιβή του σερβιτόρου και το κόστος των πρώτων υλών. Εάν το εστιατόριο με τη λειτουργία του δεν καλύπτει τον μισθό του σερβιτόρου και το κόστος των πρώτων υλών θα πρέπει ο ιδιοκτήτης να λάβει την απόφαση να το κλείσει.

6. Η **Γενική Γραμματεία Εμπορίου** με αγορανομική διάταξη έχει επιβάλλει **ανώτατες** τιμές σε κάποια είδη από αυτά που πωλούνται στα σχολικά κυλικεία. Να συνδέσετε αυτήν την απόφαση της ΓΓΕ με την μορφή της αγοράς στην οποία λειτουργούν τα σχολικά κυλικεία. Η επιβολή ανώτατων τιμών σε κάποια είδη δημιουργεί ελλείμματα;

Απάντηση: Το κάθε σχολικό κυλικείο λειτουργεί σε μονοπωλιακές συνθήκες δεδομένου ότι δεν υπάρχει άλλη επιχείρηση που να ανταγωνίζεται τη συγκεκριμένη εντός του σχολείου. Το κράτος λαμβάνει μέτρα για να προστατέψει τους μαθητές από τις αυθαιρεσίες τις οποίες θα μπορούσε να κάνει μια μονοπωλιακή επιχείρηση. Δε δημιουργούνται ελλείμματα, διότι τα κυλικεία συνήθως παράλληλα με τα αγαθά που είναι σε διατίμηση παρέχουν και αγαθά τα οποία είναι εκτός της αγορανομικής διάταξης και τα πωλούν στις τιμές που θέλουν.

--	--	--	--	--

8^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΤΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
8.1. Εισαγωγή στη Μακροοικονομία	} 2
8.2. Εγχώριο Προϊόν- Εγχώριο Εισόδημα - Εγχώρια Δαπάνη	
8.3. Εθνικό Προϊόν- Εθνικό Εισόδημα- Εθνική Δαπάνη	
8.4. Ακαθάριστα και Καθαρά Οικονομικά Μεγέθη	1
8.5. Η Μέτρηση του Ακαθάριστου Εγχώριου και Εθνικού Προϊόντος 8.5.1. Ο υπολογισμός του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος με τη μέθοδο της τελικής αξίας. 8.5.2. Ο υπολογισμός του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος με τη μέθοδο της Προστιθέμενης Αξίας	2
8.6. Το Α.Ε.Π. από την πλευρά του εισοδήματος	} 2
8.7. Το Α.Ε.Π. από την πλευρά της δαπάνης	
8.8. Η επίδραση της μεταβολής των τιμών στα Οικονομικά Μεγέθη και ο Δείκτης Τιμών	} 2
8.9. Το Κατά Κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) και το Βιοτικό Επίπεδο	
8.10. Οι αδυναμίες του Α.Ε.Π. ως δείκτη οικονομικής ευημερίας	
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	9

Έννοιες κλειδιά

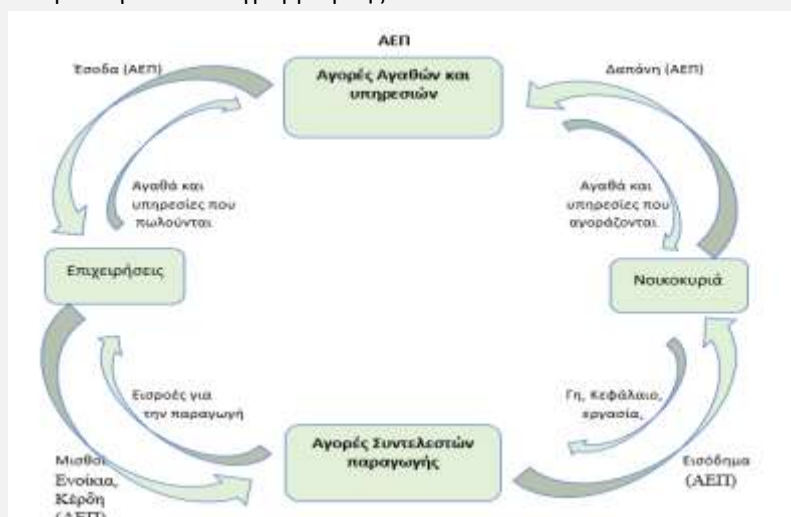
➤ Μικροοικονομική θεωρία ➤ Μακροοικονομική θεωρία ➤ Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ➤ Εθνικό προϊόν ➤ Εθνικό εισόδημα ➤ Εθνική δαπάνη ➤ Απόσβεση ➤ Καθαρό και Ακαθάριστο προϊόν	➤ Εθνικό και Εγχώριο προϊόν ➤ Τελικά και ενδιάμεσα αγαθά ➤ Κατανάλωση Επένδυση ➤ Δημόσιες δαπάνες ➤ Εξαγωγές ➤ Δείκτης τιμών ➤ Ονομαστικό και πραγματικό ΑΕΠ ➤ Κατά κεφαλήν ΑΕΠ

Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις

Στο πρώτο κεφάλαιο έγινε η διάκριση της οικονομικής επιστήμης σε μικροοικονομία και μακροοικονομία. Κριτήριο αυτής της διάκρισης είναι η **προσέγγιση** που χρησιμοποιείται. Η **μικροοικονομία** ή θεωρία της γενικής ισορροπίας, μελετά τις αποφάσεις μεμονωμένων ατόμων (καταναλωτών, παραγωγών) και **αγορών** για συγκεκριμένα προϊόντα. Η μικροοικονομική δε λαμβάνει υπόψη της τις αλληλεπιδράσεις με την υπόλοιπη οικονομία. Η **μακροοικονομία** αναφέρεται στην οικονομία ως σύνολο και μελετά κυρίως τις αλληλεπιδράσεις των οικονομικών μεγεθών (π.χ. ΑΕΠ, ανεργία).

Στα προηγούμενα κεφάλαια αντικείμενο μελέτης αποτέλεσαν βασικά μικροοικονομικά μεγέθη όπως, η συμπεριφορά των καταναλωτών και των επιχειρήσεων, η λειτουργία των αγορών προϊόντων και συντελεστών παραγωγής καθώς και η οργάνωση των μορφών αγοράς. Στα κεφάλαια που ακολουθούν στο επίκεντρο της μελέτης τίθενται θέματα μακροοικονομικού ενδιαφέροντος. Ενδεικτικά, θα εξεταστούν έννοιες όπως το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, η ανεργία, ο πληθωρισμός, η επένδυση, η αποταμίευση, η κατανάλωση.

Στο παρόν κεφάλαιο θα εξεταστεί το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ). Το ΑΕΠ είναι το σύνολο των δαπανών των νοικοκυριών για την αγορά των αγαθών ή το σύνολο των εισοδημάτων που δημιουργούνται κατά την παραγωγή του προϊόντος. Κάνοντας αφαιρέσεις για λόγους απλούστευσης, όπως παράλειψη του ρόλου του κράτους, των συναλλαγών με το εξωτερικό κτλ., η ισότητα της δαπάνης και του εισοδήματος στο σύνολο της οικονομίας μπορεί να παρουσιαστεί με το γνωστό διάγραμμα ροής.

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να συνδέσουν τα βασικά στοιχεία της Μικροοικονομικής θεωρίας με τη Μακροοικονομική και να προσδιορίσουν τα βασικά στοιχεία της μακροοικονομικής θεωρίας, όπως το Ακαθάριστο

<p>Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), ανεργία, οικονομική μεγέθυνση, σταθεροποίηση των τιμών.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Να προσδιορίζουν και να ερμηνεύουν τις τρεις μεθόδους υπολογισμού του ΑΕΠ <ul style="list-style-type: none"> α) με την μέθοδο της Παραγωγής, β) με την μέθοδο του εισοδήματος, γ) με την μέθοδο της Δαπάνης ➤ Να διακρίνουν και να ερμηνεύουν τη διαφορά μεταξύ: <ul style="list-style-type: none"> α) του Εγχώριου και του Εθνικού Προϊόντος. β) του Εγχώριου και του Εθνικού Εισοδήματος. γ) της Εγχώριας και της Εθνικής Δαπάνης. ➤ Να ορίζουν και να ερμηνεύουν την έννοια της «Απόσβεσης» μέσα από παραδείγματα της καθημερινής ζωής, ώστε να διακρίνουν και να ερμηνεύουν τη διαφορά μεταξύ: α) Ακαθάριστου και Καθαρού Εγχώριου Προϊόντος και β) Ακαθάριστου και Καθαρού Εθνικού Προϊόντος. ➤ Να διακρίνουν τα Τελικά από τα Ενδιάμεσα αγαθά. με στόχο να υπολογίζουν το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, (χρησιμοποιώντας το άθροισμα της αξίας των επιμέρους τελικών αγαθών). ➤ Να αναλύουν την παραγωγική διαδικασία σε φάσεις ή στάδια παραγωγής, ώστε να υπολογίζουν το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν με τη μέθοδο της Προστιθέμενης Αξίας κάθε σταδίου ή φάσης παραγωγής. ➤ Να προσδιορίσουν και να ερμηνεύσουν, χωρίς να υπολογίζουν τα βασικότερα στοιχεία που χρησιμοποιούνται για τον υπολογισμό του ΑΕΠ με τη μέθοδο του εισοδήματος όπως: <ul style="list-style-type: none"> α) Μισθούς και ημερομίσθια β) Ενοίκια γ) Τόκους δ) Κέρδη ➤ Να προσδιορίζουν και να ερμηνεύουν, χωρίς να υπολογίζουν, τα βασικότερα στοιχεία που χρησιμοποιούνται για τον υπολογισμό του ΑΕΠ με τη μέθοδο της Δαπάνης όπως: <ul style="list-style-type: none"> α) Κατανάλωση, γ) Επένδυση, δ) Δημόσιες Δαπάνες, και ε) Καθαρές εξαγωγές ➤ Να ορίζουν και να ερμηνεύουν το Δείκτη Τιμών. ➤ Να ορίζουν και να ερμηνεύουν το Ονομαστικό ΑΕΠ ➤ Να ορίζουν, να υπολογίζουν και να ερμηνεύουν το Πραγματικό ΑΕΠ ➤ Να υπολογίζουν και να ερμηνεύουν το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ως δείκτη βιοτικού επιπέδου. ➤ Να αναφέρουν και να εξηγούν τις αιτίες στις οποίες οφείλονται οι ατέλειες και αδυναμίες που παρουσιάζει το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, ως μέτρο οικονομικής ευημερίας. 	
---	--

Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία	<p>Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ➤ Ονομαστικό και Πραγματικό ΑΕΠ ➤ Δείκτης τιμών ➤ Κατά κεφαλήν ΑΕΠ
---------------------------------------	---

Εκπαιδευτικό υλικό:
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Για την Κατανόηση της Μικροοικονομικής, Heilbroner R & Thurow L., Μετάφραση Διαμαντόπουλος Θ., Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1990. (από τη Μίκρο στη Μάκρο- οικονομία). ➤ OECD, Economic Outlook: www.oecd.org ➤ • IMF, International Financial Statistics

- Office of National Statistics, UK, <http://www.ons.gov.uk/ons/index.html>
- Eurostat Database <http://ec.europa.eu/eurostat>
- Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Consumer Price Index and Retail Price Index: The 2010 Basket of Goods and Services, Philip Gooding, Office for National Statistics.
- ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/prices.aspx>
- World Bank, www.worldbank.org, World Development Report:
- Διεθνές Νομισματικό Ταμείο IMF, International Financial Statistics: <http://www.imf.org/external/data.htm>
- IMF, World Economic Outlook. IBRD World Development Report

Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής

➤ Σχέση Εγχώριου – Εθνικού:

Το Ακαθάριστο **Εγχώριο** Προϊόν (ΑΕΠ) μετρά το προϊόν που παράγεται σε μια χώρα ανεξάρτητα από την εθνικότητα των συντελεστών παραγωγής. Δηλαδή το ΑΕΠ παράγεται από μόνιμους κατοίκους της χώρας αλλά και μόνιμους κατοίκους άλλων χωρών (Εισοδήματα που πληρώνονται στην αλλοδαπή). Παράδειγμα στο ΑΕΠ της Ελλάδας εκτός από το προϊόν που παράγουν συντελεστές παραγωγής που ανήκουν σε Έλληνες περιλαμβάνεται και το προϊόν που παράγουν στη χώρα μας αλλοδαποί παραγωγικοί συντελεστές και αποστέλλουν τις αμοιβές προς τις χώρες τους π.χ. προϊόν που παράγουν εργαζόμενοι στην Ελλάδα Αλβανοί, Βούλγαροι, Πακιστανοί, Γερμανοί.

Το Ακαθάριστο **Εθνικό** Προϊόν αντιπροσωπεύει τα συνολικά προϊόντα που παράγονται από μόνιμους κατοίκους της Ελλάδας, είτε μένουν στην Ελλάδα είτε διαμένουν προσωρινά στο εξωτερικό (Πρωτογενή εισοδήματα που εισπράττονται από την αλλοδαπή). Για παράδειγμα, στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν περιλαμβάνονται και όσα παράγουν οι Έλληνες που θεωρούνται μόνιμοι κάτοικοι της Ελλάδας αλλά προσωρινά διαμένουν σε άλλες χώρες, όπως στη Γερμανία, Αγγλία, Σουηδία, Βουλγαρία κ.ά..

Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία αναφέρει:

Εισοδήματα που πληρώνονται/ εισπράττονται από την αλλοδαπή. Εάν ένας αλλοδαπός πραγματοποιήσει εισόδημα από την συμμετοχή του στην παραγωγική διαδικασία της Εθνικής Οικονομίας, αυτό αποτελεί εισόδημα που πληρώνεται στην αλλοδαπή. Αντίστοιχα, εάν ένας μόνιμος κάτοικος πραγματοποιήσει εισόδημα σε άλλη εθνική οικονομία, αυτό αποτελεί εισόδημα που εισπράττεται από την αλλοδαπή.

Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν σε αγοραίες τιμές
 + εισοδήματα που εισπράττονται από την αλλοδαπή
 - εισοδήματα που πληρώνονται στην αλλοδαπή
 Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα σε αγοραίες τιμές

Σχέση Καθαρού – Ακαθάριστου:

Τα κεφαλαιουχικά αγαθά όπως ο εξοπλισμός, τα κτήρια, τα αποθέματα υφίστανται μια φθορά από τον χρόνο και τη χρήση. **Απόσβεση ή ανάλωση πάγιου κεφαλαίου** είναι η φθορά των κεφαλαιουχικών αγαθών από την πάροδο του χρόνου και τη χρήση. Η απόσβεση ή αλλιώς τα αποσβεσμένα αγαθά αντικαθίστανται ώστε η οικονομία να συντηρήσει τον εξοπλισμό και να διατηρήσει την παραγωγική της δυναμικότητα, δηλαδή να μπορεί να εξακολουθεί να παράγει τον ίδιο όγκο αγαθών. **Καθαρή επένδυση** είναι τα νέα κεφαλαιουχικά αγαθά που έχουν παραχθεί τα οποία αυξάνουν την παραγωγική δυναμικότητα της οικονομίας. **Ακαθάριστη επένδυση** είναι η καθαρή επένδυση αυξημένη κατά την απόσβεση. Εάν στον υπολογισμό του προϊόντος ληφθεί η ακαθάριστη επένδυση τότε το προϊόν είναι Ακαθάριστο Εγχώριο προϊόν εάν ληφθεί η καθαρή επένδυση τότε είναι Καθαρό Εγχώριο προϊόν. Γενικότερα όταν σε ένα μέγεθος περιλαμβάνεται η απόσβεση τότε αυτό είναι ακαθάριστο ενώ όταν δεν περιλαμβάνεται τότε είναι καθαρό.

Ισχύει η εξής σχέση:

Ακαθάριστο προϊόν – Αποσβέσεις= Καθαρό προϊόν

<p>➤ <u>Σε αγοραίες τιμές – σε τιμές βασικές ή κόστους ή συντελεστών παραγωγής:</u> Εθνικό Εισόδημα είναι το συνολικό εισόδημα που κερδίζουν οι κάτοικοι μιας χώρας από την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Το Εθνικό εισόδημα είναι εκφρασμένο σε τιμές συντελεστών παραγωγής διότι δεν περιλαμβάνει τους έμμεσους φόρους (π.χ. Φ.Π.Α.) και εμπεριέχει τις επιδοτήσεις. Για να μετατραπεί ένα μέγεθος σε «τιμές αγοράς» αρκεί να προστεθούν οι έμμεσοι φόροι και να αφαιρεθούν οι επιδοτήσεις.</p> <p>➤ <u>Σχέση Ονομαστικού- Πραγματικού:</u> Το ΑΕΠ είναι η χρηματική αξία των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια οικονομία σε ένα έτος. Η χρηματική αξία προκύπτει εκφράζοντας τις ποσότητες που παράγονται σε τρέχουσες τιμές. Έτσι το ΑΕΠ ονομάζεται ονομαστικό ή τρέχον. Όταν το ΑΕΠ είναι εκφρασμένο σε τρέχουσες τιμές δέχεται την επίδραση των μεταβολών των τιμών. Για να μην επηρεάζεται το ΑΕΠ από τις τιμές και να απηχεί αποκλειστικά τις μεταβολές του προϊόντος, πρέπει να μετατραπεί στο πραγματικό ΑΕΠ. Το πραγματικό ή σταθερό ΑΕΠ είναι η χρηματική αξία των αγαθών που παράγει μια οικονομία αποτιμημένα σε τιμές ενός έτους το οποίο αυθαίρετα επιλέγεται ως έτος αναφοράς ή έτος βάσης. Διατηρώντας τις τιμές σταθερές το πραγματικό ΑΕΠ είναι ένα μέγεθος το οποίο δε δέχεται την επίδραση της τιμής αλλά μόνο της ποσότητας.</p>	
<p>Περαιτέρω διευκρινίσεις</p>	<p><u>Δεν περιλαμβάνονται στο ΑΕΠ:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ενδιάμεσα αγαθά και υπηρεσίες ➤ Η πώληση ή αγορά μεταχειρισμένων προϊόντων δεν περιλαμβάνονται στο ΑΕΠ, διότι στο ΑΕΠ περιλαμβάνεται η αξία των νεοπαραχθέντων αγαθών. Εάν συμπεριληφθεί και η αξία των μεταχειρισμένων, τότε λαμβάνονται υπόψη δυο φορές.. ➤ Οι συνήθεις ημερήσιες αγοραπωλησίες μετοχών και ομολόγων στο Χρηματιστήριο, δεν περιλαμβάνεται στο ΑΕΠ, επειδή δεν αντιπροσωπεύουν την παραγωγή και πώληση τελικών προϊόντων και υπηρεσιών. ➤ Αγαθά και υπηρεσίες που έχουν παραχθεί στο εξωτερικό (εισαγωγές).
<p>Πληροφορικός Γραμματισμός</p>	<p>Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν στην ιστοσελίδα της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας πώς διαμορφώνονται στην ελληνική οικονομία τα μεγέθη που αποτελούν αντικείμενο αυτού του κεφαλαίου.</p>
<p>Εφαρμογή Ενδεικτικές Ασκήσεις, Προβλήματα, Εργασίες, Δραστηριότητες</p>	

Κατά το σχεδιασμό των ασκήσεων προβλημάτων και την παραγωγή του υλικού ο κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να φροντίσει τα ερωτήματα να είναι σαφώς διατυπωμένα, εκτεταμένου εύρους, κλιμακούμενης δυσκολίας και μετρήσιμα. Τα θεωρητικά ερωτήματα μπορούν να δίνονται εναλλακτικά μέσα από υποθέσεις εργασίας και μελέτες περίπτωσης. Ωστόσο οι απαντήσεις που αναμένονται πρέπει να βασίζονται στη θεωρία του σχολικού εγχειριδίου και στην ικανότητα εφαρμογής και σύνδεσής της θεωρίας με την πραγματικότητα.

Παρακάτω δίνονται ενδεικτικά ερωτήματα που αφορούν τη θεματική του κεφαλαίου. Τα ερωτήματα αυτά πολλές φορές στόχο έχουν να αποσαφινίσουν τις διαφορές στις διατυπώσεις αναδεικνύοντας λεπτοφυή ζητήματα. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν όλα μαζί τα ερωτήματα ν' αποτελέσουν μέρος μιας άσκησης.

Ασκήσεις Ερωτήσεις Εργασίες

1. Ποιες από τις παρακάτω συναλλαγές θα περιληφθούν στο ΑΕΠ της Ελλάδας;

- α. Αγορές μεταχειρισμένων σπιτιών
- β. Μια επιχείρηση που παράγει παραδοσιακές μαρμελάδες και τις εξάγει στη Ισλανδία
- γ. Μια επιχείρηση επενδύει χρηματικά αποθέματα σε χρηματιστηριακές μετοχές
- δ. Μια επιχείρηση εισάγει παιδικά παιχνίδια και τα πουλάει στην Ελλάδα
- ε. Ένας Αφγανός αγοράζει στην Ελλάδα ένα ρούχο που παράγεται στην Κίνα
- στ. Μια επιχείρηση παράγει ανταλλακτικά και τα προμηθεύει σε άλλες παραγωγικές μονάδες.
- ζ. Ένας καταναλωτής πληρώνει 35€ για ένα γεύμα σε εστιατόριο.
- η. Μια επιχείρηση αγοράζει μια άλλη έναντι τιμήματος 100.000€.
- θ. Ένας κτηνοτρόφος πουλά γάλα σε μια παγωτοβιομηχανία.
- ι. Η παγωτοβιομηχανία πουλά σε λιανέμπορους παγωτά.
- κ. Ο περιπτεράς πουλά παγωτά.

Απάντηση: Στον ΑΕΠ περιλαμβάνονται τα β,ζ,κ.

2. Έστω ότι υπάρχουν μόνο δύο προϊόντα στην οικονομία, οι τηγανιτές πατάτες και τα σουβλάκια.

Το 2014 πουλήθηκαν 1.000.000 μερίδες τηγανιτής πατάτας στην τιμή 2,20€ η μια και 1.200.000 σουβλάκια στην τιμή 2,50€ το καθένα. Από το 2014 μέχρι το 2015, η τιμή μερίδας της τηγανιτής πατάτας αυξήθηκε κατά 25% και οι μερίδες μειώθηκαν κατά 20%. Η τιμή για κάθε σουβλάκι αυξήθηκε κατά 10% και τα σουβλάκια που πωλήθηκαν μειώθηκαν κατά 5%.

- α. Να υπολογίσετε το ΑΕΠ του 2014 καθώς και του 2015 σε τρέχουσες τιμές.
- β. Να υπολογίσετε το πραγματικό ΑΕΠ των δύο ετών, καθώς και το Δείκτη Τιμών (ΔΤ) με έτος βάσης το 2014.
- γ. Να υπολογίσετε την ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές.
- δ. Να υπολογίσετε την πραγματική ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ.

Απάντηση:

Έτος	ΑΕΠ _{ΤΡΕΧ}	ΑΕΠ _{ΣΤΑΘ'2014}	$\Delta T = \frac{\text{ΑΕΠ}_{\text{ΤΡΕΧ}}}{\text{ΑΕΠ}_{\text{ΣΤΑΘ.}}} 1000$
2014	5.200.000	5.200.000	100
2015	5.335.000	4.610.000	115,72

$$\text{ΑΕΠ}_{\text{ΤΡΕΧ}} = P_{\text{ΤΗΓ.}} \times Q_{\text{ΤΗΓ.}} + P_{\sigma} \times Q_{\sigma}$$

$$2014: \text{ΑΕΠ} = 2,20 \times 1.000.000 + 2,50 \times 1.200.000 = 5.200.000$$

$$2015: \text{ΑΕΠ} = 2,75 \times 800.000 + 2,75 \times 1.140.000 = 5.335.000$$

$$\text{Πραγματικό ΑΕΠ}_{\text{ΣΤΑΘ.2014}}$$

$$2015: \text{ΑΕΠ}_{\text{σταθ.2014}} = 2,20 \times 800.000 + 2,50 \times 1.140.000 = 4.610.000$$

$$\gamma. \text{ Ποσοστιαία μεταβολή ονομαστικού ΑΕΠ: } \frac{5335.000 - 5.200.000}{5.200.000} 100 = 2,59\%$$

δ. Ποσοστιαία μεταβολή πραγματικού ΑΕΠ_{ΣΤΑΘ.2014}: $\frac{4.610.000-5.200.000}{5.200.000} 100 = -11,34\%$

3. Ο κύριος Μ.Γ. δαπανά 20.000 χρηματικές μονάδες από τις αποταμιεύσεις του για την αγορά μηχανημάτων στην ατομική επιχείρηση που διαθέτει. Ο κύριος Ν.Χ επενδύει 25.000 χρηματικές μονάδες από τις αποταμιεύσεις του στην αγορά χρηματιστηριακών μετοχών.

α. Να ορίσετε την έννοια Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ).

β. Με ποιους τρόπους μπορεί να υπολογιστεί το ΑΕΠ;

γ. Θα περιληφθούν οι δύο αγορές στον υπολογισμό του ΑΕΠ; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

Απάντηση:

α. & β Οι απαντήσεις δίνονται βάσει του σχολικού βιβλίου.

γ. Στο ΑΕΠ θα περιληφθεί μόνο η αγορά των μηχανημάτων ως ακαθάριστη επένδυση παγίου κεφαλαίου από την πλευρά της δαπάνης. Αντίθετα, η αγορά μετοχών δεν θα περιληφθεί στον υπολογισμό του ΑΕΠ διότι για την οικονομία ως σύνολο η αλλαγή κυριότητας μετοχών δε θεωρείται επένδυση. Η αγορά μετοχών είναι προσωπική «επένδυση» για τον Ν.Χ. όχι όμως για το σύνολο της οικονομίας.

4. Δίνεται ο παρακάτω πίνακας της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας με τις εκτιμήσεις του ΑΕΠ από το 2008 έως το 2013.

α. Να ορίσετε την έννοια του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ)

β. Να υπολογίσετε την ποσοστιαία μεταβολή του ονομαστικού ΑΕΠ μεταξύ των ετών.

γ. Για ποιο λόγο στον υπολογισμό του ΑΕΠ προστίθενται οι εξαγωγές και αφαιρούνται οι εισαγωγές;

δ. Πόσο τοις εκατό μειώθηκαν οι αμοιβές εξαρτημένης εργασίας το 2013 σε σχέση με το 2008; Να σχολιάσετε.

		Τρέχουσες Τιμές (σε εκατ. €)					
		2008	2009	2010	2011	2012	2013
B.1*g	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	242.096	237.431	226.210	207.752	194.204	182.438
P.1	Παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών (σε βασικές τιμές)	389.343	374.972	356.749	325.423	307.089	287.966
P.2	Ενδιάμεση ανάλωση (σε αγοραίες τιμές)	175.410	162.756	157.104	143.120	135.874	127.421
B.1*g	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (σε βασικές τιμές)	213.933	212.216	199.645	182.302	171.216	160.544
D.21	Φόροι επί των προϊόντων	28.632	25.663	26.912	25.809	23.333	22.237
D.31	Επιδοτήσεις επί των προϊόντων	468	448	348	360	345	343
B.1*g	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΔΑΠΑΝΗΣ	242.096	237.431	226.210	207.752	194.204	182.438
P.3	Τελική καταναλωτική δαπάνη Νοικοκυριών	161.222	160.460	154.146	140.658	130.197	125.448
P.3	Τελική καταναλωτική δαπάνη ΜΚΙΕΝ	3.420	4.080	4.294	4.406	4.505	4.460
P.3	Τελική καταναλωτική δαπάνη Γενικής Κυβέρνησης	49.050	54.007	48.900	44.085	41.089	36.472
P.3	Τελική καταναλωτική δαπάνη (Σύνολο)	213.692	218.547	207.340	189.149	175.791	166.381
P.51	Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου	57.445	49.685	39.056	31.997	22.744	20.452
P.52	Μεταβολή Αποθεμάτων	2.392	-6.207	-786	836	4.377	1.014
P.6	Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	56.568	45.147	49.984	52.880	54.838	55.147
P.7	Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	88.001	69.742	69.384	67.110	63.546	60.555
B.1*g	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ	242.096	237.431	226.210	207.752	194.204	182.438
D.1	Αμοιβές εξαρτημένης εργασίας	82.393	84.433	81.035	73.466	66.371	59.306
B.2	Ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα / μκτό εισόδημα	133.143	129.547	120.553	110.750	106.205	102.202
D.2	Φόροι επί της παραγωγής και των εισαγωγών	30.030	27.125	27.891	27.551	25.044	24.115
D.3	Επιδοτήσεις	3.470	3.675	3.270	4.014	3.416	3.185

Απάντηση:

Οι εκτιμήσεις του ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές για την περίοδο 2008-2013, σύμφωνα με το σύστημα ESA 2010, σε σχέση με τις αντίστοιχες εκτιμήσεις βάσει του συστήματος ESA95, παρουσιάζονται στους ακόλουθους πίνακες:

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ετών 2008-2013 – Αναθεωρημένα στοιχεία κατά ESA 2010

		Τρέχουσες Τιμές (σε εκατ. €)						% μεταβολής αξίας					
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2008/ 2007	2009/ 2008	2010/ 2009	2011/ 2010	2012/ 2011	2013/ 2012
B.1*g	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	242.096	237.431	226.210	207.752	194.204	182.438	4,0%	-1,9%	-4,7%	-8,2%	-6,5%	-6,1%
P.1	Παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών (σε βασικές τιμές)	389.343	374.972	356.749	325.423	307.089	287.966	2,7%	-3,7%	-4,9%	-8,8%	-5,6%	-6,2%
P.2	Ενδιάμεση ανάλωση (σε αγοραίες τιμές)	175.410	162.756	157.104	143.120	135.874	127.421	1,1%	-7,2%	-3,5%	-8,9%	-5,1%	-6,2%
B.1*g	Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (σε βασικές τιμές)	213.933	212.216	199.645	182.302	171.216	160.544	4,2%	-0,8%	-5,9%	-8,7%	-6,1%	-6,2%
D.21	Φόροι επί των προϊόντων	28.632	25.663	26.912	25.809	23.333	22.237	1,9%	-10,4%	4,9%	-4,1%	-9,6%	-4,7%
D.31	Επιδοτήσεις επί των προϊόντων	468	448	348	360	345	343	-30,3%	-4,4%	-22,3%	3,5%	-4,3%	-0,4%
B.1*g	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΔΑΠΑΝΗΣ	242.096	237.431	226.210	207.752	194.204	182.438	4,0%	-1,9%	-4,7%	-8,2%	-6,5%	-6,1%
P.3	Τελική καταναλωτική δαπάνη Νοικοκυριών	161.222	160.460	154.146	140.658	130.197	125.448	7,5%	-0,5%	-3,9%	-8,8%	-7,4%	-3,6%
P.3	Τελική καταναλωτική δαπάνη ΜΚΙΕΝ	3.420	4.080	4.294	4.406	4.505	4.460	1,1%	19,3%	5,2%	2,6%	2,3%	-1,0%
P.3	Τελική καταναλωτική δαπάνη Γενικής Κυβέρνησης	49.050	54.007	48.900	44.085	41.089	36.472	5,6%	10,1%	-9,5%	-9,8%	-6,8%	-11,2%
P.3	Τελική καταναλωτική δαπάνη (Σύνολο)	213.692	218.547	207.340	189.149	175.791	166.381	6,9%	2,3%	-5,1%	-8,8%	-7,1%	-5,4%
P.51	Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου	57.445	49.685	39.056	31.997	22.744	20.452	-4,2%	-13,5%	-21,4%	-18,1%	-28,9%	-10,1%
P.52	Μεταβολή Αποθεμάτων	2.392	-6.207	-786	836	4.377	1.014						
P.6	Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	56.568	45.147	49.984	52.880	54.838	55.147	7,9%	-20,2%	10,7%	5,8%	3,7%	0,6%
P.7	Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	88.001	69.742	69.384	67.110	63.546	60.555	8,2%	-20,7%	-0,5%	-3,3%	-5,3%	-4,7%
B.1*g	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ	242.096	237.431	226.210	207.752	194.204	182.438	4,0%	-1,9%	-4,7%	-8,2%	-6,5%	-6,1%
D.1	Αμοιβές εξαρτημένης εργασίας	82.393	84.433	81.035	73.466	66.371	59.306	5,4%	2,5%	-4,0%	-9,3%	-9,7%	-10,6%
B.2	Ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα / μικτό εισόδημα	133.143	129.547	120.553	110.750	106.205	102.202	3,3%	-2,7%	-6,9%	-8,1%	-4,1%	-3,8%
D.2	Φόροι επί της παραγωγής και των εισαγωγών	30.030	27.125	27.891	27.551	25.044	24.115	2,3%	-9,7%	2,8%	-1,2%	-9,1%	-3,7%
D.3	Επιδοτήσεις	3.470	3.675	3.270	4.014	3.416	3.185	-2,4%	5,9%	-11,0%	22,8%	-14,9%	-6,8%

- α.** Ο ορισμός του μεγέθους γίνεται βάσει του σχολικού βιβλίου.
- β.** Η ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ μεταξύ των ετών δίνεται στον παραπάνω πίνακα.
- γ.** Οι εξαγωγές είναι προϊόν που έχει παραχθεί εντός της χώρας όμως δεν περιλαμβάνεται στην κατανάλωση επειδή έχει διοχετευθεί σε άλλες χώρες. Οι εισαγωγές αφορούν σε προϊόν που έχει παραχθεί σε άλλη χώρα αλλά έχει καταναλωθεί στην Ελλάδα και για το λόγο αυτό το αφαιρούμε.
- δ.** Οι αμοιβές εξαρτημένης εργασίας έχουν μειωθεί από 82.393 σε 59.306. Επομένως η μεταβολή είναι:

$$\frac{59306 - 82393}{82393} 100 = -28,02\%$$

Οι αμοιβές εξαρτημένης εργασίας έχουν μειωθεί κατά 28,02% ως συνέπεια της πολιτικής περικοπής των μισθών που έχει υιοθετηθεί και ως συνέπεια της μείωσης του αριθμού των απασχολούμενων και της αύξησης της ανεργίας. Λιγότεροι εργαζόμενοι με μικρότερες αμοιβές.

- 5.** Δίνεται ο παρακάτω πίνακας από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία που αφορά στα κατά κεφαλή μεγέθη της Ελληνικής Οικονομίας.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013* ⁽¹⁾
Συνολικός πληθυσμός στο μέσο του έτους	11.127.921	11.163.026	11.186.479	11.187.103	11.153.470	11.123.261	11.092.783	11.062.508
Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν σε αγοραίες τιμές	19.575	20.857	21.642	21.224	20.282	18.677	17.507	16.492
Ακαθάριστο εθνικό εισόδημα σε αγοραίες τιμές	19.185	20.298	20.957	20.728	19.866	18.173	17.618	16.486
Καθαρό εθνικό εισόδημα σε αγοραίες τιμές	16.534	17.453	17.857	17.446	16.507	14.808	14.280	13.370
Καθαρό εθνικό διαθέσιμο εισόδημα	16.504	17.296	17.782	17.323	16.345	14.642	14.190	13.485

α. Να ορίσετε την έννοια του κατά κεφαλή Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Είναι επαρκές μέτρο του βιοτικού επιπέδου της χώρας;

β Να υπολογίσετε την ποσοστιαία μεταβολή του κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εγχώριου προϊόντος σε αγοραίες τιμές του 2013 σε σχέση με το 2006.

γ. Να υπολογίσετε την ποσοστιαία μεταβολή του κατά κεφαλήν Καθαρού εθνικού διαθέσιμου εισοδήματος του 2013 σε σχέση με το 2008.

Απάντηση: α. Ο ορισμός του μεγέθους και ο σχολιασμός γίνεται βάσει του σχολικού βιβλίου.

β. $\frac{16492-19575}{19575} 100 = -15,74\%$

γ. $\frac{13485-17782}{17782} 100 = -24,16\%$

ΕΙΣΟΔΗΜΑ – ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ – ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ - ΕΠΕΝΔΥΣΗ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
9.1 Το ΑΕΠ ως εισόδημα και ως δαπάνη 9.2 Το Διαθέσιμο εισόδημα ως κατανάλωση και αποταμίευση	2
9.3 Κατανάλωση 9.3.1 Έννοια, διακρίσεις και προσδιοριστικοί παράγοντες της κατανάλωσης 9.3.2 Η συνάρτηση κατανάλωσης 9.3.3 Μέση και Οριακή ροπή προς κατανάλωση	2
9.4 Η αποταμίευση 9.4.1 Έννοια, διακρίσεις και προσδιοριστικοί παράγοντες της αποταμίευσης 9.4.2 Η συνάρτηση αποταμίευσης 9.4.3 Μέση και Οριακή ροπή προς αποταμίευση	2
9.5 Σχέση κατανάλωσης Αποταμίευσης	2
9.6 Η επένδυση 9.6.1 Η επένδυση και οι διακρίσεις της 9.6.2 Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της επένδυσης	2
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	10

ΕΙΣΟΔΗΜΑ- ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ- ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ-ΕΠΕΝΔΥΣΗ

Έννοιες κλειδιά

Διαθέσιμο εισόδημα Κατανάλωση Αποταμίευση Επένδυση	Μέση ροπή για κατανάλωση Οριακή ροπή για κατανάλωση Μέση ροπή για αποταμίευση Οριακή ροπή για αποταμίευση
---	--

Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις

Στο προηγούμενο κεφάλαιο παρουσιάστηκε ο υπολογισμός του Ακαθαρίστου Εγχωρίου Προϊόντος από την πλευρά του εισοδήματος και της δαπάνης. Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται αντικείμενο μελέτης η συνολική δαπάνη και τα στοιχεία που την απαρτίζουν. Συγκεκριμένα, θα μελετηθούν η κατανάλωση, η επένδυση - ιδιωτική και δημόσια - καθώς και η αποταμίευση.

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να ορίζουν την έννοια του διαθέσιμου εισοδήματος.
- Να περιγράφουν και να ερμηνεύουν τη σχέση που συνδέει το Διαθέσιμο εισόδημα με την Κατανάλωση και την Αποταμίευση.
- Να εξηγούν την έννοια της κατανάλωσης και να ερμηνεύουν τη σχέση μεταξύ διαθέσιμου εισοδήματος και κατανάλωσης.
- Να αναφέρουν και να εξηγούν τους λόγους που επηρεάζουν το μέγεθος της κατανάλωσης.
- Να κάνουν τη διαγραμματική απεικόνιση της γραμμικής συνάρτησης κατανάλωσης.
- Να ορίζουν τις έννοιες της Μέσης και Οριακής ροπής προς κατανάλωση και να υπολογίζουν τα μεγέθη.
- Να ορίζουν την έννοια της αποταμίευσης και να ερμηνεύουν τη σχέση μεταξύ εισοδήματος και αποταμίευσης.
- Να αναφέρουν τους λόγους που επηρεάζουν το μέγεθος της αποταμίευσης.
- Να κάνουν τη διαγραμματική απεικόνιση της γραμμικής συνάρτησης αποταμίευσης.
- Να ορίζουν τις έννοιες της Μέσης και Οριακής ροπής προς αποταμίευση και να υπολογίζουν τα μεγέθη.
- Να εξηγούν τη σχέση μεταξύ των μεγεθών της κατανάλωσης και της αποταμίευσης ως βασικών μηχανισμών μιας εθνικής οικονομίας.
- Να απεικονίζουν γραφικά στο ίδιο διάγραμμα τις γραμμικές συναρτήσεις κατανάλωσης και αποταμίευσης.
- Να ερμηνεύουν γιατί το άθροισμα των οριακών ροπών κατανάλωσης και αποταμίευσης καθώς και το άθροισμα των μέσων ροπών κατανάλωσης και αποταμίευσης ισούνται με τη μονάδα.
- Να εξηγούν την έννοια της επένδυσης και να ερμηνεύουν τη σχέση μεταξύ επένδυσης και αποταμίευσης.
- Να αναφέρουν και να εξηγούν τους λόγους που επηρεάζουν το μέγεθος της επένδυσης.
- Να διακρίνουν τη διαφορά μεταξύ επένδυσης και μεταβίβασης κυριότητας κεφαλαίου μεταξύ ιδιωτών.

Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία

Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:

- Εισόδημα
- Κατανάλωση
- Αποταμίευση
- Επένδυση

Εκπαιδευτικό υλικό:

- Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/National_accounts_and_GDP/e

Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν υπολογιζόμενο από την πλευρά της δαπάνης απαρτίζεται από την κατανάλωση (C), την επένδυση (I), την κρατική δαπάνη (G), τις εξαγωγές (X), μείον τις εισαγωγές (IM). Ισχύει:

$$\text{ΑΕΠ} = \text{C} + \text{I} + \text{G} + \text{X} - \text{IM}$$

Εάν η οικονομία είναι κλειστή δηλαδή δεν έχει οικονομική αλληλεπίδραση με χώρες του εξωτερικού, τότε δεν υπάρχουν εισαγωγές και εξαγωγές και η παραπάνω σχέση γίνεται:

$$\text{ΑΕΠ} = \text{C} + \text{I} + \text{G}$$

Κατανάλωση (C): Οι φτωχές οικογένειες δαπανούν το εισόδημά τους σε αγαθά πρώτης ανάγκης όπως τρόφιμα, στέγη. Τα τρόφιμα που καταναλώνουν φτωχές οικογένειες είναι κυρίως υδατάνθρακες και λιγότερο δαπανηρά κρέατα και πρωτεΐνες όπως γάλα, τυροκομικά. Η αύξηση του εισοδήματος κάνει τα άτομα να τρώνε περισσότερο και καλύτερα, οπότε αυξάνει την κατανάλωση για διάφορα είδη τροφίμων όπως κρέατα, ψάρια, φρούτα, λαχανικά, γαλακτοκομικά. Όταν το εισόδημα αυξάνει η ποσοστιαία συμμετοχή των τροφίμων στο εισόδημα μειώνεται.

Μέση Ροπή για Κατανάλωση: $APC = \frac{C}{Y}$ Η κατανάλωση ανά μια χρηματική μονάδα εισοδήματος.

Οριακή Ροπή για Κατανάλωση: $MPC = \frac{\Delta C}{\Delta Y}$ Η επιπλέον κατανάλωση από την αύξηση του εισοδήματος κατά μια χρηματική μονάδα.

Αποταμίευση (S):

Μέση Ροπή για Αποταμίευση: $APS = \frac{S}{Y}$ Η αποταμίευση ανά μια χρηματική μονάδα εισοδήματος.

Οριακή Ροπή για Αποταμίευση: $MPS = \frac{\Delta S}{\Delta Y}$ Η επιπλέον αποταμίευση από την αύξηση του εισοδήματος κατά μια χρηματική μονάδα.

Σχέση Μέσης Ροπής για Κατανάλωση και για Αποταμίευση:

$$Y = C + S \Rightarrow \frac{Y}{Y} = \frac{C}{Y} + \frac{S}{Y} \Rightarrow 1 = APC + APS \text{ Μια χρηματική μονάδα ή θα καταναλωθεί ή θα αποταμιευθεί.}$$

Σχέση Οριακής Ροπής για Κατανάλωση και για Αποταμίευση:

$$Y = C + S \Rightarrow \Delta Y = \Delta C + \Delta S \Rightarrow \frac{\Delta Y}{\Delta Y} = \frac{\Delta C}{\Delta Y} + \frac{\Delta S}{\Delta Y} \Rightarrow 1 = MPC + MPS$$

Σχέση Κατανάλωσης και Αποταμίευσης:

$$Y = C + S$$

Το διαθέσιμο εισόδημα ή θα καταναλωθεί ή θα αποταμιευθεί.

Επένδυση (I):

Η αγορά πάγιου κεφαλαιουχικού εξοπλισμού από επιχειρήσεις και νοικοκυριά (αγορά νέων κατοικιών).

Οι επενδυτικές δαπάνες χρηματοδοτούνται από τις αποταμιεύσεις. Συγκεκριμένα:

Κλειστή οικονομία:

Επένδυση:

$$\text{ΑΕΠ} = \text{C} + \text{G} + \text{I} \Rightarrow \text{I} = \text{ΑΕΠ} - \text{C} - \text{G} \quad (1)$$

Σχέση Αποταμίευσης και Επένδυσης:

Ιδιωτική αποταμίευση $S_{\text{ΙΔ}} = \text{ΑΕΠ} + \text{μεταβιβαστικές πληρωμές} - \text{φόροι} - \text{C}$

Δημόσια αποταμίευση $S_{\text{ΔΗΜ}} = \text{φόροι} - \text{μεταβιβαστικές πληρωμές} - \text{G}$

$$\text{Εθνική αποταμίευση} = S_{\text{ΙΔ}} + S_{\text{ΔΗΜ}} \Rightarrow S = \text{ΑΕΠ} - \text{C} - \text{G} \quad (2)$$

1) & (2)	I=S
<p>Η εθνική αποταμίευση είναι ίση με την εθνική επένδυση. Εάν υπάρχει δημοσιονομικό πλεόνασμα η δημόσια αποταμίευση είναι θετική . Εάν υπάρχει δημοσιονομικό έλλειμμα η δημόσια αποταμίευση είναι αρνητική . Εάν υπάρχει δημοσιονομικό ισοζύγιο η δημόσια αποταμίευση είναι μηδενική.</p> <p><u>Ανοιχτή οικονομία:</u> Η αποταμίευση είναι ίση με την Εθνική αποταμίευση συν την εισροή κεφαλαίων ξένων αποταμιεύσεων (κεφάλαια από το εξωτερικό – κεφάλαια προς το εξωτερικό). I=S+ εισροή ξένων κεφαλαίων</p> <p><u>Σχέση αποταμίευσης και επένδυσης:</u> Όταν κάποιος αποταμιεύει απέχει από τη σημερινή κατανάλωση ώστε να είναι σε θέση στο μέλλον να καταναλώσει περισσότερο. Η αποταμίευση υπολογίζεται υπολειμματικά, εάν από το διαθέσιμο εισόδημα αφαιρεθεί η κατανάλωση. Όταν κάποιος επενδύει, αγοράζει πάγιο κεφαλαιουχικό εξοπλισμό ώστε να βελτιώσει την παραγωγική ικανότητα στο μέλλον. Η αποταμίευση και η επένδυση είναι το ίδιο και γίνονται για να βελτιώσουν την κατανάλωση και την παραγωγή στο μέλλον.</p> <p>Στις σύγχρονες οικονομίες, όπου η αυτοκατανάλωση είναι περιορισμένη και αυτοί που παράγουν δεν είναι απαραίτητα αυτοί που καταναλώνουν τα προϊόντα ανακύπτουν ζητήματα. Οι αποταμιεύσεις γίνονται από τα άτομα και τα νοικοκυριά για λόγους όπως: η αντιμετώπιση της αβεβαιότητας, η πραγματοποίηση μελλοντικής δαπάνης, η παροχή κληρονομιάς στα παιδιά, η φιλανθρωπία. Από την άλλη πλευρά επενδύσεις πραγματοποιούνται από τις επιχειρήσεις και μάλιστα κυρίως από τις μεγάλες εταιρείες. Για τα νοικοκυριά «επένδυση» είναι η αγορά τίτλου ιδιοκτησίας π.χ. γης, μετοχής, ενώ για την οικονομία και της επιχειρήσεις η πραγματική επένδυση είναι σχηματισμός πάγιου κεφαλαίου.</p> <p>Όποια και εάν είναι τα κίνητρα των ατόμων που αποταμιεύουν δεν σχετίζονται άμεσα με αυτά των επιχειρήσεων που θέλουν να πραγματοποιήσουν επενδύσεις. Η σωστή οικονομική πολιτική είναι αυτή που θα ενισχύσει τη σταθερότητα και την ανάπτυξη του παραγωγικού δυναμικού.</p>	
Περαιτέρω διευκρινίσεις	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Όταν αναφέρεται ο όρος επενδύσεις πάντοτε εννοούνται οι δαπάνες για αγορά νέου υλικού κεφαλαίου. Αυτό που για το κάθε άτομο είναι «επένδυση» όπως η αγορά μετοχών, μεταχειρισμένων σπιτιών, δεν είναι επένδυση για το σύνολο της οικονομίας αλλά απλή μεταβίβαση αξίας.
Εφαρμογή Ενδεικτικές Ασκήσεις Προβλήματα Εργασίες Δραστηριότητες	
<p>Κατά το σχεδιασμό των ασκήσεων προβλημάτων και την παραγωγή του υλικού ο κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να φροντίσει τα ερωτήματα να είναι σαφώς διατυπωμένα, εκτεταμένου εύρους, κλιμακούμενης δυσκολίας και μετρήσιμα. Τα θεωρητικά ερωτήματα μπορούν να δίνονται εναλλακτικά μέσα από υποθέσεις εργασίας και μελέτες περίπτωσης. Ωστόσο οι απαντήσεις που αναμένονται πρέπει να βασίζονται στη θεωρία του σχολικού εγχειριδίου και στην ικανότητα εφαρμογής και σύνδεσής της θεωρίας με την πραγματικότητα.</p> <p>Παρακάτω δίνονται ενδεικτικά ερωτήματα που αφορούν τη θεματική του κεφαλαίου. Τα ερωτήματα αυτά πολλές φορές στόχο έχουν τη να αποσαφινίσουν τις διαφορές στις διατυπώσεις αναδεικνύοντας λεπτοφυή ζητήματα. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν όλα μαζί τα ερωτήματα ν' αποτελέσουν μέρος μιας άσκησης.</p>	

Ασκήσεις Ερωτήσεις Εργασίες

1. Να σχολιάσετε την πρόταση: «Πολιτικές που ενθαρρύνουν την αποταμίευση βραχυπρόθεσμα μπορούν να οδηγήσουν σε υφέσεις».

Απάντηση: Βραχυπρόθεσμα η αύξηση των αποταμιεύσεων μπορεί να προκαλέσει μείωση στην παραγωγή και να οδηγήσει σε ύφεση. Επομένως, από τη σχέση $Y=C+S$, με σταθερό το εισόδημα όσο αυξάνεται η S τόσο θα μειώνεται η κατανάλωση C . Η μείωση της κατανάλωσης μειώνει τη ζήτηση, η οποία μειώνει την παραγωγή.

2. Να συζητήσετε την παρακάτω πρόταση που συνιστά «Το παράδοξο της φειδούρας»: *Μια αύξηση στις αποταμιεύσεις όλων των ανθρώπων σε μια οικονομία μπορεί να οδηγήσει σε μείωση των αποταμιεύσεων.*

Απάντηση: Η αύξηση των αποταμιεύσεων σημαίνει ότι τα άτομα θα αποσύρουν ένα τμήμα του εισοδήματός τους και αυτό σημαίνει ότι θα μειωθούν οι δαπάνες και η κατανάλωση. Αυτό θα οδηγήσει σε μείωση την παραγωγή και το εισόδημα. Εάν του εισόδημα Y μειωθεί τότε και οι αποταμιεύσεις τους θα μειωθούν διότι $Y=C+S$. Επίσης οι άνθρωποι με χαμηλότερο πλέον εισόδημα θα χρησιμοποιούν τμήμα των αποταμιεύσεων τους για να διατηρήσουν το ίδιο επίπεδο ζωής.

3. Δίνεται ο παρακάτω πίνακας με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής υπηρεσίας για τις επενδύσεις. **Σχηματισμός Ακαθάριστου Κεφαλαίου, σε σταθερές τιμές του προηγούμενου έτους:**

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
55.144	61.943	59.837	43.478	38.271	32.833	27.120	21.466

α. Να υπολογίσετε την ποσοστιαία μεταβολή της Επένδυσης μεταξύ των ετών.

β. Να υπολογίσετε την ποσοστιαία μεταβολή της Επένδυσης μεταξύ των ετών 2007 και 2013.

γ. Που πιστεύετε ότι οφείλεται η μείωση του Ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου;

Απάντηση: α.

$$2006-2007: \frac{61943-55144}{55144} 100 = 12,32\%$$

$$2007-2008: \frac{59837-61943}{61943} 100 = -3,39\%$$

$$2008-2009: \frac{43478-59837}{59837} 100 = -27,33\%$$

$$2009-2010: \frac{38271-43478}{43478} 100 = -11,97\%$$

$$2010-2011: \frac{32833-38271}{38271} 100 = -14,2\%$$

$$2011-2012: \frac{27120-32833}{32833} 100 = -17,4\%$$

$$2012-2013: \frac{21466-27120}{27120} 100 = -20,84\%$$

$$\beta. 2007-2013: \frac{21466-61943}{61943} 100 = -65,34\%$$

γ. Η μείωση του ΑΕΠ έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση των μεγεθών C, I, S . Επιπλέον λόγω του δημοσιονομικού ελλείμματος η αποταμίευση είναι αρνητική και οι δαπάνες επένδυσης καλύπτονται από τον δανεισμό (εισορή κεφαλαίων) ο οποίος έχει περικοπεί. Επίσης υπάρχει απαισιοδοξία για το μέλλον, οι πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις είναι απρόβλεπτες, η ψυχολογία είναι «άσχημη» και η αβεβαιότητα είναι μεγάλη, γεγονός που αποθαρρύνει τις επενδύσεις.

4. Η Γενική Γραμματεία Επενδύσεων και Ανάπτυξης έχει ως Σκοπό την ενημέρωση των επιχειρήσεων σχετικά με τις ενισχύσεις για επενδυτικά σχέδια. Οι μαθητές στην ιστοσελίδα της Γενικής Γραμματείας <http://www.ependyseis.gr/> μπορούν να κάνουν μια έρευνα για τα μέτρα ενίσχυσης των επενδύσεων που λαμβάνει η πολιτεία.

5. Σύμφωνα με το Δελτίο Τύπου της ΕΛΣΤΑΤ για την έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2013, τα καταναλωτικά πρότυπα στην Ευρώπη περιλαμβάνουν τα εξής:

- Στην Ελλάδα και στη Βουλγαρία το σχετικά μεγαλύτερο μερίδιο των δαπανών (τρέχουσες τιμές) του μέσου προϋπολογισμού των νοικοκυριών αφορά στα είδη διατροφής .
- Οι δαπάνες για εκπαίδευση κυμαίνονται από 0,2% του μέσου προϋπολογισμού των νοικοκυριών στη Νορβηγία έως 3,4% στην Ελλάδα.
- Η Ελλάδα και η Βουλγαρία καταγράφουν τη μεγαλύτερη ιδιωτική δαπάνη για την υγεία, 6,9% και 6,3 % του μέσου προϋπολογισμού των νοικοκυριών, αντίστοιχα.

Να σχολιάσετε τις παραπάνω προτάσεις.

Απάντηση: Από τα παραπάνω προκύπτει ότι εφόσον για την Ελλάδα και την Βουλγαρία τα είδη διατροφής είναι μεγαλύτερα ποσοστά των δαπανών, οι χώρες αυτές έχουν τα χαμηλότερα εισοδήματα. Επίσης η Ελλάδα όπως και η Βουλγαρία, παρέχει ανεπαρκείς «δωρεάν» ιατρικές υπηρεσίες, με αποτέλεσμα τα νοικοκυριά να πληρώνουν το 6,9% του εισοδήματός τους για υπηρεσίες υγείας. Τέλος, στην Ελλάδα παρά το γεγονός ότι η εκπαίδευση είναι δωρεάν επιβαρύνει πολύ περισσότερο τον οικογενειακό προϋπολογισμό σε σχέση με τη Νορβηγία που έχει ένα καταξιωμένο εκπαιδευτικό σύστημα.

6. Δίνεται ο πίνακας από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία:

Κωδ. ΕΣΑ 2010		2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013*
B.8n	ΚΑΘΑΡΗ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗ	-2.020	-6.736	-14.774	-24.756	-25.041	-26.286	-18.380	-17.200

α. Η χώρα έχει δημοσιονομικό έλλειμμα, πλεόνασμα ή έχει ισοσκελισμένο προϋπολογισμό;

β. Με ποιον τρόπο χρηματοδοτούνται οι επενδύσεις της οικονομίας;

Απάντηση: α. Όταν υπάρχει δημοσιονομικό έλλειμμα η δημόσια αποταμίευση είναι αρνητική, το γεγονός ότι η καθαρή δηλαδή η ιδιωτική και δημόσια αποταμίευση είναι αρνητική δηλώνει ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα καλύπτει και την ιδιωτική αποταμίευση. **β.** Στις ανοιχτές οικονομίες οι επενδύσεις καλύπτονται από την αποταμίευση (όταν είναι θετική) και την εισροή ξένων κεφαλαίων.

7. Βασιζόμενοι στη θεωρία του κεφαλαίου να σχολιάσετε το γνωμικό: «*Το μυστικό της οικονομικής επιτυχίας είναι να ξοδεύεις όσα περισσεύουν από αυτά που αποταμιεύεις, αντί να αποταμιεύεις όσα περισσεύουν από αυτά που ξοδεύεις*».

8. Δίνεται ο παρακάτω πίνακας:

	Y	C	S	APS	APC	MPC	MPS
A			-20				
B	500	500					
Γ	600	580					
Δ			40				
E			60				

α. Να συμπληρώσετε τα κενά του πίνακα.

β. Να απεικονίσετε γραφικά τη συνάρτηση κατανάλωσης και τη συνάρτηση αποταμίευσης.

γ. Να υπολογίσετε τις συναρτήσεις κατανάλωσης και αποταμίευσης.

δ. Να σχολιάσετε ποιο είναι το νόημα του μεγέθους της αποταμίευσης $S=-20$.

ε. Να αναφέρετε τους λόγους που επηρεάζουν τα μεγέθη της αποταμίευσης και της κατανάλωσης. .

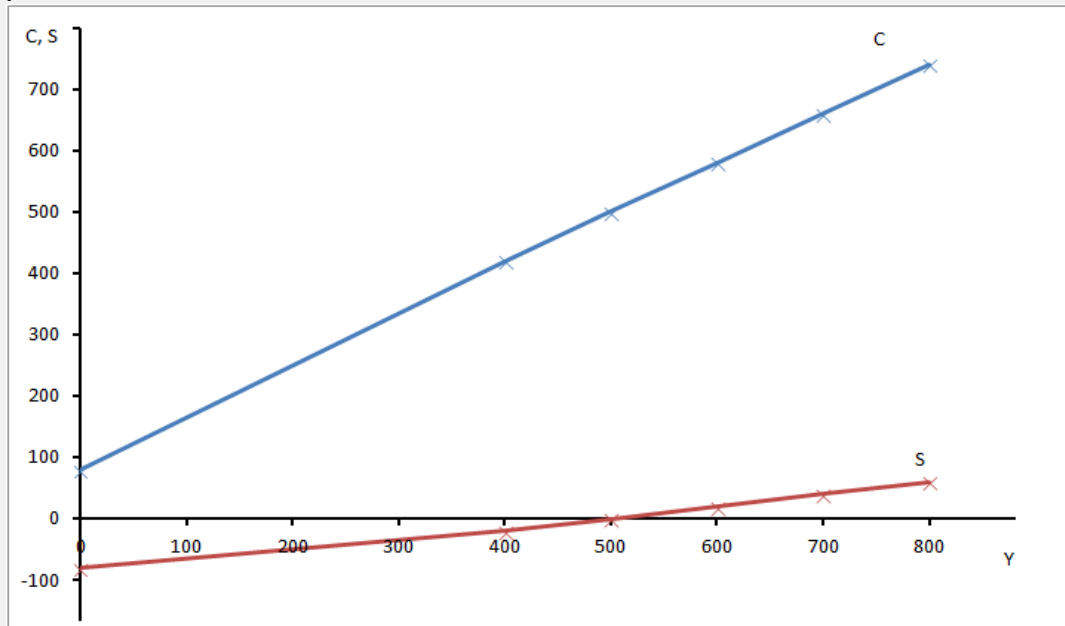
Απάντηση:

α

	Y	C	S	APS	APC	MPC	MPS
A	400	420	-20	-0,05	1,05	0,8	0,2
B	500	500	0	0,00	1,00	0,8	0,2
Γ	600	580	20	0,03	0,96	0,8	0,2
Δ	700	660	40	0,05	0,94	0,8	0,2
E	800	740	60	0,07	0,92	0,8	0,2

Απάντηση:

β

γ. $C=100+0,8 \cdot Y$ και $S=-80+0,2 \cdot Y$

δ. Η αποταμίευση είναι -20 όταν το εισόδημα είναι 420 δηλαδή η κατανάλωση χρηματοδοτείται από τις αποταμιεύσεις που υπάρχουν από προηγούμενη χρονική περίοδο.

ε. Η απάντηση δίνεται με βάση την θεωρία που περιλαμβάνεται στο σχολικό βιβλίο.

10^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ – ΑΝΕΡΓΙΑ - ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
10.1 Οικονομικές διακυμάνσεις 10.1.1 Έννοια και διάκριση των οικονομικών διακυμάνσεων 10.1.2 Φάσεις και χαρακτηριστικά των οικονομικών κύκλων	1
10.2 Ανεργία 10.2.1 Έννοια και μέτρηση της ανεργίας. 10.2.2 Είδη ανεργίας. 10.2.3 Συνέπειες της ανεργίας. 10.2.4 Μέτρα αντιμετώπισης της ανεργίας.	3
10.3 Πληθωρισμός. 10.3.1 Έννοια του πληθωρισμού. 10.3.2 Αίτια του πληθωρισμού και χαρακτηριστικά του. 10.3.3 Συνέπειες του πληθωρισμού. 10.3.4 Μέτρα για την αντιμετώπιση του πληθωρισμού. 10.3.5 Στασιμοπληθωρισμός 10.3.6 Αποπληθωρισμός	3
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	7

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ- ΑΝΕΡΓΙΑ- ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ	
Έννοιες κλειδιά	
Οικονομική κύκλοι Κρίση- Ύφεση Οικονομικά ενεργός πληθυσμός Εργατικό δυναμικό Άνεργοι- Ανεργία Ανεργία τριβής	Διαρθρωτική ανεργία Εποχική ανεργία Κυκλική ανεργία ή ανεπαρκούς ζήτησης Πληθωρισμός Υπερπληθωρισμός Στασιμοπληθωρισμός Αποπληθωρισμός

Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις

Στα προηγούμενα κεφάλαια μελετήθηκαν οι έννοιες του Ακαθάριστου Εγχώριου προϊόντος, της κατανάλωσης, της αποταμίευσης, της επένδυσης. Τα βασικά αυτά μεγέθη μιας οικονομίας στη διάρκεια των ετών υφίστανται μεταβολές. Υπάρχουν περίοδοι που χαρακτηρίζονται από αύξηση του προϊόντος, του εισοδήματος, της απασχόλησης. Λόγω της στενότητας των παραγωγικών πόρων δεν δυνατό η άνθηση να κρατήσει για πάντα. Η φάση αυτή ακολουθείται από περιόδους μείωσης της οικονομικής δραστηριότητας, πτώση του εισοδήματος και της απασχόλησης. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται επιχειρηματικοί κύκλοι και είναι αντικείμενο μελέτης αυτού του κεφαλαίου. Επίσης θα ακολουθήσει ανάλυση των φαινομένων της ανεργίας και του πληθωρισμού.

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να ορίζουν την έννοια των οικονομικών διακυμάνσεων.
- Να κάνουν την διάκριση των οικονομικών διακυμάνσεων (οικονομικοί κύκλοι, εποχιακές διακυμάνσεις, τυχαίες διακυμάνσεις, μακροχρόνια τάση) και να εξηγούν τα χαρακτηριστικά τους.
- Να αναφέρουν, να παρουσιάζουν διαγραμματικά και να εξηγούν τις φάσεις και τα χαρακτηριστικά των οικονομικών κύκλων.
- Να ορίζουν τις έννοιες Οικονομικά ενεργός πληθυσμός -Εργατικό Δυναμικό, Απασχολούμενοι, Άνεργοι, Οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός.
- Να αναλύουν στοιχεία των παραπάνω εννοιών και να υπολογίζουν το ποσοστό της ανεργίας.
- Να αναφέρουν και να εξηγούν τα είδη της ανεργίας.
- Να περιγράφουν και να ερμηνεύουν τις συνέπειες από την ύπαρξη ανεργίας.
- Να αναφέρουν μέτρα αντιμετώπισης/μείωσης της ανεργίας και να εξηγούν την λειτουργία των συγκεκριμένων μέτρων.
- Να ορίζουν τις έννοιες: πληθωρισμός, ρυθμός πληθωρισμού, έρπων πληθωρισμός, υπερπληθωρισμός.
- Να αναφέρουν και να εξηγούν τα αίτια του πληθωρισμού.
- Να περιγράφουν, να εξηγούν και να δίνουν παραδείγματα συνεπειών από την ύπαρξη πληθωρισμού στην οικονομία.
- Να επιλύουν απλά προβλήματα αφαίρεσης της επίδρασης από την αύξηση των τιμών σε διάφορα οικονομικά μεγέθη και να ερμηνεύουν τα αποτελέσματα.
- Να αναφέρουν μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση του πληθωρισμού και να εξηγούν την λειτουργία των συγκεκριμένων μέτρων.
- Να ορίζουν και να εξηγούν την έννοια του στασιμοπληθωρισμού.
- Να ορίζουν και να εξηγούν την έννοια του αποπληθωρισμού.

Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία

Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:

- Οικονομικοί κύκλοι
- Ύφεση- κρίση
- Ανεργία
- Πληθωρισμός
- Υπερπληθωρισμός
- Αποπληθωρισμός
- Στασιμοπληθωρισμός

Εκπαιδευτικό υλικό:

- Οικονομικές διακυμάνσεις- Πληθωρισμός- ανεργία _Διαδραστικά σχολικά βιβλία: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C117/130/944,3464/>
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο _Βιβλίο Καθηγητή Αρχές οικονομικής Θεωρίας: http://www.pi-schools.gr/lessons/economics/arx_oik_theor_vivlio.pdf
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο _Ασκήσεις: <http://www.pi-schools.gr/download/lessons/economics/askhseis.doc>
- ΕΛΣΤΑΤ: www.statistics.gr/
- Φωτόδεντρο_ διαδραστικά σχολικά βιβλία_ Αρχές οικονομικής Θεωρίας: <http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGL-C117>
- ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/prices.aspx>
- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (European Central Bank-ECB):
- Τι είναι πληθωρισμός; <https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/hicp/html/index.el.html>
- Σταθερότητα των τιμών: Γιατί είναι σημαντική; <https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/pricestab/html/index.el.html>
-

Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής

- **Μεταβολή της οικονομικής δραστηριότητας και οικονομικές διακυμάνσεις:**

Άνοδος της οικονομικής δραστηριότητας:

Αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής,
Αύξηση των επενδύσεων,
Αύξηση στα επιχειρηματικά κέρδη,
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας,
Αύξηση των εισαγωγών,
Αύξηση των δανείων του ιδιωτικού τομέα,
Αύξηση τιμών
Μείωση της ανεργίας,
Μείωση των πτωχεύσεων,
Μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων

Μείωση της οικονομικής δραστηριότητας:

Μείωση της βιομηχανικής παραγωγής,
Μείωση των επενδύσεων,
Μείωση στα επιχειρηματικά κέρδη,
Μείωση της παραγωγικότητας της εργασίας,
Μείωση των εισαγωγών,
Μείωση των δανείων του ιδιωτικού τομέα,
Μείωση τιμών
Αύξηση της ανεργίας,
Αύξηση των πτωχεύσεων,
Αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων

- **Οικονομικές διακυμάνσεις και οικονομική σταθερότητα:**

Όσο λιγότερο **συγχρονισμένες** είναι οι διακυμάνσεις στις μεγάλες οικονομίες, τόσο μεγαλύτερη **σταθερότητα** παρουσιάζει το οικονομικό σύστημα. Έστω για παράδειγμα μια οικονομία όπως η Αμερική παρουσιάζει χαρακτηριστικά οικονομικής ύφεσης, ενώ η Ευρωπαϊκή οικονομία είναι σε άνοδο. Μέσω της αύξησης των εξαγωγών της Αμερικής στην Ε.Ε. μπορεί να ξεπεραστεί η αμερικανική ύφεση και να επέλθει σταθερότητα. Έτσι θα επωφεληθούν και οι δύο οικονομίες:

- η Αμερική θα μειώσει την ανεργία λόγω αύξησης της παραγωγής εξαγωγικών προϊόντων,
- η Ε.Ε. θα μειώσει τον πληθωρισμό μια και η οι εισαγωγές από την Αμερική θα βοηθήσουν τον περιορισμό ανόδου της τιμής.

- **Αίτια των οικονομικών διακυμάνσεων:**

Υπάρχουν θεωρίες οι οποίες ερμηνεύουν το φαινόμενο των οικονομικών διακυμάνσεων ως ενδογενή συνέπεια της αγοράς ή αποτέλεσμα τυχαίων εξωτερικών γεγονότων.

Εγγενής αστάθεια της αγοράς:

- Μεταβολές της συνολικής ζήτησης,
- Ευμετάβλητη συμπεριφορά επενδύσεων,
- Νομισματική πολιτική,
- Δημοσιονομική πολιτική

Εξωτερικά γεγονότα :

- Πόλεμος,
- Σεισμός,
- Μαζικά τρομοκρατικά χτυπήματα,
- Τεχνολογικές αλλαγές, καινοτομίες,
- πληθυσμός

Κάθε θεωρία έχει κάποια συνάφεια με κάποιους ιστορικούς κύκλους. Σε κάθε ανάλυση πρέπει να χρησιμοποιείται η θεωρία που είναι πλέον κατάλληλη κάτω από τις δεδομένες συνθήκες. Όλο και περισσότεροι οικονομολόγοι τείνουν στην άποψη ότι η σύνθεση ενδογενών και εξωγενών παραγόντων προκαλεί τους οικονομικούς κύκλους.

➤ **Σχέση οικονομικών διακυμάνσεων και ανάπτυξης:**

Η αστάθεια στην ανάπτυξη μια χώρας είναι αρνητικά συνδεδεμένη με την τάση ρυθμού ανάπτυξης. Η ανάπτυξη είναι μεγαλύτερη όταν η σταθερότητα ήταν υψηλότερη. Η σταθερή ανάπτυξη δημιουργεί κλίμα που ευνοεί την καινοτομία, την προσαρμογή και τις επενδύσεις. Οι περίοδοι υψηλής αστάθειας συνοδεύονται από χαμηλότερη μέση οικονομική ανάπτυξη. Η αστάθεια της συνολικής ζήτησης και του επιπέδου τιμών εμποδίζουν την ανάπτυξη.

➤ **Σχέση ΑΕΠ και ανεργίας:**

Τα έτη με ταχύτερο από το μέσο όρο ανάπτυξη της οικονομίας έχουν πτώση της ανεργίας. Οι υφέσεις που έχουν μείωση του ΑΕΠ χαρακτηρίζονται από ανοδικό δείκτη ανεργίας.

➤ **Αίτια του πληθωρισμού:**

Ο πληθωρισμός προκύπτει όταν η αύξηση της προσφοράς χρήματος υπερβαίνει την αύξηση της πραγματικής παραγωγής. Οι θεωρίες προσπαθούν να εξηγήσουν τον πληθωρισμό ως αποτέλεσμα

- 1) αύξησης της ζήτησης ή της προσφοράς (πληθωρισμός κόστους).
- 2) αύξησης της προσφοράς χρήματος
- 3) του πληθωριστικού σπινάλ που προκαλεί μια αρχική αύξηση του επιπέδου τιμών.

➤ **Σχέση πληθωρισμού και ανάπτυξης:**

Ο πληθωρισμός επηρεάζει αρνητικά τη δυνατότητα της οικονομίας να δημιουργήσει πλούτο, διότι προκαλεί κακή χρήση του κεφαλαίου (π.χ. συσσώρευση πλούτο σε πολύτιμα μέταλλα) και στρεβλώνει τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων (κερδοσκοπία). Ο χαμηλός πληθωρισμός συνδέεται με ισχυρή ανάπτυξη. Ο υπερπληθωρισμός συνδέεται με την οικονομική ύφεση.

➤ **Αντιμετώπιση του πληθωρισμού:**

- Έλεγχος στην προσφορά χρήματος,
- Ισχυρή πολιτική ανταγωνισμού (κατάργηση μονοπωλίων, συγκράτηση των αμοιβών),
- Περιοριστική νομισματική και δημοσιονομική πολιτική (μείωση δημοσίων δαπανών).

➤ **Υπερπληθωρισμός ή καλπάζων πληθωρισμός:**

Όταν η αύξηση των τιμών συνοδεύεται από αύξηση των ημερομισθίων και του κόστους των προϊόντων με αυτό τον τρόπο ανατροφοδοτείται εκ νέου το φαινόμενο της αύξησης των τιμών και προκύπτει κακοήθης **καλπάζων πληθωρισμός ή υπερπληθωρισμός**. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι υπερπληθωρισμός υπάρχει όταν οι τιμές αυξάνονται άνω του 50% ημερησίως (Mankiw, 2002). Υπερπληθωρισμός εμφανίζεται σε περιόδους πολέμου και έκρυθμων πολιτικών καταστάσεων. Βασικός φόβος για τις μικτές οικονομίες είναι μήπως η συνεχής άνοδος των τιμών με τη μορφή του **έρποντος** πληθωρισμού οδηγήσει σε καλπασμό τιμών. Παράδειγμα υπερπληθωρισμού είχε η Αργεντινή που το 1989 οι τιμές μεταβάλλονταν με ρυθμό της τάξης του 3079% (Mc Aleese, 2005)!

➤ **Αποπληθωρισμός αρνητικές συνέπειες:**

Αποπληθωρισμός είναι η συνεχής μείωση του γενικού επιπέδου τιμών. Ο αποπληθωρισμός έχει θετικό αντίκτυπο στην αγοραστική δύναμη των καταναλωτών διότι είναι πλέον σε θέση να

<p>αγοράσουν περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες, με τα ίδια χρήματα μια και τα προϊόντα γίνονται πιο φθηνά. Αρνητικές συνέπειες της μείωσης των τιμών είναι ότι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ ωφελούνται οι δανειστές έναντι των δανειοληπτών. Όσοι έχουν δανειστεί θα πρέπει να εξυπηρετούν το χρέος τους, η ονομαστική αξία του οποίου παραμένει πολύ υψηλή. Οι δανειολήπτες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο να αποπληρώσουν τα χρέη τους. ○ επιβαρύνονται όσοι ασκούν διεθνείς οικονομικές δραστηριότητες. Οι εισαγωγές γίνονται πιο ακριβές και οι εξαγωγές αποφέρουν χαμηλότερα έσοδα. ○ Τα κέρδη συνθλίβονται διότι οι τιμές και τα έσοδα μειώνονται ενώ οι μισθοί και τα κόστη είναι συνήθως άκαμπτα (δε μειώνονται). Εάν οι μισθοί είναι εύκαμπτοι (μειώνονται) αυτό οδηγεί σε μείωση του συνολικού επιπέδου του προϊόντος. ○ Οι επενδύσεις αποθαρρύνονται λόγω της κατάρρευσης των κερδών. <p>Παράδειγμα αποπληθωρισμού είναι η παρατεταμένη μείωση τιμών στην Ιαπωνία τη δεκαετία του '90. Μεταξύ 1990 και 1995, οι τιμές των ακινήτων της επαγγελματικής στέγης μειώθηκαν περισσότερο από 50%. Η γη έχασε περισσότερο από το 50% της αξίας της. Οι τιμές στο χρηματιστήριο μειώθηκαν, ο δείκτης τιμών μειώθηκε και οι τιμές των προϊόντων άρχισαν να μειώνονται επίσης. Δεν ασκήθηκε εγκαίρως πολιτική για τον περιορισμό του κόστους του αποπληθωρισμού. Βασική συνέπεια ήταν η αδυναμία των δανειοληπτών να αποπληρώσουν τα χρέη τους, γεγονός που οδήγησε τις ιαπωνικές τράπεζες να προβούν σε «κούρεμα», διαγραφή χρεών τα οποία δεν εξυπηρετήθηκαν. Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της Ιαπωνίας μειώθηκε και έκτοτε παρέμεινε σχετικά στάσιμο. Εκφράστηκαν φόβοι ότι η μείωση των τιμών θα προκαλούσε νέο φαύλο κύκλο μειώσεων της οικονομικής δραστηριότητας και αυτό οδήγησε την Ιαπωνική Κεντρική Τράπεζα να προκαλέσει μικρό πληθωρισμό!</p> <p>Η σταθερότητα των τιμών είναι η καλύτερη συνταγή για την αποφυγή των προβλημάτων τόσο του πληθωρισμού όσο και του αποπληθωρισμού.</p>	
<p>Πιθανές πλάνες</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Η κυκλική ανεργία είναι η ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης και όχι η εποχική ανεργία που εμφανίζεται στις διάφορες εποχές του έτους. ➤ Το ποσοστό ανεργίας είναι ποσοστό επί του εργατικού δυναμικού και όχι επί του συνολικού πληθυσμού. ➤ Πληθωρισμός δε σημαίνει ότι οι τιμές των προϊόντων είναι υψηλές αλλά ότι οι τιμές αυξάνονται.
<p>Πληροφορικός Γραμματισμός</p>	<p>Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Εκεί οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία στοιχεία για το ύψος της απασχόλησης της ανεργίας και του πληθωρισμού στην χώρα μας.</p>
<p>Εφαρμογή</p> <p>Ενδεικτικές Ασκήσεις Προβλήματα Εργασίες Δραστηριότητες</p>	
<p>Κατά το σχεδιασμό των ασκήσεων προβλημάτων και την παραγωγή του υλικού ο κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να φροντίσει τα ερωτήματα να είναι σαφώς διατυπωμένα, εκτεταμένου εύρους, κλιμακούμενης δυσκολίας και μετρήσιμα. Τα θεωρητικά ερωτήματα μπορούν να δίνονται εναλλακτικά μέσα από υποθέσεις εργασίας και μελέτες περίπτωσης. Ωστόσο οι απαντήσεις που αναμένονται πρέπει να βασίζονται στη θεωρία του σχολικού εγχειριδίου και στην ικανότητα εφαρμογής και σύνδεσής της θεωρίας με την πραγματικότητα.</p> <p>Παρακάτω δίνονται ενδεικτικά ερωτήματα που αφορούν τη θεματική του κεφαλαίου. Τα ερωτήματα αυτά πολλές φορές στόχο έχουν να αποσαφινίσουν τις διαφορές στις διατυπώσεις</p>	

αναδεικνύοντας λεπτοφυή ζητήματα. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν όλα μαζί τα ερωτήματα ν' αποτελέσουν μέρος μιας άσκησης.

Ασκήσεις Ερωτήσεις Εργασίες

1. Έστω ότι οι αμοιβές ενός μισθωτού πέρυσι ήταν 1.000€ και φέτος αυξάνονται κατά 10%. Να καθορίσετε σε ποια περίπτωση και κατά πόσο χειροτερεύει ή βελτιώνεται η πραγματική οικονομική θέση συγκριτικά με πέρυσι:

α. ο ετήσιος δείκτης πληθωρισμού είναι 10%.

β. ο ετήσιος δείκτης πληθωρισμού είναι 15%.

γ. η οικονομία έχει αποπληθωρισμό 2%.

Απάντηση:

α.

έτος	Ονομαστικός μισθός	ΔΤ	Πραγματικός μισθός = $\frac{\text{Ονομαστικός μισθός}}{\Delta T} 100$
0	1000	100	1000
1	1100	110	$\frac{1100}{110} 100 = 1000$

Δεν μεταβλήθηκε η οικονομική του θέση.

β.

έτος	Ονομαστικός μισθός	ΔΤ	Πραγματικός μισθός = $\frac{\text{Ονομαστικός μισθός}}{\Delta T} 100$
0	1000	100	1000
1	1100	115	$\frac{1100}{115} 100 = 956,52$

Επειδή ο ρυθμός πληθωρισμού είναι μεγαλύτερος από την αύξηση των αμοιβών η πραγματική αξία του μισθού μειώθηκε κατά 4.35%.

γ.

έτος	Ονομαστικός μισθός	ΔΤ	Πραγματικός μισθός = $\frac{\text{Ονομαστικός μισθός}}{\Delta T} 100$
0	1000	100	1000
1	1100	98	$\frac{1100}{98} 100 = 1122,45$

Ο αποπληθωρισμός έχει ως αποτέλεσμα ο ονομαστικός μισθός να είναι χαμηλότερος από τον πραγματικό και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να βελτιωθεί η πραγματική οικονομική θέση κατά 12.24%.

2. Έστω ότι η ανάπτυξη του διαδικτύου δίνει τη δυνατότητα στα άτομα να ψάχνουν ηλεκτρονικά να βρουν γρηγορότερα μια κατάλληλη δουλειά. Τι επίπτωση θα έχει αυτό στο δείκτη της ανεργίας; Έστω ότι αυτός ο ηλεκτρονικός τρόπος αναζήτησης και εύρεσης εργασίας ενθάρρυνε αυτούς που είχαν εγκαταλείψει την προσπάθεια εύρεσης εργασίας να αρχίσουν να ψάχνουν και πάλι. Τι επίπτωση θα έχει αυτό στον δείκτη εργασίας;

Απάντηση: Η βελτίωση της οργάνωσης της διαδικασίας εύρεσης εργασίας θα μειώσει την ανεργία τριβής και κατά συνέπεια θα μειώσει συνολικά την ανεργία.

Εάν τα άτομα που είχαν παραιτηθεί της προσπάθειας να βρουν δουλειά, γίνουν ξανά μέρος του εργατικού δυναμικού, τότε εάν αυτό δε συνοδευτεί από αντίστοιχη αύξηση των θέσεων εργασίας, θα αυξήσει το ποσοστό των ανέργων.

3. Έστω η παρακάτω φράση: «**Μια αύξηση του δείκτη ανεργίας συνοδεύεται από μια πτώση στο πραγματικό ΑΕΠ**». Να απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- α. Να ορίσετε την έννοια της ανεργίας.
- β. Να ορίσετε την έννοια του πραγματικού ΑΕΠ.
- γ. Να αιτιολογήσετε εάν η παραπάνω φράση είναι δυνατό να επαληθευθεί ή όχι.

Απάντηση: α. β. Οι ορισμοί των μεγεθών γίνεται βάσει της θεωρίας του σχολικού βιβλίου.
γ. Η αύξηση της ανεργίας μπορεί να σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις θα παράγουν μικρότερη ποσότητα προϊόντος. Οπότε πιθανόν να επαληθευθεί η παρατήρηση ότι κατά τις υφέσεις όπου σημειώνεται μείωση του ΑΕΠ υπάρχει ανοδική τάση του δείκτη ανεργίας. Επομένως, η παραπάνω πρόταση είναι δυνατό να επαληθευθεί.

4. Μελέτη περίπτωσης

Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Γερμανία γνώρισε μια από τις εντυπωσιακότερες περιπτώσεις αύξησης τιμών στην παγκόσμια ιστορία. Μετά το τέλος του πολέμου οι σύμμαχοι που κέρδισαν τον πόλεμο απαίτησαν από τη Γερμανία να καταβάλει σημαντικές πολεμικές οικονομικές επανορθώσεις. Οι πληρωμές που έπρεπε να κάνει το Γερμανικό δημόσιο δημιούργησαν μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα δεδομένου ότι οι φόροι δεν ήταν ικανοί να καλύψουν τις τεράστιες ανάγκες σε χρήμα για την αποπληρωμή των επανορθώσεων. Η Γερμανική κυβέρνηση κάλυπτε αυτά τα ελλείμματα σε χρήμα με την έκδοση νέου χρήματος, δηλαδή αυξάνοντας την προσφορά χρήματος.

Από τον Ιανουάριο του 1922 ως το Δεκέμβριο του 1924 η προσφορά χρήματος αυξήθηκε με εντυπωσιακό ρυθμό. Ενδεικτικό είναι ότι μια καθημερινή εφημερίδα τον Ιανουάριο του 1921 είχε 0,30 μάρκα και το Νοέμβριο του 1923 είχε 70 εκατομμύρια μάρκα!

Τα δημοσιονομικά προβλήματα ξεπεράστηκαν εν μέρει με μια δημοσιονομική μεταρρύθμιση. Το 1923 μειώθηκε ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων κατά το ένα τρίτο, υπήρξε δέσμευση να μη χρηματοδοτούνται οι δαπάνες από την έκδοση νέου χρήματος και η πληρωμή των πολεμικών επανορθώσεων αναβλήθηκε ώπου τελικά μειώθηκαν (κουρεύτηκαν) οι οφειλές.

α. Να ορίσετε τις έννοιες πληθωρισμός, αποπληθωρισμός, υπερπληθωρισμός, στασιμοληθωρισμός.

β. Ποιο είδους πληθωρισμό είχε η Γερμανία μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο;

γ. Τι προκάλεσε τον πληθωρισμό στη Γερμανική οικονομία;

δ. Πώς εξομαλύνθηκε το δημοσιονομικό πρόβλημα της Γερμανίας του Μεσοπολέμου;

ε. Είναι γενική διαπίστωση ότι η Γερμανική κεντρική τράπεζα Bundesbank, ιστορικά ανησυχεί πολύ περισσότερο για τον πληθωρισμό παρά για τον αποπληθωρισμό. Μπορείτε να συνδυάσετε αυτήν τη στάση της Bundesbank με την παραπάνω ιστορική αναφορά;

Απάντηση: α. Ο ορισμός των εννοιών γίνεται βάσει της θεωρίας του σχολικού βιβλίου.

β. Η Γερμανία παρουσίασε καλπάζων πληθωρισμό ή υπερπληθωρισμό.

γ. Το πρόβλημα δημιουργήθηκε από την αύξηση του όγκου του χρήματος ώστε να καλυφθούν τα δημοσιονομικά ελλείμματα και να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες αποπληρωμής των πολεμικών αποζημιώσεων.

δ. Η Γερμανία εν μέρει ξεπέρασε τη δημοσιονομική κρίση με τον περιορισμό των δημοσίων δαπανών, με τις απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων, με τη δέσμευση να μη χρηματοδοτείται το έλλειμμα με νέο χρήμα και με τη μείωση των πολεμικών αποζημιώσεων.

ε. Δεδομένου ότι η Γερμανία έχει βιώσει τις δυσάρεστες συνέπειες του υπερπληθωρισμού εμμένει στην περιοριστική πολιτική η οποία λειτουργεί περιορίζει τον πληθωρισμό. Ωστόσο και ο αποπληθωρισμός έχει αρνητικές συνέπειες που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη ώστε να επιτευχθεί το άριστο μέτρο που είναι η οικονομική σταθερότητα.

5. Στη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου τόσο η Γερμανία όσο και η Αγγλία τύπωσαν μεγάλη ποσότητα νομισμάτων της άλλης χώρας με σκοπό να τα ρίξουν στην εχθρική χώρα με αεροπλάνα. Να εξηγήσετε το σκεπτικό της πολεμικής αυτής στρατηγικής.

Απάντηση: Ρίχνοντας μεγάλη ποσότητα χρήματος με τα αεροπλάνα θα αύξαναν τον όγκο χρήματος που θα κυκλοφορούσε και έτσι θα δημιουργούσαν υπερπληθωρισμό στην αντίπαλη

χώρα. Στόχος να πληγεί οικονομικά ο αντίπαλος.

6. Σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, ο ΔΤ καταναλωτή από τον Ιούνιο του 2014 έως το Δεκέμβριο του 2014 παρουσίασε τις εξής τιμές:

Μήνας	ΔΤ(έτος βάσης 2009)
6 ^{ος} 2014	108,75
7 ^{ος} 2014	107,40
8 ^{ος} 2014	106,09
9 ^{ος} 2014	108,29
10 ^{ος} 2014	107,30
11 ^{ος} 2014	106,30
12 ^{ος} 2014	105,79

- α. Να υπολογίσετε τις ποσοστιαίες μεταβολές του ΔΤ από μήνα σε μήνα το τελευταίο εξάμηνο του 2014.
β. Υπάρχει πληθωρισμός;
γ. Ποιες οι θετικές και οι αρνητικές συνέπειες του αποπληθωρισμού;

Απάντηση: α.

Μήνας	ΔΤ ΔΤ(έτος βάσης 2009)	Μεταβολή (%)
6 ^{ος} 2014	108,75	-
7 ^{ος} 2014	107,40	-1,2 %
8 ^{ος} 2014	106,09	-1,2 %
9 ^{ος} 2014	108,29	2,1 %
10 ^{ος} 2014	107,30	-0,9 %
11 ^{ος} 2014	106,30	-0,9 %
12 ^{ος} 2014	105,79	-0,5 %

- β. Με εξαίρεση τον μήνα Σεπτέμβριο όλους τους άλλους μήνες οι τιμές μειώθηκαν. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται αποπληθωρισμός.
γ. Τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του αποπληθωρισμού θα περιγράψουν βάσει του σχολικού βιβλίου.

7. Σύμφωνα με την Έρευνα του Εργατικού Δυναμικού για το τρίτο τρίμηνο του 2014: «Κατά το Γ' Τρίμηνο του 2014 ο αριθμός των απασχολούμενων ανήλθε σε 3.586.885 άτομα και των ανέργων σε 1.229.370. Το ποσοστό ανεργίας ήταν «X» έναντι 26,6% του προηγούμενου τριμήνου.»

- α. Να υπολογίσετε πόσο ήταν το εργατικό δυναμικό.
β. Να υπολογίσετε το ποσοστό «X» της ανεργίας του Γ' τριμήνου του 2014.
γ. Εάν το σύνολο του εργατικού δυναμικού παρέμεινε σταθερό να υπολογίσετε τον αριθμό των ανέργων το προηγούμενο τρίμηνο.

Απάντηση:

α. Εργατικό δυναμικό= απασχολούμενοι + άνεργοι⇒
Εργατικό Δυναμικό =3.586.885+1.229.370=
4.816.255.

β. Ποσοστό Ανεργίας= $\frac{\text{Ανεργοί}}{\text{Εργατικό Δυναμικό}} \cdot 100 = \frac{1.229.370}{4.816.255} \cdot 100 = 25,5\%$

γ. Ποσοστό Ανεργίας= $\frac{\text{Ανεργοί}}{\text{Εργατικό Δυναμικό}} \cdot 100 = \frac{X}{4.816.255} \cdot 100 = 26,6 \Rightarrow X = 1.281.124$

8. Σύμφωνα με τη Βίβλο ο Ιωσήφ είπε στο Φαραώ ότι αναμένει επτά χρόνια αφθονίας και θα ακολουθήσουν επτά χρόνια λιτότητας. Να συσχετίσετε την πρόβλεψη του Ιωσήφ με το

φαινόμενο των οικονομικών κύκλων.

Απάντηση: Η πρόβλεψη του Ιωσήφ έχει τα χαρακτηριστικά των οικονομικών διακυμάνσεων του οικονομικού κύκλου. Ο Ιωσήφ είπε ότι θα έρθουν 7 έτη αφθονίας δηλαδή αύξησης της οικονομικής δραστηριότητας και θα ακολουθήσουν 7 χρόνια δυστυχίας και λιτότητας, δηλαδή μείωση της παραγωγής.

11^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ – ΒΡΑΧΥΧΡΟΝΙΑ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ
ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
11.1 Συνολική Ζήτηση στη Μακροοικονομία	2
11.2 Η καμπύλη της Συνολικής Ζήτησης στη Μακροοικονομία	2
11.3 Συνολική Προσφορά στη Μακροοικονομία	2
11.4 Η καμπύλη της Συνολικής Προσφοράς στη Μακροοικονομία	2
11.5 Μακροοικονομική Ισορροπία στη Βραχυχρόνια Περίοδο	2
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	10

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ -ΒΡΑΧΥΧΡΟΝΙΑ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ	
Έννοιες κλειδιά	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Συνολική Ζήτηση ➤ Διαταραχές στη Ζήτηση 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Συνολική Προσφορά ➤ Διαταραχές στην Προσφορά
<p style="text-align: center;">Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις</p> <p>Στα προηγούμενα κεφάλαια παρουσιάστηκε το πώς η αγοραία ζήτηση και η αγοραία προσφορά ενός αγαθού αλληλεπιδρούν και διαμορφώνουν την τιμή του αγαθού και την ποσότητα που θα πωληθεί τελικά και πώς οι μεταβολές της ζήτησης και της προσφοράς επηρεάζουν την τιμή και την ποσότητα. Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται εισαγωγή και χρήση ενός υποδείγματος – το υπόδειγμα της συναθροιστικής ζήτησης και συναθροιστικής προσφοράς - που επιτρέπει να μελετηθεί το πώς καθορίζεται το γενικό επίπεδο τιμών και η ποσότητα της συνολικής παραγωγής. Η μελέτη του υποδείγματος αυτού, βοηθάει επίσης στην κατανόηση του τι είναι αυτό που προκαλεί το φαινόμενο των οικονομικών διακυμάνσεων και ποια πολιτική μπορεί να εξομαλύνει τις συνέπειες της κρίσης και της ύφεσης. Παρά το γεγονός ότι η μικροοικονομική και η μακροοικονομική προσέγγιση μοιάζουν η αναλογία δεν είναι ακριβής. Το υπόδειγμα της συναθροιστικής ζήτησης και της συναθροιστικής προσφοράς είναι περίπλοκο και ενσωματώνει τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ πολλών αγορών. Στο επίπεδο της ανάλυσης αυτού του μαθήματος θα γίνει προσπάθεια μιας απλουστευμένης προσέγγισης ώστε να αποκτήσουν οι μαθητές θεμελιακές γνώσεις για τη λειτουργία της αγοράς.</p>	

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να ορίζουν την έννοια της Συνολικής Ζήτησης για αγαθά σε μια οικονομία, κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου.
- Να διακρίνουν ότι η Συνολική Ζήτηση για αγαθά στη Μακροοικονομία, σχετίζεται με τη Συνολική Δαπάνη: των νοικοκυριών (κατανάλωση), των επιχειρήσεων (επενδύσεις), του κράτους, και με τη συνολική δαπάνη άλλων χωρών για να αγοράσουν αγαθά της εν λόγω οικονομίας.
- Να κατασκευάζουν την καμπύλη της Συνολικής Ζήτησης στη Μακροοικονομία και να ερμηνεύουν την κλίση και την πορεία της.
- Να αναγνωρίζουν ότι η καμπύλη της Συνολικής Ζήτησης στη Μακροοικονομία δείχνει τις Συνολικές Δαπάνες, σε διάφορα Επίπεδα Τιμών, για όλα τα αγαθά (όλων των κλάδων παραγωγής), που παράγονται σε μία οικονομία, σε μία χρονική περίοδο.
- Να εξηγούν τη μετακίνηση από σημείο σε σημείο, πάνω στην ίδια Συνολική Καμπύλη Ζήτησης στη Μακροοικονομία (Ceteris Paribus).
- Να αναφέρουν τους παράγοντες που επηρεάζουν την θέση της Συνολικής Καμπύλης Ζήτησης και να ερμηνεύουν τις μετατοπίσεις που προκαλούνται από τις μεταβολές τους στη Μακροοικονομία, ceteris paribus.
- Να ορίζουν την έννοια της Συνολικής Προσφοράς αγαθών σε μια οικονομία, κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου.
- Να διακρίνουν ότι η Συνολική Προσφορά στη Μακροοικονομία αγαθών, που παράγονται σε μία οικονομία, σχετίζεται με τα προσδοκώμενα Κέρδη των επιχειρήσεων, σε διάφορα Γενικά Επίπεδα Τιμών.
- Να αναγνωρίζουν και να εξηγούν ότι η καμπύλη της Συνολικής Προσφοράς στη Μακροοικονομία δείχνει τις ποσότητες του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (Α.Ε.Π.), σε διάφορα Γενικά Επίπεδα Τιμών, που παράγονται σε μία οικονομία, σε μία χρονική περίοδο.
- Να κατασκευάζουν την καμπύλη της Συνολικής Προσφοράς, στη Μακροοικονομία και να ερμηνεύουν την κλίση και την πορεία της.
- Να εξηγούν ότι η μετακίνηση από σημείο σε σημείο, πάνω στην ίδια Συνολική Καμπύλη Προσφοράς στη Μακροοικονομία, οφείλεται, αποκλειστικά και μόνον, στη μεταβολή του Γενικού Επιπέδου των Τιμών όλων των αγαθών (Ceteris Paribus).
- Να αναφέρουν τους παράγοντες που επηρεάζουν την θέση της Συνολικής Καμπύλης Προσφοράς και να ερμηνεύουν τις μετατοπίσεις που προκαλούνται από τις μεταβολές τους στη Μακροοικονομία, ceteris paribus.

Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία

Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:

- Συνολική Ζήτηση
- Συνολική Προσφορά

Εκπαιδευτικό υλικό:

- The United Nations Human Development Report, <http://hdr.undp.org>
- World Bank, *World Development Report* www.worldbank.org
- OECD, *Economic Outlook*, www.oecd.org
- IMF, *International Economic Outlook*
- IMF, *International Financial Statistics*
- The United Nations Development Programme (UNDP), www.undp.org
- Office for National Statistics, ONS, *Economic Trends*

<http://www.ons.gov.uk/ons/taxonomy/index.html?nscl=Economy>

- The United Nations Development Programme (UNDP),
<http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/crisispreventionandrecovery/overview.html>

Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής

➤ **Καμπύλη Συνολικής Ζήτησης:**

Έστω στον κάθετο άξονα μετριέται το γενικό επίπεδο τιμών και στον οριζόντιο η συνολική παραγωγή (ΑΕΠ). Η **καμπύλη της συνολικής ζήτησης** δείχνει σε κάθε επίπεδο τιμής την ποσότητα όλων των αγαθών και υπηρεσιών που είναι διατεθειμένοι να αγοράσουν τα νοικοκυριά, οι επιχειρήσεις και το κράτος. Η ποσότητα των προϊόντων δηλαδή το ΑΕΠ είναι το άθροισμα:

$$\text{ΑΕΠ} = \text{C} + \text{I} + \text{G} + \text{X} - \text{IM}$$

Όπου C=κατανάλωση, I=επενδύσεις, G=κρατικές δαπάνες, X-IM= εξαγωγές μείον εισαγωγές.

➤ **Γιατί έχει αρνητική κλίση η καμπύλη ζήτησης:**

Όταν αυξάνεται το γενικό επίπεδο τιμών μειώνεται η ποσότητα των ζητούμενων προϊόντων και αντίστροφα όταν μειώνεται το γενικό επίπεδο τιμών αυξάνεται η ποσότητα των προϊόντων. Επομένως, η καμπύλη της συνολικής ζήτησης έχει κλίση αρνητική. Με σταθερούς όλους τους άλλους παράγοντες όπως την ποσότητα του χρήματος (*ceteris paribus*), και σταθερές τις δημόσιες δαπάνες G, η αντίστροφη σχέση επιπέδου τιμών και παραγόμενου προϊόντος είναι αποτέλεσμα:

Της κατανάλωσης (C)

Όταν οι τιμές αυξάνονται, το χρήμα χάνει την αξία του και μπορεί να αγοράσει λιγότερη ποσότητα προϊόντος. Οι καταναλωτές χάνουν μέρος του πλούτου τους, επομένως, μειώνεται η κατανάλωση (C) και κατά συνέπεια η ποσότητα καταναλωτικών αγαθών που αγοράζουν (ΑΕΠ).

Της επένδυσης (I)

Όταν οι τιμές αυξάνονται, αυξάνονται τα επιτόκια και επομένως αποθαρρύνονται οι δαπάνες σε επενδυτικά αγαθά. Άρα, όταν αυξάνεται το επίπεδο τιμών μειώνονται οι επενδύσεις και κατά συνέπεια η ποσότητα επενδυτικών αγαθών που αγοράζονται (ΑΕΠ).

Των καθαρών εξαγωγών (X-IM)

Όταν οι ευρωπαϊκές τιμές αυξάνονται, αυξάνονται τα ευρωπαϊκά επιτόκια, η πραγματική αξία του Ευρώ αυξάνεται (το ευρώ γίνεται ακριβό) και αυτή η ανατίμηση μειώνει τις εξαγωγές και αυξάνει τις εισαγωγές, επομένως μειώνει τις καθαρές εξαγωγές. Άρα, όταν αυξάνεται το ευρωπαϊκό επίπεδο τιμών μειώνονται οι καθαρές εξαγωγές και κατά συνέπεια η ποσότητα των αγαθών και υπηρεσιών στην ευρωπαϊκή οικονομία.

➤ **Προσδιοριστικοί παράγοντες της συνολικής ζήτησης:**

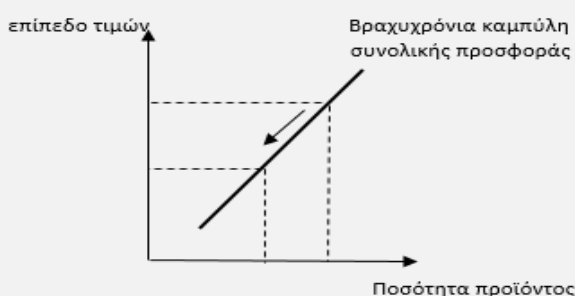
Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της συνολικής ζήτησης είναι :

- Η κατανάλωση (C)
- Η επένδυση (I)
- Η δημόσια δαπάνη (G)
- Οι καθαρές εξαγωγές (X-IM)

ο Η προσφορά χρήματος
Οι παράγοντες αυτοί όταν μεταβάλλονται επηρεάζουν τη ζήτηση όπως περιγράφεται στον παρακάτω πίνακα.

A/A	Παράγοντας	Αύξηση της ζήτησης	Μείωση της ζήτησης
1	Κατανάλωση	Αύξηση της κατανάλωσης	Μείωση της κατανάλωσης
2	Επένδυση	Αύξηση της επένδυσης	Μείωση της επένδυσης
3	Προσφορά χρήματος	Αύξηση της ποσότητας χρήματος	Μείωση της ποσότητας χρήματος
4	Δημόσιες δαπάνες	Αύξηση των δημοσίων δαπανών	Μείωση δαπανών
5	Καθαρές εξαγωγές	Αύξηση των καθαρών εξαγωγών	Μείωση των καθαρών εξαγωγών
6	Φορολογία	Μείωση της φορολογίας	Αύξηση της φορολογίας
70	Αριθμός καταναλωτών	Αύξηση του αριθμού καταναλωτών	Μείωση του αριθμού των καταναλωτών

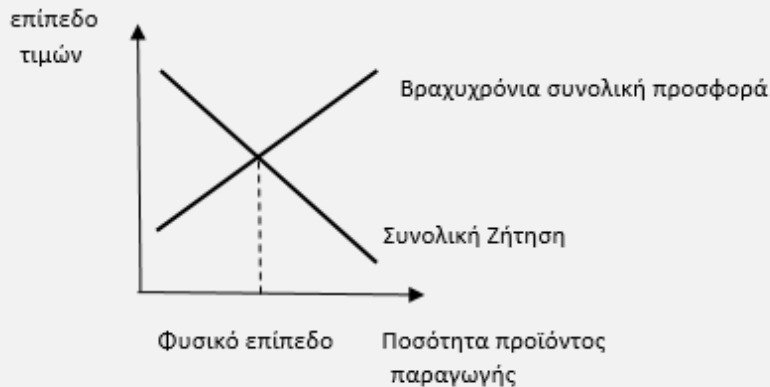
- **Καμπύλη της συνολικής προσφοράς:** δείχνει σε κάθε επίπεδο τιμής την ποσότητα αγαθών και υπηρεσιών που είναι διατεθειμένες να παράγουν οι επιχειρήσεις.
- **Βραχυρόνια καμπύλη συνολικής προσφοράς:**
Η βραχυρόνια καμπύλη συνολικής προσφοράς έχει κλίση θετική.

- **Προσδιοριστικοί παράγοντες της βραχυρόνιας συνολικής προσφοράς:**
Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της συνολικής προσφοράς είναι :
  - ο Η προσφορά εργασίας
  - ο Η προσφορά κεφαλαίου
  - ο Η προσφορά φυσικών πόρων
  - ο Η τεχνολογία
  - ο **το προσδοκώμενο επίπεδο τιμών** (άνοδος του προσδοκώμενου επιπέδου τιμών μετατοπίζει τη βραχυρόνια καμπύλη προϊόντος αριστερά, αντίστοιχα μείωση του προσδοκώμενου επιπέδου τιμών μετατοπίζει τη βραχυρόνια καμπύλη προϊόντος δεξιά).
- **Μακροοικονομική ισορροπία στη βραχυρόνια περίοδο:**
Μακροοικονομική ισορροπία στη βραχυρόνια περίοδο υπάρχει εκεί όπου εξισώνονται η συνολική ζήτηση με τη συνολική προσφορά και διαγραμματικά απεικονίζεται στο σημείο όπου η

καμπύλη της συνολικής ζήτησης τέμνει την καμπύλη της συνολικής προσφοράς.

➤ **Μεταβολή της συνολικής καμπύλης ζήτησης:**

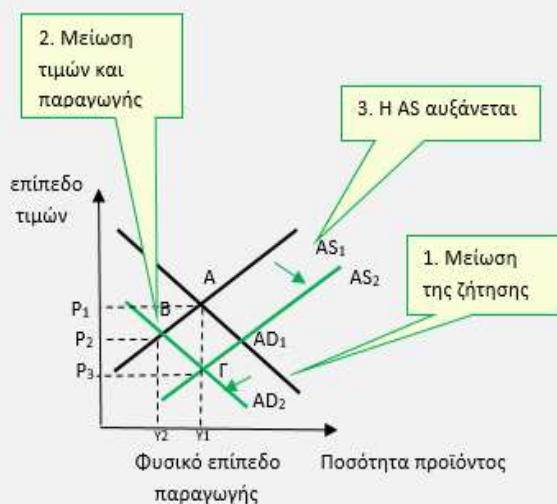
Έστω ότι για κάποιο λόγο (π.χ. δυσοίωνες προβλέψεις για το μέλλον, πολιτική κρίση) υπάρχει απαισιοδοξία στην οικονομία. Συνέπεια είναι η μείωση της συνολικής ζήτησης από AD_1 σε AD_2 . Η μείωση της ζήτησης μειώνει το επίπεδο τιμών από P_1 σε P_2 και την παραγωγή από Y_1 σε Y_2 . Επομένως συνέπεια της μείωσης της συνολικής ζήτησης είναι ο αποπληθωρισμός, η μειωμένη

παραγωγή, η ανεργία, δηλαδή η κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας και η ύφεση.

Η πολιτική που μπορεί να εφαρμοσθεί είναι προς την κατεύθυνση της αύξησης της ζήτησης. Μια αύξηση των δημόσιων δαπανών ή αύξηση στην ποσότητα του χρήματος μπορεί να προκαλέσει αύξηση της ζήτησης, ώστε να επανέλθει στη θέση AD_1 και η ισορροπία στο σημείο Α.

Εάν δεν παρέμβει η πολιτική με την πάροδο του χρόνου η μείωση των τιμών δημιουργεί μείωση του προσδοκώμενου επιπέδου τιμών και αυξάνει την συνολική προσφορά από AS_1 σε AS_2 .

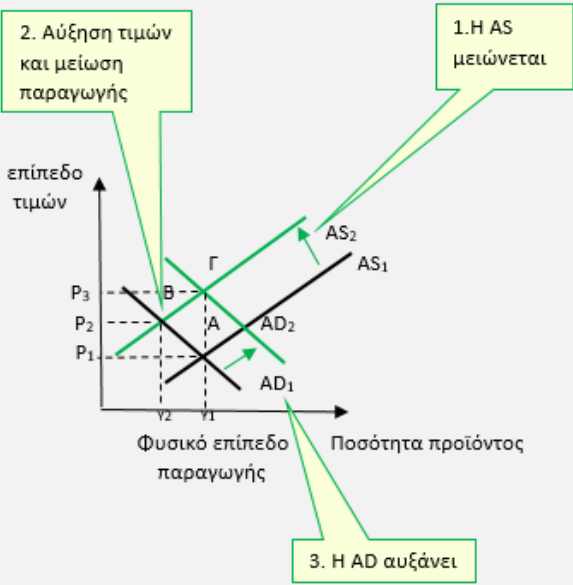
Συνοπτικά: Η μεταβολή στη ζήτηση

μπορεί βραχυχρόνια να προκαλεί διακυμάνσεις στην παραγωγή.

➤ **Μεταβολή της συνολικής καμπύλης προσφοράς:**

Έστω ότι για κάποιο λόγο (π.χ. κακές καιρικές συνθήκες, αύξηση της τιμής του πετρελαίου) αυξάνεται το κόστος παραγωγής με αποτέλεσμα να μειωθεί η προσφορά. Συνέπεια είναι η μείωση της συνολικής προσφοράς από AS_1 σε AS_2 . Η μείωση της συνολικής προσφοράς αυξάνει το επίπεδο τιμών από P_1 σε P_2 και μειώνει την παραγωγή από Y_1 σε Y_2 . Επομένως, συνέπεια της μείωσης της συνολικής προσφοράς είναι ο πληθωρισμός και ταυτόχρονα η μειωμένη παραγωγή, η ανεργία, δηλαδή το σύνθετο φαινόμενο του **στασιμοπληθωρισμού**.

 <p>2. Αύξηση τιμών και μείωση παραγωγής</p> <p>1. Η AS μειώνεται</p> <p>3. Η AD αυξάνει</p>	<p>Η πολιτική που μπορεί να εφαρμοσθεί για την αύξηση της παραγωγής είναι προς την κατεύθυνση της αύξησης της συνολικής ζήτησης. Μια αύξηση στην ποσότητα του χρήματος μπορεί να επιφέρει αύξηση της ζήτησης στη θέση AD_2 και ισορροπία στο Γ. Συνοπτικά: Η μεταβολή στην συνολική προσφορά:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Μπορεί να προκαλεί βραχυχρόνια στασιμοληθωρισμό. <p>Συμπερασματικά οι υφέσεις στη βραχυχρόνια περίοδο μπορεί να οφείλονται σε δύο παράγοντες:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Μείωση της συνολικής ζήτησης ✓ Μείωση της συνολικής προσφοράς.
<p>Περαιτέρω διευκρινίσεις</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Να γίνουν αντιληπτές οι διαφορές μεταξύ Ατομικής, αγοραίας και Συνολικής ζήτησης. ✓ Να γίνουν αντιληπτές οι διαφορές μεταξύ Ατομικής, αγοραίας και Συνολικής προσφοράς.
<p>Πληροφορικός γραμματισμός</p>	<p>Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Οι μαθητές καθοδηγούμενοι μπορούν να αναζητήσουν στις ιστοσελίδες που προτείνονται στο εκπαιδευτικό υλικό, στοιχεία που αφορούν στα μεγέθη αυτού του κεφαλαίου.</p>

12^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
12.1 Ο ρόλος του κράτους στην οικονομία 12.1.1 Οι λόγοι άσκησης οικονομικής πολιτικής 12.1.2 Μέσα άσκησης μακροοικονομικής πολιτικής	} } 2
12.2 Η δημοσιονομική πολιτική	
12.3 Δημόσιες δαπάνες	
12.4 Δημόσια έσοδα 12.4.1 Πηγές Δημοσίων εσόδων 12.4.2 Οι φόροι: έννοια και σκοποί 12.4.3 Διακρίσεις φόρων 12.4.4 Ο δημόσιος δανεισμός: έννοια και σκοπός	} } 4
12.5 Οικονομική πολιτική και κρατικός προϋπολογισμός	
12.6 Η νομισματική πολιτική 12.6.1 Τα κύρια μέτρα άσκησης νομισματικής πολιτικής 12.6.2 Οι αρμοδιότητες της Κεντρικής Τράπεζας 12.6.3 Η νομισματική πολιτική και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα	} } 2
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	8

ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	
Έννοιες κλειδιά	
Δημόσιες δαπάνες Μεταβιβαστικές πληρωμές Δημόσια έσοδα Φόρος, φορολογική βάση, φορολογικός συντελεστής Φοροδιαφυγή	Κρατικός προϋπολογισμός Ελλειμματικός, πλεονασματικός, ισοσκελισμένος προϋπολογισμός Νομισματική πολιτική Κεντρική τράπεζα Ευρωπαϊκή κεντρική τράπεζα

<p>Φοροαποφυγή Δανεισμός</p>	<p>Ευρωσύστημα</p>
<p style="text-align: center;">Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις</p> <p>Οι διακυμάνσεις στην οικονομική δραστηριότητα έχουν ως αποτέλεσμα την εναλλαγή περιόδων υφέσεων που χαρακτηρίζονται από μειωμένα εισοδήματα και αυξημένη ανεργία, με περιόδους αυξημένου πληθωρισμού και αβεβαιότητας. Μπορεί η κυβερνητική οικονομική πολιτική να εμποδίσει την εξέλιξη των δυσμενών οικονομικών φαινομένων και να εξομαλύνει τις οικονομικές διακυμάνσεις; Στο κεφάλαιο αυτό αναλύεται το πώς τα εργαλεία της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής μπορούν να επηρεάσουν τη συνολική ζήτηση και προσφορά, επηρεάζοντας το επίπεδο τιμών και το παραγόμενο προϊόν.</p>	
<p style="text-align: center;">Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος</p> <p>Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Να προσδιορίζουν την έννοια της οικονομικής πολιτικής και τα βασικά μέσα άσκησής της και να ερμηνεύουν την αναγκαιότητα εφαρμογής της. ➤ Να προσδιορίζουν και να ερμηνεύουν τους στόχους και τα μέτρα άσκησης της δημοσιονομικής πολιτικής. ➤ Να ορίζουν την έννοια των δημόσιων δαπανών. ➤ Να διακρίνουν τις διάφορες κατηγορίες των δημόσιων δαπανών. ➤ Να ορίζουν την έννοια των μεταβιβαστικών πληρωμών και να διακρίνουν τα είδη τους. ➤ Να διακρίνουν τις διάφορες κατηγορίες δημοσίων εσόδων ➤ Να ορίζουν τις έννοιες φόρος, φορολογική βάση, φορολογικός συντελεστής. ➤ Να διακρίνουν τους διάφορους φόρους με κριτήρια την φορολογική βάση, τον τρόπο είσπραξης τους από το κράτος και την αναλογικότητα ως προς το εισόδημα των φορολογούμενων. ➤ Να αναλύουν την κοινωνική διάσταση των διαφόρων κατηγοριών φόρων και να εξηγούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους. ➤ Να αναφέρουν τις βασικές αρχές που πρέπει να διέπουν ένα δίκαιο και αποτελεσματικό φορολογικό σύστημα. ➤ Να εξηγούν τους λόγους για τους οποίους το κράτος επιβάλλει φορολογία. ➤ Να ορίζουν τις έννοιες της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής και να περιγράφουν τις συνέπειες τους. ➤ Να εξηγούν την έννοια του δημόσιου δανεισμού. ➤ Να εξηγούν τις πηγές δανεισμού του κράτους. ➤ Να εξηγούν την έννοια του κρατικού προϋπολογισμού, πώς καταρτίζεται και πώς εκτελείται. ➤ Να εξηγούν τους λόγους που ο προϋπολογισμός μπορεί να εμφανίζεται ως ισοσκελισμένος, ελλειμματικός ή πλεονασματικός. ➤ Να ορίζουν και να ερμηνεύουν την άσκηση νομισματικής πολιτικής. ➤ Να εξηγούν τα κύρια μέτρα νομισματικής πολιτικής. ➤ Να περιγράφουν τις αρμοδιότητες των Κεντρικών Τραπεζών. ➤ Να περιγράφουν τις αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και να διακρίνουν τις αρμοδιότητες μεταξύ Κ.Τ. και Ε.Κ.Τ. στα πλαίσια της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. ➤ Να περιγράφουν την έννοια του Ευρωσυστήματος και τους βασικούς παράγοντες που διαμορφώνουν τη νομισματική πολιτική στην Ε.Ε. 	
<p>Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία</p>	<p>Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Δημόσιες Δαπάνες ➤ Δημόσια Έσοδα ➤ Προϋπολογισμός ➤ Νομισματική πολιτική
<p>Εκπαιδευτικό υλικό:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Από τα θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση: ➤ http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuld=FTU_5.11.3.html και http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/displayFtu.html?ftuld=FTU_5.11.4.html ➤ Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών Έρευνα για την αξιολόγηση του υφιστάμενου πλαισίου φορολόγησης των καπνικών προϊόντων στην Ελλάδα : ➤ http://www.iobe.gr/docs/research/RES_04_25092014_PRE_GR.pdf ➤ Σελίδα του Υπουργείου Οικονομικών: ➤ http://www.minfin.gr ➤ Στοιχεία στατιστικής Δημοσίων οικονομικών: ➤ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Government_finance_statistics/el#.CE.88.CF.83.CE.BF.CE.B4.CE.B1_.CE.BA.CE.B1.CE.B9_.CE.B4.CE.B1.CF.80.CE.AC.CE.BD.CE.B5_.CF.82_.CF.84.CE.BF.CF.85_.CE.B4.CE.B7.CE.BC.CE.BF.CF.83.CE.AF.CE.BF.CF.85 ➤ Στατιστικά στοιχεία δαπανών για την εκπαίδευση: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Government_expenditure_on_education_-_2012_results ➤ Στατιστικά στοιχεία: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Tax_revenue_statistics ➤ Παρουσίαση ενός πρόσφατου προϋπολογισμού με την κατηγοριοποίηση δαπανών (όπως για το 2015): http://www.minfin.gr/contentapi/f/binaryChannel/minfin/datastore/73/21/ac/7321acf76df811a98a4ef6396c137191486beff9/application/pdf/%CE%A0%CE%94%CE%95+2015.pdf ➤ Παρουσίαση του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων: http://www.minfin.gr/contentapi/f/binaryChannel/minfin/datastore/73/21/ac/7321acf76df811a98a4ef6396c137191486beff9/application/pdf/%CE%A0%CE%94%CE%95+2015.pdf ➤ Παρουσίαση βίντεο για τα στοιχεία της ΕΚΤ και των Κεντρικών Ευρωπαϊκών Τραπεζών από youtube: https://www.youtube.com/watch?v=hzztGri_JkU ΕCONOMIA - Το παιχνίδι της νομισματικής πολιτικής: https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/html/index.el.html ➤ Στόχοι και μέσα της νομισματικής πολιτικής από ΕΚΤ: http://www.ecb.europa.eu/mopo/intro/operational/html/index.en.html ➤ Ιστότοπος της Τράπεζας της Ελλάδος: http://www.bankofgreece.gr/ ➤ Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας: Ιστοσελίδα της ΕΚΤ: http://www.ecb.europa.eu/ 	
<p style="text-align: center;">Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής</p> <p>Μέσω των εκλογών οι πολίτες εκφράζουν τη βούλησή τους για την πολιτική που επιλέγουν να εφαρμοσθεί. Τα οικονομικά μέσα τα οποία διαθέτουν οι κυβερνήσεις προκειμένου να υλοποιήσουν την λαϊκή εντολή είναι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ τα μέσα δημοσιονομικής, ➤ νομισματικής πολιτικής , ➤ ελέγχου της αγοράς, ➤ θεσμικά, ➤ συναλλάγματος και ➤ εξωτερικής πολιτικής. <p>Στόχοι της οικονομικής πολιτικής είναι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ η άριστη κατανομή των πόρων, 	

- ❖ η δίκαιη διανομή του εισοδήματος,
- ❖ η σταθεροποίηση της οικονομίας,
- ❖ η οικονομική μεγέθυνση.

➤ **Δημοσιονομική πολιτική:**

Δημόσιες δαπάνες: Οι δαπάνες του δημοσίου μπορεί να χωριστούν σε κάποιες κατηγορίες ανάλογα με το κριτήριο που υιοθετείται κάθε φορά. Έτσι με κριτήριο:

- ✓ **Τη σημασία τους στην παραγωγή (οικονομική διάκριση),** οι δαπάνες διακρίνονται σε αυτές:
  - που έχουν **μακροχρόνια** επίδραση επί της παραγωγής, όπως οι δημόσιες επενδύσεις σε έργα υποδομής και η επιχειρηματική δράση του δημοσίου.
  - σε αυτές που έχουν **βραχυχρόνια** επίδραση, όπως η δημόσια κατανάλωση σε διαρκή και μη διαρκή αγαθά.
  - στις μεταβιβαστικές πληρωμές, που αφορούν μεταβιβάσεις εισοδήματος (π.χ. συντάξεις, επιδόματα ανεργίας, επιδοτήσεις επιχειρήσεων) και κεφαλαίου (π.χ. επιδοτήσεις αναπτυξιακού νόμου, επιδοτήσεις για ανέγερση σπιτιών) σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις.
- ✓ **Τον φορέα που τις δημιουργεί (διοικητική διάκριση),** οι δαπάνες ομαδοποιούνται σε δαπάνες:
  - κεντρικής διοίκησης,
  - τοπικής αυτοδιοίκησης,
  - Ν.Π.Δ.Δ,
  - Οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης.
- ✓ **Το είδος ανάγκης που ικανοποιούν (λειτουργική διάκριση), διακρίνονται σε:**
  - Γενικές (π.χ. πρόεδρος, κυβέρνηση, δικαστική εξουσία),
  - Κοινής ωφέλειας (π.χ. έργα υποδομής, φωτισμός, ύδρευση),
  - Κοινωνικές (π.χ. εκπαίδευση, υγεία)
  - Λοιπές ανάγκες (π.χ. τόκους δημοσίου χρέους).

➤ **Δημόσια έσοδα:** Τα δημόσια έσοδα προέρχονται από:

- ✓ **Φόρους,** οι οποίοι μπορούν να ταξινομηθούν σε κατηγορίες.

Με κριτήριο τη φορολογική βάση διακρίνονται σε:

- Φόρους εισοδήματος,
- Φόρους περιουσίας,
- Φόρους δαπάνης.

Με κριτήριο την αμεσότητα πληρωμής διακρίνονται σε:

- Άμεσους φόρους,
- Έμμεσους φόρους.

✓ **τέλη,**

✓ **πρόστιμα,**

✓ **Κληροδοτήματα (δωρεές προς το Δημόσιο),**

✓ **Δημόσιος δανεισμός,** ο οποίος λαμβάνοντας ως

κριτήριο την πηγή διακρίνεται σε:

- Δανεισμό Εσωτερικό,
- Δανεισμό Εξωτερικό.

κριτήριο τη χρονική διάρκεια διακρίνεται σε:

- Βραχυπρόθεσμο δανεισμό,
- Μακροπρόθεσμο δανεισμό.

➤ **Προϋπολογισμός:**

Ο κρατικός προϋπολογισμός είναι μια ετήσια πρόβλεψη των δημοσίων δαπανών και εσόδων του επόμενου έτους. Στον προϋπολογισμό αποτυπώνεται το πώς οι αρχές θα συλλέξουν τα έσοδα, το πώς θα διαχειριστούν τους πόρους και πώς θα τους διανείμουν στα μέλη του κοινωνικού συνόλου. Μέσω του προϋπολογισμού το κράτος μπορεί να εφαρμόσει:

- Αντικυκλική πολιτική (π.χ. αντιμετώπιση της ύφεσης και του πληθωρισμού),
- Αναδιανομή του εισοδήματος (π.χ. ενίσχυση των οικονομικά ασθενέστερων),
- Αναπτυξιακή πολιτική (π.χ. έργα υποδομής),
- Κατανομή των πόρων (π.χ. δημόσια αγαθά).

Ο προϋπολογισμός μπορεί να είναι **τακτικός** ή σε εξαιρετικές περιπτώσεις **έκτακτος**.

Τα στάδια του προϋπολογισμού είναι:

- ο Η κατάρτισή του,
- ο Η έγκριση δηλαδή η ψήφισή του και
- ο Η εφαρμογή του.

Ο προϋπολογισμός μπορεί να παρουσιάζει :

Πλεόνασμα: Όταν τα Συνολικά Έσοδα είναι μεγαλύτερα από τις Συνολικές Δαπάνες.

Έλλειμμα: Όταν οι Συνολικές Δαπάνες είναι μεγαλύτερες από τα Συνολικά Έσοδα.

Ισοσκελισμό: Όταν Συνολικά Έσοδα και Συνολικές Δαπάνες είναι ίσα.

Επίσης σημαντικές έννοιες που αφορούν τον προϋπολογισμό είναι οι εξής:

Πρωτογενές πλεόνασμα: υπολογίζεται εάν αφαιρεθούν από το έλλειμα του γενικού κρατικού προϋπολογισμού, οι τόκοι και τα χρεολύσια των δανείων του δημοσίου.

Δημόσιο χρέος: Το ποσό των χρημάτων που οφείλονται προς άτομα και οργανισμούς εκτός του κράτους.

➤ **Μέσα δημοσιονομικής πολιτικής:**

Δημοσιονομική επέκταση: Αύξηση των δημοσίων δαπανών, της ζήτησης και της φορολόγησης των υψηλών εισοδημάτων.

Δημοσιονομική συστολή: Μείωση των δημοσίων δαπανών και της ζήτησης .

➤ **Νομισματική πολιτική:** Η νομισματική πολιτική αποσκοπεί στη μεταβολή της προσφοράς του χρήματος που κυκλοφορεί και περιλαμβάνει τα εξής

- ο Προεξοφλητικό επιτόκιο (επιτόκιο με το οποίο οι τράπεζες δανείζονται χρήματα από την Κεντρική τράπεζα, η μεταβολή του επηρεάζει εάν το χρήμα είναι ακριβό ή φθηνό),
- ο Υποχρεωτικά διαθέσιμα των τραπεζών (επηρεάζουν την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί),
- ο Πολιτική ανοιχτής αγοράς (μέσω αγοράς και πώλησης τίτλων στο χρηματιστήριο επηρεάζεται ο όγκος του χρήματος που κυκλοφορεί),
- ο Άμεσοι πιστωτικοί έλεγχοι, (αφορά σε ποιοτικούς και ποσοτικούς περιορισμούς στους όρους με τους οποίους δανείζουν χρήμα οι εμπορικές τράπεζες).

➤ **Μέσα νομισματικής πολιτικής:**

Αναπτυξιακή πολιτική: Αύξηση της ποσότητας του χρήματος που κυκλοφορεί, της ζήτησης και των επενδυτικών δραστηριοτήτων. Αυτό επιτυγχάνεται με:

- ✓ Μείωση του προεξοφλητικού επιτοκίου,
- ✓ Μείωση των υποχρεωτικών διαθεσίμων,
- ✓ Αγορά χρεογράφων από την Κεντρική τράπεζα,
- ✓ Χαλάρωση των περιορισμών στη χορήγηση δανείων.

Περιοριστική πολιτική: Μείωση της ποσότητας του χρήματος που κυκλοφορεί, της ζήτησης και των επενδυτικών δραστηριοτήτων. Αυτό επιτυγχάνεται με:

- αύξηση του προεξοφλητικού επιτοκίου,
- αύξηση των υποχρεωτικών διαθεσίμων,
- πώληση χρεογράφων από την Κεντρική Τράπεζα ,
- αυστηροί πιστωτικοί έλεγχοι με στόχο τον περιορισμό του δανεισμού.

➤ **Ασκούμενη πολιτική:**

ο Μέχρι το 1936, οι περισσότεροι οικονομολόγοι πίστευαν ότι το κράτος δε θα έπρεπε να παρεμβαίνει στη λειτουργία της οικονομίας.

ο Η ύφεση του 1929-1930 και οι συνέπειες που είχε δημιούργησε κλυδωνισμούς και οδήγησε στην υιοθέτηση της πολιτικής κρατικού παρεμβατισμού που εισηγήθηκε ο Μ. Keynes. Σύμφωνα με αυτήν την θεωρία το κράτος πρέπει να υιοθετεί **αντικυκλική πολιτική** η οποία εστιάζεται στα εξής: Σε περιόδους **ύφεσης**, το κράτος για να ωθήσει την οικονομία πρέπει να προβεί σε πολιτικό ακτιβισμό, δηλαδή να εφαρμόσει δημοσιονομική επέκταση. Αυτό επιτυγχάνεται καταρτίζοντας ελλειμματικούς προϋπολογισμούς, διογκώνοντας τις δημόσιες δαπάνες και τη ζήτηση. Συγκεκριμένα, το κράτος πρέπει να λάβει:

- ✓ αναδιανεμητικά μέτρα, με αύξηση της φορολογίας στα υψηλά εισοδήματα,
- ✓ επιχειρηματική δραστηριότητα, με την ανάπτυξη έργων υποδομής και στήριξη της ιδιωτικής

<p>επένδυσης.</p> <p>Σε περιόδους πληθωρισμού, το κράτος για να περιστείλει την οικονομία πρέπει να εφαρμόσει δημοσιονομική συστολή, μειώνοντας τις δημόσιες δαπάνες και τη ζήτηση.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Ωστόσο επειδή η χρηματοδότηση των ελλειμμάτων έγινε μέσω δανεισμού, πολλές χώρες εφαρμόζοντας την αντικυκλική πολιτική αύξησαν το Δημόσιο Χρέος και τα Ελλείμματά τους. Οι σύγχρονες νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις για το ρόλο του κράτους, θεωρούν αναποτελεσματική τη δημοσιονομική κρατική παρέμβαση για τη σταθεροποίηση της οικονομίας. <p>Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, το κράτος για την αντιμετώπιση της ύφεσης πρέπει να εφαρμόσει αναπτυξιακή νομισματική πολιτική. Συγκεκριμένα:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ δεν θα πρέπει να αυξήσει τις δημόσιες δαπάνες, αλλά να μειώσει τη φορολογία, ✓ πρέπει να υιοθετήσει νομισματική πολιτική αύξησης του χρήματος που κυκλοφορεί. <p>Σε περιόδους πληθωρισμού, το κράτος για να περιστείλει την οικονομία πρέπει να εφαρμόζει περιοριστική νομισματική πολιτική.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Οι υπέρμαχοι της αντικυκλικής πολιτικής πιστεύουν ότι η δημοσιονομική πολιτική είναι πιο αποτελεσματική. ○ Οι υπέρμαχοι της νεοφιλελεύθερης πολιτικής πιστεύουν ότι τα καταλληλότερα μέτρα για την αντιμετώπιση της ύφεσης είναι τα νομισματικά. ○ Σύμφωνα με την έκδοση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, (2012) με τίτλο «Η οικονομική και νομισματική ένωση και το ευρώ» η ασκούμενη δημοσιονομική πολιτική περιγράφεται ως εξής: «<i>Η Συνθήκη για τη σταθερότητα, τον συντονισμό και τη διακυβέρνηση στην οικονομική και νομισματική ένωση (ΣΣΣΔ), γνωστή επίσης ως «δημοσιονομικό σύμφωνο» είναι μια διακυβερνητική συνθήκη που υπεγράφη από 25 κράτη μέλη της ΕΕ τον Μάρτιο του 2012. Η Συνθήκη αυτή αποδεικνύει τη βούληση των κρατών μελών να συμμορφώνονται με την αρχή της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, βάσει της οποίας θα πρέπει να διατηρούν ισοσκελισμένους ή πλεονασματικούς προϋπολογισμούς.</i>» ○ Η συσσώρευση ελλειμμάτων, χρεών και η αυξανόμενη πολυπλοκότητα των αγορών καθιστά τη διαχείριση των οικονομικών ζητημάτων προβληματική και λιγότερο αποτελεσματική. Η αντιμετώπιση των σύνθετων οικονομικών προβλημάτων γίνεται με μίγματα νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής, που αξιολογούνται ως τα καταλληλότερα σε κάθε περίπτωση. 	
Περαιτέρω διευκρινίσεις	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Διάκριση ελλείμματος και χρέους. ➤ Διάκριση εισοδημάτων και μεταβιβαστικών πληρωμών. ➤ Διάκριση φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής.
Πληροφορικός Γραμματισμός	Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Εκεί οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν στοιχεία για τον κρατικό προϋπολογισμό και την εφαρμοζόμενη πολιτική στις προτεινόμενες ιστοσελίδες.
Εφαρμογή Ενδεικτικές, Ασκήσεις, Προβλήματα, Εργασίες, Δραστηριότητες	
<p>Κατά το σχεδιασμό των ασκήσεων προβλημάτων και την παραγωγή του υλικού ο κάθε εκπαιδευτικός πρέπει να φροντίσει τα ερωτήματα να είναι σαφώς διατυπωμένα, εκτεταμένου εύρους, κλιμακούμενης δυσκολίας και μετρήσιμα. Τα θεωρητικά ερωτήματα μπορούν να δίνονται</p>	

εναλλακτικά μέσα από υποθέσεις εργασίας και μελέτες περίπτωσης. Ωστόσο οι απαντήσεις που αναμένονται πρέπει να βασίζονται στη θεωρία του σχολικού εγχειριδίου και στην ικανότητα εφαρμογής και σύνδεσής της θεωρίας με την πραγματικότητα.

Παρακάτω δίνονται ενδεικτικά ερωτήματα που αφορούν τη θεματική του κεφαλαίου. Τα ερωτήματα αυτά πολλές φορές στόχο έχουν να αποσαφινίσουν τις διαφορές στις διατυπώσεις αναδεικνύοντας λεπτοφυή ζητήματα. Σε καμία περίπτωση δεν μπορούν όλα μαζί τα ερωτήματα ν' αποτελέσουν μέρος μιας άσκησης.

Ασκήσεις Ερωτήσεις Εργασίες

1. Μελέτη περίπτωσης

Το 1966 ιδρύθηκε ο Βρετανικός Οργανισμός Βιομηχανικής Ανασυγκρότησης ο οποίος χορηγούσε δάνεια σε ιδιώτες έως το 1971. Στο διάστημα αυτό περίπου 1,4 δισεκατομμύρια λιρών από δημόσιους πόρους μεταφέρθηκαν σε ιδιωτικές βιομηχανίες.

α. να ορίσετε τις έννοιες δημοσιονομική και νομισματική πολιτική.

β. η ίδρυση του Βρετανικού Οργανισμού Βιομηχανικής Ανασυγκρότησης είναι ένα μέτρο νομισματικής ή δημοσιονομικής πολιτικής;

γ. η ίδρυση του Οργανισμού είναι προς την κατεύθυνση της επέκτασης ή της συστολής της οικονομικής δραστηριότητας;

δ. το μέτρο αυτό μπορεί να αντιμετωπίσει την οικονομική ύφεση ή τον πληθωρισμό;

Απάντηση: α. Οι έννοιες θα ορισθούν βάσει του σχολικού βιβλίου.

β. Η ίδρυση του Οργανισμού αφορά την αύξηση των Δημοσίων Δαπανών επομένως είναι ένα μέτρο δημοσιονομικής πολιτικής.

γ. Η χρηματοδότηση ύψους 1,4 δισεκατομμυρίων λιρών από δημόσιους πόρους είναι προς την κατεύθυνση της δημοσιονομικής επέκτασης δεδομένου ότι η αύξηση των επιδοτήσεων προκαλεί αύξηση της ζήτησης.

δ. η επεκτατική δημοσιονομική πολιτική είναι προς την κατεύθυνση της αύξησης της συνολικής προσφοράς επομένως αφορά την αντιμετώπιση της ύφεσης.

2. Το φορολογητέο εισόδημα από μισθωτή εργασία και συντάξεις υπόκειται σε φόρο σύμφωνα με την ακόλουθη κλίμακα:

Κλιμάκιο εισοδήματος (€)	Φορολογικός συντελεστής %	Κλιμάκιο εισοδήματος	Φόρος Κλιμακίου	Σύνολο εισοδήματος	Σύνολο φόρου
0-25.000	22%				
25.001-42.000	32%				
42.001 και άνω	42%				

α. Να ορίσετε την έννοια του φόρου.

β. Να ορίσετε τις έννοιες άμεσος φόρος και έμμεσος.

γ. Είναι ο παραπάνω φόρος εισοδήματος άμεσος ή έμμεσος;

δ. Να υπολογίσετε τον φόρο που θα πληρώσει ο φορολογούμενος Ι.Χ. με ετήσιο εισόδημα 28.000 καθώς και η Μ.Γ. με ετήσιο εισόδημα 47.000.

ε. Τι ποσοστό του εισοδήματός τους πληρώνουν οι φορολογούμενοι; Να χαρακτηρίσετε τον φόρο ως προς την αναλογικότητά του.

στ. Εάν ο Ι.Χ. και η Μ.Γ. αγοράσουν και οι δύο τον ίδιο υπολογιστή και πλήρωσαν 520€, να υπολογίσετε τον Φόρο Προστιθέμενης Αξίας (Φ.Π.Α) που περιλαμβάνεται στην τιμή του αγαθού. Να θεωρήσετε ότι ο φορολογικός συντελεστής Φ.Π.Α. είναι 23%.

ζ. Να υπολογίσετε τι ποσοστό του εισοδήματος του κάθε ενός είναι ο ΦΠΑ. Να σχολιάσετε την αναλογικότητα του φόρου ως προς τη δαπάνη και ως προς το εισόδημα. Να σχολιάσετε εάν ο φόρος εισοδήματος ή ο ΦΠΑ είναι πιο δίκαιος.

Απάντηση: α. β. Οι έννοιες ορίζονται βάσει του σχολικού βιβλίου.

γ. Ο φόρος εισοδήματος είναι άμεσος φόρος.

δ. Ο φόρος για τον Ι.Χ είναι :

Κλιμάκιο εισοδήματος (€)	Φορολογικός συντελεστής %	Κλιμάκιο εισοδήματος	Φόρος Κλιμακίου	Σύνολο εισοδήματος	Σύνολο φόρου
0-25.000	22%	25.000	5.500	25.000	5.500
25.001-28.000	32%	3.000	960	28.000	6.460
42.001 και άνω	42%				0

Ο φόρος για Μ.Γ. είναι:

Κλιμάκιο εισοδήματος (€)	Φορολογικός συντελεστής %	Κλιμάκιο εισοδήματος	Φόρος Κλιμακίου	Σύνολο εισοδήματος	Σύνολο φόρου
0-25.000	22%	25.000	5.500	25.000	5.500
25.001-42.000	32%	17.000	5.440	42.000	10.940
42.001 -47.000	42%	5.000	2.100	47.000	13.040

Ο Ι.Χ. πρέπει να πληρώσει:

Για τις πρώτες 25.000 x 22%= 5.500€

Για τις επόμενες 3.000x 32%=960€

Συνολικά για τις 28.000 ο φόρος είναι 6.460.

Ο Μ.Γ. πρέπει να πληρώσει:

Για τις πρώτες 25.000x22%=5.500€

Για τις επόμενες 17.000x32%=5.440€

Για τις τελευταίες 5.000x42%=2.100€

Συνολικά για τις 47.000€ ο φόρος είναι 13.040€.

ε. Ο Ι.Χ. πληρώνει $\frac{6.460}{28.000} 100 = 23,07\%$ του εισοδήματός του.

Ο Μ.Γ. πληρώνει $\frac{13.040}{47.000} 100 = 27,74\%$ του εισοδήματός του. Ο φόρος είναι προοδευτικός.

στ. για να υπολογιστεί ο φόρος που περιλαμβάνεται στην τιμή του υπολογιστή:

$$P + P \cdot \frac{23}{100} = 520 \Rightarrow 1,23P = 520 \Rightarrow P = 422,76 \text{€} \text{ επομένως } \text{ΦΠΑ} = 520 - 422,76 = 97,24 \text{€}$$

ζ. Για τον Ι.Χ. ισχύει ότι $\frac{97,24}{28.000} 100 = 0,34\%$ του ετήσιου εισοδήματός του.

Για τον Μ.Γ. ισχύει ότι $\frac{97,24}{47.000} 100 = 0,2\%$ του ετήσιου εισοδήματός του.

Από τους υπολογισμούς αυτούς προκύπτει ότι ο Ι.Χ που έχει χαμηλότερο εισόδημα πληρώνει μεγαλύτερο ποσοστό του εισοδήματός (0,34%) σε σχέση με τον Μ.Γ ο οποίος όντας με μεγαλύτερο εισόδημα πληρώνει μικρότερο ποσοστό (0,2%) του εισοδήματός του ως φόρο. Επομένως, ο φόρος ως προς τη δαπάνη είναι αναλογικός διότι ο φορολογικός συντελεστής είναι 23% ανεξάρτητα από το ύψος της φορολογικής βάσης, έτσι το ποσό του φόρου είναι ανάλογο με το ύψος της δαπάνης. Ως προς το εισόδημα όμως ο φόρος είναι αντίστροφα προοδευτικός, διότι επιβαρύνει αναλογικά περισσότερο τα χαμηλά εισοδήματα. Ο φόρος εισοδήματος ο οποίος επιβαρύνει αναλογικά τα εισοδήματα είναι κοινωνικά δικαιότερος από τον Φ.Π.Α που είναι αναλογικός ως προς τη δαπάνη και αντίστροφα προοδευτικός ως προς το εισόδημα.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ομάδα Μαθητών:

Τμήμα:

Ημερομηνία:

Α. Δίνονται οι παρακάτω ειδήσεις από τους τίτλους των εφημερίδων να σχολιάσετε εάν τα παρακάτω μέτρα

- α. είναι δημοσιονομικής ή νομισματικής πολιτικής.
- β. ποιος μπορεί να είναι ο στόχος της εφαρμογής αυτών των μέτρων.

- ✓ Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έπειτα από χρόνια δισταγμών αποφάσισε χθες να ανακοινώσει τεράστιο πρόγραμμα αγοράς κρατικών ομολόγων συνολικού ύψους τουλάχιστον 1,1 τρισ. Ευρώ μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2016 ή σχεδόν 60 δις. ευρώ το μήνα.
- ✓ Κόβονται υπερωρίες, επιδόματα και κίνητρο απόδοσης - εξομάλυνσης στο δημόσιο.
- ✓ Απόλυση όλων των υπαλλήλων του δημοσίου που ελέγχονται για πειθαρχικά αδικήματα (επίορκτοι) και η διαθεσιμότητα 15.000 υπαλλήλων από τους οργανισμούς που θα κλείσουν ή θα συγχωνευθούν.
- ✓ Μείωση της φαρμακευτικής δαπάνης των ασφαλιστικών ταμείων.
- ✓ Η κοπή νέου χρήματος εκ μέρους της Τράπεζας της Ιαπωνίας.
- ✓ **Φόροι και πρόστιμα άνω των 2,2 δις. ευρώ** καταλογίστηκαν στο πλαίσιο των **1.700 φορολογικών ελέγχων** που διενεργήθηκαν σε μεγάλες επιχειρήσεις και φυσικά πρόσωπα μεγάλου πλούτου το 2014 από την **Γενική Γραμματεία Δημόσιων Εσόδων**.

Απάντηση:

13^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΑΓΟΡΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
13.1 Χρηματοπιστωτικές αγορές 13.1.1 Κριτήρια διάκρισης χρηματοπιστωτικών αγορών 13.1.2 Χρηματοοικονομικά μέσα	2
13.2 Χρήμα και αγορά χρήματος 13.2.1 Έννοια και ιδιότητες του χρήματος 13.2.2 Αγοραστική αξία και Μορφές χρήματος 13.2.3 Έννοια της αγοράς χρήματος και μέσα ή εργαλεία αγοράς χρήματος 13.2.4 Εθνικά νομίσματα και συναλλαγματικές ισοτιμίες	3
13.3 Η αγορά κεφαλαίου (κεφαλαιαγορά) 13.3.1 Έννοια της κεφαλαιαγοράς 13.3.2 Τα σημαντικότερα μέσα της αγοράς κεφαλαίου	3
13.4 Το Τραπεζικό Σύστημα 13.4.1 Παγκόσμια Τράπεζα 13.4.2 Διεθνές Νομισματικό Ταμείο 13.4.3 Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) και Ευρωσύστημα 13.4.4 Εμπορικές Τράπεζες 13.4.5 Διατραπεζικές αγορές και επιτόκια	3
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	11

ΑΓΟΡΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Έννοιες κλειδιά

- Χρηματοπιστωτικές αγορές
- Χρήμα
- Είδη χρήματος
- Ρευστότητα

- Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών
- Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) και του Ευρωσυστήματος
- Παγκόσμια Τράπεζα

Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις

Σε προηγούμενο κεφάλαιο εξετάστηκε η έννοια της αποταμίευσης και της επένδυσης. Χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι το σύνολο των θεσμών που εναρμονίζουν την αποταμίευση που κάνει κάποιο άτομο με την επένδυση που κάνει κάποιο άλλο άτομο. Όταν ένα τμήμα του ΑΕΠ αποταμιεύεται, τότε η οικονομία εξασφαλίζει πόρους ώστε να είναι σε θέση στο μέλλον να παράγει περισσότερο. Ωστόσο, λόγω του ότι άλλοι αποταμιεύουν και άλλοι θέλουν να δανειστούν για να επενδύσουν, ανακύπτει η αναγκαιότητα συντονισμού της αποταμίευσης και τη επένδυσης. Στο παρόν κεφάλαιο θα μελετηθεί το χρηματοπιστωτικό σύστημα το οποίο με την ποικιλία των ιδρυμάτων που το συγκροτούν συμβάλλει, μεταξύ άλλων, στη διαμόρφωση των επιτοκίων και την κατανομή των σπάνιων πόρων.

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να εξηγούν τον θεσμικό ρόλο των χρηματοπιστωτικών αγορών.
- Να διακρίνουν τις χρηματοπιστωτικές αγορές με βάση συγκεκριμένα κριτήρια.
- Να αναφέρουν και να εξηγούν τα χρηματοοικονομικά μέσα.
- Να εξηγούν τη σχέση που υπάρχει μεταξύ πρωτογενών και παράγωγων χρηματοοικονομικών προϊόντων
- Να ορίζουν την έννοια του αντιπραγματισμού και της εμπράγματης οικονομίας, να αναφέρουν και να εξηγούν τα προβλήματα που παρουσιάζει.
- Να ορίζουν την έννοια του χρήματος, να αναφέρουν και να εξηγούν τις λειτουργίες και τις ιδιότητές του.
- Να προσδιορίζουν τη σχέση που συνδέει την αγοραστική αξία του χρήματος με τον πληθωρισμό.
- Να αναφέρουν και να συγκρίνουν τον τρόπο λειτουργίας των κυριότερων μορφών χρήματος.
- Να ορίζουν τις έννοιες της αγοράς χρήματος και της ρευστότητας.
- Να προσδιορίζουν τα σημαντικότερα μέσα ή εργαλεία της αγοράς χρήματος.
- Να αναφέρουν την έννοια της συναλλαγματικής ισοτιμίας.
- Να ορίζουν την έννοια της αγοράς κεφαλαίου.
- Να εξηγούν τη διαφορά μεταξύ αγοράς χρήματος και αγοράς κεφαλαίου.
- Να προσδιορίζουν τα σημαντικότερα μέσα της αγοράς κεφαλαίου και να εξηγούν τον τρόπο λειτουργίας τους.
- Να εξηγούν συνοπτικά τον τρόπο λειτουργίας του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών (ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΑ ΑΕ).
- Να περιγράφουν, το ρόλο τους στόχους και τις δραστηριότητες της Παγκόσμιας Τράπεζας .
- Να κάνουν απλή περιγραφή της αποστολής και των στόχων του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.
- Να περιγράφουν και να εξηγούν τη λειτουργία του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) και του Ευρωσυστήματος.
- Να περιγράφουν και να εξηγούν το ρόλο, τους στόχους και τις δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας εκτός από το ρόλο της στη άσκηση της νομισματικής πολιτικής που έχει ήδη αναφερθεί (βλ. κεφ. 12).

<ul style="list-style-type: none"> ➤ Να περιγράφουν και να εξηγούν το ρόλο και τους στόχους των Εθνικών Κεντρικών Τραπεζών(ΕθνΚΤ). ➤ Να περιγράφουν και να εξηγούν το ρόλο και τους στόχους των εμπορικών τραπεζών και τον τρόπο που αυτές δημιουργούν χρήμα ➤ Να εξηγούν τον όρο διατραπεζικές αγορές και τον τρόπο λειτουργίας τους. 	
<p>Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία</p>	<p>Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Χρηματοπιστωτικές αγορές ➤ Χρήμα ➤ Τραπεζικό σύστημα
<p>Εκπαιδευτικό υλικό:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Χρηματιστήριο Αθηνών: http://www.helex.gr/ ➤ Χρηματιστήριο Αθηνών –αγορά παραγώγων: http://www.athex.gr/Derivatives/ ➤ Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς: http://www.hcmc.gr/pages/epeypar.asp?catId=107 ➤ Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος: http://www.oeetak.gr/downloads/1_1_pinakes_xrima_agorwn.pdf ➤ Τα πάντα για τα χρήματα: http://ec.europa.eu/economy_finance/netstartsearch/euro/kids/money_el.htm ➤ Τράπεζα Ελλάδος_ Συναλλαγματικές Ισοτιμίες: http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Markets/ISOTIMIES/default.aspx ➤ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ ΑΘΗΝΩΝ Συχνές Ερωτήσεις Ομολογιακά Δάνεια & Ομόλογα:http://www.helex.gr/documents/10180/1858364/FAQs+for+Bonds+V1-0.pdf/3896d6cb-6f4b-429f-840d-f069001c2333 ➤ Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο: http://www.hba.gr/5Ekdosis/UplFiles/vivlia-downloads/EpendytikiTrapeziki-Prosartima.pdf ➤ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ/Όμιλος της Παγκόσμιας Τράπεζας (WB – World Bank / World Bank Group): http://www.worldbank.org/ ➤ Υπουργείο Εσωτερικών (για την παγκόσμια τράπεζα): http://www.aidfunding.mfa.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=59&Itemid=7 ➤ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ: http://www.imf.org/external/index.htm ➤ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ -European Central Bank: ➤ https://www.ecb.europa.eu/ecb/html/index.el.html ➤ http://www.aidfunding.mfa.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=58&Itemid=78 ➤ http://62.1.43.74/7Omilies-parousiaseis/UplFiles/parousiaseis/secgen/EBU_Presentation_EPLO_Nov2014.pdf ➤ Η ΕΚΤ (3 λεπτά): https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/movies/html/index.el.html ➤ Ιστορική αναδρομή (6 λεπτά): https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/movies/html/index.el.html ➤ Ρόλος και καθήκοντα (5 λεπτά): https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/movies/html/index.el.html ➤ Η διεύρυνση συνεχίζεται (4 λεπτά): https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/movies/html/index.el.html ➤ The European Financial Stability Facility (EFSF): http://www.efsf.europa.eu/about/index.htm ➤ European Stability Mechanism (ESM): http://www.esm.europa.eu/ ➤ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ: http://www.bankofgreece.gr/Pages/default.aspx ➤ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΤΡΑΠΕΖΩΝ: http://www.hba.gr/ ➤ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΣ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ: ➤ http://www.hba.gr/Eti/default.asp?Menu=19 ➤ Κώδικας τραπεζικής δεοντολογίας: http://www.hba.gr/5Ekdosis/kodikos/kodikas_gr.pdf ➤ Παιχνίδια, προσομοιώσεις και κινούμενα σχέδια: ➤ Η ΕΚΤ και το Ευρωσύστημα με απλά λόγια σε τρία λεπτά https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/html/index.el.html ➤ TOP FLOOR - Ο δρόμος προς την κορυφή! https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/html/index.el.html 	

- Μαθητικός Διαγωνισμός Generation Euro:
<https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/award/html/index.el.html>
Ευρωσχολείο:<https://www.ecb.europa.eu/euro/play/html/index.el.html>
- Εκπαιδευτικό βίντεο για το σύστημα εποπτείας των τραπεζών στην Ευρώπη:
<https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/thessm/html/index.en.html>
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο_Κωνσταντίνου Θεοτόκη_Η τιμή και το χρήμα:
http://www.pi.ac.cy/pi/files/yap/anakoinoseis/logotexnia/G_C3_H_timi_kai_to_xrima.pdf
- Το τραπεζικό σύστημα: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C117/130/944,3463/>
- Φωτόδεντρο_διαδραστικά σχολικά βιβλία_Αρχές οικονομικής Θεωρίας:
<http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGL-C117>

Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής

➤ Χρηματοπιστωτικές αγορές

Χρηματοπιστωτικές αγορές, είναι οι θεσμοί μέσω των οποίων μπορεί ένα άτομο να προσφέρει κεφάλαια σε κάποιον που θέλει να δανειστεί. Χρηματοπιστωτικές αγορές είναι για παράδειγμα η αγορά ομολόγων και μετοχών.

Αν ως κριτήριο διάκρισης των αγορών ληφθεί η χρονική διάρκεια της επένδυσης, οι αγορές ταξινομούνται σε:

- Αγορές χρήματος ή Χρηματαγορές
- Αγορές κεφαλαίου ή Κεφαλαιαγορές

Στις αγορές χρήματος αντικείμενο διαπραγμάτευσης είναι στενά υποκατάστατα του χρήματος και τίτλοι που έχουν βραχυπρόθεσμη διάρκεια (μέχρι ενός έτους) όπως είναι τα έντοκα γραμμάτια του δημοσίου.

Στην κεφαλαιαγορά ή αγορά δανειακών κεφαλαίων αντικείμενο διαπραγμάτευσης είναι οι μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες απαιτήσεις. Αποτελείται από αυτούς που θέλουν να καταθέσουν τις αποταμιεύσεις τους εκδηλώνοντας την προσφορά κεφαλαίων και από τις επιχειρήσεις και το δημόσιο που επιδιώκουν να αντλήσουν δάνεια μακροπρόθεσμης διάρκειας εκδηλώνοντας τη ζήτηση κεφαλαίων. Μέσω της αλληλεπίδρασης της προσφοράς και ζήτησης δανειακών κεφαλαίων διαμορφώνεται το ύψος του επιτοκίου το οποίο εκφράζει ταυτόχρονα την απόδοση της αποταμίευσης και το κόστος του δανεισμού. Το ύψος του επιτοκίου επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες όπως το έλλειμμα και η φορολογία.

Το έλλειμμα του προϋπολογισμού έχει ως αποτέλεσμα να μειωθεί η εθνική αποταμίευση, το επιτόκιο να αυξηθεί και η επένδυση να μειωθεί. Επομένως, το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού μειώνει το ρυθμό της οικονομικής μεγέθυνσης. Αντίθετα, ένα δημοσιονομικό πλεόνασμα αυξάνει την προσφορά δανειακών κεφαλαίων, μειώνει το επιτόκιο και αυξάνει τις επενδύσεις. Η υψηλότερη επένδυση οδηγεί σε ταχύτερη οικονομική μεγέθυνση.

➤ Πρωτογενής και δευτερογενής αγορά:

Η Χρηματαγορά και η Κεφαλαιαγορά απαρτίζονται από δυο επιμέρους κατηγορίες αγορών: Πρωτογενής αγορά: Πρόκειται για την αγορά στην οποία αντικείμενο διαπραγμάτευσης είναι οι νέοι τίτλοι που εκδίδουν οι επιχειρήσεις και το Κράτος. Στην πρωτογενή αγορά πραγματοποιούνται συναλλαγές μεταξύ αποταμιευτών και επιχειρήσεων και Κράτους.

Δευτερογενής αγορά: Πρόκειται για την αγορά στην οποία διαπραγματεύονται τα χρεόγραφα (μετοχές, ομολογίες, κτλ.) που δεν προσφέρονται στους επενδυτές για πρώτη φορά. Από τη δευτερογενή αγορά δεν αντλούν κεφάλαια οι επιχειρήσεις και το κράτος που έχουν εκδόσει τους τίτλους. Μετά την ολοκλήρωση των διαδικασιών στην Πρωτογενή αγορά τα χρηματιστηριακά προϊόντα γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης στη δευτερογενή αγορά, δίνοντας τη δυνατότητα στους πωλητές να ρευστοποιήσουν άμεσα και στους αγοραστές να αναθεωρήσουν το χαρτοφυλάκιό τους.

➤ Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα:

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) είναι η κεντρική τράπεζα για το ενιαίο νόμισμα της Ευρώπης, το ευρώ. Το βασικό καθήκον της ΕΚΤ είναι να διατηρεί την αγοραστική δύναμη του

ευρώ και, συνεπώς, τη σταθερότητα των τιμών στη ζώνη του ευρώ.

➤ **Ευρωσύστημα:**

Το Ευρωσύστημα, είναι η νομισματική αρχή της ζώνης του ευρώ. Αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες των κρατών-μελών που έχουν υιοθετήσει το ευρώ. Πρωταρχικός στόχος του Ευρωσυστήματος είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών για το κοινό καλό, η διαφύλαξη της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και η προώθηση της χρηματοπιστωτικής ενοποίησης στην Ευρώπη.

- ο παρακολουθεί και αξιολογεί τη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος της ζώνης του ευρώ ως συνόλου και δεν εξετάζει τις τράπεζες μεμονωμένα,
- ο παρέχει συμβουλές για ζητήματα που άπτονται χρηματοπιστωτικών κανονιστικών ρυθμίσεων και εποπτείας, τα οποία συζητούνται σε επίπεδο ΕΕ και διεθνές επίπεδο,
- ο προωθεί ρυθμίσεις για τη διαχείριση κρίσεων εντός της ζώνης του ευρώ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης γενικότερα, και
- ο προωθεί τη συνεργασία μεταξύ κεντρικών τραπεζών και εποπτικών αρχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

➤ **Παγκόσμια Τράπεζα:**

Η Παγκόσμια Τράπεζα δεν είναι μια τράπεζα με τη συνηθισμένη έννοια του όρου. Είναι ένας όμιλος συνεργασίας για τη μείωση της φτώχειας και τη στήριξη της ανάπτυξης.

Ο Όμιλος της Παγκόσμιας Τράπεζας έχει θέσει δύο στόχους προς επίτευξη έως το 2030:

- ο Να περιορίσει την ακραία φτώχεια με τη μείωση του ποσοστού των ανθρώπων που ζουν με λιγότερο από 1,25 δολάρια την ημέρα σε όχι περισσότερο από 3% του παγκόσμιου πληθυσμού.
- ο Να προωθήσει την κοινή ευημερία προάγοντας την ανάπτυξη του κατώτερου εισοδήματος κατά 40% για κάθε χώρα.

➤ **Διεθνές Νομισματικό Ταμείο:** Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο είναι σε θέση να βοηθήσει τις κυβερνήσεις των κρατών μελών να επωφεληθούν από τις ευκαιρίες και να διαχειριστεί τις προκλήσεις που δημιουργούνται από την παγκοσμιοποίηση και την οικονομική ανάπτυξη. Σκοπός του ΔΝΤ είναι η εποπτεία του συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Το ΔΝΤ συγκεντρώνει τα κεφάλαιά του χάρη στις τακτικές εισφορές και εγγυήσεις των 186 κρατών-μελών του. Οι ισχυρότερες οικονομίες (όπως οι ΗΠΑ) προσφέρουν τις υψηλότερες χρηματικές εισφορές στο Ταμείο, αλλά έχουν και την ισχυρότερη επιρροή στην στρατηγική και τις αποφάσεις του οργανισμού.

Πληροφορικός Γραμματισμός

Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Οι μαθητές καθοδηγούμενοι, μπορούν να αναζητήσουν στις ιστοσελίδες που προτείνονται στο εκπαιδευτικό υλικό, στοιχεία που αφορούν στα μεγέθη αυτού του κεφαλαίου.

Εφαρμογή

Ενδεικτικές, Ασκήσεις, Προβλήματα, Εργασίες, Δραστηριότητες

1. Στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής κεντρικής τράπεζας υπάρχει η επιλογή «εκπαιδευτικό υλικό», όπου οι μαθητές μπορούν να βρουν παιχνίδια προσομοιώσεων τα οποία θα βοηθήσουν στην κατανόηση του ρόλου της Κεντρικής τράπεζας καθώς και της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.
<https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/html/index.el.html>
2. Στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής κεντρικής τράπεζας υπάρχει η επιλογή «εκπαιδευτικό υλικό», όπου οι μαθητές μπορούν να βρουν βίντεο τα οποία θα βοηθήσουν στην κατανόηση του ρόλου της Κεντρικής τράπεζας καθώς και της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Η θεματολογία των βίντεο είναι η εξής:

- Η ΕΚΤ (3 λεπτά)
- Ιστορική αναδρομή (6 λεπτά)
- Ρόλος και καθήκοντα (5 λεπτά)
- Στρατηγική νομισματικής πολιτικής (5 λεπτά)
- Μέσα νομισματικής πολιτικής (6 λεπτά)
- Τα διοικητικά όργανα (5 λεπτά)
- Ανεξαρτησία, δημοκρατικός έλεγχος και διεθνείς σχέσεις (4 λεπτά)
- Τα τραπεζογραμμάτια και τα κέρματα ευρώ (4 λεπτά)
- Η διεύρυνση συνεχίζεται (4 λεπτά)

<https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/movies/html/index.el.html>

3. Στην ιστοσελίδα της Τράπεζας της Ελλάδος υπάρχει η επιλογή «νομισματική πολιτική και Ευρωσύστημα», όπου οι μαθητές μπορούν να βρουν ένα βίντεο το οποίο θα βοηθήσει στην κατανόηση της νομισματικής πολιτικής και του ευρωσυστήματος.

<http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/MonetaryPolicyEurosystem/default.aspx>

4. Μελέτη περίπτωσης:

«Αργεντινή (1999-2001: ΧΡΕΟΚΟΠΙΑ):

Στα τέλη του 2000 και υπό την απειλή χρεοκοπίας, εξασφαλίζει δάνειο 40 δισ. δολαρίων από το ΔΝΤ. Η διαχείριση της κρίσης εκ μέρους του οργανισμού θεωρείται αποτυχημένη, κυρίως γιατί επέβαλε τους ίδιους όρους λιτότητας που είχαν χρησιμοποιηθεί και κατά την ασιατική κρίση του '97. Το 2001 η χώρα δεν αποφεύγει τη χρεοκοπία (μείωση 22% του ΑΕΠ μεταξύ 1998-2002) και το τραπεζικό της σύστημα καταρρέει. Ακολουθούν τρία χρόνια επώδυνης οικονομικής συρρίκνωσης και πολιτικής κρίσης, ενώ οι ανορθόδοξες πολιτικές (με αρκετά ισχυρή τη στήριξη, κατά το πρώτο διάστημα, της εσωτερικής ζήτησης με παράλληλη αδιαφορία για τον πληθωρισμό) μετά το 2002 οδήγησαν σε αξιοσημείωτη βελτίωση της οικονομίας της Αργεντινής. Με την αποπληρωμή μεγάλου μέρους των δανείων, το 2006, η Αργεντινή κάνει το πρώτο βήμα για την ανάκτηση της οικονομικής της ανεξαρτησίας. Από το 1999 έως το 2001, περίοδο εφαρμογής των πολιτικών του, το ΔΝΤ προέβλεπε ρυθμούς μεγέθυνσης 1,5, 3,7, και 2,6 για κάθε έτος ενώ οι πραγματικοί ρυθμοί αποδείχθηκαν -0,8, -4,4 και -10,9 αντίστοιχα».

Ανακτήθηκε στις 14/01/2015 από την ιστοσελίδα: <http://www.kaele.ondsl.gr/page.asp?id=3148>

Να συζητήσετε για την πολιτική που εφάρμοσε το ΔΝΤ στην Αργεντινή και να αναζητήσετε ομοιότητες και διαφορές αναφορικά με την πολιτική που επέβαλε το ΔΝΤ σε συνεργασία με την ΕΚΤ και την ΕΕ, στην Ελλάδα.

14^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
14.1 Η πορεία της Ελληνικής Οικονομίας στη μεταπολεμική περίοδο 14.1.2 Η συμβολή των Τομέων οικονομικής δραστηριότητας στην ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας 14.1.3 Η Ελληνική Οικονομία στην περίοδο των ενεργειακών κρίσεων 14.1.4 Το ισοζύγιο πληρωμών	2
14.2 Η Ευρωπαϊκή οικονομία 14.2.1 Το μέγεθος της Ευρωπαϊκής οικονομίας 14.2.2 Ο ετήσιος προϋπολογισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης	2
14.3 Η Παγκόσμια οικονομία 14.3.1 Χαρακτηριστικά και μέγεθος της Παγκόσμιας οικονομίας 14.3.2 Διεθνείς εμπορικές σχέσεις 14.3.3 Η Παγκοσμιοποιημένη Οικονομία.	2
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	6

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Έννοιες κλειδιά

Πρωτογενής, δευτερογενής, τριτογενής τομέας
 Ισοζύγιο πληρωμών
 Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

Ισοζύγιο κινήσεων κεφαλαίου
 Παγκοσμιοποιημένη οικονομία

Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις	
<p>Στα προηγούμενα κεφάλαια έγινε μελέτη των βασικών οικονομικών μεγεθών σε μια οικονομία. Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, το Εισόδημα, η Κατανάλωση, η Αποταμίευση, ο Πληθωρισμός, η Ανεργία, η Ύφεση, η Κρίση, η Συνολική προσφορά και η Συνολική Ζήτηση, οι χρηματοπιστωτικές αγορές καθώς και το ισοζύγιο πληρωμών είναι βασικοί δείκτες και μπορούν να συντελέσουν στην αξιολόγηση τόσο της Ελληνικής όσο και της Παγκόσμιας οικονομίας. Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μια βασική ανάγνωση των δεδομένων της Ελληνικής οικονομικής πραγματικότητας.</p>	
Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος	
<p>Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Να περιγράφουν και να ερμηνεύουν την πορεία της Ελληνικής Οικονομίας στη μεταπολεμική περίοδο, με τη χρήση μακροοικονομικών μεγεθών. ➤ Να αναφέρουν και να εξηγούν βασικούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους και οικονομικές δραστηριότητες της Ελληνικής οικονομίας, ➤ Να περιγράφουν και να εξηγούν τη συμβολή των επιμέρους τομέων (πρωτογενής, δευτερογενής και τριτογενής) στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος και την δυναμική τους για το μέλλον. ➤ Να περιγράφουν και να ερμηνεύουν την επίδραση εξωγενών και ενδογενών παραγόντων, στο ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας. ➤ Να ορίζουν την έννοια του ισοζυγίου πληρωμών καθώς και των επιμέρους ισοζυγίων από τα οποία απαρτίζεται και να ερμηνεύουν τη διαχρονική τους εξέλιξη. ➤ Να αναφέρουν και να περιγράφουν τη σύνθεση και εξέλιξη Μακροοικονομικών μεγεθών της Ευρωπαϊκής οικονομίας διαχρονικά. ➤ Να αναφέρουν βασικά στοιχεία εσόδων και δαπανών του ετήσιου προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να ερμηνεύουν τη σημασία τους για τη λειτουργία της. ➤ Να αναφέρουν και να εξηγούν τα βασικά χαρακτηριστικά της παγκόσμιας οικονομίας καθώς και τους παράγοντες που οδηγούν στη μεγέθυνσή της. ➤ Να αναφέρουν και να αναλύουν τη σύνθεση και εξέλιξη Μακροοικονομικών μεγεθών της Παγκόσμιας οικονομίας, διαχρονικά. ➤ Να εξηγούν την έννοια των διεθνών εμπορικών σχέσεων και τη συμβολή τους στην παγκόσμια ανάπτυξη. ➤ Να ορίζουν την έννοια της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και να ερμηνεύουν την επίδραση από την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων, προϊόντων και υπηρεσιών και από την ευκολία εγκατάστασης των επιχειρήσεων από χώρα σε χώρα. 	
Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία	<p>Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ισοζύγιο πληρωμών ➤ Ελληνική Οικονομία ➤ Παγκόσμια Οικονομία
Εκπαιδευτικό υλικό:	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ ΕΛΣΤΑΤ: www.statistics.gr/ . ➤ Χρονολογική αναζήτηση δελτίων τύπου της ΕΛΣΤΑΤ ➤ Special Data Dissemination Standard (SDDS), Οικονομικά και Χρηματιστηριακά δεδομένα για 	

την Ελλάδα.

http://elstat.statistics.gr/SDDS/users_gr.asp

- Τράπεζα της Ελλάδος (<http://www.bankofgreece.gr>),
- Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων <http://www.minagric.gr/>,
- Ινστιτούτο Οικονομικών Βιομηχανικών Μελετών,
- Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού <http://www.gnto.gov.gr/>
- Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός (ΔΝΟ, IMO),
- Στοιχεία για τη συμβολή της Ναυτιλίας στην Ελληνική Οικονομία IOBE I/O model, http://www.iobe.gr/docs/research/RES_05_F_03072014_PRE_GR.pdf
- Υπουργείο Ενέργειας και Περιβάλλοντος <http://yppeka.gr>
- Η Συμβολή της Ελληνικής Φαρμακοβιομηχανίας στην ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας www.elliniko-farmako.gr
- Καινοτομία και Ανταγωνιστικότητα Υπουργείο Ανάπτυξης <http://www.mindev.gov.gr/>
- Καινοτομία και Ανταγωνιστικότητα Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών <http://www.mke.aueb.gr/>
- Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων <http://www.pse.gr/node/41>
- Κέντρο Εξαγωγικών Ερευνών και Μελετών <http://www.pse.gr/node/14>
- Πολίτης της Ευρώπης, ενημέρωση http://europa.eu/index_el.htm
- Δράσεις για νέους στην Ευρώπη/Εκπαίδευση <http://www.iky.gr/erasmus-plus>
- (Eurostat) <http://www.statistics.gr>,
- Κέντρο Υποστήριξης Ευρωπαϊκών Στατιστικών Δεδομένων (ESDS), http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/General/ESDS_2014.pdf
- EBRD Transition Report <http://www.ebrd.com/home>
- <http://www.cepr.org/Data/eurocoin>
- European Central Bank www.ecb.int/ecb/eulargement/html/fagenlarg.en.html
- World Bank, *World Development Report*
- Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, http://ec.europa.eu/employment.social/esf/index_el.htm
- Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη της Νεολαίας, <http://europa.eu/euinyourcountry/>
- Φορέας για το πρόγραμμα: Νέα Γενιά σε Δράση, <http://www.neagenia.gr>
- Φορέας για το πρόγραμμα: Δια Βίου Μάθηση, <http://www.iky.gr>
- Office of the United States Trade Representative, www.ustr.gov
- (UN, International Trade Statistics), www.cnbc.com,
- (WTO, *International Trade Statistics*), www.wto.org
- United Nations Data
- League of Nations, *Europe's Trade, Geneva*;
- IMF, *International Financial Statistics; National Income Accounts of the United States*
- Fair trade Labelling Organization International, www.fairtrade.net
- Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, Τράπεζα Ελλάδος, Έκθεση Διοικητή για κάθε έτος εκάστου έτους.
- Υπουργείο Οικονομικών
- World Bank, *Global Development Finance*
- Bureau of Economic Analysis (BEA), US Department of Commerce
- International Monetary Fund, *Government Finance Statistics Yearbook, Washington, D.C., 2005*
- U.S. Department of Commerce, U.S. Bureau of the Census, *International Population Reports*

Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής

➤ Ισοζύγιο πληρωμών:

Το **ισοζύγιο πληρωμών** είναι ένας λογαριασμός ο οποίος περιλαμβάνει τις συναλλαγές που διεξάγονται μεταξύ των κατοίκων της χώρας και των κατοίκων των άλλων χωρών του κόσμου σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Οι συναλλαγές αυτές μπορεί να είναι τρέχουσες, οπότε καταγράφονται στο λογαριασμό τρεχουσών συναλλαγών ή να είναι κινήσεις κεφαλαίου, οπότε καταγράφονται στο λογαριασμό κινήσεων κεφαλαίου.

Ο λογαριασμός **τρεχουσών συναλλαγών** περιλαμβάνει όλες τις διασυνοριακές :

- ο συναλλαγές αγαθών και υπηρεσιών (εισαγωγές – εξαγωγές),
- ο αμοιβές συντελεστών παραγωγής και
- ο μονομερείς μεταβιβάσεις (όπως πακέτα οικονομικής βοήθειας, εμβάσματα).

Ο λογαριασμός **κινήσεων κεφαλαίου** περιλαμβάνει τη διεθνή κινητικότητα κεφαλαίου.

Συγκεκριμένα απεικονίζει:

- ο τις άμεσες ξένες επενδύσεις,
- ο τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου (χρηματοοικονομικά προϊόντα),
- ο τις βραχυπρόθεσμες κινήσεις κεφαλαίου (όπως διατραπεζική αγορά συναλλάγματος),
- ο τα αποθεματικά ξένου συναλλάγματος και χρυσού.

Το ισοζύγιο πληρωμών κινείται ως λογαριασμός με τη διπλογραφική λογιστική μέθοδο καταγραφής και με βάση αυτή πρέπει το αλγεβρικό άθροισμα των δύο σκελών να είναι πάντα ίσο δηλαδή, το ισοζύγιο είναι πάντα ισοσκελισμένο. Ωστόσο, ο ισοσκελισμός είναι λογιστικός δεδομένου ότι στην πράξη πάντα υπάρχουν διαφορές μεταξύ των δύο σκελών.

Όταν το ισοζύγιο είναι **ελλειμματικό** τότε πρέπει να χρηματοδοτηθεί π.χ. είτε μέσω του δανεισμού, είτε μέσω της πώλησης περιουσιακών στοιχείων.

Όταν το ισοζύγιο είναι **πλεονασματικό** τότε τα πλεόνασμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί με διάφορους τρόπους, όπως για να προσφερθούν δάνεια στο εξωτερικό, να εξοφληθούν προηγούμενα δάνεια ή να αγοραστούν περιουσιακά στοιχεία στο εξωτερικό.

Πρόβλημα στο ισοζύγιο πληρωμών υπάρχει όταν:

- ο παρατηρούνται διαρκή ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών,
- ο τα ελλείμματα είναι υψηλή αναλογία του ΑΕΠ και του χρέους της χώρας,
- ο τα ελλείμματα χρηματοδοτούνται από το εξωτερικό.

Μια χώρα με συνεχή ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών δείχνει ότι καταναλώνει περισσότερα από αυτά που παράγει και κατά συνέπεια μελλοντικά θα αυξάνει τις οφειλές της.

Όταν η κατάσταση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών επιδεινώνεται, το εξωτερικό χρέος αυξάνεται.

➤ Πολιτικές ισοζυγίου πληρωμών

Για να μειωθεί το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών μπορεί να υπάρξει ένα μίγμα μέτρων, όπως:

- ο Αύξηση των εγχώριων αποταμιεύσεων,
- ο Μείωση των επενδύσεων,
- ο Περιοριστικές δημοσιονομικές πολιτικές,
- ο Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας,
- ο Μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας.

Πληροφορικός Γραμματισμός

Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Οι μαθητές καθοδηγούμενοι μπορούν να αναζητήσουν στις ιστοσελίδες που προτείνονται στο εκπαιδευτικό υλικό, στοιχεία που αφορούν στα μεγέθη αυτού του κεφαλαίου.

Εφαρμογή

Ενδεικτικές Ασκήσεις, Προβλήματα, Εργασίες, Δραστηριότητες

1. Έστω σε μια οικονομία παρατηρείται πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, για πρώτη φορά μετά από δεκαετίες. Το πλεόνασμα αυτό αντανακλά οπωσδήποτε βελτίωση της οικονομικής κατάστασης της χώρας;

Απάντηση: Το πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μπορεί να οφείλεται στην αύξηση των εξαγωγών ή στη μείωση των εισαγωγών. Στην περίπτωση που το πλεόνασμα οφείλεται σε αύξηση των εξαγωγών αυτό αντανακλά έναν νέο δυναμισμό στην οικονομία, επενδύσεις, προσλήψεις και αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας. Στην περίπτωση που το πλεόνασμα οφείλεται σε μείωση των εισαγωγών είναι πιθανό αυτό να είναι συνέπεια του ότι οι καταναλωτές υποκαθιστούν την κατανάλωση των εισαγόμενων με εγχώρια προϊόντα βελτιώνοντας την οικονομική κατάσταση της χώρας. Εάν όμως η μείωση των εισαγωγών οφείλεται σε μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών λόγω περιορισμού της οικονομικής δραστηριότητας, τότε το πλεόνασμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών απλά αποτυπώνει την ύφεση.

15^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ενδεικτικός σχεδιασμός διδασκαλίας

Ενότητα	Ενδεικτικός Χρόνος σε διδακτικές ώρες
15.1 Οικονομική μεγέθυνση 15.1.1 Η έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης 15.1.2 Οι πηγές της οικονομικής μεγέθυνσης 15.1.3 Οι συνέπειες της οικονομικής μεγέθυνσης	2
15.2 Οικονομική ανάπτυξη 15.2.1 Η έννοια και οι παράγοντες της οικονομικής ανάπτυξης 15.2.2 Η σχέση ανάπτυξης και μεγέθυνσης 15.2.3 Ο δείκτης της ανθρώπινης ανάπτυξης - Human Development Index (HDI) 15.2.4 Η ταξινόμηση των χωρών με βάση το επίπεδο ανάπτυξης 15.2.5 Οι παράγοντες που εμποδίζουν την οικονομική ανάπτυξη 15.2.6 Οι στόχοι του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την ανάπτυξη	4
ΣΥΝΟΛΟ ΩΡΩΝ	6

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Έννοιες κλειδιά

➤ Οικονομική μεγέθυνση ➤ Οικονομική ανάπτυξη	➤ Δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης

Περίληψη- Σύνδεση με προϋπάρχουσες γνώσεις

Δεδομένου, ότι όσο υψηλότερο εισόδημα διαθέτει κάποιος τόσο περισσότερα αγαθά μπορεί να αποκτήσει και επομένως τόσο περισσότερο βελτιώνεται η οικονομική του θέση, το εισόδημα αποτελεί το κύριο οικονομικό μέτρο του επιπέδου διαβίωσης. Στο επίπεδο μιας οικονομίας το ΑΕΠ είναι το εισόδημα που έχουν στη διάθεσή τους οι κάτοικοι της χώρας. Το σημαντικό θέμα της

οικονομικής μεγέθυνσης δηλαδή, της αύξησης του εισοδήματος (ΑΕΠ), που σχετίζεται με την αύξηση της οικονομικής ευημερίας είναι το αντικείμενο που πραγματεύεται αυτό το κεφάλαιο.

Στόχοι Αναλυτικού Προγράμματος

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών μετά το τέλος του κεφαλαίου αυτού οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί:

- Να προσδιορίζουν την έννοια και τις πηγές της οικονομικής μεγέθυνσης και να περιγράφουν τις συνέπειες της.
- Να ορίζουν την έννοια της οικονομικής ανάπτυξης
- Να περιγράφουν και να εξηγούν τους παράγοντες που οδηγούν στην οικονομική ανάπτυξη
- Να διακρίνουν και να εξηγούν τις διαφορές των εννοιών οικονομική ανάπτυξη και οικονομική μεγέθυνση.
- Να περιγράφουν τη σημασία του δείκτη HDI και να εξηγούν τους παράγοντες που τον διαμορφώνουν.
- Να αναφέρουν τους αναπτυξιακούς στόχους του ΟΗΕ για την χιλιετία.

Εστίαση σε ενδιαφέροντα σημεία

Οι σημαντικότερες έννοιες στις οποίες πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον σε αυτό το κεφάλαιο είναι:

- Οικονομική μεγέθυνση
- Οικονομική ανάπτυξη

Εκπαιδευτικό υλικό:

- Παγκόσμια Τράπεζα: <http://www.worldbank.org/>
- Διεθνές Νομισματικό Ταμείο <http://www.imf.org/external/about.htm>
- Ηνωμένα Έθνη, τομέας Ανάπτυξης <http://www.un.org/en/development/>
- ΟΟΣΑ: <http://www.oecd.org/>
- Ντοκουμαντέρ, Πλούσιες χώρες φτωχοί λαοί <https://www.youtube.com/watch?v=A-h9GI3Wnzc>
- Από το πρόγραμμα ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών ο πίνακας με το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης και των συνιστωσών του για το πλησιέστερο στο τρέχον έτος: <http://hdr.undp.org/en/content/table-1-human-development-index-and-its-components>
- ΟΗΕ, Ανάπτυξη, Στόχοι: <http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml>
- International Bank for Reconstruction and Development (IBRD), World Development Report
- Προτεινόμενες ταινίες για τους μαθητές: «Ματωμένα διαμάντια» Αμερικάνικη ταινία έτους 2006 σε σκηνοθεσία Έντουαρντ Ζουίκ ή «Hotel Rwanda», έτους 2004 Αγγλική ταινία σε σκηνοθεσία Τέρι Τζορτζ.

Σημεία που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής

➤ Οικονομική μεγέθυνση:

Με τον όρο **οικονομική μεγέθυνση** εννοούμε, την ποσοστιαία ετήσια μεταβολή του παραγόμενου προϊόντος μιας οικονομίας, δηλαδή την ποσοστιαία αύξηση του **πραγματικού ΑΕΠ**. Ο όρος οικονομική μεγέθυνση είναι ποσοτικός και εκφράζει τη διαχρονική αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ. Ο υψηλός ή χαμηλός ρυθμός μεγέθυνσης του προϊόντος δείχνει κατά πόσο η οικονομία αυτή γίνεται πλουσιότερη ή φτωχότερη σε σχέση με τις άλλες οικονομίες. Για να ληφθεί υπόψη ο δημογραφικός παράγοντας πρέπει να υπολογιστεί το **κατά κεφαλήν ΑΕΠ** της οικονομίας. Όταν ο πληθυσμός μιας χώρας έχει την τάση να παραμένει σε μια χρονική περίοδο περίπου σταθερός τότε ανάπτυξη και μεγέθυνση δεν διαφέρουν μεταξύ τους. Έτσι ο όρος οικονομική μεγέθυνση χρησιμοποιείται συχνά έναντι του όρου οικονομική ανάπτυξη και το αντίστροφο.

➤ **Οικονομική ανάπτυξη:**

Ο όρος **οικονομική ανάπτυξη** αναφέρεται όχι μόνο στην αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ που παράγει μια χώρα, αλλά και στη βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας.

Η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να μετρηθεί με διάφορους δείκτες, δεδομένου ότι η ευημερία αφορά πολλές πτυχές της οικονομικής ζωής. Σημαντικότερος δείκτης ανάπτυξης είναι ο ρυθμός μεταβολής του **κατά κεφαλήν ΑΕΠ**, ενώ άλλοι σημαντικοί είναι δείκτες που σχετίζονται με την υγεία, την εκπαίδευση, το περιβάλλον, τη μακροβιότητα και γενικά την καθημερινή διαβίωση.

Ουσιαστικά ο όρος οικονομική ανάπτυξη είναι ένας ποιοτικός δείκτης που μετρά το βαθμό ικανοποίησης των ανθρώπινων αναγκών.

➤ **Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI):**

Τα Ηνωμένα Έθνη στην προσπάθειά τους να διευρύνουν την έννοια της ανάπτυξης, εισήγαγαν έναν νέο δείκτη για την ανθρώπινη ανάπτυξη. Στόχος του δείκτη είναι να δοθεί έμφαση σημαντικές ανθρώπινες δραστηριότητες όπως η οικονομική κατάσταση, η εκπαίδευση και ο τομέας της υγείας. Ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI), είναι ένα μέτρο ανάπτυξης ο οποίος επικεντρώνεται σε τρεις στόχους:

- μέση διάρκεια ζωής 85 έτη,
- πρόσβαση στην εκπαίδευση για όλα τα παιδιά ηλικίας 5 έως 19 ετών,
- επίπεδο ζωής μετρούμενο με ένα παγκόσμιο κατώφλι του πραγματικού κατά κεφαλή Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ).

Η μέτρηση των τριών αυτών στόχων γίνεται σε κοινές μονάδες με πεδίο τιμών μεταξύ του μηδενός και του ένα. Η κατάταξη των χωρών γίνεται ως εξής:

- ✓ $HDI > 0.8$ Υψηλή κατάταξη μιας χώρας ως προς την ανθρώπινη ανάπτυξη,
- ✓ $0.5 \leq HDI \leq 0.799$ Μέση κατάταξη της χώρας
- ✓ $HDI < 0.5$ Χαμηλή κατάταξη της χώρας.

Ο δείκτης δίνει τη δυνατότητα να γίνουν συγκρίσεις μεταξύ διαφόρων χωρών και ταυτόχρονα συμβάλει στην ανάλυση της αναπτυξιακής διαδικασίας μέσα στην ίδια χώρα.

Πληροφορικός Γραμματισμός

Μπορεί να υπάρξει μέριμνα ώστε να γίνει μια διδασκαλία στο εργαστήριο πληροφορικής. Οι μαθητές καθοδηγούμενοι μπορούν να αναζητήσουν στις ιστοσελίδες που προτείνονται στο εκπαιδευτικό υλικό, στοιχεία που αφορούν στα μεγέθη αυτού του κεφαλαίου.

Εφαρμογή

Ενδεικτικές Ασκήσεις Προβλήματα Εργασίες Δραστηριότητες

Δίνεται ο παρακάτω πίνακας:

Χώρα	Έτος	Προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση	
		Women	Men
Αφγανιστάν	2010-2015	49	49
Βέλγιο	2010-2015	83	77
Μποτσουάνα	2010-2015	51	54
Καναδάς	2010-2015	83	79
Κονγκό	2010-2015	59	57
Κύπρος	2010-2015	82	78

Ελλάδα	2010-2015	83	78
Ιταλία	2010-2015	85	79
Ρουάντα	2010-2015	57	54
Σιέρα Λεόνε	2010-2015	49	48
ΗΠΑ	2010-2015	81	76
Ζιμπάμπουε	2010-2015	53	54

Τα στοιχεία αντλήθηκαν από <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/socind/>.

Τα στοιχεία παρουσιάζουν το προσδόκιμο ζωής για ορισμένες χώρες. Το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση κατά φύλο είναι ο μέσος αριθμός ετών που αναμένεται να ζήσει, ένας αριθμός ατόμων που γεννήθηκαν το ίδιο έτος, αν η θνησιμότητα σε κάθε ηλικία παραμείνει σταθερή στο μέλλον.

Να σχολιάσετε, με βάση τα δεδομένα μεγέθη, τη διαφοροποίηση του ανθρώπινου περιβάλλοντος μεταξύ αναπτυγμένων και λιγότερο αναπτυγμένων χωρών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Ακριβός, Η.Κ., Αρμάος, Π.Δ., Καραγεωργίου, Τ., Μπέλλα,Κ.Ζ., & Μπεχλικούδη, Γ.Δ. (2007). *Νεοελληνική λογοτεχνία*. (8^η έκδ.). Αθήνα: Οργανισμός εκδόσεων διδακτικών βιβλίων.
- Γιαλέρης, Π., Λαζάνης, Γ., Τέντες, Π., Τζήρος, Γ., & Χατζηανδρέου, Α., (2012). *Αρχές οικονομικής θεωρίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας.
- Δρανδάκης, Ε., Μπήτρος Γ., & Μπαλτάς Ν. (1992). *Μικροοικονομική θεωρία*. (Τόμος 'Β). Αθήνα: Εκδόσεις Σμπιλίας.
- Δρανδάκης, Ε., Μπήτρος Γ., & Μπαλτάς Ν. (1993). *Μικροοικονομική θεωρία*. (Τόμος 'Α). Αθήνα: Εκδόσεις Σμπιλίας.
- Θεοχάρης, Ρ.Δ. (1980). *Ιστορία της οικονομικής αναλύσεως*. (Τόμος 'Β). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Θεοχάρης, Ρ.Δ. (1983). *Ιστορία της οικονομικής αναλύσεως*. (Τόμος 'Α). (2^η έκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κατσέλη, Λ., & Θ. Μαγουλά, (2005). *Μακροοικονομική Ανάλυση και Ελληνική Οικονομία*. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω.
- Κώττης, Γ.Χ., & Κώττη, Πετράκη, Α. (1991). *Μικροοικονομική: Θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Εκδόσεις Σμπιλίας «Το Οικονομικό»
- Λιανός, Π. Θ. (2001). *Ασκήσεις και λύσεις για το μάθημα εισαγωγή στην οικονομική επιστήμη*. (4^η έκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Γ. Μπένου.
- Λιανός, Π. Θ., & Χρήστου, Κ. Γ. (1997). *Πολιτική οικονομία*. (4^η έκδ.). Αθήνα: Οργανισμός εκδόσεων διδακτικών βιβλίων.
- Λιανός, Θ., & Μπένος, Θ. (1979). *Μακροοικονομική ανάλυση και δημοσιονομική πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Μαγουλά, Θ. (2009). *Εισαγωγή στη Διδακτική των Οικονομικών*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Μπένος, Θ. (1988). *Σύγχρονες Τάσεις στη Μακροοικονομική Θεωρία*. Πειραιάς: Εκδόσεις Α. Σταμούλης.
- Παπαδόπουλος, Χ., & Οικονομίδης, Μ. (1993). *Πολιτική οικονομία*. (Τόμος 'Α). Αθήνα: Οργανισμός εκδόσεων διδακτικών βιβλίων.
- Παπαδόπουλος, Χ., & Οικονομίδης, Μ. (1993). *Πολιτική οικονομία*. (Τόμος 'Β). Αθήνα: Οργανισμός εκδόσεων διδακτικών βιβλίων.
- Σαλβαράς, Γ. (2013). *Μεντωρική: Παιδαγωγική και Διδακτική Καθοδήγηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Σαλβαράς, Γ. και Σαλβαρά, Μ. (2011). *Μοντέλα και Στρατηγικές Διδασκαλίας*. Αθήνα: εκδ. Διάδραση.
- Τσάφος, Β. (2014). *Αναλυτικό πρόγραμμα θεωρητικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικοί προσανατολισμοί*. Αθήνα: Μεταίχιμο.

Ξενόγλωσση

- Begg, D., & Smith, P. (2001). *Εισαγωγή στην οικονομική- Ασκήσεις*. (Τόμος 'Α). (Γ. Δουλφής, μετάφραση). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική. (Πρωτότυπη έκδοση, 1994).
- Begg, D., Fischer, S., & Dornbusch R. (1998). *Εισαγωγή στην οικονομική*. (Τόμος 'Α). (Σ. Πανταζίδης, μετάφραση). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική. (Πρωτότυπη έκδοση, 1984).
- Berend, T. I. (2009). *Οικονομική ιστορία ευρωπαϊκού 20^{ου} αιώνα*. (Α. Βασιλείου, μετάφραση). Αθήνα: Gutenberg. (Πρωτότυπη έκδοση, 2007)

- Blanchard, O. (2006). *Μακροοικονομική*. (4^η έκδ.). (Α. Μεταξάς, μετάφραση). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο. (Πρωτότυπη έκδοση, 2003).
- Blink, J., & Dorton, I. (2011). *Economics*. (2nd ed.). New York: Oxford university press.
- Burda, M., & Wypsoł, C. (2011). *Ευρωπαϊκή μακροοικονομική*. (2596^η έκδ.). (Α. Σακκά, μετάφραση). Αθήνα: Gutenberg. (Πρωτότυπη έκδοση, 2005).
- Heilbroner, L. R. (2000). *Οι φιλόσοφοι του οικονομικού κόσμου*. (Ν. Λιγγρή, Β. Λιγγρή, Κ. Παπαμηχαήλ, μετάφραση). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική ΑΕ. (Πρωτότυπη έκδοση, 1953).
- Katz, L. M., & Rosen S. H. (2007). *Μικροοικονομική*. (Θ. Μεταξάς, μετάφραση). Αθήνα: Επίκεντρο. (Πρωτότυπη έκδοση, 1998).
- Krugman, P., & Wells, R. (2009). *Μακροοικονομική*. (Α. Μεταξάς, μετάφραση). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο. (Πρωτότυπη έκδοση, 2006).
- Liker, K. J. (2005). *Κάν' το όπως η Toyota*. (Ε. Χαλιώρη, μετάφραση). Αθήνα: Μοντέρνοι Καιροί. (Πρωτότυπη έκδοση, 2004).
- Mankiw, G.N. (2001). *Αρχές της οικονομικής*. (Τόμος Α). (Ν. Σταματάκης, μετάφραση). Αθήνα: Γιώργος Δαρδάνος. (Πρωτότυπη έκδοση, 1998).
- Mankiw, G.N. (2002). *Μακροοικονομική θεωρία*. (4^η έκδ.). (Ν. Σταματάκης, μετάφραση). Αθήνα: Gutenberg. (Πρωτότυπη έκδοση, 1992).
- Mankiw, N.G., & Taylor, P.M. (2011). *Αρχές οικονομικής θεωρίας με αναφορά στις ευρωπαϊκές οικονομίες*. (266^η έκδ.). (Α. Σακκά, μετάφραση). Αθήνα: Gutenberg. (Πρωτότυπη έκδοση, 2006).
- Marron, D. (Επιμ. εκδ.). (2011). *50 οικονομικές θεωρίες που επηρέασαν την ανθρωπότητα*. Αθήνα: εκδόσεις Κλειδάριθμος.
- McAleese, D. (2005). *Οικονομική για επιχειρησιακές δουλειές*. (Α. Σακκά, μετάφραση). Αθήνα: Τυπωθήτω. (Πρωτότυπη έκδοση, 2001).
- Nicholson, W. (1998). *Μικροοικονομική θεωρία βασικές αρχές και προεκτάσεις*. (Τόμος Α). (7^η έκδ.). (Γ. Κορρές, Θ. Ταγκαλάκης, Χ. Γκενάκος, μετάφραση). Αθήνα: Εκδόσεις κριτική επιστημονική βιβλιοθήκη. (Πρωτότυπη έκδοση 1972).
- Nicholson, W. (1998). *Μικροοικονομική θεωρία βασικές αρχές και προεκτάσεις*. (Τόμος Β). (7^η έκδ.). (Θ. Ταγκαλάκης, μετάφραση). Αθήνα: Εκδόσεις κριτική επιστημονική βιβλιοθήκη. (Πρωτότυπη έκδοση 1972).
- Nicholson, W. (2008). *Μικροοικονομική θεωρία βασικές αρχές και προεκτάσεις*. (Α. Μπρανιλάκης, Λ. Σπανός, μετάφραση). Αθήνα: Εκδόσεις κριτική επιστημονική βιβλιοθήκη. (Πρωτότυπη έκδοση 2005).
- Salvatore, D. (1981). *Μικροοικονομική θεωρία*. (Σ.Κ. Περισίδης, Α.Γ. Ψαχαρόπουλος, μετάφραση). Αθήνα: Εσπι. (Πρωτότυπη έκδοση 1974).
- Slavin, R., (1985), *An introduction to cooperative learning research*. New York: Plenum Press.
- Samuelson, A.P. (1975). *Οικονομική*. (Τόμος Α). (9^η έκδ.). (Δ. Καράγεωργα, Χ. Παπαμάργαρη, μετάφραση). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση. (Πρωτότυπη έκδοση 1975).
- Samuelson, A.P., & Nordhaus, D.W. (2000). *Οικονομική*. (Τόμος Α). (16^η έκδ.). (Ν. Σταματάκης, Θ. Αθανασίου, μετάφραση). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση. (Πρωτότυπη έκδοση 1998).
- Smith, P., & Begg, D. (2001). *Εισαγωγή στην οικονομική- Ασκήσεις*. (Τόμος Β). (4^η έκδ.). (Γ. Δουλφής, μετάφραση). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική. (Πρωτότυπη έκδοση, 1994).
- Stiglitz, E.J., & Walsh, E.C. (2010). *Αρχές της μικροοικονομικής*. (4^η έκδ.). (Γ. Νέσης, μετάφραση). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση. (Πρωτότυπη έκδοση 1993).
- Varian, H. R. (1992). *Μικροοικονομική μια σύγχρονη προσέγγιση*. (Τόμος Α). (Χ. Βαλλιανός, μετάφραση). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη. (Πρωτότυπη έκδοση, 1990).
- Varian, H. R. (1992). *Μικροοικονομική μια σύγχρονη προσέγγιση*. (Τόμος Β). (Χ. Βαλλιανός, μετάφραση). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη. (Πρωτότυπη έκδοση, 1990).
- Vygotsky, L. (1978). *Mind in society. The development of higher psychological process*. Cambridge, MA: HarvardUniversityPress.

- Ζαχούρης, Π. (2008). *Εκπαιδευτικό βοήθημα στις χρηματοπιστωτικές αγορές*. Πάτρα. Ανακτήθηκε την 22 Δεκεμβρίου 2014 από: <http://www.de.teipat.gr/documents/xeimerino%202010-2011/Χρηματοπιστωτικές%20Αγορές.pdf> .
- Καλαϊτζιδάκης Π., & Καλυβίτης, Σ. *Οικονομική Μεγέθυνση: Θεωρία και Πολιτική*. Ανακτήθηκε την 8 Φεβρουαρίου 2015 από: <http://www.aueb.gr/users/kalyvitis/ch1.pdf> .
- Λώλος, Σ.Ε., (Μάρτιος 1999). *Τάσεις και εξελίξεις στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα*. . Ανακτήθηκε την 8 Φεβρουαρίου 2015 από: http://topa.applied-maths.gr/modules/module_800086/4.pdf .
- Μηλιός, Γ., Λαπατσιώρας Σ., Οικονομάκης, Γ.(2000). *Εισαγωγή στην Οικονομική Ανάλυση*. [Ηλεκτρονική μορφή]. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Πανάς, Ε.,& Νιννή, Β.(2004). *Η σημασία του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης για την Ελλάδα: Μια οικονομετρική εφαρμογή στους νομούς της χώρας*. [Ηλεκτρονική μορφή]. Σπουδαί, Τόμος 54, Τεύχος 3ο, (2004), σ.107-153.
- Πεμπετζόγλου, Μ. *Κεντρική τράπεζα*. Δημοκρίτειο πανεπιστήμιο Θράκης. Ανακτήθηκε την 8 Φεβρουαρίου 2015 από: http://users.uom.gr/~mariap/makro/macro_kef24.pdf .
- Πέτρου, Ο. (2011). *Διαχείριση χρηματοοικονομικών κινδύνων στα ελληνικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα*. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Ανακτήθηκε την 10 Ιανουαρίου 2015 από: <http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/14610/3/PetrouOuraniaMsc2011.pdf> .
- Σαρτζετάκης, Ε. *"Εισαγωγή στην Μακροοικονομική"*. Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής - Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Ανακτήθηκε την 20 Δεκεμβρίου 2014 από: <http://users.uom.gr/~esartz/teaching/macro/Kef25.pdf> .

